Valentyin Katajev

A sikkasztók

európa

Valentyin Katajev

*A sikkasztók * Elbeszélések*

Valentyin Katajev

A sikkasztók

*

Elbeszélések

EURÓPA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1968

VÁLOGATTA

NYÍRI ÉVA

FORDÍTOTTA

ÁRVAY JÁNOS

BRODSZKY ERZSÉBET

GELLÉRT GYÖRGY

MARÁZ LÁSZLÓ

NIKODÉMUSZ ELLI

PÉTER ÁGNES

RADÓ GYÖRGY

SÁNDOR LÁSZLÓ

SÁRKÖZI GYÖRGY

A sikkasztók

ELSŐ FEJEZET

A moszkvai távíróhivatal kupoláján a kerek óra mutatója tíz óra előtt tíz percet mutatott. Pontosan ebben a pillanatban az egyik A jelzésű kocsiból egy kifogástalan megjelenésű, idősebb polgár kecmergett ki. Sárcipőt hordott, asztrakángalléros posztókabátot, lapos tetejű asztrakánsapkát, ugyanilyen felhajtóval és szegéllyel. A polgár nyomban egy körte formájú bojtocskákkal díszített vizes esernyőt feszített a feje fölé, s belegázolva a tócsákba, átevickélt a forgalmas útkeresztezésen a túlsó oldalra. Ott megállt egy cigarettaárus bódéja előtt, aki a távíróhivatal lépcsőjén rendezkedett be. Az öregember – fején kék ellenzős sapka, ezüst betűs felirattal: „Dohánytőzsde", kezén pedig lecsippentett ujjú kötött kesztyű – ránézett, kidugta dús, ősz sörényét a kockás plédből és az esőverte viaszosvászon alól egy doboz „Ira" cigarettát húzott elő.

– Nem nedves? – kérdezte a vevő, és meglehetősen nagy orrával beleszimatolt az eső- és világítógázszaggal telített levegőbe.

– Legyen nyugodt. A legaljáról vettem. Micsoda idő!

E megnyugtató nyilatkozat után a polgár átnyújtott a cigarettaárusnak huszonnégy kopejkát, diszkréten sóhajtott, a rózsaszín skatulyát nadrágzsebébe dugta és megjegyezte:

– Ez aztán az idő!

Aztán összefogta a kabátja szárnyát, és a postahivatalt elhagyva, a Mjasznickaján a hivatalába igyekezett.

Az igazat megvallva, a Mjasznickaja utca már jó ideje nem

létezik. Most Május elseje utca a neve. De ki tudná ezen a novemberi napon, ezen a borús reggeli órán, mikor a vigasztalanul szemerkélő moszkvai eső pocsékká áztatja a járókelőket, mikor ismeretlen rendeltetésű, fantasztikusan hosszú rudak zötyögnek egy-egy teherkocsin, minden utcasarkon azzal fenyegetve, hogy hegyes végük a torkába fúródik valakinek, mikor a műszaki üzletekből váratlanul a járdára csúsztatott marógépek vagy dinamók zárják el utunkat, mikor lomha igáslovak vasvégű kocsirúdja taszít oldalba, mikor autókerekek fölverte sűrű latyak freccsen a gyalogosokra, s összemocskolja amúgy is sárpettyes kabátszárnyukat, mikor állami vállalatok üvegtábláinak baljós csillogású arany betűi kápráztatják el a szemet, mikor malomkövek, szecskavágók, gépfűrészek és fogaskerekek bármely pillanatban kimozdulhatnak a helyükből, szétzúzhatják a homályos kirakatüveget, alázuhanhatnak és palacsintává lapíthatják az arra haladót, mikor törött csövekből világítógáz bűze csap az orrunkba minduntalan, mikor a zöld ernyős lámpák naphosszat égnek a hivatali íróasztalokon – ki tudná tehát akkor ezt az utcát valami más néven nevezni!

Igen, ez az utca a Mjasznyickaja volt, és az is marad. Alighanem a sors akaratából lett Mjasznyickaja, s nem illik rá semmiféle más név, ha mégoly pompás, hangzatos elnevezés is.

A polgár befordult egy mellékutcába, és belépett a sarokház első kapuján. Lerázta az ernyőjét, összecsukta, topogott egy kicsit a hullámosra kopott lábtörlőrácson, eközben pedig fanyalogva ugyan, de betűről betűre végigolvasta egy sportklub múlt évi hirdetményét, melyet kék festékkel mázoltak rá egy hosszú csomagolópapírszalagra.

Azután ráérősen fölkapaszkodott a sáros márványlépcsőn a második emeletre, belépett a bal oldali nyitott ajtón, és egy félhomályos folyosón át a hivatal mélye felé tartott. Ott jobbra kanyarodott, majd balra, útközben bekukkantott a kamrába, ahol az altiszt és a takarítónő a vízözönről vitatkozva buzgón itták a teát, s máris a könyvelőségben volt.

A nagy szobát, melynek öt ablaka egészen a padlóig ért,

annak rendje-módja szerint, fakorlát választotta ketté teljes hosszában, s egymásnak dőlt íróasztalok álltak benne.

A polgár kinyitotta a korlátba illesztett ajtócskát, mentében gyors pillantást vetett egy kimutatásra, melyet egy huszáratilla módjára prémezett kék kötött kabátban ülő szemtelen fiatal hölgy, buzgón csattogtatva a számvetőt, éppen felülvizsgált, bajuszát odadugta egy köteg utalványhoz, melyet egy vörös hajú ifjú tartott a kezében, köpött egyet a kék köpőcsészébe, s belépett a könyvelőség jobb sarkában álló, akváriumszerű üvegkalitkába. A kalitka ajtaján tábla függött, ezzel a felirattal:

F. SZ. PROHOROV
FŐKÖNYVELŐ

Míg a főkönyvelő a falnak tenyerelve, nyögve lehúzta monogrammal ellátott sárcipőjét, és letekerte gyapjúsálját, az altiszt lépett be, s az íróasztal vörös posztójára egy pohár teát tett le.

Az altiszt minden jel szerint trécselni szeretett volna egy kicsit.

– Átnézi az újságot, Filipp Sztyepanovics? – érdeklődött, miközben felakasztotta a főkönyvelő kabátját.

– Az újságot?

Filipp Sztyepanovics sokatmondóan hunyorított duzzadt szemével, melyből vesebajra lehetett következtetni, asztalhoz ült, maga elé tette a cigarettás dobozt és zsebkendőjével megsodorta hosszú, zöldesbe játszó bajuszát, mely olyan volt, mintha lovagolna a csupasz, csak egy kis légyszakállal ékes állán. Így adta az altiszt értésére, hogy nincs kifogása a beszélgetés ellen.

– Ugyan mi érdekes lehet abban az újságban, Nyikita? – kérdezte.

Az altiszt a sarokba állította az ernyőt, az ajtófélfának támaszkodott és keresztbe fonta karját.

– Szó, ami szó, Filipp Sztyepanovics, nagyon sok érdekes lehet benne.

A főkönyvelő kivett a dobozból egy hosszú cigarettát, szopókáját az asztalhoz ütögetve rágyújtott, oldalra fordult a széken és most a másik szemével hunyorított egyet.

– Például?

– Például nagyon érdekes dolgok vannak benne, Filipp Sztyepanovics. Olyasféle, mintha a szovjethatalmat kritizálnák.

– Eh, Nyikita – mondta sajnálkozva a főkönyvelő, szellemi fölényének teljes tudatában –, felesleges volt felszámolni nálad az analfabétizmust. Miféle újságolvasó vagy te, ha magad sem érted, amit olvasol?

– Már hogyne érteném, Filipp Sztyepanovics, nagyon is értem. Különben mi az ördögnek olvasnék? Nagyon érdekes kritikát eresztenek meg olykor.

– Miféle kritikáról beszélsz?

– De hisz azt maga is tudja, Filipp Sztyepanovics . . .

Nyikita egyik lábáról a másikra állt és félénken kibökte:

– A szökéseket teszik szóvá.

– Szökések? Te részeg vagy! Miféle szökések?

– Tudjuk már, miféle szökés van most nálunk – szólt sóhajtva az altiszt. – Szökik itt mindenki, egyik a másik után.

– És ugyan kik szöknek?

– Hát a sikkasztók. Tiszta sor. Kocsiba ülnek a hivatalos pénzzel és meglépnek. De hogy hova, azt senki se tudja. Azt kell hinni, hogy ide-oda kocsikáznak a városokban. Például ma is olvastam egy kritikát, hogy október hónapban Moszkvában a különböző állami vállalatoktól nem kevesebb, mint másfélezer ember lógott el ilyen módon.

– Igen, igen . . . – dünnyögte a főkönyvelő, megnézte cigarettája málnaszínben izzó végét, és a füstöt az orrán át kifújta. – No, persze . . .

– Mondja csak, Filipp Sztyepanovics, mi lesz, ha mindenki csak úgy megszökik? Akkor nagyon unalmas lesz a szolgálat.

Vegyük például csak a Mjasznickaját. Persze nem tudom pontosan, hány különböző hivatal van az utcánkban, de itt, a sarokházban öt van, a mienkkel együtt hat. Számolja csak össze: a földszinten kettő: az „Uralkvarc" központi irodája és a „Mindent a rádióért", az elsőn . . .

– Minek meséled mindezt nekem?

– Tessék csak várni – mondta Nyikita és gyorsan tovább számolt az ujján. – Az egész első emelet az „Elektró"-é, ez összesen három. A második emeleten vagyunk mi és a „Szállítótröszt", ez már öt, és a harmadikon a „Háziipar", összesen tehát hat.

– Nyikita! – intette a főkönyvelő szigorúan.

– Most gondolja csak el, Filipp Sztyepanovics, hogy az „Uralkvarc"-nál, a „Mindent a rádióért"-nál, az „Elektró"-nál és a „Szállítótröszt"-nél már a múlt héten sikkasztottak – hadarta Nyikita oly hihetetlen gyorsasággal, hogy egészen kifulladt –, a „Háziipar"-nál pedig éppen hajnalban lettek készen a teljes kirámolással. Az utolsó fuvar hét órakor indult.

– Mit lefetyelsz itt? Miféle fuvar?

– Hát ez csak világos! Tizennyolcezer rézrubelt nem lehet olyan egykettőre lecipelni a harmadik emeletről és kocsin a pályaudvarra szállítani.

– Ki őriz ilyen nagy summát rézpénzben? – kérdezte a főkönyvelő szigorúan és csodálkozva. – Ezt te találtad ki, Nyikita! Eredj már!

– Nem én találtam ki. Az elnökük mindent rézpénzre váltatott, hogy mentse az állam vagyonát. Biztosan azt gondolta, hogy ha ők, mármint a pénztáros és – már megbocsásson – a főkönyvelő elkezdik lecipelni a zsákokat a harmadik emeletről, valaki majd csak nyakon csípi a jómadarakat. De egyáltalán nem ez történt. Alighogy pitymallik, egyszerre csak lármát hallok a lépcsőházban. Fölkapom a kabátomat, kimegyek. Hát látom, amint egy zsákot vonszolnak lefelé. Ebben még nem volt semmi gyanús. Igazán nem. Gondoltam, talán valami iparcikket visznek a piacra. Vagy teszem azt, krumpli van a

zsákban. Egy kicsit álldogáltam, aztán lementem a lépcsőn. Jóságos Isten! Látom, hogy egy kocsi áll a kapu előtt és már megy is a pályaudvarra. Ezért nem kapnak ott ma az alkalmazottak fizetést. Mert nincs miből fizetni őket. Most már csak mi vagyunk az egész házban, akiknél még nem sikkasztottak.

– Ugyan, biztosan hazudsz, Nyikita, menj a dolgodra – förmedt a főkönyvelő haragosan az altisztre. – Nincs időm tovább fecsegni veled . . . A tea kihűlt, hozz forrót!

– Filipp Sztyepanovics – szólt Nyikita halkan és a teáspohár után nyúlt – gondolja csak meg, ezen a héten kapjuk a fizetésünket. Egyetlen alkalmazottunknak sincs semmije. És a hatodik fizetési osztályba tartozók közül egynek sincs már egyetlen kopejkája sem az utolsó fizetésből, azt tudom magamról . . .

– Tűnj el, Nyikita – vágott a szavába a főkönyvelő. – Zavarsz a locsogásoddal. Menj, menj kérlek!

Nyikita tétován topogott egy helyben, de Filipp Sztyepanovics arca kérlelhetetlen maradt.

– Uramisten, mi lesz itt, ha mindenki így elinal? – mormogta az altiszt, miközben kihátrált az üvegkalitkából. – Fizetés nélkül nagyon unalmas lesz a szolgálat.

Filipp Sztyepanovics orrára illesztette a csíptetőjét, sebbellobbal fölütött egy vastag üzleti könyvet, közelebb húzta magához a számvetőt és munkájába mélyedt. Egyszer-egyszer, mikor már szédült a feje a számoktól, letette a csíptetőt és kalitkájának üvegfalán át fenséges pillantást vetett a könyvelőség helyiségére. És éppúgy érezte magát, mint egy tapasztalt hadvezér, aki egy magaslatról bátran, hidegvérrel és hajszálpontosan vezeti a legbonyolultabb hadműveleteket.

Egyébként is szükségesnek tartjuk itt megjegyezni, hogy Filipp Sztyepanovics rendelkezett némi képzelőerővel, ami az ő tisztes korában eléggé veszedelmes tulajdonság.

Az orosz–japán háború óta, amelyet főhadnagyként küzdött végig, s melynek befejezése után tartalékos törzskapitányi rangban szerelt le, szerényen a különböző vállalatoknál való

pénzügyi-számviteli munkának és a háziistenek szolgálatának szentelte életét. Élete folyását különben példás mértékletesség és dicséretre méltó szorgalom jellemezte. A háború kitörése 1914-ben a tartalékos törzskapitányt nem túlságosan nyugtalanította. Hála felesége összeköttetéseinek és akkori munkaadója fáradozásainak (Szabbakin és fia cég), Filipp Sztyepanovics kiügyeskedte a felmentést. A rákövetkező forradalom se érintette jobban, mint a volt orosz birodalom területén élő többi könyvelőt, azaz majdnem semennyire se érintette. Egyszóval Filipp Sztyepanovics példás polgár volt, mindazonáltal lelke mélyén mégis megbújt valami ördögi kalandor hajlam. Például különös házasságának története ma is elevenen él a régi moszkvai könyvelők emlékezetében, s ha az ember alaposan utánanéz a Rumjancev-könyvtárban, bizonyára elő tudja keríteni a „Moszkvai Házassági Híradó"-nak ama 1908-as számát, amelyben a következő hirdetés volt olvasható:

Édes Angyal, adj életjelt magadról! Frontharcos, Port Arthur hőse, több kitüntetés tulajdonosa, tartalékos törzskapitány, józan életű, tökéletesen megbízható, minden testi fogyatékosság nélkül, eltökélte, hogy kardját ekevassá kovácsolja és jövendő életét a pénzügyi-számviteli munkának és a békés családi otthonnak szenteli.
Mars fia élettársat keres!
Házasság céljából ismeretségét óhajtom oly molett, szőke, szelíd természetű, nemes lelkű özvegynek, *aki kisebb vagyon vagy jólmenő üzlet révén anyagi gondoktól mentes.* Névtelen levelekre nem válaszolok. Csak komoly ajánlatokat kér poste restante „8563421-es számú háromrubeles" jeligére.

És mi történt? A molett özvegy megjelent! Sietve utazott Lodzból Moszkvába és Mars emberkerülő fiának egykettőre elcsavarta a fejét. Nyomban megalapozta csöndes családi boldogságát és alig egy hónap múlva törvényes hitvese lett. Jól-

lehet később kiderült, hogy valahol Varsóban egy kétéves kislánya van, Zoja, akinek származását némi homály fedi, de a nagylelkű törzskapitány örömmel adoptálta a kicsikét. Ami pedig a kisebb vagyont vagy jólmenő üzletet illeti, bebizonyosodott, hogy kisebb vagyonról egyáltalában szó sincs, viszont annál inkább némi üzletről. Az özvegy ugyanis kitűnően értett fűzők, melltartók és haskötők készítéséhez, s ez egy kis mellékjövedelmet biztosított a családnak. A tartalékos törzskapitánynak tehát semmi oka nem lehetett panaszra kalandos módon kötött házassága miatt. Ráadásul a „Szabbakin és fia" cég főnöke, az öreg Szabbakin, ittasan, jókedvében egyszer így szólt: „Uraim, ezentúl nagyobb tisztelet adassék Filipp Sztyepanovicsnak, mert ezennel a főkönyvelő helyettesévé teszem meg!" Derék öregember volt!

Az ördögi kalandor hajlamon kívül időnként egy másik vonás is felszínre tört Filipp Sztyepanovics jellemében: valami könnyű irónia, szinte alig észrevehető fölényesség környezete és az események iránt, valami passzív és nem bántó gőg. Könnyen lehetséges, hogy ez a jellemvonás régebbi időből származott, éspedig akkorról, mikor még Filipp Sztyepanovics a mandzsúriai kendermezőkön, Csemulpóban szolgált, és egy nagyvilági regényben a következő figyelemre méltó sorokat olvasta:

„Guido gróf lóra pattant . . ."

Magát a regényt két év múlva teljesen elfelejtette, de a grófról szóló izzó frázis mindörökre belevésődött a lelkébe. És akármilyen okos beszédet is hallott, akármilyen megrázó események játszódtak is le körülötte, csak pislogott duzzadt szemével és azt gondolta – vagy talán nem is gondolta, hanem csak homályosan érezte: „Mi az mind Guido grófhoz képest, aki lóra pattant . . ." És ki tudja, talán önmagát érezte a nagyszerű, mindenekfölött álló Guido grófnak.

Miután Filipp Sztyepanovics néhány számlát és megrendelést aláírt, két óra felé cigarettára gyújtott – a harmadikra aznap – elhagyta üvegfalú fülkéjét és a pénztárhoz ment.

A pénztár éppúgy volt építve, mint az ő kalitkája, azzal a különbséggel, hogy furnérlemezből készült és ablaka a folyosóra nyílt.

Filipp Sztyepanovics kinyitotta a kis oldalajtót, bekukkantott a pénztárhelyiségbe és halkan így szólt:

– Vanyecska, mennyi készpénzed van?

– Körülbelül másfélezer, Prohorov elvtárs – felelte ugyancsak halkan a helyiség mélyéből egy ifjú, félénk hang. – Fizetünk ma számlákat?

– A kisebb számlák egy részét ki kellene fizetni – mondta a főkönyvelő és belépett.

Vanyecska, a pénztáros egy asztalkánál ült a kis ablak mellett, szemben a hatalmas páncélszekrénnyel és éppen az öngyújtóját igyekezett szétszedni. A vörös itatóspapíron gondosan szétrakosgatta a különböző apró csavarokat, kerekeket, köveket és rugókat, a réz védőtokot óvatosan tartva ujjai közt. Hol belefújt, hol pedig a világosság felé tartotta és hunyorogva szemlélte.

A pénztár közepén erős, félwattos villanykörte égett zöld ernyő alatt, s megvilágította Vanyecska nyíratlan, borzas fejét: érett rozsszínű sűrű hajzata szabadon, természetes összevisszaságban burjánzott, a tarkóján ritkásan szétterült, a homlokán és halántékán pedig zegzugos szögleteket alkotott. A pénztáros fekete zubbonyt viselt, mustárszínű bricseszt és térden felül érő, olcsó bőrből készült, hatalmas, lötyögős csizmát, amelyben olyan volt, mint a csizmás kandúr. A zubbony nyaka fölé egy zsibvásáron vett pamutpulóver vastag gallérja hajlott ki.

Vanyecska szokatlanul alacsony volt. Talán éppen a kis növése, fiatalsága, vagy szerénysége és udvariassága miatt valamennyien a hivatalban – maga az elnök is, az altiszt és a takarítónő azonban nem – családiasan Vanyecskának nevezték.

Vanyecska gyengéd és buzgó odaadással viseltetett kis pénztári birodalma iránt. Szerette szép, nagy, mindig jól meghegyezett ceruzáját, melynek egyik vége vörös, a másik kék volt.

Titokban tisztelettel Alekszandr Szidorovicsnak nevezte: Alekszandr volt a vörös fele, Szidorovics a kék. Szerette erős fényű lámpáját, szerette gumiarabikumos üvegét, tintatartóját, tollszárát és a másik tollszárat a pénztárablak pultján; ez utóbbi madzaggal volt a rácshoz erősítve, hogy el ne vihessék. Szerette és tisztelte azonkívül kékeszöld színben játszó, nagy, hasas páncélszekrényét is, szerette a pompás, hosszú, nikkelezett ollót, és a bankjegykötegeket, melyek címletek szerint gondosan osztályozva sorakoztak az asztalfiókban.

És nem ismert az életben nagyobb gyönyörűséget, mint táblázatain valamely nevet Alekszandr Szidoroviccsal kipingálni, egy csomag bankjegyet vigyázva megszámlálni, egy kis ezüstpénz oszloppal megtetézni, a teljesség kedvéért még néhány rézpénzzel kiegészíteni, az egészet kitolni a kisablakon: „Tessék, parancsoljon. Hajszál pontosan megvan!"

Ha épp szünetelt a kifizetés, Vanyecska leeresztette a tolóablakot, amelyre kívülről arany betűkkel rá volt írva: PÉNZTÁR, és belülről visszafelé elolvasta: RÁTZ NÉP. Aztán az öngyújtóval pepecselt. Szétszedte, egy üvegcséből benzint töltött bele, a csavarokat szorosabbra csavarta, felkattintotta, elfújta a lángot, hosszabbra húzta a belet, megint meggyújtotta s megint elfújta. Eközben ezt dünnyögte: rátz nép, rátz nép, rátz nép, majd újra szétszedte a tűzszerszámot. Ezért a Vanyecska által kifizetett bankjegyeken mindig enyhe benzinszag érződött.

Így munkálkodott a pénztáros. Hogy mit művel a hivatalon kívül, hol lakik, mi iránt érdeklődik, mit olvas, hova jár enni – senki sem tudta.

Mikor a főkönyvelő belépett, Vanyecska fölemelkedett, s tisztelettudón, mélyen meghajolt, úgyhogy a kézfogásnál keze magasabban volt, mint a feje.

– Ide hallgass, Vanyecska – kezdte Filipp Sztyepanovics hivatalos, tompított hangon, mely gyomorkorgáshoz vagy a konzultáló orvosok suttogásához hasonlított –, ide hallgass. Holnap ki kell fizetnünk az alkalmazottak járandóságát. To-

vábbá néhány váltó is esedékes. No és persze egyéb számláink is vannak. Egyszóval, holnap valahogyan eleget kell tennünk kötelezettségeinknek.

– Hogyne, hogyne – felelt Vanyecska szolgálatkészen.

– Tekintve, hogy a küldönc beteg, te menj a bankba, és vegyél fel csekkre tizenkétezret.

– Igenis.

– Tehát figyelj, Vanyecska... Először végezz az emberekkel – Filipp Sztyepanovics bajusza hegyével a folyosóra mutatott, ahol a rácsos ablak előtt, egy egyenes támlájú fapadon senyvedő ügyfelek üldögéltek – először végezz az emberekkel, Vanyecska, azután egy félóra múlva nézz be hozzám.

– Hajszál pontos leszek.

A pénztáros félretette az öngyújtót, felhúzta a tolóablakot, kidugta a fejét és barátságosan megkérdezte:

– Kérem szépen, ki vár kifizetésre az elvtársak közül?

Filipp Sztyepanovics pedig eközben a pénzügyi előadóhoz ment a csekk végett.

Az előadó meghallgatta a főkönyvelőt, félrefordult, és egy mártír tekintetével simította végig elegáns, selymes, az utolsó berlini divat szerint nyírt szakállát.

– Ez mind nagyon szép – mondta elkomorodva –, de miért kell éppen a pénztárost küldeni? Tudja, most olyan időket élünk, hogy minden pillanatban meglepetésre számíthatunk. Meg aztán az igazat megvallva, ez a Vanyecska nem tetszik nekem. Egyébként honnan került hozzánk?

Filipp Sztyepanovics önérzetesen felhúzta a szemöldökét.

– Hogy honnan került hozzánk? De hiszen már másfél esztendeje dolgozik nálunk és emlékezzék csak, maga Turkesztanszkij elvtárs ajánlotta.

– Másfél esztendeje? Úgy, úgy... – fanyalgott az előadó a homlokát ráncolva – no, jó, De értse meg, nincs hozzá bizalmam. Képzelje magát az én helyzetembe, elvégre én vagyok mindenért a felelős... Különben, ahogy tetszik... Végső soron... Egyszóval nyomatékosan kérem önt, menjen el

17261

vele a bankba... Személyesen... Tudja, minden nagyon szép evvel a Vanyecskával, azután egyszer csak bottal üthetjük a nyomát. Tegye meg ezt a szívességet. A „Háziipar" botránya után most már magam sem tudom, mitévő legyek... Puskával kellene őrt állani a pénztárban. És azután azt akarom még csak mondani, hogy az ön Vanyecskájának a szeme valahogy nagyon különös... Olyan különös mód naiv. Szóval nagyon kérem, menjen vele.

E hosszú és többször félbeszakított beszédtől elernyedve a pénzügyi előadó aláírta a csekket, rányomta a pecsétet, a csekkel meglegyezte izgalomtól kipirult arcát, aztán anélkül hogy föltekintett volna, átadta a papirost Filipp Sztyepanovicsnak.

– Tessék. Csak arra kérem, menjen vele. És ami a fő, ne veszítse Vanyecskát szem elől.

Egy félóra múlva a magas termetű Filipp Sztyepanovics, esernyőjének védelme alatt, és az alacsony Vanyecska, katonaposztóból készült ócska köpenyében s hóna alatt az irattáskával, együtt lépkedtek a Mjasznickaján, a zuhogó esőben.

MÁSODIK FEJEZET

Nyikita, az altiszt, sokáig állt a lépcsőházban, áthajolva a korláton, hasát a karfához szorítva, s fülét hegyezve.

– Elmentek – suttogta végül lesújtottan – elmentek. Hát így állunk.

Sötét ábrázattal vakarta tarkóját és egy jól irányított köpést küldött a mélybe, amely sokáig s hangtalanul repült, míg végre cuppanós csókként csattant a kőkockákon. Nyikita sietve elhagyta őrhelyét és visszanyargalt a kis kamrába. Szaporán fölráncigálta mindkét könyökén szalonnás, hosszú, vattázott kabátját, föltette sapkáját és a takarítónő keresésére indult.

A takarítónő a folyosón ült, a korlát mögött, és poharakat mosott.

– Egy-kettő, írd alá a meghatalmazást, hogy fölvehetem a járandóságodat.

– Már fizetnek?

– Írj, azt mondom, és ne sokat kérdezz, különben kutyagumit se kapsz!

– Nem értelek, Nyikita – morgott a takarítónő, és elfehéredve gyorsan megtörülte kezét a szoknyájába. – Tán elmentek?

– Minket nem kérdeztek. Egy tizenkétezer rubeles csekk van náluk.

A takarítónő összecsapta a kezét.

– Szóval nem jönnek vissza?

– Az az ő dolguk. Aláírod a meghatalmazást, vagy nem?

Mert ha most elszalasztjuk őket, oda a fizetésünk. Moszkvában tíz pályaudvar van. Ha az egyikre szaladunk, a másikon már elutaztak. Írj, írj, Szergejeva, írj gyorsan és ne tarts föl soká!

A takarítónő keresztet vetett, tintásüveget vett elő a ládából, negyedív papirost, mérges-rózsaszínű, kopott tollszárat, és fakó szemét merev tekintettel Nyikitára szögezte. Az altiszt egy zsámoly szélére ült, helyrerángatta vattázott kabátujját és nehézkesen szuszogva, otromba, cikornyás betűkkel megírta a meghatalmazást.

– Írd alá!

A takarítónő aláírta, és nyomban kiverte a veríték. Nyikita akkurátusan összehajtogatta a cédulát, és gondosan kabátja mélyébe rejtette.

– Most végigjárom a bankokat – mondta. – Ha az Iparbankban nem találom őket, biztosan a Moszkvai Bankban veszik föl a pénzt. Micsoda gond!

Ezzel sietve eltávozott.

– Nehogy sörözni menj, Nyikita, nehogy elidd a pénzt – kiáltott utána a takarítónő gyönge hangon, s nekilátott, hogy tovább mossa a poharakat.

Szakadó esőben futott az altiszt a Ljubjanszkaja térre. Meglehetősen sötét volt már. A házak falait, az árusítóbódékat, az újságos állványokat, a kutat a tér közepén, mindent szürkére festett az esővíz. Itt-ott aranyosan csillogtak a pocsolyák a korai órákban még bágyadt fényű autólámpák alatt. A sarkokon pöfögő autóbuszok hengeredtek hirtelen a gyalogjárók elé. Az emberek loholtak, felcsapták a sarat és összefröcskölték egymást. Egy gazdátlan sárcipő keringve repült alá a villamoskocsi lépcsőjéről és egy pocsolyában kötött ki. A rikkancsgyerekek üvöltöttek:

– Nyikolaj Nyikolajevics levele a szovjetkormányhoz! Kirill Romanov manifesztuma! Trockij elvtárs beszéde!

Minden oldalról sár fröccsent-loccsant. Az utálatos hideg áthatolt a ruhákon. Rendkívül ocsmány volt az idő.

Nyikita türelmesen várt a villamosra, s némi közelharc után megvetette lábát a peronon. A kocsi új volt, alighogy kikerült a gyárból, kívülről frissen mázolva-fényezve, és a legcsodálatosabb képek és feliratok ékesítették. Ultramarinkék traktorokat lehetett látni magas kerekeken, kanárisárga kormányozható léghajókat, matricákhoz hasonlóan méregzöld tájakat, gondosan megfestett gyárépületeket, hadseregeket, tömegeket, gulyákat és népgyűléseket. Zászlók és címerek lebegtek aranybetűs jelmondatok közepette: „A föld a paraszté, a gyár a munkásé!" „Éljen a város és a falu szövetsége!" „A vörös légiflotta a mi erősségünk!" A kocsi nedves falai még terpentin- és olajszagot árasztottak. Általában olyan volt, mint egy guruló céllövölde, amely egy szép vasárnapon mindenki ámulatára megindul a mutatványostérről.

Ilyen villamos csak kevés közlekedett Moszkvában, s Nyikita szenvedélyesen szeretett rajtuk utazni. A lelkesedés és hazafiúi büszkeség érzése töltötte el ilyenkor. „Ez igen, ezt értem – gondolta a peronon szorongva – ilyen kocsikra van szükség. Igazi hazai, szovjet gyártmány."

Minthogy a véletlen akaratából most is ilyen villamosra szállhatott, jókedvre kerekedett, és remény ébredt szívében. „Jól van – gondolta –, nyakon csípem mindkettőjüket. A villamos szerencsét hoz!"

És csakugyan: alighogy a bank előcsarnokába lépett, Filipp Sztyepanovicsot és Vanyecskát pillantotta meg. Egy márványoszlop tövében ültek egy díványon, és tanácskoztak. Óvatosan, hogy meg ne ijessze őket, Nyikita mögéjük somfordált, és figyelni kezdett.

– Nem szívesen tenném a pénzt az irattáskába, Vanyecska. Ez mindig veszélyes dolog – mondta oktató hangon a főkönyvelő. – Hipp-hopp, és máris kilopta valami csirkefogó. Csináljuk inkább így: hatezret te dugsz a belső zsebedbe, hatezret pedig én. Ez sokkal biztosabb.

– Lám, lám – suttogta a türelmetlenségtől remegő altiszt –, épp jókor jöttem. Már osztozkodnak.

Vanyecska gondosan leszámolt egy köteg ropogós, tejszínű cservonyecet, és átnyújtotta Filipp Sztyepanovicsnak. A főkönyvelő kigombolta kabátját, s éppen belső oldalzsebébe készült tenni a pénzt, amikor Nyikita előlépett az oszlop mögül. Megemelte sapkáját, vigyázzba vágta magát, s fejét oldalt billentette:

– Gratulálok, Filipp Sztyepanovics!

Prohorov, megpillantva az altisztet, összerezzent, s elsötétült az arca.

– Mit csinálsz itt, Nyikita? Ki küldött ide?

Nyikita gyorsan kabátzsebébe nyúlt, és előhúzta a meglehetősen átnedvesedett meghatalmazást.

– Mi a baj? – kérdezte Filipp Sztyepanovics. Körülményesen az orrára illesztette a csíptetőjét, fejét kissé oldalt hajtva betűzgetni kezdte az írást.

Elolvasta, levette a csíptetőt, aztán haragos és felháborodott tekintettel meredt az altisztre. Mondani akart valamit, de nem talált szavakat, csupán valami fenyegető bégetést hallatott. Majd lángvörös lett, elfordult, ismét föltette a csíptetőt, hadonászott a homloka előtt, Nyikitára sandított, végül odaadta Vanyecskának a papírt.

– Pénztáros elvtárs, kérem, legyen a tanúm, hogy milyen méreteket ölt manapság az altisztek szemtelensége – mondta nagyon hivatalos, de remegő hangon.

Vanyecska elolvasta az írást, és szemrehányóan csóválta a fejét.

– Mit jelentsen ez, Nyikita? – kérdezte a lehető legszelídebb hangon. – Hogy lehet valakinek elannyira alkalmatlankodni, hogy még a bankba is utánafutsz? Holnap ki-ki megkapja a járandóságát. Szergejeva takarítónő is! Szíves örömest kifizetjük!

– Kérem szépen, hadd kapjuk meg ma a járandóságunkat, mármint én és a takarítónő – esengett Nyikita, és le nem vette szemét a bankjegyekről. – Most az egyszer tessék kivételt tenni!

– Ilyet én még életemben nem hallottam! – kiáltott a főkönyvelő felháborodva. – Ezért a viselkedésedért panaszt teszek ellened a szakszervezeti bizottságnál! Mindennek van határa!

– Nagyon kérem, Filipp Sztyepanovics . . . – könyörgött az altiszt halk, de konok hangon.

– Még azt sem tartom szükségesnek, hogy tovább tárgyaljunk veled, olyan szemtelen vagy – jegyezte meg a főkönyvelő, és a pénzt bedugta a zsebébe. – Gyerünk, Vanyecska!

Filipp Sztyepanovics és Vanyecska sebesen elindultak, szinte elsöpörve Nyikitát, s kezüket erősen zsebükre szorítva, kiléptek az utcára.

Az altiszt fejébe csapta a sapkáját, s gyorsan elébük ugrott.

– Fizessen ki, Filipp Sztyepanovics!

– Nem értem, miért ez a türelmetlenség! Végül is mindennek megvan a maga rendje. Mi lenne abból, ha az alkalmazottak mind utánam szaladnának az utcán?

– Nem fognak utána szaladni, Filipp Sztyepanovics. A többi alkalmazott mind a tizenkettedik fizetési osztály szerint kapja a járandóságát, ők még várhatnak. Csak engem fizessen ki, Prohorov elvtárs!

– Holnap, Nyikita, holnap. Addig nem fogtok éhen halni, sem te, sem Szergejeva.

– Éhen halni éppen nem fogunk.

– No látod! Akkor hát mit akarsz?

– Ma így van, Filipp Sztyepanovics, de holnap minden egészen másként lehet. Fizessen hát ki!

– Az ördögbe is! Nem fizetek! Hogy képzeled ezt tulajdonképpen, hogy itt, az utca közepén, lista nélkül, a szakadó esőben, a sötétben! Talán egyszerűen zsebből fizesselek ki? Ha már olyan sürgős, eredj gyorsan vissza a hivatalba, én meg majd kocsin utánad megyek Vanyecskával. Ott majd kifizetünk. Ne tarts fel bennünket tovább! Nemsokára besötétedik, és nálunk hivatalos pénz van. Eredj, eredj, Nyikita!

A „kocsin" és „hivatalos pénz" szavak hallatára Nyikita

megmozgatta két könyökét, mint holmi szárnycsonkokat. Egy rádióüzlet kirakatából fölindulástól sápadt arcára esett a villanylámpa szivárványos fénye. Felhördült, szinte már nem is emberi hangon, és karon ragadta a főkönyvelőt.

– Máris el akar menni a hivatalos pénzzel, elvtárs? De előbb egyről-másról még gondoskodnia kell... És magának is, pénztáros elvtárs! Képzelje csak magát az emberek helyzetébe!... És ha már nem akarnak itt az esőben kifizetni, ott van a sarkon, alig két lépésnyire egy kiskocsma. Csak két percre fogok alkalmatlankodni, utána tőlem akár kocsiba is ülhetnek és hajthatnak egyenest a pályaudvarra. Szerencsés utat! Aztán mindjárt hazamegyek. Nézzék csak, ott a lámpás. Szíveskedjenek odáig fáradni!

– Mit kezdjünk vele, Vanyecska? Hogy kifizessük a járandóságát, az természetesen nem sok időbe telik, csak legalább a fizetési lista itt volna! De nincs, és ez éppen a legfőbb akadály. Nem, Nyikita, enélkül szó se lehet a dologról!

Az altiszt ezenközben, mintha csak véletlenül tenné, oldalazva egy mellékutca felé terelte őket.

– Minek a fizetési lista? – háborgott. – Anélkül is meg lehet csinálni! Gyerekjáték az egész. Hatodik fizetési osztály, fél hónapra, levonás nélkül, annyi mint tizenkét rubel és ötven kopejka s ugyanennyit kapok Szergejeva takarítónő meghatalmazására. A pénztáros elvtárs majd otthon kipipálja a listán, és kész.

– Ez szabályellenes – suttogta a főkönyvelő kimerülten és a szó szoros értelmében meggörbült a zuhogó eső áradata alatt, amely dobpergésszerű zajjal pacskolta esernyőjét.

– Hallod-e, Nyikita, hová a fenébe vezetsz minket? A csizmám már teljesen átázott, s egy fél lépésnyire sem látok! – kiáltott a pénztáros, amint belelépett egy sötét és mély tócsába.

– Ne féljen: már meg is érkeztünk. Itt, a házon át. Benn meg is szárítkozhat – buzgólkodott az altiszt, és ide-oda ugrált a pocsolyák között. – Jobbra, Filipp Sztyepanovics, jobbra!

Mindjárt helyben vagyunk. Jobbra, pénztáros elvtárs! Micsoda ocsmány idő! Hogy a fene... Tessék, tessék!

Az eddig láthatatlan eső most szemmel láthatóvá vált; vastag függönyként csapkodott egy tompán derengő, párás ablaküveg előtt, melyen egy bíborszínű rák díszelgett. Nyikita benyitott. A bedagadt ajtó kétségbeesetten nyöszörgött. A homálytól és esőtől fáradt szemekbe vakító fény csapott. „RÖS SÉ KÁR", olvasta Vanyecska ösztönszerűen visszafelé egy tábla feliratát a söntés felett. Filipp Sztyepanovics összecsukta esernyőjét, hegyét a földhöz veregette és lopva a zsebéhez nyúlt. Két nagy esőcsepp gördült le bajusza végéről.

– Tessék, tessék – szíveskedett Nyikita. Nagy igyekezettel sürgölődött körülöttük és bevezette őket a csaknem üres terembe, amelyben mindössze két gázláng égett. – Erre tessék, ehhez az asztalkához, a fenyőfa alatt. Itt úgy ülünk, mint az erdő közepében.

Filipp Sztyepanovics kelletlenül elfintorította arcát, megdörzsölte orrát, melynek nyergén a csíptető korallpiros vonalakat vájt. A helyzetet pillanatnyilag úgy fogta föl, hogy jóllehet egyáltalában nem kellett volna a sörözőbe menniük – nem, nem kellett volna –, de ha már egyszer ott vannak, Isten neki, miért ne melegedjék föl egy kicsit, s miért ne igyék meg alárendeltjeivel egy üveg sört? Valamikor az öreg Szabbakin is elment néhanapján hivatalnokaival Lvov vendéglőjébe, a Szretyenszkij-kapu mellé, hogy a kintornát hallgassa és egy kis vodkát igyék, pedig micsoda ember volt az öreg! Ami pedig a hivatalt illeti, már csaknem öt óra, a munkaidőnek tehát vége és így egyáltalán semmi értelme a sietségnek. E mérlegelés után Filipp Sztyepanovics kigombolkozott, ernyőjét és kalapját egy fenyőágfogasra akasztotta, letelepedett, csíptetőjét visszatette az orrára és felsőbbrendűségének tudatában körülnézett a sörözőben.

– Parancsol? – szólt a pincér, aki szürke ingkabátban és kötényben egyszerre csak előttük termett.

Filipp Sztyepanovics még emlékezett rá, milyen nagyvilá-

gian viselkedett Lvovnál az öreg Szabbakin hasonló esetekben. Nyikitára és Vanyecskára sandított, egyik sárcipős lábát kinyújtotta s gyorsan egy üveg tiszta vodkát rendelt, továbbá teát, heringet és egy adag malacpecsenyét tormával.

– Vodkát nem tartunk, csak sört – mondta a pincér sóhajtva és keserű mosollyal lehajtotta fejét. – Nincs engedélyünk.

– Micsoda vendéglő az, ahol nem tartanak vodkát? – kérdezte Filipp Sztyepanovics szigorúan, némi gúnnyal.

A pincér még jobban lehorgasztotta a fejét, mintha azt akarná mondani: magam is jól tudom, hogy egy komoly vendéglőben kellene vodkát tartani, de mitévők legyünk; ilyen időket élünk.

Filipp Sztyepanovics persze jól tudta, hogy most a sörözőkben nem szabad vodkát mérni, de nem szívesen szalasztotta el az alkalmat, hogy alárendeltjei előtt fitogtassa hatalmát s a pincért kissé megalázza.

– Akkor hát, kedvesem – mondta zengő bariton hangon – akkor hát hozz sört, egy adag szárított halat, ha szép, mindegyikünknek egy rákot és töltött tojást.

– Parancsára!

A pincér, akire a szakavatott rendelés szemmel láthatóan megtette hatását, tiszteletteljesen hátrált, de mielőtt eltűnt volna, megfordult s egy bűvész mozdulatával megcsavarta a villanykapcsolót. Egyszerre háromszor olyan világos lett.

Vanyecska félénken köhentett, s szinte rémült áhítattal pillantott főnökére; most tapasztalta először életében, milyen is egy igazi férfi.

Filipp Sztyepanovics figyelmét nem kerülte el Vanyecska hódolatteli tekintete. Alig észrevehető mosollyal végighúzta zsebkendőjét nedves bajuszán, éppúgy, mint ahogy annak idején az öreg Szabbakin szokta. Aztán rágyújtott, hátradőlt széken és füstkarikákat eregetve megszólalt:

– Nos, altiszt elvtárs, halljuk, mi az óhaja? Ki vele!

Nyikita fölpattant, vigyázzba vágta magát, előadta kérését és ismét leült.

– Elvben az előzetes kifizetések ellen vagyok, Nyikita, de kivételes esetekben ez is megfontolás tárgya lehet, feltéve, hogy a pénztár rendelkezik a szükséges összeg fölött. Pénztáros elvtárs, mennyi készpénze van?

– Van elég, Filipp Sztyepanovics. Folyósíthatjuk az összeget.

– Tehát nyugta ellenében fizesse ki.

Vanyecska szolgálatkészen előhúzott egy csomó vadonatúj cservonyecet, egy tintaceruzát és egy negyedív papirost, egy rejtélyes szót mondott: *abliment,* s egy pillanat múlva a pénzügyi művelet a könyvelés szabályai szerint végre volt hajtva.

Filipp Sztyepanovics pedig a sörhabba merítette bajuszát, méltóságosan fújta orrán át a füstöt és átadta magát a pihenésnek. Nyikita egészen nekividámodott, felhajtott két pohár sört, az üres sörösflaskákat meglóbálta a levegőben és engedélyt kért, hogy a fizetés örömére saját számlájára egy újabb kört rendeljen. A főkönyvelő ezt is megengedte. A söröző közönsége ezenközben észrevehetően megszaporodott. Vanyecska fölfedezte, hogy a mennyezetről lógó lámpák hajszálra héjuktól megtisztított tyúktojásra hasonlítanak. Ez a felfedezés szokatlan jókedvre hangolta. Közelebb húzódott főnökéhez és odasúgta, hogy nem ártana átugorni a szövetkezeti boltba egy üveg gyomorkeserűért. Filipp Sztyepanovics intőn felemelte az ujját, Vanyecska azonban súgva bizonygatta, hogy ebben nincs semmi, annál kevésbé, mert mindenki így tesz és holnap különben is fizetést kapnak. A könyvelő még egyszer megfenyegette az ujjával, mire a fiatalember eltűnt és nemsokára vörösen, lihegve, csuromvizesen, ismét megjelent. Időközben még három üveg sör került az asztalra.

Nyikita az asztal alatt, lopva töltötte a vodkát. Olyan arccal ittak, mint holmi összeesküvők, fintorogtak, szárított halat ettek, a pincér pedig, mint valami szégyenfoltot, szalvétájával ügyesen letakarta az üres edényt s kivitte a konyhába.

Most Filipp Sztyepanovics Nyikitához hajolt s alkohol- és rákszagot árasztva kijelentette, hogy soha Oroszországban

olyan nevezetes férfiú nem volt, nincs és nem is lesz, mint az öreg Szabbakin, a „Szabbakin és fia" cég főnöke. E szavak után a főkönyvelő mély gondolatokba merülve leejtette fejét s egy önkéntelen mozdulattal levert egy üres palackot. „Pardon" – mondta Vanyecska s elkapta az üveget, de egyúttal feldöntött egy teli poharat. Nyikita kinyitotta kabátja legfelső kapcsát, egészen közel húzódott Filipp Sztyepanovicshoz, nedves orrát füléhez dugta és lázasan suttogott holmi hivatalos pénzekről, pályaudvarokról.

– Hallgass, Nyikita, hagyj engem szóhoz jutni – Filipp Sztyepanovics megszabadította magát az altiszttől és Vanyecskának dőlt –, elhallgass már... Én mindjárt megmagyarázok neked mindent. Vanyecska... A mi életünk nem egyéb, mint álom, Vanyecska... Vegyük például az öreg Szabbakint. Értesz engem, ugye Vanyecska? Vagy mondjuk, vegyük Nyikitát... Itt ül most tökrészegen és szeretné Szergejeva takarítónő pénzét elsikkasztani... De hogy ki Nyikita, és hogy ki volt Szabbakin, ez csak világos!

Érett szőlőbogyóhoz hasonlító szemével sokatmondóan hunyorított, galléron ragadta a pénztárost, magához vonta s olyan elragadtatottan mosolygott, mintha az egész kocsma aranyos fényben keringene körülötte. Rövid, de eléggé homályos értelmű szavakkal elmagyarázta, mi a különbség a fabatkát sem érő Nyikita és a nagy Szabbakin között. Ez alkalommal érintette az orosz–japán háborút, a lodzi özvegyet, Lvov vendéglőjét és életének más feledhetetlen részleteit is. Rákszagot lehelt az elbűvölt Vanyecska arcába és – túlharsogva az immár zsúfolt terem elviselhetetlen lármáját – rendkívüli távlatokat nyitott meg előtte; mintegy fellebbentette a fátylat olyan dolgokról, amelyet a pénztáros eleddig unalmasnak és érdektelennek vélt.

Hirtelen vidám zeneszó hangzott fel. A zongorista szőke fürtjei egy nyögdelő zongora fekete és fehér billentyűire hulltak, három kar egy-egy kottaállvány mögött hegedűvonókat ráncigált föl-alá, szemérmetlenül csücsörített ajkak egy fuvola nyílására tapadtak, és a fekete fából éles, magas, mennyei han-

gokat csaltak elő. És mindez vérpezsdítő melódiává egyesülve, belopódzott a hallgatók szívébe, s meg nem valósult, de mégis könnyen elérhető gyönyörök beteljesülését ígérte.

A tojás alakú lámpák hihetetlen gyorsasággal szaporodtak a mennyezet alatt. Vanyecska nyársat nyelve ült a helyén, ajkán széles mosoly, mintha orcái eloldódtak volna s valahol ott úszkálnának a kékes füstben. Nyikita ellenzős sapkával a fején, vigyázzban állt és értelmetlenül locsogott összevissza.

– Mit mondasz? – kiáltott a főkönyvelő, aki már mit sem hallott a nagy zsivajban.

– Csak azt, hogy szerencsés utat kívánok, elvtárs! – üvöltött Nyikita és jobbra dőlt. – Magának is szerencsés utat, pénztáros elvtárs! Kellemes utazást! Megengedi távozásul még egy kupicával?

– Eredj már! – ordított Vanyecska. Egy szót sem értett az egészből.

– Nyikita! – Filipp Sztyepanovics felemelte a mutatóujját. – Te berúgtál. Nagyon jól látom.

A pincér kilőtte a dugót egy hűtött üvegből. Hab csurrant a poharakba. Vanyecska a zsebeiben kotorászott és pénzt szedett elő, hogy fizessen.

– No most már tőlem akár kocsiba ülhet, Filipp Sztyepanovics – mondta Nyikita és alázatosan átnyújtotta a főkönyvelő ernyőjét és kalapját.

– Gyerünk, Vanyecska – motyogta a főkönyvelő, feldöntve a széket nedvességtől nehéz kabátja aljával.

Teljes világossággal látta, hogy most, ebben a pillanatban, amikor az élet rámosolygott, nem lehet, azaz ostobaság lenne Vanyecskától elválni. Föltétlenül folytatni kell valahogy az oly kellemesen és sokat ígérőn kezdődő estét. Végtére is holnap fizetést kapnak, s egyszer egy életben igazán kirúghatnak egy kicsit a hámból.

– Gyerünk, Vanyecska – mondta Filipp Sztyepanovics és kilépett a sörözőből a sötétségbe.

– De hová, Filipp Sztyepanovics? – kérdezte a pénztáros

panaszosan; a puszta gondolattól is elrémült, hogy talán nincs hova menniök, akkor aztán mindennek vége.

Filipp Sztyepanovics kifeszítette ernyőjét, megállt és fölemelte kezét.

– Gyerünk hozzám, Vanyecska. Meghívlak vacsorára. Nagyon szívesen látlak. Punktum! A feleségem is nagyon fog örülni. Megismerkedsz a családommal. Mindnyájan borzasztóan fognak örülni. Várj csak, Vanyecska, csak azt akarom mondani, hogy hihetetlen, mennyire tetszel nekem. Gyere, hadd csókoljalak meg. Nem azért, mert talán részeg vagyok, hanem már régóta kedvellek.

E szavakkal Filipp Sztyepanovics átölelte a fiatalembert, eközben bajuszával fájdalmasan a szemébe bökött.

– De hátha felesége őnagyságának nem lesz ínyére a látogatás? – aggodalmaskodott Vanyecska.

– Ha én mondom, hogy mindnyájan örülni fognak, akkor úgy is lesz . . . Egy szót se többet . . . Megérkezünk és én mindjárt azt mondom: Janinocska (a feleségemet így hívják, ugyanis Lodzból való), Janinocska, mondom, csinálj nekünk olyan heringet finom kis hagymával és malacpecsenyét tormával. Minden úgy lesz, hogy jobban kívánni sem lehet. Soirée intime meghitt körben, mint az öreg Szabbakin szokta volt mondani . . . De vigyázz jól, Vanyecska! Ismerlek benneteket, fiatalembereket! Magam is voltam fiatal! Óvakodj a nevelt lányomtól! Az olyan lány, hogy rögtön beleszeretsz. Menthetetlenül!... És ha nincs ellenedre, vacsora után feketekávét iszunk . . . Likőrrel . . . Sherry brandy . . . Hát légy szíves . . . – így dadogott Filipp Sztyepanovics, amint egymás mellett ültek egy zötyögő bérkocsiban. S gyengéden átkarolta Vanyecskát, akinek a friss levegőn nyomban fejébe szállt az ital.

Lelki szemei előtt megjelent egy pompás tölgyfaebédlő, vakítóan fehér abrosszal letakart asztal, hat terítékkel s minden jóval megrakva, s egy faragott pohárszék képe.

Nyikita pedig egy ideig ott állt a járdán, fedetlen fővel a

szakadó esőben és a távolodó kocsi után nézett. Karját lóbálta és keserű sóhajjal szólt magához:

– Elindultak... A csillagokban meg van írva, hogy most különböző városokon át kell utazniok. No, megyek én is...

Sapkáját jól lehúzta a fülére, átgázolt a pocsolyákon és így dörmögött:

– Ennyi tenger pénzzel már miért ne utaznának el...! A fél világot bejárhatják vele... És mégis, milyen unalmas lenne a szolgálat, ha minden pénztáros és könyvelő így elinalna... Nos most megyek és leiszom magam...!

És a sötétség elnyelte Nyikitát.

HARMADIK FEJEZET

Mintegy fél órával később Filipp Sztyepanovics és Vanyecska kisebb-nagyobb csomagokkal megrakodva, a Pokrovszkij-kapu tájékán levő ház harmadik emeletére kapaszkodtak föl, óvatosan támogatva egymást. Ott lakott a főkönyvelő. Négyszer csöngettek. Amíg ajtónyitásra vártak, Vanyecska Filipp Sztyepanovicsra nézett és így szólt:

– Talán mégsem kellene most alkalmatlankodnunk őnagyságának.

A főkönyvelő szigorúan összeráncolta homlokát.

– Ha én vendéget hívok vacsorára, akkor az nem lehet alkalmatlan. Ne vesztegessünk erre több szót! Én szívesen látlak. Én és a feleségem örülni fogunk. Soirée intime. Punktum.

Ebben a pillanatban az ajtó hirtelen kinyílt és a küszöbön egy molett, már nem éppen ifjú hölgy jelent meg nagy rózsás pongyolában. Arckifejezéséből, továbbá abból, ahogy sajátságosan reszketett fején a temérdek apró papírcsavaró (mintha csupa vesztes sorsjegyszelvényre tekerte volna fürtjeit), széles csípőinek semmihez sem hasonlítható, baljós hullámzásából, melyek minden mennydörgésnél világosabban jelezték a családi vihar közeledtét, egyszóval az összes jelekből csalhatatlanul arra lehetett következtetni, hogy a soirée intime aligha lesz megvalósítható.

Filipp Sztyepanovics azonban fogta a csomagocskákat, férfias bátorsággal Vanyecska elé állt:

– Nem egyedül jöttem, Janinocska. Ketten vagyunk, Jani-

nocska, amint látod. Én és a pénztárosunk. Tudod, magammal hoztam vacsorára. Adsz valamit enni, szívecském, ugye? Én is hoztam egypár jó falatot. És persze egy kis itókát... Hehe... Fogadj szeretettel bennünket. Soirée intime, amint mondani szokás... És bonbont is a hölgyeknek... Meghitt családi körben mindnyájan nagyon kellemesen fogjuk tölteni az estét.

Ekképpen szólt Filipp Sztyepanovics, azután hangja elcsuklott. Sárcipőjében óvatosan, csoszogva közeledett hitveséhez, aki most is mozdulatlanul, némán állt az ajtóban és kifejezéstelen tekintettel bámult az urára. Csak a rózsák hullámzottak tomporán egyre lassabban. De alighogy Filipp Sztyepanovics aggodalmasan visszafojtott lélegzettel elébe ért és alighogy e lélegzet felesége remegő orrcimpáit érte, őnagysága kövér, meztelen nyakához kapott, másik kezével pedig hevesen összekapta pongyoláját és Filipp Sztyepanovics arcába, pontosan a kis légyszakállra köpött.

– Ki innen, részeg disznók! – sivalkodott hisztérikus, elviselhetetlenül magas férfihangon, mely végigharsogott az egész lépcsőházon.

Aztán a tarka rózsák mind kigyúltak rajta, s az ajtó oly hatalmas dördüléssel csapódott be, hogy azt lehetett volna hinni, a lépcsőház valamennyi ablaka csörömpölve nyomban kiesik keretéből.

– Janinocska, mi van veled? Nézd, olyan szépen kérlek! Ez mégiscsak kínos! – fuvolázott félénken és gyengéden Filipp Sztyepanovics és ernyője fogójával kaparászott az ajtón.

De az ajtó mögött egy másik ajtó csapódott be, amögött ismét egy, aztán még egy – valahol a lakás mélyén –, aztán minden elcsöndesült. A szomszéd lakás ajtajából közömbös tekintetű, bebugyolált fej bukkant elő, majd ismét eltűnt.

– No látja, Filipp Sztyepanovics, mindjárt mondtam, hogy nem a legjobbkor jövünk – szólt Vanyecska jámboran és megingott. – Talán más alkalommal tehetem tiszteletemet.

– Badarság, badarság – mormogott Filipp Sztyepanovics

zavartan –, ne törődj vele, Vanyecska! Tudod, szörnyen ideges asszony a feleségem, de arany szíve van. Mindjárt rendben lesz minden. Hidd el nekem.

Filipp Sztyepanovics letörölte állát a kabátujjával, s arcára a türelmes szigor kifejezését erőltetve, röviden és határozottan négyszer csöngetett. Semmi válasz. A ház ura, anélkül, hogy arca elvesztette volna méltóságos kifejezését, ismét csengetett, azután letelepedett Vanyecska mellé a lépcsőre.

– Hanem a nevelt lányom, Vanyecska, az aztán a lány! – mondta mintegy vigasztalásul, és átkarolta a csüggedt pénztárost. – Csak ránézel és nyomban beleszeretsz. Akármelyik szépségnek száz pont előnyt adhat. Majd vacsoránál rögtön bemutatom. Én nem vagyok olyan, mint más, csirkefogó apák, én tudom, hogy a mi eszményképünk a keringő vad kavargásának szédülete.

Ez az utóbbi megjegyzés rendkívül tetszett Vanyecskának, és egyszerre magához tért mámoros kábulatából.

– Nagyon, nagyon örülök, Filipp Sztyepanovics! Már megint egészen jó érzem magam!

Ebben a pillanatban az ajtó újra megnyílt. De most egy rövidre nyírt hajú, szeplős orrú, sápadt, tizenkét év körüli fiúcska nyitotta ki; nemezcsizma volt a lábán.

– Ah! – kiáltott Filipp Sztyepanovics – törvényes fiamat látom. Engedd meg, Vanyecska, hogy bemutassam: fiam, Nyikolaj Filippovics Prohorov polgártárs, úttörő és orvhallgató. Hol van anyád?

A fiú szótlanul megfordult és visszacammogott a lakásba.

– Biztosan a vacsorát melegíti a konyhában – mondta Filipp Sztyepanovics szuszogva és benyomta Vanyecskát a teljesen sötét előszobába.

– Bocsáss meg, kérlek, de kiégett a lámpánk. Maradj mögöttem. Mindig csak egyenesen, kedvesem, mindig csak egyenesen, ne félj semmit. Itt nem lehet eltévedni.

Vanyecska ebben a pillanatban valami szekrényféle sarkához ütődött. Filipp Sztyepanovics a sötétben tapogatózva ki-

nyitott egy ajtót. Különböző bútorokkal telezsúfolt, meglehetősen nagy szobába léptek. Közepén ebédlőasztal állt, tintafoltos viaszosvászon terítővel. Az egész szobán keresztül két kötél volt kifeszítve, azokon csíkos alsónadrágok száradtak. A nagy, poros csillárban egyetlen gyönge körte égett. Az asztalszélen a rövid hajú orvhallgató ült, nyelvét kidugta és buzgón szorította piros füléhez a maga készítette rádiókészülék hallgatóját.

– Isten hozott! – mondta a főkönyvelő, a szíves házigazda széles gesztusával és csomagjait az asztalra tette. – Már megbocsáss, Vanyecska, de itt, amint látod, ruhát szárítunk. A padlásról ugyanis ellopnák. Mindjárt eltávolítjuk. Mindjárt eltávolítjuk. Foglalj csak helyet! Hol van Zojka?

– A tanfolyamon – felelt a gyerek, anélkül, hogy a kagylót letette volna.

– Látod, nincs szerencsénk, Vanyecska. Tudod, gyorsírást tanul. Nemsokára már jegyezni tud a kongresszusokon. Jó eszű lány. Igen, igen. No, majd mindent rendbe hozunk. Hol a mama, Kolja?

A fiú szótlanul az ajtó felé intett.

– Janinocska, vendégünk van!

– Ki innen, részeg disznók! – süvített egy kérlelhetetlen hang a másik szobából.

– Ilyen ideges asszony – suttogta Filipp Sztyepanovics és Vanyecskára pillantott. – Ülj csak le, barátom, csomagold ki közben a harapnivalót és bontsd föl a konyakot. Mindjárt rendbe hozok mindent.

Letette a kalapját és lábujjhegyen a borzalmak szobájába nyitott.

Kevés lenne azt mondani: egy rózsabokor, kevés lenne azt mondani: egy virágágy – nem, egész Nizzája a lángoló, iszonyú rózsáknak zúdult e pillanatban Filipp Sztyepanovicsra.

– Ki, ki innen, semmirekellő, részeg disznó, látni se akarlak! Mindjárt széttöröm az üvegeket a fejeden és kidobállak a csomagjaiddal együtt. Éhezünk itthon, a lakásközösségnek

három hónapja nem fizettünk, Kolja cipő nélkül szaladgál, az előszobában nincs lámpa, és te vén iszákos, dorbézolni akarsz? Milyen pénzből? Én nem engedek a házamban semmiféle bachanáliát! Micsoda új divat ez? Ki látott már ilyet, te szerencsétlen naplopó?

Filipp Sztyepanovics kísérletei, hogy a keserű, jóllehet nem egészen igazságtalan szemrehányások iszonyú áradata ellen védekezzék, hiábavalónak bizonyultak. Rémületében hízelkedő hangon kezdett dadogni holmi pénztárosról, akit Zojkával összesze lehetne házasítani (mégpedig nagyon egyszerűen), és punktum! Hogy a pénztárosnak volna kedve a dologhoz, hogy egészen megfelelő parti lenne és így tovább.

Felesége csak a kezét csapta össze felháborodásában. A következő pillanatban azonban olyan mozdulattal, mintha forró palacsintát fordítana meg a serpenyőben, jobbról-balról két pofont kent le hitestársának. Filipp Sztyepanovics szeme előtt fehér csillagok keringtek, föllángoltak és kialudtak.

– Szóval ezt tetted velem! – kiáltott fojtott hangon, míg torkába ősi, vad harag tolult fel felesége ellen s megremegtette ádámcsutkáját. – Szóval... Ezt tetted, ezt?

Kéjes gyönyörrel lehunyta a szemét, mind a tíz begörbített ujjával belemarkolt felesége hajcsavaróiba, görcsösen ráncigálta és negédes hangon suttogta:

– Fogsz még ilyet tenni, bestia?

Hangja megcsuklott, aztán erősebb lett.

– Fogsz még ilyet tenni, bestia? – ismételte hangosabban és sárga fogait vicsorította. – Te nyomorult!

Ekkor megfontolt mozdulattal végighasította a gyűlöletes rózsákkal telehintett pongyolát, és sötét karikás szemének kék ködfátyolán át körülnézett a szobában. Sebesen lerántott a falról egy japán legyezőt, egy lakkozott polcot, egy kalitkát, amelyben egy kitömött stiglic volt, a fiókos szekrény tetejéről lerántotta a hímzett terítőt, röptében elkapott egy alázuhanó kék vázát, mindezt összehányta egy halomba a szoba közepén és tiporni kezdte.

– Egy szót se! Egy szót se! – üvöltötte magánkívül, a haragtól egész valószínűtlenül éles hangon, amely tulajdon fülét is sértette. A száját hab verte ki. – Egy szót se! Majd megmutatom, ki az úr a házban. Várj csak! Várj csak! Teríts meg, te szemét! Parancsolom! Punktum!

Vanyecska megkísérelte, hogy semmit se halljon a botrányos ordítozásból és dühöngésből. Csöndes bánattal matatott az asztalon, zsebkésével kihúzta az üvegből a dugót és búsan kigöngyölt a papirosból egy darab rosszul szeletelt krakkóit.

Végül elcsitult a harci zaj. Filipp Sztyepanovics izzadtan, csapzottan jelent meg az ebédlő ajtajában.

– Bocsánatot kérek – mondta kifulladva és zsebkendőjével reszketve törölte meg az orra nyergét. – A feleségem ugyanis nem érzi egészen jól magát és nem tud részt venni a vacsorán. Még egyszer bocsánatot kérek! Ezek a nők az örökös migrénjükkel! Különben az egész ostobaság. Egyedül is nagyon jól megvacsorázhatunk.

A pohárszékhez lépett, sokáig turkált benne s végül komor arccal két törött fülű agyagkorsót állított az asztalra. Összedörzsölte kezét és Vanyecskára sandított.

– Egy pohárka konyakot?

Mindegyikük leöntött a torkán egy-egy korsó konyakot, amelynek ugyancsak erős toalettszappan szaga volt, s kolbászt haraptak hozzá.

– „Igyál bort egy pohárt, a fejednek nem árt . . .” – énekelt Filipp Sztyepanovics reszketeg hangon és ismét töltött. – Bezzeg fáj annak, aki sohasem iszik. Nem így van, pénztáros? És asszony nem kell ide. Punktum! Egészségedre!

A második korsó után már majd kiugrott Vanyecska szeme. Fejében irtózatos zsibongás támadt, ráadásul még Filipp Sztyepanovics a füléhez tartotta a rádió-hallgatót, melyből recsegve áradtak az éles trillák:

Világ királynőjévé teszlek,
Életemnek első társa, te . . .

– Ki innen, részeg disznók! – süvített egy elnyújtott hang a hálószobából.

– Egy szót se! – motyogta maga elé Filipp Sztyepanovics és egy karika kolbászt vágott az ajtóhoz. A kolbászszelet cuppanva ragadt oda.

– *Tekints oda, tekints ide,*
Jó-e itt, mondd meg izibe . . .

– dalolt a főkönyvelő és Vanyecska vállára borulva sírva fakadt.

– Halálra kínozza az embert a nyomorult! Csak te vagy nekem ezen a világon, Vanyecska! Teljesen tönkretett a gonosz bestia. Megzabálta az egész életemet, az egész ifjúságomat, hogy vinné el az ördög! Pedig micsoda ember volt valamikor Filipp Sztyepanovics Prohorov? Ó Istenem, micsoda ember! Sas! Oroszlán! Császár! Ha hiszed, ha nem! Csemulpónál egy szakasz mesterlövésszel . . . Egyetlenegy szakasszal . . .

Filipp Sztyepanovics felhajtott egy fél findzsa 63-as évjáratú fehér chablis-it és megragadta Vanyecska karját.

– Pénztáros, bízhatom benned? Nem fogsz elárulni?

– Bízzék bennem, Filipp Sztyepanovics – kiáltott panaszosan Vanyecska, mert elviselhetetlenül szenvedett. Szája sírásra görbült: a szeretet, a részvét és az odaadás könnyekre fakasztotta. – Bízzék bennem, Filipp Sztyepanovics, az isten szerelmére, bízzék bennem! Nem fogom elárulni!

– Esküdj meg!

– Esküszöm, Filipp Sztyepanovics!

A főkönyvelő fölegyenesedett és megingott.

– Utazzunk!

– Hova akartok utazni? – csattant fel most a feleség, aki hirtelen megjelent az ajtókeretben, mint egy kép. – Hova akar utazni, maga betörő?

– Egy szót se, bestia – felelt álmosan Filipp Sztyepanovics. Aztán meglepő ügyességgel, hirtelen letépte a csíkos alsónadrágokat a kötélről és az asszony arcába vágta.

– Rabló! Gyilkos! – üvöltött a nő és védekezőn a feje fölé emelte csupasz karját. – Megölnek! Fogják meg!

– Utánam, Vanyecska! – vezényelt Filipp Sztyepanovics, egy alsónadrágot lobogtatva. – Zárkózz! Előre!

Vanyecska aktatáskájának védelme alatt, botorkálva követte Filipp Sztyepanovicsot a sötét előszobán át és szerencsésen a lépcsőházba ért. Mögötte veszedelmes közelségben, egy kövér és csupasz kar, néhány szétnyomott rózsa s az orvhallgató ijedt arca rémlett föl. Aztán az ajtó döngve becsapódott. A lépcsőfokok szélsebesen futottak alulról fölfelé, s ez teljesen megzavarta a két kollégát. A korlát dühös óriáskígyóként vonaglott, tekergett és sziszegett izzadt tenyerük alatt. Lármás visszhang verődött egyik faltól a másikig. Egy kis lámpa a drótháló mögött szétdurrant, s mint a puskagolyó repült el szédületes magasságban. A nyikorgó kapu mellett pedig, hátát a lakásközösség hirdetőtáblájának vetve, barna kézitáskáját és füzeteit keblére szorítva, ajkát harapdálva egy fiatal lány állott, olcsó kék kabátkában és narancssszínű kötött sapkában.

– Zojka! – kiáltott Filipp Sztyepanovics és gyanakodva nézett a lány csapzott, sötétszőke fürtökkel övezett, rémült arcába. Ujjával megfenyegette. – Zojka!

– Hová mész, papa, ilyen állapotban, ernyő és sárcipő nélkül? – suttogta kezét tördelve Zojka.

– Nem kértem tőled engedélyt. Egy szót se halljak! Mindennek van határa! Punktum! Utánam, pénztáros!

Találomra nyúlt a kilincs után és kis híján kiesett az utcára.

Vanyecska azonban a falhoz támaszkodott és föllelkesülten állt a lány előtt. Mosolygott s képtelen volt egy szót is kinyögni. Az összeráncolt szemöldökű, kedves arc elúszott réveteg tekintete elől, s hiába erőlködött, hogy visszatartsa, egyre inkább a homályba veszett, majd végleg eltűnt. Nevetés csendült. Mindez nem tartott tovább egy percnél. Vanyecska megtántorodott, mindkét kezével a kilincs után kapott és Filipp Sztyepanovics után kibotorkált az utcára.

– A belvárosba! A Puskin-szoborhoz! – kiáltott a főkönyv-

velő egy kocsisnak. – Szállj be! Mit szólsz Zojkához, he? Okos lány! Kocsis, a Tverszkoj bulvárra! Gyorsan!

Vanyecska összekuporodott az alacsony fedelű kocsiban, fejét főnöke vállára hajtotta és rögtön úgy érezte, mintha hátrafelé futnának. Oldalról becsapott az eső a nadrágjára meg az arcába. Elsuhant mellettük a „Varázsálmok" nevű mozgóképszínház sokszínű fényreklámja. A kígyóként tekergő lámpafüzéreken túl feketén terült el a város. A villamosvezetékekről foszforzöld csöppek fröccsentek szét.

Magasan a Vörös-tér felett, Lenin halványan világló mauzóleuma felett, a Kreml falai felett, lángnyelvként lobogott az égen a Központi Bizottság valahonnan csodálatosan megvilágított égővörös zászlaja, mely mintha átlátszó, finom üvegből készült volna.

Azután a fenséges, három lámpasoros Tverszkaja utcán, a kocsik lármáján és az autók tutulásán át a Sztrasztnajára értek. A kocsi célhoz ért. Kiszálltak. Leküzdhetetlen tettvágy fogta el őket. Toprongyos sihederek állták útjukat, nagy, vizes krizantémcsokrokkal hadonászva az orruk előtt. Garázda fickók kurjongattak. Cinikus sofőrök hívogatták őket „szerelmi kocsikázásra" valami kis nővel. Ezüstpénz gurult egy csillogó pocsolyába. Egy autólámpa éles fénye elkápráztatta a szemüket.

– Vanyecska, hol vagy? – kiáltott Filipp Sztyepanovics fejvesztetten. – Maradj mögöttem!

– Itt vagyok!

A pénztáros a hang hallatára nekiiramodott, s egy pillanatig látta Filipp Sztyepanovicsot. Egyik karján egy csokrot tartott, a másik karjához buzgón és állhatatosan odatapadt egy asztrakánkabátos és fehér atlaszkalapos, rendkívül szép, telt hölgy. A nő átvonszolta Filipp Sztyepanovicsot a téren, miközben sebesen hadarta:

– Gyerünk a „Chateau des fleurs"-be. Nagyon ajánlhatom. Ott szeparék is vannak. Menjünk hát!

– „Sötét az éj, csupa gyönyört ígér..." – dalolta közvet-

lenül Vanyecska füle mellett egy kísértő hang, és könyöke alá egy lágy kéz csúszott.

– Fiatalember, vigyen el vacsorázni!

Vanyecska megfordult és közvetlen közeléből egy sápadt arcot, ragyogó szempárt látott. A fehér s egészen szemöldökéig lehúzott kötött sapka a fiatalember vállát súrolta.

– Gyerünk, pubikám, gyerünk no... mert még elveszti a barátját.

– Maga... maga... Zoja? – nyögte ki Vanyecska. – Nem, várjon, mondja csak... előbb, hogy... maga... Zoja?

– Mondjuk, hogy Zoja vagyok – felelt kacagva a lány és a fiatalemberhez simult. Gyorsan átfutottak a téren; mindenfelől pocsolyák vize fröccsent rájuk.

– Vanyecska, hol vagy? Gyere!

– Itt vagyok, Filipp Sztyepanovics! Olyan sötét van...

Két villamos ívlámpa, két őrületesen pergő Szaturnusz függött a vendéglő bejárata fölött.

Filipp Sztyepanovics észrevette a fehér sapkás lányt, ujjával megfenyegette Vanyecskát, aztán gavallérosan előreengedte hölgyét és némi küzdelem árán kinyitotta a „Chateau des fleurs" ajtaját.

Ijesztő, érthetetlen módon felrémlett előttük Nyikita alakja...

– Guido gróf lovára pattant! – kiáltott Filipp Sztyepanovics magánkívül s oly harsányan, hogy az egész Sztrasztnaja téren hallani lehetett. Nyomban rá, mintegy feleletül, a vendéglőben fülsiketítően rázendített a vonószenekar.

NEGYEDIK FEJEZET

Másnap Filipp Sztyepanovics a megszokott órában ébredt... Mindenkinek megvan a maga külön szokása, ahogyan a dorbézolás után reggel kinyitja a szemét. Az egyik ember ilyen módon ébred, a másik amolyan módon, a harmadik pedig egyáltalában nem akar felébredni, hanem a falnak fordulva fekszik mindaddig, míg barátai rá nem jönnek, hogy egy félliter pálinkát meg egy savanyú uborkát hozzanak neki.

Az ébredés folyamata egy-egy görbe éjszaka után a leggyötrelmesebb éltesebb könyvelők számára, akiknek családjuk van és vesebajra hajlamosak.

Az ilyenfajta polgár ébredéskor rendszerint hosszasan fekszik a hátán, gondterhelten, csukott szemmel. Feje iszonyatosan zúg és zakatol, mintha egy tehervonat fékező fülkéjében utazna. Kiszámítja, mennyi pénzt vert el, mennyije maradt és hogyan fog eltengődni a legközelebbi fizetésig. Eközben görcsösen, kellemetlenül remeg a térde, természetellenesen viszket a sarka, tüzes karikák ugrálnak a szeme előtt és valahol a bensejében, vagy a hasában, vagy a szívében tompa sajgást, különös ürességet érez. És a polgár csak fekszik a hátán, szemét nem meri kinyitni, fájdalmasan emlékszik vissza a tegnapi dorbézolás minden apró részletére, és így várja a borzalmas, de elkerülhetetlen pillanatot, amikor a dívány fölött (mert az efféle ébredés az esetek túlnyomó többségében nem a hitvesi ágyban történik), tehát a dívány fölött megjelenik a feleség haragos arca és a jól ismert, epés hang megszólal: „Nézze a tü-

körbe, vén disznó, milyen állapotban vagy? Nyisd ki csak a szemed, te szégyentelen, és nézd meg, milyen a zakód. Az egész háta tisztára fehér! Szeretném tudni, miféle mocskos lebujban kujtorogtál az éjjel!"

Uram isten, micsoda szégyenletes ébredés ez! És ha meggondoljuk, hogy a „vén disznó" tegnap este még tarkóra tolt kalappal, egy molett hölggyel a karján s egy elfonnyadt bokrétával a kezében kocsikázott a városban, és a csodálatos élet minden tarka fényével és csábításával kitárulkozott előtte és hogy magától a sátántól sem ijedt volna meg!

Micsoda ocsmány ébredés! Jobbról a máj, balról a szív, előtte a sötétség!... Borzasztó, borzasztó!

Így ébredt Filipp Sztyepanovics és közben mindazt átérezte, amit előző napi könnyelmű magaviselete után éreznie kellett.

Fülében száguldó gyorsvonat zajához hasonló hangok zakatoltak. Sarka tűrhetetlenül viszketett. Lüktető szeme előtt szikrák táncoltak. Iszonyú szomjúság gyötörte. Iparkodott csukva tartani a szemét és megpróbálta sorra az emlékezetébe idézni a tegnapi est szégyenletes részleteit.

„Engedelmet kérek – gondolta –, de hogy történhetett mindez? Először is: Vanyecska! Hogy került bele egyáltalán Vanyecska? Miért éppen Vanyecska? Hogy jön őhozzá? Illetve nem. Először Nyikita. Ez még érthetetlenebb. Nem itt kezdődött. Először volt az a borzasztó családi botrány." Filipp Sztyepanovics hirtelen visszaemlékezett a tegnapi veszekedés minden részletére, a tarka rózsákra, az elhajított kolbászra, az összetiport kalitkára meg a többire. Arcába tolult a vér, forró verejték lepte el. Most már sok egyéb is eszébe jutott.

– De hogyan történhetett ez meg velem? Rendkívül kellemetlen história – mormogta és még szorosabban lehunyta szemét.

Emlékezett a papírvirágokra a „Chateau des fleurs" asztalain, a falakat sűrűn borító kaukázusi tájképekre, a vonószenekarra, a heringsalátára, a tökrészeg Vanyecskára és a két lány-

ra, akik oportóit rendeltek és cigarettáztak... Az egyik, az asztrakánkabátos – ez volt Izabella, a másik... az a sovány, Vanyecskával szórakozott. De mi történt aztán? Azután ukrán-inges, kék sarováris zsidók léptek a pódiumra és gopakozni kezdtek, mégpedig olyan ördögi hévvel, hogy szinte a menynyezetig hajigálták kezüket-lábukat. Azután Vanyecska egy fürt fonnyadt szőlőt vágott valakinek a képébe. De mintha ez már más helyiségben történt volna. Azután Nyikita azt tanácsolta, hogy hajtsanak a pályaudvarra. Vagy nem: Nyikita már előbb velük volt valahol és már előbb beszélt erről... de az is lehet, hogy nem. Azután a szeparéban, amelyben ágas-bogas agancsa alatt fekete rámás obszcén kép lógott, a kifényesedett frakkos pincér buja tekintettel a mennyezetig lőtte egy pezsgősüveg dugóját. A dugó elrepült, mint a lepke. Vanyecska kacskaringósan káromkodott, valami piros latyak közepén állva. Azután Filipp Sztyepanovics a vízvezeték alá tartotta a fejét, és a víz befolyt az inge alá, végigcsurgott a hátán. Azután Izabellát derékon kapta és átkocsiztak egy vasúti hídon; ezenközben folytonosan aggódott, hogy Vanyecskát és Nyikitát elveszti s valahonnan, most már nem tudja honnan, elkésik, s szeme előtt egy óriási óra bíbor számlapja világított... Mi történt később és hogyan ért haza, arról Filipp Sztyepanovics végképp nem tudott magának számot adni, egyetlen körülmény kivételével, hogy tudniillik a lakásba és az ágyba valami kalauzféle egyén cipelte, vagy inkább valami bajuszos örmény, de mindez már vad kavargásba olvadt össze. Egyszóval, jó tíz esztendeje, hogy Filipp Sztyepanovics utoljára így kirúgott a hámból és ilyen dáridót csapott.

E szomorú következtetés után a főkönyvelő megpróbálta kiszámítani, hogy körülbelül mennyit vert el a tegnapi, illetőleg a mai fizetéséből. Mintegy ötven rubelt, kevesebbet semmi esetre sem. És hogy a pezsgőért mennyit csaltak ki tőle, arra már nem is emlékezett. E gondolatra újra kiverte a verejték, de most a hideg verejték. Fölfigyelt. A lakásban gyanús csönd uralkodott. Csak a fülébe zsongott a sustorgó, gyors dübörgés,

s álomittasan úgy érezte, mintha a dívány hullámzana alatta. „Nagyon korán lehet, vagy nagyon késő. Szó se róla, tegnap kissé többet ittam a kelleténél. Nos jöjjön, aminek jönnie kell!"

Sóhajtozva, nyögdécselve nyújtózott, kinyitotta a szemét és azt látta, hogy egy első osztályú vasúti kocsi alsó díványán fekszik. Már egészen világos volt. Az esőcseppektől pettyezett, homályos, négyszögletes, zörgő ablak mögött szürke árnyak mozogtak.

A szemben lévő díványon Izabella ült kissé oldalt csúszott, fehér kalapjában. Térdén idomtalanul nagy lakktáskája feküdt, mely egy kizsigerelt páncélos állatra emlékeztetett. Szapora mozdulatokkal púderozta lila színű krumpliorrát. Széles, petyhüdt arca a vonat ritmusára remegett, mint egy mopszlié. Nagy fülében körte alakú hamis gyöngyök himbálóztak.

– Mi történik itt? – kiáltotta Filipp Sztyepanovics rekedten, és gyorsan felült. – Hova utazunk?

– Jó reggelt! – felelt Izabella. – Boldog újévet! Leningrádba megyünk.

A főkönyvelő előtt elsötétült a világ.

– Hol van Vanyecska?

– Hát hol lenne a maga Vanyecskája? A felső ágyon, maga fölött. Külön fülkénk van. Mint egy családi fürdő. Pontosan olyan.

Filipp Sztyepanovics felállt és fölnézett a felső ágyra. A pénztáros ott feküdt hason, fejét és karját lelógatta.

– Vanyecska – szólt Filipp Sztyepanovics izgatottan – Vanyecska, mi utazunk!

A fiatalember hallgatott.

– Jobb lesz, ha nem zavarja a nagyságos urat – mondta Izabella s hasát kidüllesztve összekapcsolta hátul a szoknyáját.

Azután egy katona mozdulatával, aki a lovaglónadrágja ráncait igazgatja, lesimította a ruháját, belebújt az asztrakánkabátba és lábát keresztbe vetve, helyet foglalt a díványon.

– Jobb lesz, ha nem zavarja őuraságát, éppen szerelmi csa-

lódás érte. A felesége éjszaka Klinben se szó, se beszéd kiszállt, a szemérmetlen perszóna, bocsánat a kifejezésért!

– Miféle felesége? – álmélkodott Filipp Sztyepanovics.

– Éppen olyan felesége, mint amilyen férjem nekem ön – vihorászott Izabella kacéran és kézitáskájával a főkönyvelő sárgás nyakára paskolt. – Hogy milyenek maguk férfiak! Úgy tesz, mintha semmire sem emlékezne!

És sokatmondóan kacsintott.

Filipp Sztyepanovics tapogatódzva keresgélte a csíptetőjét az asztalkán, megtalálta, orrára biggyesztette és rámeredt Izabella lábára. A hölgy tömzsi lábán izzadtságfoltos, félretaposott sarkú, rövid szárú fehér nemezcsizma feszült, bőrszegéllyel a varrás mentén.

– Min töpreng? – kérdezte Izabella vidáman és Filipp Sztyepanovicshoz simult. Kalaptollaival megcsiklandozta az orrát, úgy turbékolta:

– Ne legyen már olyan mélabús! Juj, ez igazán nem áll jól magának! Vegyen rólam példát! Inkább arra gondoljon, milyen jót mulatunk majd Leningrádban.

A főkönyvelő egyszerre mindent megértett és elfogta a rémület. Eközben Vanyecska is fészkelődni és sóhajtozni kezdett fekhelyén:

– Utazunk, Filipp Sztyepanovics? – kérdezte elhaló hangon.

– Utazunk, Vanyecska.

– Azt gondoltam, talán csak álmodom . . .

Vanyecska aktatáskájával hóna alatt, lassan lekászálódott, bárgyún vigyorgott, megrázta boglyas fejét és még egyet sóhajtott. Izabella gyorsan megigazította a kalapját, még szorosabban Filipp Sztyepanovicshoz simult és így szólt:

– Nézze csak, Vanyecska (bocsásson meg, ha éppúgy, mint a kollégája, egyszerűen Vanyecskának nevezem), nem érdemes búsulnia a miatt az áspiskígyó miatt. Az, hogy úgy mondjam – bocsánat a kifejezésért –, közönséges szajha, és egyáltalán nem tudja, kikkel van dolga; hagyja csak őt a vasúti rendőrségre. Sose eméssze magát miatta! Nagy a feje, búsuljon a ló. Ha Is-

ten is úgy akarja, nemsokára Leningrádban leszünk... Leningrádban különben olcsón lehet bútort kapni... De már a vendéglőben óvni akartam magát ettől a lánytól és az asztal alatt a lábát bökdöstem. A kollégájuk, aki a jegyeket vette, az is megmondhatja.

– Ki vette a jegyeket? Miféle kolléga? – kiáltott fel a főkönyvelő.

– Én nem tudom, ki volt az az úr... A „Chateau des fleurs"-nél szedték föl az utcán, aztán velünk jött az állomásra... Úgy emlékszem, maguk Nyikita úrnak mondották. Azt hiszem, valami altiszt lehet a maguk hivatalában.

– Nyikita! – jajdult föl Filipp Sztyepanovics és a fejéhez kapott. – Hallod, Vanyecska, hallod? Nyikita! Igen, úgy van, most már emlékszem. Nyikita! Ó, ez az aljas utolsó csirkefogó, ez a szemérmetlen alak, aki ráadásul a szemem láttára sikkasztotta el Szergejeva takarítónő fizetését! Most már tudom, ki csinálta ezt az egész kalamajkát!

– Igen, igen – mondta Izabella –, ő tanácsolta, hogy a pályaudvarra kocsizzanak, ő vette a jegyeket is, és ő helyezett el minket a kupéban. Különben alaposan be volt már ő is csicscsentve. Az első osztályú étteremben mindenféle marhaságot fecsegett a városokban való utazgatásról meg arról, ki milyen csillagzat alatt született... Egyébként alig állt a lábán... A közönség mindenünnen összecsődült. Mind röhögtek. Olyan komikus volt, ámbár az urak miatt nekem kínos is...

Filipp Sztyepanovics végighallgatta mindezt, azután karonfogta Vanyecskát és az imbolygó folyosón át a toalettfülkébe vezette. A szűk helyiségben jó darabig álldogáltak, anélkül, hogy egymásra néztek volna. A bádogpadló közepén levő nyílás ütemesen mozgott a talpuk alatt, hol felemelkedett, hol lecsukódott rajta a deszka. A csészéből hideg levegő áradt. Egy sárgás vízzel telt üveg himbálózott fatartójában. A vízen, égnek meredő lábakkal, döglött légy úszkált. Friss olajfestékszag terjengett. A tükrön a recés, homályos ablaküvegről visszaverődő fényfoltok táncoltak.

– Képzelje csak, főkönyvelő elvtárs – szólalt meg nagy sokára a holtsápadt Vanyecska, torz mosollyal. – Ez a nember úgy látszik, száz cservonyecet lopott ki az aktatáskámból és éjszaka Klinben kereket oldott; legyen szíves tanúskodjék mellettem!

Filipp Sztyepanovics megnedvesítette halántékát a mosdókagylóban és legyintett.

– Mi az ördögnek tanúskodjam? Mindenekelőtt most azt kell megállapítanunk, hogy mennyi pénzünk maradt.

A kollégák letelepedtek egymás mellé az ülőke szélére és számolni kezdtek. Kiderült, hogy 10 704 rubeljük s néhány kopejkájuk van még.

Villámsújtottan hallgattak hosszú perceken át. Közben hatalmas köszörűkő monoton surrogására emlékeztető zajjal vágtatott el alattuk a klozettcsésze nyílásában a vasúti pályatest.

– Ha a saját pénzünket nem számítjuk, végeredményben 1396 rubel hiányzik – állapította meg Vanyecska megnyúlt arccal.

A főkönyvelő a csap alá tartotta tenyerét, és mohón szürcsölte a langyos vizet, mely végigcsöpögött bajuszán.

– Mi lesz most? – suttogta a pénztáros.

Gépiesen a tükörbe pillantott, de az arca helyén csak egy halványzöld, undorító foltot látott.

– Mi lesz most?

Filipp Sztyepanovics még egy kortyot ivott, szemöldökét felvonta és remegő kézzel végigtörölte a bajuszát.

– Semmi se lesz – mondta nyugodtan és maga is csodálkozott nyugalmán.

Vanyecska reménykedve pillantott főnökére. Filipp Sztyepanovics pedig egyszerre csak megköszörülte a torkát és – önmaga számára is teljesen váratlanul – rejtélyesen és pajzánul kacsintott egyet.

– Bejelentjük? – kérdezte Vanyecska.

– Ugyan már! Ostobaság! Most utazunk, és punktum! Mi van abban?

Még egyet kacsintott és sovány ujjaival vállon ragadta Vanyecskát, miközben alkoholszagú bajuszával megcsiklandozta a fülét.

– Voltál már Leningrádban?

– Nem.

– Magam sem voltam még, de bizonyára érdekes város. Európai központ. Nem árt egy kicsit megnézni. Elámulsz, ha meglátod.

– Nem tudnánk valahogy fedezni a kárt?

Filipp Sztyepanovics fensőbbsége teljes tudatában, gúnyos sajnálkozással mérte végig Vanyecskát, azután könnyedén oldalba bökte.

– És olyan nők ülnek a leningrádi vendéglőkben, hogy a lélegzeted is eláll. Nagyrészt a legmagasabb társadalmi körökből származó hölgyek. Egykori grófnők, egykori hercegnők.

– Csak nem, Filipp Sztyepanovics, hercegnők?

A főkönyvelő felhúzta felső ajkát és csámcsogott, mint egy disznó.

– Mondom neked, elámulsz! Páratlan szépségek! Elsősorban ezeket fogjuk megszemlélni.

Vanyecska elvörösödött és vihogni kezdett.

– És mit csinálunk ezzel az asztrakánkabátos hölgyikével?

Filipp Sztyepanovics elgondolkozott, beszívta ajkát és komoran nézett a tükörbe.

– Elbocsátjuk... Punktum. Mi van abban?

Kívülről valaki régóta elkeseredetten rázta a kilincset.

– Menjünk Vanyecska, ne tartsuk föl a várakozót. Szedd össze az irományaidat. És ne csüggedj, ez a fő!

Visszamentek a kupéba. Elöl Vanyecska, aktatáskájával a hóna alatt, mögötte Filipp Sztyepanovics, szigorúan és komolyan. A kalauz éppen az ágyneműt rakta el s lehajtotta a felső ágyat. A fülke most sokkal tágasabbnak és világosabbnak látszott. Az ablak előtti asztalkán papírzacskóban alma volt, sültcsirke, fehér kenyér meg egy üveg vodka. Izabella az ablaknál

bámészkodott s most egy almát harapdálva aggodalmasan fordult hátra.

– Hol maradtak olyan sokáig? Már olyan ideges voltam! Képzeljék, már a peronra szaladtam maguk után, a kalauz is megmondhatja.

Filipp Sztyepanovicshoz simult, a vállára hajtotta kalapos fejét. A főkönyvelő elhúzta orrát a töredezett, csiklandó tollak sűrűje elől és elfordult. Izabella erre még nyugtalanabb lett. Egy szerető, aki így viselkedik, nem sok jót ígér. Nem volt titok előtte a kegyetlen valóság, hogy éjszakai szépsége napvilágnál sokat veszít varázsából és hatalmából. Ez éppoly szomorú volt, mint amilyen kellemetlen. Nem, semmi esetre sem tűrhette, hogy egy ilyen remek gavallér a csinos summa hivatalos pénzzel faképnél hagyja. Mindent meg kellett tennie, minden művészetét latba vetnie, hogy megtartsa. És latba is vetette.

Túlzott vidámsággal és pajkossággal látott hozzá Izabella a csábításhoz, mintha félne a drága időből egy percet is veszíteni. Ügyesen szétszedte a csirkét és a legjobb falatokat Filipp Sztyepanovics szájába dugdosta. Közben szakadatlanul fecsegett és a Dreyfus-per idejéből való kuplékat dudorászott. Gondosan kerülte, hogy a fény az arcába essen, és ha egy-egy fénysugár mégis érte, az orráig húzta a kabát gallérját, vihogva s cicaként összekuporodva a dívány legsötétebb sarkába húzódott.

Azután kiszaladt a folyosóra és affektáltan magas hangon a kalauzért kiabált. Néhány mérnök, aki a volhovi erőműtől tért vissza Leningrádba, kidugta fejét a szomszédos fülkéből s kíváncsi érdeklődéssel nézegette csáléra csapott kalapját és rövid szárú nemezcsizmáját. Izabella kacér pillantásokat vetett feléjük, az elősiető kalauzt „kedvesem"-nek és „lelkecském"-nek nevezte, és egy poharat kért tőle. A kalauz csorba agyagkorsót hozott. Izabella megkínálta egy darab csirkesülttel és így szólt: „Fogyassza jó étvággyal. Csak lásson hozzá bátran!" Azután a korsót félig töltötte vodkával és odanyújtotta Filipp

Sztyepanovicsnak, hogy kijózanítsa. A főkönyvelő fintorogva ugyan, de felhajtotta a pálinkát. Vanyecska is ivott. A kalauz sem utasított vissza egy pohárkával. Torkát köszörülve és udvariasan megállva az ajtóban, egy darabka csirkét is megevett utána, majd megtörülte a bajuszát és távozott. Végül Izabella is ivott egy kortyot. Levegő után kapkodott és elérzékenyülten sírva fakadt.

– Nem bírom a pálinkát. Csak az édeset imádom, például az oportóit . . .

A főkönyvelő mintegy újjászületett az ital hatása alatt: fölényes magabiztossága, felsőbbrendűségének tudata visszatért. Egy összenyomott dobozból rendkívül vastag, nedves cigarettát húzott elő, némi küzdelem árán meggyújtotta és homlokát ráncolva megjegyezte, hogy ez a harmincfokos vodka fabatkát sem ér, az ördög tudja, miféle lötty ez. Bezzeg annak idején az öreg Szabbakinnal olyan pálinkát ittak Lvovnál, hogy a lélegzetük elállt tőle.

– Azt mondják, nemsokára megint lesz negyvenfokos vodka – vágott közbe Izabella élénken. – Ha Isten is úgy akarja és megérjük, iszunk belőle.

És sokatmondóan megszorította Filipp Sztyepanovics térdét.

– Ez bizony lehetséges – hagyta helybe Vanyecska.

A vodkát megitták. A kellemetlen ébredés okozta rossz hangulat rohamosan javult. Vanyecska pityókos is lett, piszkos csizmába bújtatott lábát elterpesztette és álmodozni kezdett. Egy röpke pillanatig egy narancssszínű kötött sapkát és egy összehúzott szemöldökű, kedves arcot látott maga előtt. Minden erejét összeszedte, hogy megőrizze ezt az arcot, de megint csak az lett a vége: a kép elúszott, hirtelen szertefoszlott. Erre Vanyecska az asztalkára ejtette az állát és melankolikusan dúdolta: „Fű lepte be az utat, merre a kedves elhaladt . . .”

Izabella a maga módján értette ezt és résztvevőn megsimogatta a fejét.

– Ne búsuljon, Vanyecska. Felejtse el azt a csalfa nősze-

mélyt. Amint Leningrádba érünk, összeismertetem egy barátnőmmel, akivel majd kellemesen töltheti az időt. Úgy bizony!

Filipp Sztyepanovics sűrű füstfelhőket eregetett az orrán át és ezt mondta:

– Alaposan megnézzük majd a maga Leningrádját, kíváncsi vagyok, milyen.

– El lesznek ragadtatva. Képzeljék csak, a Vlagyimir klubban igazi pálmák vannak, és a kabaré reggel ötig tart nyitva. Egész éjszaka ruletteznek az emberek. Egy barátnőm – nagyon érdekes lány különben, ha nem is olyan érdekes, mint az, akiről Vanyecskának meséltem – egy este isten bizony százegyven rubelt nyert. Mellesleg másnap már el is lopták a pénzét a villamoson... Apropó: Leningrádban csak proszpekt van: ami nálunk egyszerűen utca, azt ott proszpektnek hívják. Igen, igen...

– No persze. Például a Nyevszkij Proszpekt – erősítette meg Filipp Sztyepanovics. – Ez nekem nem újság. Majd meglátjuk. Jól megnézzük azt a várost... Punktum!

Alig várta már, hogy megérkezzenek.

A vonat nyílegyenes pályán, teljes gőzzel száguldott Leningrád felé. A cserjékkel és törpe erdőcskékkel tarkított, mocsaras síkság unalmasan siklott tova – minél közelebb volt a pályához, annál gyorsabban, minél távolabb, annál lassabban, s a ködbe vesző, messzi láthatáron szinte mozdulatlan állt egy helyben feketéllő, leégett fatönkjeivel. Minden hatodik másodpercben esőtől megfeketedett sudár távírópózna repült el az ablak előtt. A feltételes megállóhelyeken mindenütt nagy halom nedves nyírfatörzs hevert: lefűrészelt végük gyors egymásutánban vágtatott el a szemük előtt, körülásott konyhakertek és őrházikók maradtak el egyre-másra.

Most a kalauz visszahozta a jegyeket, és beszedte az ágyneműért járó pénzt. Filipp Sztyepanovics intézkedett, hogy Vanyecska fizessen. A kalauz, aki három rubelt kapott borravalóul, közölte, hogy a vonat tíz percen belül Leningrádban lesz és szerencsés megérkezést kívánt az utasoknak.

Filipp Sztyepanovics körülményesen megszemlélte a jegyeket és átnyújtotta kollégájának.

– Vanyecska, ezeket az okmányokat helyezd ad acta – mondta megfontolt, tárgyilagos hangon, ahogyan általában alárendeltjeivel beszélt a hivatalban.

És egyszerre úgy képzelte, hogy ez az utazás nem más, mint egy nagyon felelősségteljes kiküldetés, amelyhez fontos államérdek fűződik.

Svéd stílusú, fából épített nyári lakok vonultak el az ablakok előtt, kerítések és sorompók, mögöttük városi fogatok állottak. Aztán valami gyárépület omladozó téglafalai bukkantak fel, rozsdás ócskavas halmok. Egy befejezetlen vízvezeték levegőben lógó csontváza... Aztán messzire nyúló, zavaros víztömeg következett; egyre szélesebb lett, míg végül folyóvá alakult. E víz mögött, a szemerkélő esőn és ködön át, melynek puszta látása is hideg borzongást és undort keltett, már felsejlett a füstös, sötét nagyváros. A vonat most a rendezőpályaudvarokon haladt át, teherkocsik és vágányok között. Az üdülőhelyek színpompás plakátjai a folyosó falán hirtelen elfakultak és homályba vesztek. Az expresszvonat, mint egy tolltartó lakkozott fedele, befutott a pályaudvarra. Leningrádi hordárok kapaszkodtak föl a kocsikba.

– Itt volnánk – mondta Izabella és keresztet vetett magára. Karon fogta Prohorovot és anyáskodva folytatta: – Azt hiszem, cicuskám, menjünk mindjárt a Hygiene szállodába.

A főkönyvelő komoran pillantott Vanyecskára, mintha tőle várna segítséget. De ebben hiába reménykedett.

– Mit gondolsz, Vanyecska, menjünk a Hygiene szállodába?

– Tőlem mehetünk, Filipp Sztyepanovics.

Kissé megmozgatták utazástól elzsibbadt lábukat, aztán mindhárman kiléptek a nedves peronra.

Az állomásépület piszkos lépcsőiről vetették az első pillantást Leningrádra: tágas tér terült el előttük, kőházakkal szegélyezve, amelyek vizes szivaccsal végigtörölt palatáblákhoz ha-

sonlítottak. A tér közepén, merev és ellenséges tekintetét az állomásépület homlokzatára szegezve, szétterpesztett lábakkal állt egy kellemetlenül vaskos, kőből faragott ló. Hátán megeresztett kantárszárral, nehézkesen ült a nagy testű, kövér cár, akinek olyan szakálla volt, mint valami szállodai portásnak. A talapzatra vésett nagy fehér betűs verssorok e szavakkal kezdődtek: „Atyád s fiad felett a nép ítélt . . ."[1] Az emlékmű mögött nagyon széles, egyenes utca nyílt; kékesen derengett a szemerkélő esőben. Itt-ott aranyosan csillámlott a már meggyújtott vagy még ki nem oltott lámpák visszfénye. A tér körül csörömpölő villamosok száguldoztak, kocsijait teljesen elborították a plakátok és hirdetmények, s emiatt úgy festettek, mint utazókofferek egy föld körüli út után. A térre nehezedő köd mögött csak sejteni lehetett az óriási idegen várost. Még ismeretlen utcáinak idegensége vonzott és rémített. A város zöldes lámpáival integetett és hunyorgott, jelezve, hogy itt valahol paloták és hidak vannak, s egy nagy folyó, s hogy az utazó megfelelő időben mindent látni fog.

Filipp Sztyepanovics és Vanyecska sokáig álltak a legfelső lépcsőfokon és mélyen beszívták Leningrád nyirkos levegőjét. Megtapogatták duzzadó zsebüket, egymásra néztek és egyszerre zsibongott bennük a megkönnyebbülés, a szorongás és valami bolondos jókedv érzése.

– Eh, mégiscsak ránk mosolyog a szerencse!

Néhány szemüveges külföldi, aki a nemzetközi hálókocsikon érkezett, jó szabású bő raglánban álldogált ott, és miközben magukat és elegáns bőröndjeik tömegét taxiba gyömöszölték, némileg csodálkozva bámulták meg a három különös oroszt: a két férfi meg a nő, minden csomag nélkül felkapaszkodott egy szokatlan orosz fogatra, mely vágtatva elindult a pályaudvarról és hamarosan eltűnt a széles orosz körút ködében.

A bérkocsi kétségbeesetten zötyögött végig az egykori

[1] A szobor III. Sándor cár szobra, akinek apja, II. Sándor bombamerénylet áldozata lett, fiát, II. Miklóst pedig az 1917-es forradalom söpörte le a trónról.

Nyevszkij Proszpekt kicsorbult fakocka burkolatán, és az ide-oda rázkódó Izabella hol a könyvelő, hol Vanyecska csontos térdére huppant. Kalapja átázott az esőben és úgy lógtak a tollai, mint egy döglött sirályé.

Vanyecska óvatosan oldalba lökte a főkönyvelőt és Izabella hátára sandított, mintha azt akarná kérdezni: „No, mi lesz?" Filipp Sztyepanovics feleletül összehúzta egyik szemét, sanyarú arcot vágott, aztán bólintott: „Majd csak megszabadulunk tőle valahogy!"

Izabella pedig, aki félig kettőjük térdén ülve, ide-oda imbolygott, azt gondolta: „Csak legyünk a Hygiene szállodában, édeseim, nem ráztok le többé a nyakatokról."

ÖTÖDIK FEJEZET

„Szeretlek, Péter alkotása!"
Puskin

Az alább vázolt események után három nappal Filipp Sztyepanovics és Vanyecska a Hotel Hygiene egyik szobájában ült és mérsékelt lelkesedéssel itta a tizenegyes oportóit.

– Nos? – kérdezte suttogva a fiatalember.

– Mi az, hogy „nos"? – kérdezte vissza Prohorov komoran, ugyancsak suttogva.

– Különös város ez, Filipp Sztyepanovics. Pénzünk van, minden olcsó és mégsem lehet sehol sem szórakozni.

– Az attól függ, mit nevezünk szórakozásnak. Különben igazad van: szörnyen unalmas.

– Az a szándékom, hogy a napokban egy gitárt szerzek és gitározni fogok.

– Gitárt? – Filipp Sztyepanovics elgondolkozva fújta a füstöt bajuszán át, ásított és tenyerével ütögette a poharát. – Citera jobb lenne. Vagy mandolin. Az olaszok mandolinon adnak szerenádot...

– Akkor hát legyen mandolin, Filipp Sztyepanovics...

A beszélgetés itt félbeszakadt. Csakugyan szörnyen unatkoztak. A fényűző élet iránt táplált reményeik eleddig nem valósultak meg, bár sokféle élvezetbe belekóstoltak. Ami Izabellát illeti, ő mindent megtett, ami tőle tellett. A szállodába való megérkezésük után azonnal eltávozott és a Vanyecskának ígért barátnővel tért vissza. A barátnő, mint kitűnt, egy nagyon csontos, iszonyú magasra nyúlt, temperamentumosnak nem mondható leányzó volt. A neve: Murka. Belépett a szobába,

levetette finn bőrsapkáját, a tükör előtt rendbe hozta gyér haját és úgy, ahogy volt, vizes kabátban, Filipp Sztyepanovics térdére ült.

– Ne legyen már olyan unalmas, – mondta lustán és hegyes állát a könyvelő kulcscsontjára fektette. – Ne gondoljon mindig a szerelmére, mulassunk inkább! Adjon nekem négy cservonyecet!

– Murka, ne az én szeretőm ölébe ülj! – kiáltott Izabella kacagva. – Eridj a vőlegényedhez!

A lány erre lassú mozdulattal fölkelt a főkönyvelő térdéről, azt mondta: pardon!, elcsípett egy poloskát a falon, a mutatóujjával szétlapította, és Vanyecska térdére ült.

– Felejtse el a szerelmét – szólt –, mulassunk egyet, jó? Adjon nekem négy cservonyecet!

Vanyecskának melege lett és megígérte a pénzt. Aztán egy sörözőbe mentek vacsorázni, az Öt Sarok közelében. Vacsora közben sokat ittak. Azután moziba vitették magukat. A film nem tetszett nekik. Fehér tisztek agyonlőnek egy kommunistát, partizánok vad kardvillogtatással vörös ködfelhőben tovaszáguldanak, egy ember zakóban gépfegyvert cipel a háztetőre, egy kokott valószínűtlenül hosszú cigarettával sötétre festett szájában virágot szagolgat... nem, nem, a pénzükért már valami érdekesebbet is joguk volna látni! Azután két kocsiba ültek és egy másik moziba hajtattak, hogy felüdüljenek, de most sem volt szerencséjük. Nem nézték meg a műsort, egyenesen bementek és a mozivásznon megint csak azt a zakós férfit pillantották meg, aki gépfegyvert cipelt a háztetőre. Még egyszer végignézték a filmet, mert sajnálták a pénzüket, aztán újra két kocsival vendéglőbe mentek. Ott már javában gopakoztak a pódiumon, az asztalokon papírszalaggal átkötött szalmavirág csokrok álltak, előttük a tálon, petrezselyemmel a szájában, békésen feküdt egy hering s kettészelt ezüst pofája átcsillogott a sokféle körítésen. A hölgyek tizenegyes oportóit rendeltek, préselt fekete kaviárt, narancsot, a legjobbat és a legdrágábbat, és időnként eltávoztak az asztaltól, minden alkalommal

két rubelt kérve a vécésnénike számára. Így tivornyáztak záróráig, azután – már alaposan becsípve – elhajtattak a hírhedt Vlagyimir klubba, hogy ott folytassák a vigadozást. A Vlagyimir klubban valóban voltak pálmák zöld dézsákban és valóban ruletteztek. A teremben vágni lehetett a füstöt s a pódiumon már megint a gopakot járták. Először a közös teremben telepedtek le, de mivel Vanyecska egyszerre csak a pódiumra lépett és ama csillapíthatatlan vágyát fejezte ki, hogy kuplékat szeretne előadni, át kellett költözniük egy szeparéba. Sertéskotlettet ettek, bár nem volt már étvágyuk, és oportóit, jeresit, sört ittak összevissza. Mikor a jeresi már a torkukat égette, és a szemük keresztbe állt, a játékterembe vonultak. Játékukat nem nagyon érdemes leírni: tudnivaló, hogyan folyik az ilyesmi. A ruletten szerencséjük volt, a huszonegyesben nem. A nők szörnyen fölizgatták magukat, folyton újabb pénzt kértek, dúlt, vörös arccal futkostak föl-alá az asztalok között, igyekeztek helyet kapni és játszani. Azután a ruletten vesztettek, viszont a huszonegyesben nyertek. Később már csak vesztettek, egyiken is, a másikon is. Így ment ez hajnali négy óráig. Ekkorra már számos barátságos ifjúval ismerkedtek össze s ezekkel egy nagy különszobába mentek, amelyben zongora is volt. Két énekest hozattak és rengeteg vodkát ittak. A többi mind a zűrzavar és olcsóság benyomását hagyta a két kolléga fejében. Az ukrán zenekarnak a vacsorán kívül mindössze harminc rubelt fizettek, az énekeseknek tizenötöt, egy rubelt a bérkocsisnak, a barátságos ifjak többe kerültek, ők fejenként átlag húsz rubelt kaptak. És hogy a hölgyek se búsuljanak, nekik is adtak még egy-egy cservonyecet. Reggeli világosságnál tértek meg a Hygiene szállodába. Következő nap későn keltek, szódavizet és sört ittak és drága körtéket ettek minden élvezet nélkül. Ebéd előtt bezárkóztak a toalettfülkébe, és megszámlálták készpénzüket. Aztán enni mentek és megismételték a tegnapi programot, elejétől végig.

Egyébként Leningrádból még semmit sem láttak, jóllehet itt éltek ebben a vonzó városban, ahol az ismeretlen utcák kö-

dön átcsillogó lámpafénye hívogatta őket. Egész idő alatt csak egyetlen vágyuk volt; a két hölgytől valahogy megmenekülni és alapos körutazást tenni Leningrádban és mulatóhelyein, kirándulni az egykori grófnőkhöz és hercegnőkhöz, elmenni egy lármás, zenés lokálba, egy bárba és még sok egyebüvé, amiről Vlagyimir klubbeli új barátaiktól annyit hallottak. De sajnos a dolog nem ment ilyen egyszerűen. Izabella egy tapodtat sem mozdult Filipp Sztyepanovics mellől és célját nem tévesztette szem elől. A két férfit sehova sem engedte egyedül, és ha rövid időre eltávozott is a szállodából, Murka állt őrt helyette.

Most Izabella éppen bevásárolni volt a városban. A szomszéd szobában Murka hevert a kis díványon és időről időre bekukkantott a nyitott ajtón. Mikor meggyőződött róla, hogy a két férfi még nem veszett el, közömbösen ásított. Ezalatt Vanyecska és Filipp Sztyepanovics suttogva társalogtak.

– Mi lenne, Filipp Sztyepanovics, ha kicsit körülnéznénk a városban? – kérdezte Vanyecska rövid hallgatás után.

– Az bizony nem ártana – felelte Filipp Sztyepanovics –, de nem ám! Egészségünkre!

A kollégák felhajtottak egy-egy pohárkával és közben fantasztikusan drága körtéket ettek.

– Azt hiszem, Filipp Sztyepanovics, ha már egyszer elhatároztuk, hogy megnézzük a várost, akkor nézzük is meg. Minek pocsékoljuk a drága időt ezzel a két hölgyikével?

– Úgy gondolja? – kérdezte Filipp Sztyepanovics, és rákacsintott.

– Természetesen!

– Rendben van! Gyerünk!

A főkönyvelő eltökélten fölállt és belebújt a kabátjába. Murka kelletlenül feltápászkodott a díványról és kikiabált az ajtón:

– Hová megyünk, polgártársak? Várjuk meg Izabellát! Mindjárt itthon lesz.

Filipp Sztyepanovics csak egy futó pillantásra méltatta.

– Ne zavartassa magát a pihenésben, madame! Semmi köze hozzá, hová megyünk! Gyerünk, Vanyecska!

– Hát ez nagyon különös – szólt Murka sértődötten –, szégyellheti magát, Vanyecska, így bánni egy védtelen nővel!

Vanyecska úgy tett, mintha süket volna, de Murka utánament és megragadta az aktatáskáját.

– Ezt nem vártam volna magától, Vanyecska. – (A pénztáros némán elfordult.) – Miért nem felel?

Murka most már igazán nem tudta, mitévő legyen. Megpróbált sírással és ájuldozással hatni rájuk, de eredendő lustasága és tökéletes szenvtelensége miatt ez a kísérlete nem sikerült. Mindössze némi kéztördelésig és valami egészen különös torokhangú nyafogásig jutott el, amikor Filipp Sztyepanovics dühbe gurult, hirtelen kivicsorította sárga fogait és ráförmedt:

– Egy szót se halljak!

Félelmetes volt. Murka összegörnyedt és hüppögni kezdett, ám Filipp Sztyepanovics a legnagyobb lelki nyugalommal adta ki rendelkezéseit.

– Pénztáros elvtárs, fizessen őnagyságának végkielégítést!

Vanyecska négy cservonyecet vett elő, némi gondolkozás után még kettővel megtoldotta és átnyújtotta Murkának.

– Merci! – mondta a lány, harisnyájába dugta a bankjegyeket és lomhán ismét a díványra dőlt.

A két kolléga megkönnyebbülten távozott a szállodából – de alig tettek néhány lépést az utcán, amikor Izabellát pillantották meg maguk előtt: elegáns kocsiban ült, tollas rózsaszín kalappal a fején. Szinte ki sem látszott a csomagok közül, türelmetlenül nógatta a kocsisát új zöld ernyőjével. Orrcimpái remegtek s izgatott, kövér arcán csíkokban folyt végig az esőben föloldódott lila púder. Fülönfüggői és arca harci készültségről árulkodtak. Nyilván balsejtelmek gyötörték. Már átkozta magát amiatt, hogy olyan sokáig időzött a városban; noha mindent elintézett, amit akart: négyszázhetvenrubelt tett a takarékba, egy kalapot, egy ernyőt, cipőt és ruhaanyagot vásárolt és a varrónőnél két hímzett és szalaggal díszített fehérne-

mű-készletet rendelt. Mindamellett meggondolatlanság volt a két férfit Murka felügyeletére bízva egyedül hagyni. A férfinép mindig megbízhatatlan, kivált ha pénzt érez a zsebében. Izabella a legnagyobb mértékben nyugtalan volt. A konflislóról dőlt a pára.

– Nicsak!... Izabellácska!... – kiáltott Filipp Sztyepanovics álnok mosolyra húzva száját, készen arra, hogy barátnője szemébe nézzen, ha a kocsi egy vonalba ér vele, ekkor azonban hirtelen befordult a sarkon a „Leningrádi Textil" hosszú teherautója, szétfröccsentve a sarat és benzinbűzt lehelve rájuk. Megsiketítette és szétválasztotta őket...

– Nem lát meg bennünket – suttogta Vanyecska –, bizony Isten, nem lát meg bennünket...! Továbbmegy, Filipp Sztyepanovics! Bújjon el!

E szavakkal a rémülettől szinte elalélt főkönyvelőt berántotta a legközelebbi kapualjba, és megtörtént a csoda: Izabella továbbhajtatott, anélkül, hogy észrevette volna őket. A kollégák mintegy öt percig vártak még a kapualjban, aztán előbújtak rejtekükből és a legközelebbi kocsihoz rohantak.

– Hova, kérem?

– Csak egyenesen előre, kedvesem, mindig előre, ahova akarsz, csak gyorsan, gyorsan! – lihegte Filipp Sztyepanovics. – Öt rubel borravalót kapsz!

A kocsis azonnal átlátta, hogy itt komoly dologról van szó, fölállt a bakon, szétvetette lábát, mintha kengyelben volna, vad pillantással körülnézett, azután a kancája hátára cserdített és akkorát ordított, hogy a jámbor állat mind a négy lábát egyszerre kirúgta és vágtatott eszeveszetten, míg utasait a veszélyes zónából ki nem mentette.

Nem nehéz elképzelni, mi történt a hotelszobában Izabella megérkezése után, amikor is őnagysága fölfedezte a férfiak eltűnését. A két nő között lejátszódó jelenet rövidsége ellenére oly mozgalmas, oly drámai, s különböző kiáltásokban, mozdulatokban, hangárnyalatokban, könnyekben, célzásokban és szi-

dalmakban gazdag volt, hogy teljesen reménytelen akárcsak megkísérelni is tárgyilagos leírását.

A kollégák pedig eközben menekültek. Széles, néptelen, ködös sugárutakon át száguldottak és a kocsissal beszélgettek.

– Tudod mit, kocsis – mondta Filipp Sztyepanovics, aki lassanként magához tért és ismét fölvette szokásos méltóságát és szigorát –, vigyél minket végig az összes főútvonalakon. Mi még sohasem voltunk itt. A fővárosból jövünk, hivatalos úton vagyunk, és tájékozódnunk kell az irányban, milyen az élet nálatok. Megértetted?

– Igenis – felelt sóhajtva a kocsis és hátrasandított utasaira, ezt gondolván: „Ezt már ismerem! Egyszerre csak eltűntök egy átjáróházban, aztán agyő!" Mindamellett azt mondta: – Megértettem, kérem.

– Akkor induljunk.

– Jaj, megint drágább lett a zab, nagyságos úr – jegyezte meg a kocsis, csak úgy mellesleg.

– Jó, jó, menjünk csak és mutogasd meg a látnivalókat. Ne törődj a zabbal, jól megfizetünk!

– Köszönöm alássan! Mit mutassak meg? Csak mondják meg, mi érdekli az uraságokat... Itt a közelben van például egy mulató, a Vlagyimir klub – hajtsak oda? Némely urak eziránt érdeklődnek. Különben ott, a Vlagyimir klubban, igazi pálmák vannak.

– Nem, nem, csak oda ne! Azt már ismerjük. Minél messzebb vigyél minket a Vlagyimir klubtól, valahová, például a Nyevszkij Proszpektre, vagy a hidakhoz. Egyszóval: a különböző látnivalókhoz!

– Parancsára, nagyságos úr! A Nyevszkij Proszpektre is hajthatok. Csakhogy, engedelmet kérek, az már nem Nyevszkij Proszpekt, hanem Október Huszonötödike út. Igen, igen! Onnan láthatják a hidakat is. Például az Anyicskov-hidat a bronzlovakkal. És ha az Október Huszonötödike úton tovább megyünk, a Kereskedősorhoz érünk. És még tovább a Morszkaja utcához érünk, és ha onnan jobbra fordulunk, a Vezérkar

épületéhez és a Téli Palotához érünk, amelyben a cárok laktak, és aztán az Ermitázshoz érünk a Millionnaján. Az mind látnivaló. Csak tessék kérem szólni, én már hajtok is!

– Hajts, ahova akarsz.

– Úgyis jó! Hóha!

A kocsis elindította kancáját, és a két utazó szeme előtt sorra vonultak el az egykori cári székváros látványosságai. A Nyevszkij Proszpekt egész gigantikus szélességében-hosszúságában elsuhant előttük még meg nem gyújtott lámpáival, alig néhány járókelőjével, üzleteivel, trösztjeivel, cipőtisztítóival, utcai árusaival, s valahol a végén, elérhetetlen messzeségben a híres tűhegyű toronnyal. A Katalin park kerítése mögött, a fák kopasz ágaitól körülvéve, rendíthetetlen nyugalommal állt Katalin cárnő szobra, a felismerhetetlenségig megfeketedett, számtalan szeretőjével. A Mojka szürke gránitfalak közé fogott sötét vize halványan tükrözte vissza egy híd púpos ívét és egy sor palaszürke ablakos, egyforma kőház képét; ezek a házak úgy festettek, mintha kartonpapírból vágták volna ki őket. És a sugárút egyre messzebb és messzebb húzódott, szinte végeérhetetlenül.

– Ez pedig a Morszkaja – mondta a kocsis és jobbra fordult.

– Emez itt a Vezérkar árkádja.

Hirtelen a két kolléga előtt sötétvörös boltív bukkant föl, mely két palotát kötött össze. Előtte az oldalfalban, falikaron nagy óra függött. Az óra számlapja félig eltakarta a nyílást, alatta a tiszta utcaburkolat egy darabja látszott. A kocsi zörögve haladt át a sötét árkád alatt a Palota térre. Csodálatos, fenséges kép tárult elébük. A kis, kerek kövekkel burkolt óriási Palota teret félkör alakban épületek vették körül. A szemközti oldalon, a szakadó eső függönyén át a Téli Palota vörösesbarna tömegét látták, számos szoborral az oromzatán. A téren egy lélek se volt. Középen könnyedén és mégis szilárdan emelkedett a sudár diadaloszlop. Mintha csak lebegne a tetején a szédítő magasságban a keresztet tartó angyal.

– Ez már egészen más, kedvesem, mint a Vlagyimir klub, – mondta Filipp Sztyepanovics olyan arccal, mintha mindez az ő keze műve volna. – No, mit szólsz ehhez, pénztáros?

– Mit szóljak, Filipp Sztyepanovics. Gyönyörű tér. Cárokhoz méltó!

A kocsis keresztülhajtott a téren, megkerülte az októberi ünnepségek alkalmából felállított tribünöket, egészen közel haladt el a Téli Palota oldalbalkonjai mellett, aztán a rakpartok felé fordult.

A megáradt, sötét víz mentén, a néptelen rakparton pompás házak és kertek mellett kocsiztak el. De Filipp Sztyepanovics, akit a látottak egészen felkavartak, már nem tudott figyelni. Amúgy is fölhevült képzeletében valóságban sohasem látott, összefüggéstelen képek kavarogtak: testőrparádék, nagyvilági bálok, fogadás a cárnál, huszárok dáridója. Képzeletbeli paloták kovácsoltvas rácsai elé udvari fogatok gördültek, a testőrök merev szárú tölcséres kesztyűje tisztelgés közben a sasmadaras sisakhoz ért, a fényes kardok a tükörsima parkettát karcolták, sarkantyúk pengtek és csengtek, akár a telefon, lakájok töltötték a habzó pezsgőt és... gróf Guido, vörös orrlyukú, hollófekete telivérjén feszítve, strucctollas fövegben és piros rózsával a mellén, átvonul az egész zűrzavaros kavargáson.

A kocsi már rég a Szenátus téren állt Péter cár szobra előtt, és Vanyecska, fölkapaszkodva a talapzat síkos kövein, éppen hogy elérte kis kezével az ágaskodó ló simára csiszolt hasát, amelyre krétával ezt firkálta valaki: „Hülye Murka."

A himlőhelyes arcú, babérkoszorús cár lelógatta hosszú lábát, mereven elnézett a Néva fölött, kezével a távolba mutatva. A csalóka köd leple alatt kikötők és hajógyárak rejtőztek. s a nyugtalan, nagy víz felől közeledett a korai este.

Filipp Sztyepanovics is fölmászott a talapzatra, elhelyezkedett a ló hátsó lábai között és alaposan megtapogatta az állat bozontos farkát.

S mivel közben megéheztek s Vanyecskát az éhségen kívül türelmetlen kívánság is gyötörte, hogy Leningrád még ismeret-

len gyönyöreit megismerje, s az egykori hercegnőkkel összekerüljön, megparancsolták a kocsisnak, hogy vigye őket valahova, ahol jól lehet enni és inni.

A kocsis elhajtott a Szenátus és a szent szinódus sáfránysárga ikerépülete mellett, megkerülte az Izsák székesegyházat és egy más úton visszatért a Nyevszkij Proszpektre. A nevezetes dóm különben nem volt kellő hatással a türelmetlen utasokra, s ezért, mint egy bizánci arany sisakkal fedett mór fej, sokáig nézett utánuk, némileg szemrehányóan, oszlopsorai mögött rejtőző szemével.

Valamivel később a jóllakott és pityókos kollégákat a most már lámpafényes Nyevszkij Proszpekt ködében vitte a kocsi. Az „Európa" szálloda híres bárjába igyekeztek ... És egy óra múlva az „Európa" portása, aki éppen cigarettáért szaladt ki a sarokra, láthatta, amint a bárból egy sereg ember rohan az utcára. Az élen két férfi: egy alacsony meg egy magas. Egy harmadik is követte őket bő raglánban, parázsló rövid pipával a szájában. Karját széttárva négy izgatott leányzót igyekezett föltartóztatni.

A három férfiú bérautóba szállt, amely inkább valami özönvíz előtti zsuppkocsinak látszott, s becsapták maguk mögött az ajtót.

A sofőr beindította a motort, a kiütött ablakon egy kéz nyúlt ki, s egy viharvert krizantémcsokrot hajított a lányok közé.

– A Kamenoosztrovszkij proszpektre!

Az autó megindult. A kivert ablakon egy bajuszos arc kukkantott ki és torkaszakadtából üvöltött:

– Őfelsége a cárra! A viszontlátásra, angyalkáim! Tiszteltetem az ismerősöket!

És az autó elrobogott.

– Tehát valóban, a legelőkelőbb társaság?
– Feltétlenül!
– Semmi csalás?
– Ez csak természetes!
– És ... és ... őfelsége a cár?
– Őt is látni fogják!
– Hallod, pénztáros? No, megkukultál? Ejnye, barátocskám, de hisz' te tökrészeg vagy! Hát aztán? Így van, és punktum ...

E percben az autó, miután áthaladt egy hosszú hídon, megállt. Az autólámpák fehér fénye mint valami üveges gőzfelhő, egy elegáns villa kerítésfalára vetődött.

– Megérkeztünk – jelentette a pipázó fiatalember és kinyitotta a kocsiajtót.

Filipp Sztyepanovics kikecmergett a kocsmából és kinyújtóztatta zsibbadt lábát.

– Majd meglátjuk, majd meglátjuk – mondta. – Mindent meg fogunk szemlélni.

– A gr ... grófnőket is – dadogott Vanyecska és ködös szeme előtt megduplázódott és eltűnt az utcai lámpák sora.

– Persze, persze!

– De igaziak legyenek, ne ál-grófnők. Abliment ...

A villa nehéz kapuja a fiatalember csengetésére megnyílt, s a küszöbön egy ősz lakáj jelent meg fehér kamásniban, aranygombos piros livrében.

– Jóbarátok . . . – közölte gyorsan a fiatalember. – Parancsoljanak befáradni, polgártársak! És te kedvesem, lakáj elvtárs, szaladj és jelents be minket, amint illik. Mondd: két moszkvai úriember ésatöbbi. Csak szaporán! Tessék, uraim, entrez!

A lakáj eltűnt, és a két moszkvai úriember, az elegáns piruettekkel forgolódó fiatalember kíséretében belépett az előcsarnokba. Szinte sóbálvánnyá meredtek ámulatukban a csodálatos pompa láttán. Jobbról-balról teremnagyságú óriás tükrök vetítették vissza képüket. A márványtalapzaton álló kandeláberek villanyfénye minden oldalról elárasztotta őket. Ezután a portás oltalma alá kerültek. De alighogy levették felsőkabátjukat, olyan feszélyezve érezték magukat, hogy ostobán vihogni kezdtek, mint a meztelen emberek a gőzfürdőben. A lépcső alján, egy kis asztalkánál, ajkát összeszorítva pökhendi fiatal hölgy ült kötött blúzban, és belépőjegyeket árult. Filipp Sztyepanovics fizetett, megigazította a csíptetőjét, helyrerángatta a nyakkendőjét és nem egészen józanul dünnyögte:

– Szép, szép . . .!

– Több életet! Több elevenséget, uraim! – kiáltott a fiatalember és a pénztárosnőre hunyorított. Vanyecskát karon fogta. – Kövessenek, signori, az ország legeslegelőkelőbb szalonjába óhajtom önöket bevezetni. Egyenest előre, aztán felfelé!

Azzal barátságosan derékon kapta Filipp Sztyepanovicsot és fölvonszolta a márványlépcsőn, miközben bokáját csattogtatva, kettesével vette a lépcsőfokokat. A falitükrökben mindenütt az ő harangszerűen földuzzadó, sötétkék bársony Tolsztojblúzát lehetett látni. Művésziesen kötött nyakkendő lobogott sovány nyaka körül. Csíkos nadrágszárai mazurkát jártak. Nagy orrához szokatlanul közel fekvő egérszeme ravaszul és ridegen pillantott mindenfelé. Beesett arca kékre volt borotválva. Pipájából szüntelenül röpködtek a szikrák.

Így értek az első nagy terembe. A terem világos volt, de üres. Csak a távoli sarokban állt egy nyitott zongora, amely frakkhoz hasonlított. A zongora előtt valami jelentéktelen kül-

sejű egyén ült, s bánatosan, egy ujjal a „Téglácská"-t pötyögtette, minden hang után hosszú szünetet tartva. A legközelebbi terem közepén, szépsége teljes tudatában egy kék egyenruhás zászlós állott; kardjára támaszkodott s angolbajuszát tépdeste. Alakját visszatükrözte a tükörfényes parkett.

– Hol a társaság, Poljanszkij? – kérdezte tőle futtában a fiatalember.

A zászlós kihúzta magát és összecsapta bokáját.

– A táhsaság a kék tehemben van – közölte és mélyen meghajolt, homlokától tarkójáig láthatták közben széles koponyáját. – Geohge, adjon nekem három hubelt, sokat vesztettem huszonegyesen.

A fiatalember csupán egy elutasító kézmozdulatot tett.

– Ugyan menj, minek neked három rubel, mikor esetleg több ezres üzletről van szó.

– Láttad? – suttogott Filipp Sztyepanovics és oldalba bökte Vanyecskát. – Ehhez mit szólsz, pénztáros?

És noha Vanyecska képtelen volt akár egyetlen szót is szólni, mivelhogy tökéletesen elázott, és csak bambán vigyorgott, Filipp Sztyepanovics folytatta:

– És a vonaton még azt mondtam, hogy majd fedezzük, majd fedezzük... de hogyan fedezzük, ha többé nem fedezhetjük?

A főkönyvelő kötelességének érezte, hogy ez alkalommal megemlékezzék az öreg Szabbakinról, akinek veje a moszkvai gránátosoknál szolgált, de nem jutott szóhoz, mert e pillanatban már egy új terem, a kék szalon küszöbén álltak.

A lakáj, miután bejelentette a vendégeket, félreállt, hogy utat adjon nekik.

– Ladies and gentleman! – kiáltott a fiatalember különösen magas hangon és jobbjával cifra vonalat írt a levegőbe. – Kérném szíves figyelmüket! Hadd mutassam be új barátaimat, akik kifejezetten azzal a céllal jöttek Moszkvából Szent-Pétervárra, hogy megfordulhassanak a nagyvilági társaságban. Megengedik, hogy bevezessem őket?

A két vendég a fiatalember bársony háta mögül bekukkantott a terembe, és szemük-szájuk elállt az ámulattól. A legelőkelőbb társaság gyűlt itt egybe. A falak mentén és a kék selyemhuzatú, aranyozott lábú karosszékekben és díványokon szédítően elegáns hölgyek és urak, vállrojtos és érdemszalagos tábornokok, aranyhímzésű egyenruhás méltóságok, fekete csipkebóbitás, sasorrú és savószemű ősöreg grófnők, jogtudósok, tengernagyok, testőrök és rendkívül szép báliruhás lányok ültek kecses pózban... Egyesek cigarettáztak, mások csevegtek, ismét mások strucctollas legyezőkkel legyezték magukat, vagy hanyagul keresztbe vetett lábbal, mozdulatlan helyzetben ültek, festett arcukat fehér kesztyűs kezükre támasztva. Az asztalokon üvegek, hamutálcák és virágok álltak. És a villanylámpák arany fényében fürdő káprázatos pompa közepette, a hatalmas kék szőnyegen, karját egy frakkos, kopasz, idős úr derekán nyugtatva, gondolatokba merülve sétált föl-alá az Istenben boldogult II. Miklós cár.

– Megengedik, hogy bevezessem az urakat? – kiáltott még egyszer a fiatalember és hangos kacajjal élvezte a hatást, melyet a társaság a két kollégára tett, azután Filipp Sztyepanovicsot és Vanyecskát betaszította a terembe.

– Ó, hogyne, hogyne! – kiáltották az előkelőségek.

II. Miklós cár pedig otthagyta a kopasz öregurat és lassan Filipp Sztyepanovics felé lépdelt. Közvetlenül előtte megállt, kegyesen rámosolygott, egyik lábát kissé kifordította, könnyedén megrántotta kekiszínű zubbonyát, mintegy esküre emelt két ujjával végigsimította vöröses bajuszát, majd lovaskatonák módjára, kissé akadozva, gyönge hangon így szólt hozzá:

– Jó napot, urak! Örülök, hogy láthatom önöket!

– Becsületemre! – kiáltott most a frakkos öregúr s könnyes szemekkel és izgatott mozdulatokkal szaladgált a teremben föl-alá. – Becsületemre, uraim! Tüneményes! Ez ő! Ő! Hajszálra ő! Így, valóban így: „Jónapot urak! Örülök, hogy láthatom önöket!" Nem hiszek a szememnek-fülemnek! Könyörgök, mondja csak még egyszer!

– Kérem szépen ... Jó napot, urak! Örülök, hogy láthatom önöket – ismételte a cár ugyanolyan hangon és hirtelen a legmélyebb, legrekedtebb basszusban folytatta, véreres szemét fenyegetően kimeresztve:

– Snapszot akarnak? Vagy sört? Pezsgőt? Vagy csak huszonegyezni? Hahaha! – és megingott.

S mielőtt a két jövevény magához térhetett volna, a kék egyenruhás zászlós már ott volt előttük.

– Engedjék meg, hogy bemutatkozzam: Gagahin hehceg, zászlós őfelsége lovas testőrségében. A táhsas élet vezetőelve: könnyű kéz, könnyű szív. Van valami kívánsága az uhaknak a vacsohát illetőleg?

Filipp Sztyepanovics a zászlósra sandított, szemöldökét fölvonta és orrhangon felelt:

– Örvendek. Guido gróf vagyok, pénztárosommal, Vanyecskával.

Néhány rendkívül előkelő, tiszteletet parancsoló mozdulatot tett, majd egyszerre lángvörös lett.

– Nagyon örvendek! – kiáltott fagott-hangon. – Uraim, legyenek a vendégeim! Egy kis soirée intime. Sherry brandy ... Messieurs et mesdames ... Legyenek mind a vendégeim ... Szívesen látom önöket ...

E pillanatban a tántorgó főkönyvelőt egyfelől a zászlós, másik oldala felől a boldogult cár ragadta karon és óvatosan a szomszéd terembe terelgette, ahol a büfé volt. A karzaton vonószenekar játszott. Egy ősöreg tengernagy kártyát húzott elő a kabátzsebéből. A nagyvilági hölgyek és urak libasorban siettek a büféhez, ahol már hallani lehetett a kihúzott dugók csókcsattanáshoz hasonló zaját. A pipázó ifjú olyan arccal haladt át a színen, mintha éppen egy izgalmas négyes utolsó figuráját akarná rendezni. A terem, amelyben az előbb voltak, kiürült és Vanyecska, akiről az általános zűrzavarban megfeledkeztek, végül teljesen egyedül maradt. Nem kis fáradságába került, hogy egyenesen álljon a szőnyeg közepén, ugyanazon a helyen, ahol előbb a cár állt. Fejét zavartan ingatta, aktatás-

káját erősen magához szorította, bambán körülnézett és egyszerre egy lányt pillantott meg, aki perzsa sáljába beburkolózva, lábát keresztbe vetve ült ott, cigarettázott, s kissé összehúzott cserkesz-szemével úgy nézett rá, mintha azt akarná mondani: „Fiatalember, te szeretnél egy grófnővel megismerkedni. Tegyük föl, hogy én egy grófnő vagyok. Rendelkezésedre állok. Csak bátorság!" Vanyecska torka kiszáradt. Közelebb lépett a lányhoz, meghajolt, csizmájával ügyetlenül kaparászta a padlót, borjúmosollyal és tikkadt hangon megkérdezte:

– Pardon nagysád, ön talán valami hercegnő?

– Hercegkisasszony, szíves engedelmével – felelt a lány és vastag füstfelhőt fújt a pénztáros arcába. – No, és most mi legyen tovább?

. . . Ezenközben Izabella, miután kellőképp leszámolt az ügyetlen Murkával, egy percnyi időt sem vesztegetve, üldözőbe vette a szökevényeket. Másvalaki az ő helyében fütyült volna az egészre, és ezzel a gondolattal vigasztalódott volna: „Jusson másnak is belőlük, nekem már elég jutott . . ." De Izabella nem az a lány volt, aki ennyivel beéri. Rendkívül szerette a pénzt és megvoltak a maga tervei a meggazdagodásra. A két szép legény legalább másfél vagy kétezer, ha nem éppen háromezer rubelt kellett hogy jövedelmezzen. Már a puszta gondolat is, hogy ezt a csinos summát valaki más vághatja zsebre, őrületig fokozta a lány energiáját.

Izabella, miután jó negyedórát alkudozott a kocsissal, nehézkesen lehuppant az ülésre, erélyes mozdulattal összekapta köpenyét és megkezdte leningrádi körutazását. Mindenekelőtt a pályaudvarokra kocsizott, s a vonatok indulási ideje felől érdeklődött. S minthogy a két kollégát sem a kerti restiben, sem a pénztárnál nem találta, megnyugodott, hogy még nem utaztak el. Ezután tervszerű razziára indult mindazon vendéglőkbe és sörcsarnokokba, ahol gyakorlott szeme a két szökevényt felfedezhette. Ilyen intézmény szép számmal akadt, de Izabel-

la pontosan ismerte valamennyit. Először is az „Olümposz" kávéházba ment, melynek közepén üvegvitrinban mindig díszelgett egy jókora malac, ibolyával a szájában. Ott megmutatta barátnőinek új kalapját, megtapogattatta selyemflór harisnyáját, ócsárolta a hülye Murkát, fölényes célzásokat tett, hogy pillanatnyilag egy moszkvai tröszt elnökével folytat viszonyt és már ezerötszáz rubelje van a bankban. Egyszóval mindent megtett, hogy irigyeljék, aztán dacosan összeszorította ajkát, összevonta köpenyét és zajosan távozott. Ugyanezt a jelenetet megismételte a „Nizzá"-ban, a „Wien"-ben, a „Chateau des fleurs"-ben (akad-e Oroszországban egyetlen kisváros is egy „Chateau des fleurs" nélkül?), a „Gurzuf"-ban, a „Darjal"-ban, a „Continental"-ban, a „Déli Sark"-ban, mindenesetre benézett még a Vlagyimir klubba is és egy sereg más hasonló helyre, míg végül kilenc óra tájt megérkezett az „Európa" bárba.

– Jaj, későn jöttél! Mit mulasztottál! – kiáltotta egy ottani lány, kacagva, hogy még a könnye is kicsordult, amikor Izabella, miután az amerikai bárnak mind a kilenc szobáját fölkutatta már, ziháló lélegzettel leroskadt az asztal mellé. – Mit mulasztottál, Dunyka! Ha tudnád, mi történt itt, mielőtt jöttél! Meg kell pukkadni! Képzeld: bejön ide két tökrészeg alak. Először nem is akarták beengedni őket. Meglehetős koszosan voltak öltözve. De gubájuk az volt! Képzeld: *ilyen* csomó bankójuk, vagy még több... És azt kiabálták: „Ide azokkal a grófnőkkel és hercegnőkkel! A legmagasabb körökből való nőket akarunk!..." Olyan részegek voltak, hogy majd lefordultak a székről!

– Most hol vannak? – kérdezte Izabella. Holtsápadt arca remegni kezdett. – Hova mentek?

– No nézd csak, milyen sürgős neki! Lám, ismeri a dörgést! – kiáltott sebesen és csípősen egy macskaprém boás lány és az öklét mutatta. – Zsorzsik aztán a cárhoz vitte őket a Kamennoosztrovszkij proszpektre. Most már keresztet vethetsz rájuk. Onnan ugyan nem szabadulnak, míg az utolsó fityingjüket is

el nem szedték. Egész svihák-tröszt alakult ott a cár körül idegenek kifosztására.

– Miféle cár? Miféle tröszt? – szisszegte Izabella pulykavörösen. – Kit akartok ti lóvá tenni?

– Nézd csak, semmiről se tud! Talán a holdból pottyantál ide? Vagy honnan a fenéből? Nálunk Leningrádban most csodálatos dolgok történnek. A mozi annyira divatos lett, hogy jobban már nem is lehet. Mindennap valami új történelmi filmet forgatnak. Képzeld csak, nemrégiben egy új film felvételéhez kezdtek, „A véreskezű Miklós" címen, amelyben a cár is szerepel, a cárné is, az egész udvar, a miniszterek, meg egy csomó képviselő. És ami a fő: a szereplők nem közönséges színészek, hanem valóságos volt nagyságok. Tábornokok, tengernagyok, hadsegédek, magas rangú katonatisztek. Egy igazi metropolita is föllépett, így görbüljek meg, ha nem igaz! A szereplők három rubelt kaptak naponként, a lovasok nyolc rubelt. A raktárakból adtak nekik mindenféle lovaglónadrágot, vállbojtot, egyenruhát, kardot, rendjelet. Hogy örültek neki! Először persze féltek is fölvenni. Azt gondolták, ha a régi rezsim egyenruháit hordják, nyakon csípik és dutyiba dugják őket. De aztán mégiscsak felvették a ruhákat. Három rubel nem hever csak úgy az utcán. Erre aztán három napig hajszolták őket ideoda s mindenütt felvételeket csináltak, többek közt a Téli Palotában is. Annyi ember összecsődült ott, mintha árvíz volna. Végül lovasrendőröket kellett kivezényelni. A film számára találtak egy Miklós cárt is, aki úgy hasonlít az eredetire, hogy a vén szamarak közül sokan elájultak, mikor meglátták. Szakasztott mása, mondják – és képzeld csak, ki az. Egy egészen közönséges, egyszerű pék a pétervári városrészből. Iszákos lókötő. Szereda a neve. Ugyanolyan szakálla és bajusza van, mint a cárnak, és éppen úgy fest, mintha egy régi pénzből vágták volna ki. Ekkor jött meg Moszkvából a főszereplő, akinek eredetileg a véreskezű cárt kellett volna játszania. Három hónapig külön e célból növesztette a szakállát és végre megérkezett. Ő is hasonlított Miklóshoz, csak egy kicsit kövé-

rebb volt. Erre mindkettőjüket a Téli Palotába vitték, uniformisba öltöztették és közszemlére állították. Szakértőket hívtak – régi udvari lakájokat –, megmutatták nekik mind a kettőt és megkérdezték, melyik jobb cár. És mikor a lakájok meglátták a mi pékünket, a moszkvai filmszínészre már nem is voltak kíváncsiak. „Ez! Ez! – mondták. – Ez itt! Szakasztott mása! Amaz kövér, és egészen más orra van." A színész tehát hazautazott a megnövesztett szakállával. A pályaudvaron istentelenül káromkodott. Meg akarta pofozni a másikat. Kár, hogy te nem voltál itt, Dunyka! Két napig halálra nevettük magunkat.

– No és hogy van tovább? Beszéljetek csak a trösztről! – kiáltott Izabella, s izgatottan fészkelődött székén. – Meséld tovább!

– No, az igen egyszerű. Mikor ezek a tábornokok és tengernagyok fölvették az egyenruhát és látták, hogy semmi bajuk sem történik, sőt még napi három rubelt is kapnak, annyira megtetszett nekik a dolog, hogy még most se, pedig már három napja elkészült a film, még most se akarják letenni a rongyaikat. Befészkelték magukat egy film-műterembe a Kamennoosztrovszkijon és nem akarnak hazamenni. Uniformisban feszítenek, kardot viselnek és vodkát isznak. A pékmester is köztük van és több egykori arisztokrata hölgy.

– No és mi van a trösztte!?

– A tröszt története nagyon világos. Ismered ugye Zsorzsikot? Tudod, hogy konferanszié és közismert szélhámos! Ő alapította ezt a trösztöt. Büfét állított föl italokkal, zongoristát és zenekart fogadott, pénztárosnőt alkalmazott és játékbarlangot nyitott, ahol huszonegyezni és bakkozni lehet, csak rulett nincs. Az ostoba külföldieket odacsalja és ötven rubelért – dollárban – bemutatja az egész cárizmust. Azokat persze rendkívül érdekli a dolog. Meghiszem azt! S ott azután lenyúzzák még a bőrüket is. Tegnap például néhány némettől kétszáz cservonyecet szedtek el. Ma pedig ezt a két fickót ugratták be. Ép-

pen munkában vannak most. Addig el nem eresztik őket, amíg az ing a testükön van. Az már biztos.

Izabella szó nélkül kirohant a bárból. Az ajtóban egy aranyzsinóros sapkás, tagbaszakadt svéd tengerész megpróbálta föltartóztatni. De a nő öklével mellbe taszította, éspedig oly erővel, hogy a megrémült tengerész hosszasan tántorgott hátrafelé, s bárhogy is igyekezett egyensúlyát visszanyerni, teljes súlyával egy vadidegen ember ölébe pottyant. Kidülledt szeme előtt lassan forogni kezdett az egész bárhelyiség: a tölgyfa burkolatú falak, a virágok, a plakátok, az edények, a rákok – még a zenekar fülsiketítő lármája is mintha megingott volna és az egész, akár valami evőeszközökből és tányérokból kevert őrült franciasaláta, azzal fenyegette, hogy a fejére zúdul.

Izabella metsző hangon néhány barátságtalan megjegyzést tett a szemtelen idegenekre, akik túlságos sokat engednek meg maguknak, majd kocsiba vágta magát és a szélhámos-tröszt fölkutatására indult. A feladat nem volt könnyű, mindazonáltal Izabella alig egy óra múlva, a Kamennoosztrovszkij proszpekt számos kapusának, rendőrének, házgondnokának fölzargatása után ráakadt a film-műterem magányos épületére és a nyitott hátsó kapun épp abban a percben rontott be, amikor a dáridó odabenn a tetőfokára hágott. Távoli részeg hangok zaját és vérpezsdítő tánczene bugyborékolását hallotta.

A lány esernyőjével taszigálva be az ajtókat, elindult a lárma nyomán. Egy félhomályos folyosón nekirohant egy háromlábú asztalnak meg egy üres üvegekkel telt ládának, mire csúnyán elkáromkodta magát. Aztán eltévedt és egy csempézett falú konyhába jutott, ahol füstben-gőzben egy kivörösödött arcú és szemű szakács szorgoskodott. Majd fölszaladt egy tölgyfa lépcsőn, még egyszer eltévedt és valami folyosóra került, amelynek egyetlen ajtaja se volt, ismét megmászott egy lépcsőt, ezúttal egy vas csigalépcsőt, míg végül egy karzaton találta magát a stukkódíszes, festményekkel ékesített mennyezet alatt. Előtte vonószenekar játszott. Könyökével dühödten lökte félre a hegedűket és a kottaállványokat, ráhágott a

zenészek tyúkszemére, a korláthoz lépett és szörnyű, vad, sápadt arccal nézett le a mélybe. Első pillantása Filipp Sztyepanovics kopasz feje búbjára esett: a főkönyvelő tőrrel a foga közt, éppen a lezg táncot táncolta. Kabátja fölött tábornoki kabát volt, az epolettek aranymancsai a vállát verdesték. Csontos lábával döbbenetes módon szaporázta, eközben söröspalackot lengetett a kezében, üvöltött, a szemét forgatta – ijesztő látvány volt. Körülötte a legelőkelőbb társaság tagjai álltak zsivajogva és részeg lelkesedéssel tenyerükkel verték a taktust.

– Pardon! Cicuskám, te vagy az? – kiáltott Izabella a magasból, előrehajolva és ernyőjével hadonászva. – Az egész várost fölkutattam már érted! Istenem, hogy nézel ki? Ó, ó!

A zene elhallgatott.

– Izabellácska! – hebegte a főkönyvelő, a tőr kiesett szájából és a szőnyegben megállt. A társaság rémülten felbolydult.

– Csirkefogók! Banditák! – üvöltötte Izabella téglavörösen. – Hát nincs itt senki a rendőrségtől? Egy idegen embert a rablóbarlangotokba hurcolni, leitatni, hogy aztán teljesen kifosszátok? Azt már nem! Nekem egészen mindegy, hogy ti mind tábornokok és tengernagyok vagytok! Följelentelek benneteket a GPU-nál! Vége az átkozott cári uralomnak! Fütyülök ezekre a nőkre, ezekre az arisztokrata hölgyekre! És te is szégyelld magad, cicus, így bánni a barátnőddel – s e szavaknál sírva fakadt és asztrakánkabátja ujjával eltakarta arcát – ezt nem vártam volna tőled, cicuskám! Annál kevésbé, mert másállapotban vagyok és az elhajtáshoz legalább nyolc cservonyecre van szükségem – kérdezd meg itt a hölgyeket –, vagy pedig tartásdíjat kell fizetned; egyiket a kettő közül!

Filipp Sztyepanovicsot e szavak hallatára, akármilyen részeg volt is, olyan rémület és olyan szomorúság fogta el, hogy mint az üldözött nyúl, ide-oda futkosott a teremben. Nekiment a bútoroknak, de az ajtót sehol sem találta. Izabella pedig, látván, hogy a csatát már-már megnyerte és most csak gyors cselekvés és lendület szükséges, nem sokat okoskodott, átlépett

a korláton, vastag lábával átkulcsolt egy oszlopot s lecsúszott rajta, mint valami katona a mászórúdon. Zihálva lépett Filipp Sztyepanovics elé.

– Izabellácska! Janinocska! – dadogott a főkönyvelő, szinte önkívületben. – Vanyecska, hol vagy? Segítség, barátaim! Pénztáros! Ide hozzám!

– Most pedig igyekezz, hogy mielőbb hazakerülj innen, cicuskám – duruzsolta Izabella negédesen. – Eredj haza, drágám, mielőtt teljesen kifosztanak. Gyerünk ebből a bűnbarlangból, gyere haza, pubi!

Filipp Sztyepanovics elhomályosult tudatában egy pillanatra tarka rózsákkal telehintett pongyola villant fel, vad düh tolult torkába, s már-már ordítva és fogcsikorgatva Izabellára vetette volna magát, de ehelyett hirtelen lecsüccsent a szőnyegre. Bajusza szomorúan konyult alá.

– Sherry brandy – suttogta magába roskadva –, nagyon kérem . . . madame . . .

– Menjünk, cicuskám – mondta Izabella és vállrojtjainál fogva fölcibálta. – Neked már ágyban a helyed.

A társaság végre ráeszmélt, hogy tulajdonképp mi is történt. A bársonyblúzos fiatalember a főkönyvelő segítségére sietett. Félelmetesen hadonászva, az italok, a zenekar és a világítás árát követelte, de nyomban egy jókora ütést kapott ernyővel a fejére. Izabella nem ismert tréfát. A kék egyenruhás zászlós is közbe akart lépni, de belegabalyodott a sarkantyújába, megbotlott a kardjában, egy asztalt üvegekkel együtt fölfordított, elvesztette a fejét és így teljesen harcképtelenné vált. Általános fölfordulás keletkezett. A büféből egy ingujjas és nadrágtartós ősz generális rohant a csatatérre, hogy megmentse félig már rongyokban lógó kabátját, de alig tudta elkerülni a selymesen suhogó csapásokat, amelyeket Izabella éppen a megboldogult uralkodó hasonmásának osztogatott. Amikor ugyanis meglátta a cárt, aki szerencsétlenségére az útjába került, módfelett feldühödött.

– Ó, ez az aljas péklegény! Úgy kell neked, nyomorult csá-

szár! Majd adok én neked idegen férfiakat behálózni! Kikaparom azt a gyalázatos szemedet! Te véres zsarnok és kizsákmányolója a dolgozó népnek! Az őrszobára vitetlek!

E szavakkal hegyesre manikűrözött körmeivel a cár szakállának esett és dühtől prüszkölve jó harmadrészét kitépte. A cár üvöltött fájdalmában és hirtelen egész vékony orrhangon, sírósan kiáltotta:

– Elv... társak! Kérdezlek benneteket, miért harcoltuk ki jogainkat, ha egy szakszervezeti tagot, egy tiszteletre méltó pártonkívülit megfoszthatnak az utolsó szál szakállától is? A véreskezű Miklós uralma alatt éppen eleget szenvedtem érte. A cár hóhérai adminisztratív úton vontak felelősségre e miatt az átkozott szakáll miatt, felségsértés címén. És írásban kellett köteleznem magamat arra, hogy leborotváltatom. És most, hogy győzött a proletariátus, mit látunk, elvtársak? Tán nyugodt lehetek a szakállamat illetően? Nem! Korántsem! Ha nem is akarnak most már adminisztratív úton kényszeríteni arra, hogy leborotváltassam, sőt napi három rubelt fizetnek érte, mégiscsak az átkozott szakállból ered minden szerencsétlenség és sérelem. Ha hiszik, ha nem, egész életemet tönkretette ez az ellenforradalmi szakáll, hogy az ördög vinné el! Szép kis szabadság ez! Ezt miért nem veszi észre a munkás-paraszt felügyelet, és egyáltalán, hogy fordulhat elő ilyesmi?

És a pétervári városrész elkeseredett pékmestere még javában sorolta sérelmeit, amikor Izabella ernyőjével utat tört a támadók seregében, és Filipp Sztyepanovicsot gallérjánál fogva átvonszolta a felzaklatott, zsibongó termek hosszú során.

... Vanyecska pedig immár fülig szerelmes volt. Megbabonázottan ült egy félhomályos terem sarkában, a zongora mögött, és szemével majd elnyelte a hercegkisasszonyt, anélkül, hogy egy szót is szólt volna hozzá. A nagy imádat szinte ki is józanította kissé s most még félénkebb volt, mint azelőtt. Állkapcsát összeszorította, homloka nedvesen csillogott és minden erejét összeszedte, hogy elfojtsa vagy legalább elleplezze gyomra illetlen korgását. Lázban égett és rettenetesen szenvedett.

Nem tudta, hogyan kezdjen a dologhoz, hülyén vigyorgott és kész volt bármit megtenni. A hercegkisasszony pedig sálja alatt keresztbe fonta karját, egymáshoz szorított, finom selyemharisnyás, lakkcipős, karcsú lábát kinyújtotta, szájához, mely felett alig észrevehető bajuszka sejlett, cigarettát emelt és sokat ígérő cserkesz-szemét a füstfelhőn át időnként Vanyecskára vetette. Sejtelmesen mosolygott, sőt, mintha kacsintott is volna. Ebben a nyomasztó csendben Vanyecska jó óra hosszat sínylődött és már minden elképzelhető vakmerőséget vállalt volna, midőn a szomszéd teremben hirtelen kitört a botrány.

A pénztáros, amint Izabella fenyegető kiáltásait és a dulakodás lármáját meghallotta, elsápadt. A hercegkisasszony fölpattant, megparancsolta Vanyecskának, hogy ne mozduljon és kiszaladt, hogy megnézze, mi történt. Egy pillantás a szomszéd terembe elegendő volt, hogy pontos tájékozódást nyerjen a dolgok állásáról.

Lábujjhegyen visszasietett Vanyecskához, gyengéd vállával hozzásimult, bódító illatfelhővel árasztotta el; hajszálai megbizsergették a fiatalember arcát. Aztán ajka elé tette ujját:

– Pszt!... Van pénz magánál? – suttogta.

– Hogyne – felelt Vanyecska hasonlóképpen suttogó hangon, s gyomrában hideget és meleget érzett egyszerre.

– Sok?

– Egy egész kocsirakomány!

– Menjünk!

A lány megfogta könyökét.

– Csak halkan... ne csoszogjon úgy a csizmájával. Csöndesen, csöndesen! Pszt! Pszt!

És gyorsan a lépcsőhöz vezette.

HETEDIK FEJEZET

Vanyecska, alighogy magára maradt hölgyével a kocsiban, a néptelen sugárút közepén, lopva körülpislogott minden irányban, aztán átfogta a lány nagyon karcsú és rugalmas derekát, hátrahajlította és szenvedélyes csókokkal borította el hidegtől lúdbőrös nyakát. A következő másodpercben azonban már szinte megdermedt merészsége miatt és elvörösödött, mint egy főtt rák. A lány gyengéden, de meglehetős erővel szabadította ki magát öleléséből és kezét szájára tapasztotta.

– Pszt! Még ne! Megbolondult?

– Hát mikor? – kérdezte rekedten a pénztáros.

A lány titokzatos pillantást vetett rá, beburkolózott esőköpenyébe, hozzásimult az immár teljesen kótyagos pénztároshoz és halk, csaknem csiklandó nevetéssel fölkacagott.

– Legyen csak jófiú... Pszt... „Légy az enyém egy éjszakára" – dúdolta mély hangon. – No jó? Csak a kocsiban nem szabad ostobaságokat csinálni. Hogy is hívnak?

– Vanyecska.

– Én Agabekova hercegkisasszony vagyok. De csak nevezz Irène-nek.

S így szólván, hideg ujjaival megsimogatta Vanyecska kezét, éles körmeit fájdalmasan a húsába vájta és fejét vállára hajtotta.

– Hová megyünk? – kérdezte a pénztáros panaszos hangon.

– Az „Európa" szállodába – suttogta forrón a lány. – Kocsis, az „Európa" szállodába! Ma bolond kedvem van, ma sok

virágot, zenét, pezsgőt akarok. Ivan, szereted az ananászt pezsgőben? Én imádom. „Arcodat arcomhoz simítsd . . .", nem igaz? Nagyon előkelő hely!

– Ananász . . . az nagyon előkelő – dadogott Vanyecska és egy szeparéra gondolt az „Európá"-ban. Egészen melege lett.

De csakhamar kitűnt, hogy az „Európá"-ban nincsenek szeparék, s Vanyecskának egy zöldes teremben rendkívül illemtudóan kellett hölgyével szemben ülnie. Ez a terem olyan volt, mint a vízi király birodalma. A pénztáros zavartan dugdosta az asztal alá legnagyobb mértékben illetlen csizmáját, amely az egész helyiségben valami ázott kutyaszagot terjesztett. Körülötte csupa elegancia, előkelőség. Néhány keménygalléros német kimérten ette a párolt tokot gombamártással. Egyik sarokban egy katonatiszt ült egy üveg bor mellett és a bajuszát sodorgatta, mintha ezt akarná mondani: „Tegyetek, polgárok, amit akartok, én legjobban a cigányzenét szeretem . . ." Valahol, meglehetősen messze, az emelvény sarkával és a dísznövényekkel félig elfedve, nagy társaság tivornyázott. A fehér ruhás pincérek arrafelé futkostak, gőzölgő serpenyőkkel, ezüst tálakkal, borosüvegekkel és gyümölcstartókkal megrakott kerekes asztalkákat tolva. Onnan hallatszott a szódavíz rekedt sistergése, mely tűzoltófecskendő hangjához hasonlított, s onnan a becsípett nők vihorászása. Az üres asztalok között rosszkedvűen és óvatosan, hogy gombos cipőbe bújtatott, köszvényes lábát meg ne fájdítsa, középkorú szmokingos úr lépkedett és időnként beleszagolt az asztalokon álló virágokba; közben olyan arcot vágott, mintha a virágok nem is virágok volnának, hanem mérges gombák.

– Ki ez? – kérdezte Vanyecska.

– A maître d'hotel – suttogott Irène, gonosz pillantással és nyelvét öltve – megértette?

– A maître d'hotel. Ahá! – felelt Vanyecska. Most már úgy unatkozott, hogy csaknem teljesen elszállt a mámora és megkérdezte a lányt, hogy nem volna-e jobb a Vlagyimir klubba menni, mert ott szeparék is vannak és így tovább. Irène azt

felelte, hogy maradjon csak nyugton ülve, különben semmit sem kap. Mindjárt kezdődik a kabaré és az nagyon mulatságos lesz. Azután majd ... és az asztal alatt megkarmolta hegyes körmeivel. Valóban, a kabaré csakhamar megkezdődött. A bársonyfüggöny kétfelé vált, a zongorista belevágott a billentyűkbe és oldalról, kezét dörzsölve és komikusan mozgatva könyökét, egy frakkos, fehér mellényes, rendkívül sovány fiatalember lépett a színpadra. Az ifjú fehér bokavédőjében szaporán átfutotta kétszer a dobogót, elhúzott szájjal mosolygott, mintha valami láthatatlan zabolába harapna, és gyorsan beszélni kezdett, minden *r* betűt megberregtetve, mintha kerekes korcsolyán futtatná.

– Elvtárrsak, elvtárrsnők, nagyérrdemű közönség! Proletárrköztársaságunk éppen most éli át a rrubel krízisét ... s ha van is úgynevezett NEP-ünk, tárrsadalmunk életének tempója annyira meggyorrsult, hogy számos állami vállalat pénztárrosa minden teketórria nélkül „ist geschwunden" ...

Itt a sovány, bokavédős fiatalember egy kézmozdulatot tett, hogy az „ist geschwunden" kísérőkörülményeit megértesse és a közönséget nevetésre bírja. A közönség azonban merev arccal ült a helyén, s így a fiatalember, miután még egy darabig élénken fecsegett, csakhamar ismét eltűnt a kulisszák mögött.

Vanyecska e célzásokra enyhe szúrást érzett a gyomrában és még bánatosabb lett. Irène azonban rendíthetetlenül ült, szájában a cigarettával, meztelen könyökét az asztalterítőn nyugtatva, sovány állát tenyerébe fogva s mint egy medúza a virágok mögül, úgy nézte Vanyecskát összehúzott szemével, mely a titokzatos gyönyörök egész tömegét ígérte abban az esetben, ha egy kis türelemmel vár. Éppen a remek vacsorát kezdték tálalni számukra, s külföldi borokat hoztak. A helyiség megtelt. Kitűnt, hogy a zenekar már rég játszik. Egy énekesnő férfiasan mély hangon búgta: „Utunk egymástól messze visz ...", majd egy cigánylány táncolt: a tánca olyan volt, mint a gyorsan kevert kártya. Verte a tamburint és rezegtette a vállát, időnként szilaj kiáltást hallatott: hejj! – Azután az

egyik német nehézkesen, szuszogva fölállt a helyéről és miközben szeme kidülledt, mint a halé, egy tekercs szerpentint dobott Irène felé. A papírszalag hosszú, zöld vonalban kígyózott át a termen, meggörbült, egy pillanatig a csillár mellett lebegett a levegőben, majd lassan leereszkedett Vanyecska fülére. Közben a német hátralökte a hátsófelét és udvariasan integetett. Vanyecska először megsértődött, de mikor látta, hogy a többiek is tarka szalagokkal dobálják egymást, világfias mosollyal tizenkét rubel ára szerpentint vásárolt, amit azután olyan lendülettel, mintha galambokat akarna kaviccsal meghajigálni, szétröppentett a teremben. Végül már a sok szalag káprázott a szeme előtt. Visszahanyatlott székére, ostoba mosollyal simítgatta megizzadt frizuráját, aztán a palack után nyúlt és öt perc hosszat úgy nyakalta az italt, hogy Irène csak sápítozott. A világ a szivárvány minden színében kezdett kavarogni Vanyecska szeme előtt. Unalomnak és bánatnak nyoma sem volt többé. A poharak és üvegek megkettőződtek szemében és átlós irányban kezdtek az asztalon sétálni. A pénztáros végigrendelte az egész borlapot: pezsgőt, likőrt, ami csak volt. Ivott, nem törődve ízzel és erősséggel, de a színeket bámulatos tisztán érzékelte: a pezsgő sárga volt, a zöld és piros likőr, és volt valami vízszínű is, az is likőr lehetett. A büféből egy ötrubeles havannát hozatott és égő szivarral a szájában sokáig ténfergett ide-oda, megijesztette a pincéreket és eltévedt a visszhangos folyosókon, a toalettet keresve. Az előcsarnok egyik tükre előtt egy hölgy ült, és egy szerencsekerékből tombolajegyeket árult. Vanyecska negyven rubelért vásárolt sorsjegyet, és egy csomó tárgyat nyert, amelyeket azon nyomban vissza is adott. Csupán egy kis tarka papírmasé lovat, egy nagy réz ajtókilincset és egy üveg kölnivizet tartott meg. Mikor a terembe visszatért, azt látta, hogy az asztalokat félretolták és foxtrottot táncolnak. Ugyanaz a német, aki előbb szerpentint dobált, most átkarolta Irène-t, magához szorította és esetlenül emelgetve könyökét, föl-alá lépkedett vele a teremben, miközben hasával majd agyonnyomta szegény lányt.

Irène pedig hátravetette fejét, térdig látható karcsú lábát könnyedén mozgatta, s egyenesen a német orra alá fújta a füstöt. Ennek láttán Vanyecska szeme a féltékenységtől egész vörös lett, mint egy tengeri nyúlé, és Isten tudja, mire ragadtatja magát, ha az emelvény sarka mögött civakodó társaság egyik kövér és alaposan berúgott hölgytagja karon nem kapja s kacagva körül nem hurcolja a teremben. Vanyecska duhajul lengette tánc közben papírmasé lovát és az ajtókilincset, arcát piszkos izzadság borította és a rémülettől egészen melege lett. Néhány csusszanó mozdulatot tett, aztán azt gondolta: minden mindegy s hirtelen egy helyben dobogni kezdett csizmájával s valami ismeretlen orosz nemzeti tánc különös és bonyolult figuráit igyekezett bemutatni.

– Bravó, ropjad csak, ahogy mi szoktuk! – kiáltották a részeg hangok körös-körül. Vanyecska csak forgolódott, pörgött, aztán megbotlott, kiszakította magát a kövér hölgy karjából és oldalt lódulva egy idegen asztal mellé, egy székre zuhant. Erre a németek s az előbb még az emelvény mögött civakodó társaság tagjai melléje telepedtek. Az asztalokat összetolták. Vanyecska teljesen idegen hangon tíz üveg pezsgőt rendelt, továbbá konyakot, limonádét, s bajuszos férfiakkal csókolózott össze... Hogy, hogy nem, egyszer csak az asztalon már kávé és fagylalt állt. Az egyik sarokban a lámpákat oltogatták. A kövér hölgy hirtelen szaggatni kezdte magán a blúzt, és kotkodácsolt, mint a kotlóstyúk – rosszul lett. A papírszalagok metélttésztaként csüngtek alá az eloltott csillárokról és a párkányzatról. A zenekar már rég nem játszott. A függöny össze volt húzva. A félhomályban egy elhajított palack csillogott a szőnyegen. A német gipszszínű arccal, mereven sietett az ajtó felé, de nem jutott odáig... A pincér a számlát hozta. És ebben a felfordulásban a lány összehúzott szemmel Vanyecskát nézte. Vanyecska megfogta a meztelen karját, amely lágy volt és meleg.

– Fizess és aztán menjünk! – mondta Irène és szenvedélyes

suttogással tette hozzá: – De ne adj öt rubelnél több borravalót!

Vanyecska olyan arccal, mintha a szívéből szakítaná ki, egy csomó bankjegyet vett elő s noha részeg volt, most is gyakorlott, fürge ujjakkal számolta meg a pénzt. Borravalónak még megtoldotta egy cservonyeccel s miközben az egészet a pincérnek átadta, halkan így szólt: „Nyugtázza." Egy pillanatra fölvillant képzeletében a zöld ernyős irodai lámpácska és úgy érezte, hogy voltaképpen nem történt semmi, minden a legnagyobb rendben van, most is ott ül a hivatali asztalánál és a kis tolóablakon át valamelyik ismerős pénzbeszedőnek éppen egy nagyobb összeget fizet ki.

– Abliment – mondta gépiesen, de ebben a másodpercben már ki is aludt a zöld lámpácska.

Irène karon fogta.

– Gyerünk – mormogta Vanyecska, és türelmetlenül topogott a lány körül, míg a portás felsegítette rá a kabátját. – Hová megyünk?

Amint az utcára léptek, szél és eső csapott az arcukba. A köd oly sűrű volt, hogy szinte semmit sem láttak. Vanyecska fölhajtotta a gallérját, összehúzta magát, egészen picike lett. A kapu előtt az esőben ott állt a zsuppkocsira emlékeztető, ismerős automobil. Vanyecska kényszeredetten mászott bele s úgy rémlett neki, mintha ma már legalább tizedszer tenné ugyanazt.

– Sofőr, a szigetekre! – kiáltott Irène.

Vanyecska rövid kabátjával befödte hidegtől remegő térdét – de a kabátszárnyak nyomban lecsúsztak –, s dideregve átfogta a lány engedetlenül megfeszülő vállát.

– Mi az, hogy a szigetekre? Menjünk inkább hozzád és feküdjünk le aludni!

– Hallgass, Istenem, micsoda állati érzékiség! Légy egy kis türelemmel! Ma bolond kedvemben vagyok. Sofőr, a Jelaginszigetre! Ha nem hagysz békén, azonnal kiugrom a kocsiból!

Majd később a lakásomra megyünk... és alszunk... megértetted?

Ezzel Irène sokat sejtetően kitért a pénztáros ölelése elől, s vállát átkarolva, szenvedélyes, éneklő hangon szavalni kezdett:

A két lámpa, a Jelagin híd
megint, a havas oszlopok,
s a női hang: egyforma mindig,
s ló horkan, homok csikorog.

– Azt hiszem, jobb volna a Hygiene szállodába hajtani – szólt Vanyecska panaszosan.

– Hallgass, szót se többet!

Két árnyék, csókban összeforrva,
s röpül a szán velünk...[2]

E percben a játékló hirtelen lepattant az üléspárnáról és kirepült az ablakon. A sofőr hirtelen lefékezett, a kocsi oldalt dőlve megállt.

– Essen beléd a ménkü... – háborgott a sofőr. Körüljárta a megrekedt autót, alája mászott és végül sűrű káromkodások közepette, nyakig piszkosan előbújt s közölte, hogy ki kell szállniok, mert az egyik hátsó kerék eltörött és így lehetetlen továbbmenni.

Vanyecska kikászálódott a kocsiból, réveteg tekintettel, sokáig kereste a lovacskáját, míg végre megtalálta egy pocsolyában. A friss levegő megtette szokásos hatását, s az éj további eseményei mostantól fogva úgy maradtak meg benne, mint zűrzavaros, részeg álomképek. Homályosan emlékezett rá, hogy egy darabig gyalog mentek, hogy azután kocsiba szálltak és szakadó esőben áthajtattak egy hídon, amely alatt sötét víz

[2] A. Blok: „A szigeteken", Lator László fordítása.

zúgott és hömpölygött. Irène hol hozzásimult, hol meg eltaszította magától s különös verseket szavalt, ő pedig búbánatosan folyton csak a kocsist biztatta, hogy forduljon meg és hajtson a Hygiene szállodába. A kocsis azonban nem hallgatott rá és nem is felelt, mintha süketnéma volna. Vanyecska valahol útközben egy mecsetet látott és egy éjjeliőrrel hosszasan elbeszélgetett a törökökről. De valami okból aztán mégsem a szigetekre mentek, hanem megfordultak s másfél óra hosszat összevissza barangoltak ismeretlen utcákon, míg végül egy kis faház előtt álltak meg. Itt a lány elbocsátotta a kocsist és Vanyecskától gorombán előre kérte a pénzt. Vanyecska türelmetlenül számolta le a bankjegyeket egy utcai lámpa világánál s remegő kézzel adott át egy nagyon nagy összeget. Erre Irène sírni kezdett, átölelte, forró csókot nyomott arcára, aztán ismét eltaszította magától és így szólt:

– Fuj, Ivan, milyen borotválatlan vagy!

Aztán egy kamrácskába vezette, melyben kis petróleumlámpa égett, a falon fekete svábbogarak mászkáltak és az egyik sarok kartonfüggönnyel volt elkerítve: mögötte horkolás hallatszott.

– Az istenért, csak csöndesen – suttogta a lány –, szegény beteg anyácskám alszik.

– Szintén hercegnő? – kérdezte a pénztáros suttogva, leült a keskeny ágyra s gyorsan levette a csizmáját.

– Szíves engedelmével, hercegnő – felelt a lány éles hangon és beleszimatolt a levegőbe. – Ivan, maga mocskos állat, azonnal húzza föl a csizmáját. Olyan szaga van a lábának, akár egy bakáénak. Egészen rosszul vagyok!

– Irinocska!

– Nem, soha! – kiáltott a lány. – Hozzám ne érjen, disznó! Előbb menjen fürdőbe.

– Hova mehetnék most fürdőbe? – motyogta panaszosan a pénztáros.

– Semmi közöm hozzá. Menjen, ahová jólesik.

S e szavakkal a lány Vanyecska térdére libbent s fuvolázni kezdett:

– Istenem, Istenem, mért vagyok ilyen szerencsétlen, mért kell mindezt az erkölcsi nyomorúságot elszenvednem? Ivan, maga felfuvalkodott, részeg hím! Menjen! Tudom én: vissza akar élni a helyzettel, egy előkelő lányt aljas módon bajba hozni, aztán cserbenhagyni... Ivan, ugye te nem hagysz engem faképnél?

– Nem, nem, a világért sem! – nyöszörgött a pénztáros.

– Esküdj meg!

– Istenemre, nem foglak faképnél hagyni. Feleségül veszlek.

– Ivan, te igazi gentleman vagy. Ó, hogy szégyellem magam... Isten tudja, mit gondolhatsz rólam... Ivan, esküszöm mindenre, ami szent, esküszöm szegény, beteg mamuskámra, atyám, a főhadsegéd életére, hogy én nem vagyok hivatásos... De tudod, Ivan, pénzre van szükségem, sok pénzre. Nem tudom nyugodtan nézni, hogy az anyám ebben a nedves lyukban lassan elpusztuljon... és apámnak is kell pénzt küldenem külföldre... Ivan, te most a jegyesem vagy, és én őszinte lehetek hozzád... Ivan, rettenetesen nehezemre esik, de kénytelen vagyok arra kérni téged: adj száz cservonyecet és a tiéd leszek.

– Ötvenet! – kiáltott Vanyecska rekedten és reszkető kézzel a zsebébe nyúlt. Szeme előtt minden elsötétült.

– Vanyecska... édes szívem, az istenért, százat. A Nyevszkijen keresünk majd lakást... olyan elragadó körtefa hálószobánk lesz... ott fogunk alukálni... és én leszek a te utálatos és gonosz kis feleséged...

– Jól van, jól van – suttogta Vanyecska remegve a türelmetlenségtől és kifizette a pénzt.

– Merci – mondta a hercegkisasszony, a pénzt a függöny mögé vitte, aztán finomkodó mozdulattal az ablakhoz ült.

– „Az indiánok mint az ananászok s az ananászok, mint az

indiánok – szellemeskedett a kis kreol lány, mikor az egzotikus országról beszélt" – szavalta; ásított és kidugta a nyelvét.

Vanyecska végül bátorságra kapott.

– Pardon! Csak semmi szemtelenség! – sziszegett Irène és mind az öt ujjával belekapott a nedves szájába. Vanyecska egészen közelről látta gyűlölettől sárgán szikrázó szemét.

– Irinocska, kicsikém – duruzsolta lihegve.

– Csillapodjék és vegye le rólam a kezét.

A lány ki akart bújni az ölelésből. Mindketten elvesztették az egyensúlyukat, felborítottak egy széket, és a lendülettől a földre buktak. A pohárszéken feldőlt egy üveg. A horkolás megszűnt a függöny mögött. Egy tagbaszakadt, álmos szemű, alsónadrágos legény kecmergett elő és tompa basszus hangon megszólalt:

– Úgy látom, polgártárs, botrányt akar itt csinálni?

Aztán vasmarokkal galléron ragadta Vanyecskát és mint egy macskát, kivitte az utcára, ahol is a ház mellett egy szögletkőre helyezte. Majd szorosabbra húzta alsónadrágja madzagját, s a hajnali hűvösségtől dideregve visszament a házba, bereteszelve maga mögött az ajtót. Egy percre rá az ablakon át egy játékló repült ki, azután az ablak ismét becsukódott.

A pénztáros kis híján sírva fakadt mérgében. Verni, rugdalni szerette volna a kaput, összecsődíteni az embereket, az ablakokat beverni, botrányt rendezni, hogy zengjen az egész utca, a rendőrségnél jegyzőkönyvbe vétetni az esetet és a bíróságra szaladni. A bíróságra . . . De jaj! A rendőrség puszta gondolatára is kiverte a veríték, és remegni kezdett a térde. Fölemelte a kis lovat és megindult csak úgy vaktában. Már pitymallott, az esős reggel kékesfehérnek látszó fakó fénye bántotta gyulladt szemét. Sokáig kódorgott a széles, egyenes, végtelenül egyforma sugárutakon. A távolban már megszólaltak a gyári szirénák. Az első villamoskocsi is eldübörgött mellette, tele munkással. A sarkon néhány iparosember fordult be, szerszámokkal a hátukon, s egyikük odakiáltott Vanyecskának:

– Hé, te bús képű úriember, mért kutyagolsz gyalogszerrel, ülj a lovadra! – S rámutatott a lovacskára.

Vanyecska hirtelen, maga sem tudta miért, elviselhetetlen szégyent érzett. Befordult egy mellékutcába. Egyszerre a rakparton volt s egy néptelen hídon ballagott át a Néva felett. Középen megállt és a vízbe köpött. Szájában édeskés-savanykás ízt érzett. Balra tőle, a távoli, félig ködbe burkolt parton kékesen derengett a hosszan elnyúló erőd, jobbra pedig felismerte a Téli Palotát, a tengerészeti hivatalt, a díszes épületeket és parkokat – ugyanazokat, amiket nappal is látott, csak más oldalról. Körülnézett, hogy nincs-e valaki a közelben, s látva, hogy a hatalmas híd teljesen kihalt, keservesen elhúzta a száját és elnyújtott hangon, teljes erővel belebömbölt a viharba:

– Ó, ó, ó, imperátorok! Cárok! Piszok arisztokraták! Csirkefogók! Tolvajok! Csalók! Ti felfuvalkodott részeg hímek!

De hangja a partig se hatolt el; elsodorta a szél, a vad szél, amely a Néva haragos hullámaival küzdött. És Vanyecska őrjöngve kiáltozott még sokáig, mígnem egészen berekedt. Azután a Palota téren át a Nyevszkij Proszpektre ment, amelyen az állami hivatalnokok már szolgálatba siettek. Hirtelen megpillantotta magát egy lepattogzott, hiányos utcai tükörben. Oly kicsi, oly kopott, oly borotválatlan, oly piszkos volt: arca zöld, szeme piros, hóna alatt az aktatáska és a borúsan mélázó lovacska, egyszóval: egy felfuvalkodott hím! S látva ezt, rémület szállta meg és első ízben ébredt tudatára annak, hogy valami egészen hallatlan, valószínűtlen, lehetetlen történt vele. A többi embernek mind emberformája van. Sietve haladtak, fölhajtott gallérral, aktatáskával a kezükben, megmosdva, megborotválva, sárcipővel a lábukon. Ő azonban inkább madárijesztőhöz hasonlított. Mocskos disznóhoz. Egyetlenegyszer sem volt fürdőben, egyetlenegyszer sem borotválkozott, sárcipőt sem vett. És a lába már annyira beleizzadt a csizmába, hogy a talphoz ragadt és olyan büdös volt, hogy szégyellte az emberek előtt. És egyszerre olyan kétségbeesés és olyan

heves vágy fogta el, hogy mindent sebtiben rendbe hozzon: megborotválkozzék, megfürödjék, kabátot és sárcipőt vásároljon, esetleg egy olcsó gitárt és egy jó szabású csíkos öltönyt is, hogy azonnal a legközelebbi boltba rohant – ám a bolt rácscsal és lakattal volt elzárva. Egy másikba szaladt, egy harmadikba, borbélyüzletbe – minden hiába. Mindenütt csak rácsok és lakatok, mint valami fogházban vagy állatkertben. Az üzleteket még nem nyitották ki. Vanyecska rettenetes fáradtságot és gyöngeséget érzett. Rosszul volt, alig tudott tovább vánszorogni. Megdagadt lábával üggyel-bajjal egy kocsihoz támolygott és kétségbeesetten megadta a Hygiene szálloda címét.

NYOLCADIK FEJEZET

Reggel tizenegy óra felé a Hygiene szálloda portásfülkéjébe egy furcsa külsejű férfi lépett. Első pillantásra bajos lett volna megállapítani, hogy tulajdonképpen miért olyan furcsa. Minden tökéletesen rendben volt rajta, kezdve a szépen kifényesített és nem túlságosan divatos félcipőtől, a hasas posztósapkáig, amilyet turfrajongók vagy mozilátogató fiatalemberek viselnek. Kabátja bő, széles övvel és tölcsérszabású ujjakkal. Járása méltóságos, nyaka rövid és vastag, tarkója rózsaszín. Egyszóval, egész külseje nagyon tisztességes volt, csak az a csikorgás, amely kissé vontatott lépteit kísérte, valamint az, hogy kesztyűs bal keze egészen valószínűtlen módon meredt ki a kabátujjából és rák ollójához vagy valami hajnyírógéphez hasonlított – az volt különös. Vagyis ha alaposabban szemügyre vették, látni lehetett, hogy ennek a férfiúnak műkeze és műlába van.

Tömött krokodilbőr aktatáskáját körülményesen az asztalra helyezte, kezet nyújtott a portásnak és megkérdezte:

– Van valami újság?

– Van – felelte a portás szolgálatkészen. – Tegnapelőtt két moszkvai sikkasztó szállt meg a tizenhatosban. Nem éppen elegánsak persze, mondjuk, amolyan középszerűek. Egyenként négyezerre becsülöm őket, nem többre. Az úton valami nőszeméllyel akadtak össze. Majd mindig a Vlagyimir klubba mennek innen, annak rendje és módja szerint.

– Aha, aha, értem – mondta a látogató mélyértelműen. – Aha! – és keskeny szemöldökét magasra húzta.

Azután lassan kigombolkozott, s olyan ünnepélyességgel tárta szét kabátját, mintha valami páncélszekrény volna. Arany cigarettatárcát vett elő s megkínálta a portást egy vastag, krémszínű cigarettával.

– Tessék! Kitűnő! Úgy! úgy! Jól van. Mondja csak, barátom, nem tudná megmondani . . . – kissé elgondolkodott, majd így folytatta: – Tehát azt mondja, tegnapelőtt, a tizenhatosban? Aha. Úgy, úgy. Azt mondja, Moszkvából?

– Igen, Moszkvából.

– Aha! Ennyi teljesen elég nekem. Kitűnő. Hm. Egy nőszeméllyel? S mi van még?

A portás most óvatosan körültekintett, és minthogy a lépcsőn éppen egy vendég jött lefelé, suttogóra fogta a hangját. És így mesélte el mindazt, amit a tizenhatos szoba lakóiról még tudott, sőt azt is, amit nem tudott. A művégtagos ember elmerülve és egyúttal kissé szórakozottan hallgatta a fecsegését, néha-néha bólintott és ilyenféle megjegyzéseket szúrt közbe: aha, úgy, úgy, kitűnő. És minden „aha" után sokatmondóan fölhúzta a szemöldökét, mintha azzal akarná a fölkiáltójeleket jelezni. Miután pedig a portástól mindent megtudott, amire szüksége volt, még egyszer bólintott, hóna alá szorította aktatáskáját és lassan fölkapaszkodott a lépcsőn borzalmasan csikorgó műlábával. Megkereste a tizenhatos szobát, szemöldöke azt mondta: „aha", s röviden, energikusan kétszer megkopogtatta az ajtót.

A tizenhatos szoba levegőjében már kora reggel óta izzott a botrány. Az elgyötört Filipp Sztyepanovics, akit Izabella beszámíthatatlan állapotban hozott haza a Kamennoosztrovszkij sugárúti villából, úgy, ahogy volt – csíptetőstől, kabátostól – végigterült az ágyon, és azon nyomban elaludt. De nem sokáig aludt: már szürkületkor fölriadt, rosszkedvűen, sárga arccal, ruhája tele ágytollal. Izabella pedig egyáltalában nem feküdt

le, hanem magában fortyogott, türelmetlenül várta Filipp Sztyepanovics ébredését, hogy tisztázza kapcsolatukat.

Épp elég ok volt a veszekedésre. Először: a szökés. Másodszor: botrányos éjszakai viselkedése a villában, amely egy csomó pénzébe került, mert végül is mindent ki kellett fizetnie. Harmadszor: Vanyecska eltűnése, ugyancsak nem csekély összegű pénzzel. És még sok más. Alig nyitotta föl Filipp Sztyepanovics duzzadt szemhéját, hogy makogva vizet kérjen, amikor Izabella csípőre tette kezét és természetellenesen magas, nyafogó hangon fölkiáltott:

– Nos, mit jelent ez, cicus? Nem szégyelled magad így bánni egy nővel?

E bevezetés után leeresztette a hangját a legmélyebb fekvésig, majd fokozatosan emelve a hangerőt, szidni kezdte a búbánattól szinte megkövült főkönyvelőt, és szabályos családi jelenetet rendezett neki.

– Te ilyen-olyan-amolyan, mit vétettem én, szegény, boldogtalan asszony, hogy éppen veled, egy ilyen alkoholistával akadtam össze? Holt volt a szemem? Hol henteregtél te, vén disznó? Az egész hátad csupa fehér!

És így tovább, és így tovább, Izabella egészen magánkívül volt, a kezét tördelte, pénzt követelt az elhajtásért, toporzékolt, esküdözött, hogy haladéktalanul a rendőrségre siet és följelentést tesz. Filipp Sztyepanovics tompa kétségbeeséssel ült az ágyon, nehezen szedte a levegőt, s lopva ki-kitekingetett az ablakon. A vörösen csillogó tetőperemen egy piszkosszürke macska indult sétálni az esőben; a pofája csontos volt, szeme pedig kék, mint egy mosónőé.

Ekkor Vanyecska óvakodott be a szobába, hóna alatt az esőmosta lovacskával, s anélkül, hogy bárkire is ránézett volna, vetkőzni kezdett.

– Bravó, uraim! Ni csak, még egy jómadár! – sivalkodott Izabella. – Jó kis cimbora, annyi szent! Öleljétek meg egymást! Egymáshoz illetek! Egy fabatkát sem ér egyik sem! Igazán szégyellheti magát, Vanyecska, így bánni a kollégájával; előbb

egy bűnbarlangba cipeli, azután megszökik és a banditák karmai közt hagyja. Fuj, fuj! Ezt nem vártam volna magától. Igazán érdekes lenne tudni, hogy hol töltötte az éjszakát! A lovacska után ítélve, azt hiszem, az „Európá"-ban, ahol mindent négyszeres áron számítanak s ahol egy entrecote à la maître d'hotel három rubel ötven. Igazán szeretném tudni, mennyit adott a lánynak?

Vanyecska némán akasztotta rövid kabátját a fogasra, lábujjhegyen a díványhoz ment és zavartan leült. Filipp Sztyepanovics egy összenyomott dobozból drága, de kellemetlen ízű cigarettát vett elő, elfintorodott, azután nagy nehezen méltóságos arckifejezést öltött és titokban ráhunyorított Vanyecskára, mintha azt akarná mondani: „Idővel talán sikerül egyszer valahogy megszabadulnunk ettől az asszonytól." De a hunyorításból bizony nem lett semmi, csak egy szánalmas grimasz. Izabella éppen szünetet tartott, és a szobapincért oportóiért és szódavízért küldte. Töltött a férfiaknak.

Ebben a pillanatban hangzott el a kopogtatás, és nyomban utána az előbb említett ember lépett a szobába, tömött aktatáskájával a hóna alatt. Szigorú mosollyal, ráérősen mindent megszemlélt a szobában, bútorokat és embereket; tekintete végigtapogatta a falakat és a mennyezetet, oly körülményes pontossággal, mintha mindent ki akarna bérelni vagy éppen megvásárolni. Közben néhány sokatmondó „aha-aha" és „úgy-úgy" hagyta el ajkát, aztán udvariasan, de kissé hanyagul Filipp Sztyepanovicshoz fordult, sőt tulajdonképpen nem is annyira hozzá, mint az asztalon lévő oportóihoz és szódavízhez.

– Bocsánat, hogy meghitt beszélgetésüket megzavarom. Ugyebár ön Prohorov polgártárs?

– Igenis kérem – felelte Filipp Sztyepanovics, fölkelt az ágyról és ügyetlen ujjakkal begombolta kabátja két gombját.

– Aha, ezt mindjárt sejtettem. Örvendek a szerencsének. Akkor tehát a másik polgártárs valószínűleg az ön Kljukvin barátja?

– Jelen – nyöszörgött Vanyecska gyönge hangon, mint mikor fölhívták az iskolában.

– Aha. Most tehát az önök személyazonosságát megállapítottam. És ez a polgártársnő . . .

– Kérem, rám ne legyen gondja és ne törődjék velem! – kiáltott Izabella hevesen. A haja tövéig pirult és gyorsan föltette tollas rózsaszín kalapját. – Talán nincs jogom fényes nappal ismerős uraknál ötpercnyi látogatást tenni? Ezeknek az uraknak az ügyei egyáltalában nem tartoznak rám. Kérem, ne tartson föl, a szabónőmhöz kell mennem.

– Csak semmi izgalom, polgártársnő. Mindent a maga idejében. Kegyeddel külön beszélnivalóm lesz.

– Mi az, hogy csak semmi izgalom? Nagyon különös, hogy egy intelligens ember, mint ön, ilyesmit mond! Végtére is lehet, hogy ki kell mennem a toalettre. Különben nem tudok, nincs időm tovább ittmaradni! Bocsásson kérem utamra! Ez mégiscsak hallatlan!

Izabella végül távozott, nagy vörös foltokkal arcán. Iszonyú szelet kavarva sietett át a szobán, fölkapva új zöld esernyőjét, az ajtóhoz futott és hirtelent eltűnt, mintha a föld nyelte volna el.

– Rendkívül ideges hölgy, ugyebár? – jegyezte meg a látogató szeretetreméltóan Filipp Sztyepanovicsnak, és egy székre telepedett. – Különben maradjunk a tárgynál. Tehát nem tévedtem: ön Prohorov polgártárs és ön Kljukvin polgártárs?

– Igen – felelte Filipp Sztyepanovics és Vanyecska kórusban. Mindketten elsápadtak.

– Aha. Annál jobb. De miért állnak, polgártársak? Foglaljanak helyet, ne zavartassák magukat.

A két kolléga engedelmesen leült.

– Egy rövidke hivatalos megbeszélésem volna önökkel. Nem szeretném önöket sokáig föltartóztatni.

– Bo . . . bo . . . csánat, elvtárs – dadogta a főkönyvelő és megkísérelte, hogy fölényes orrhangon beszéljen. – Bocsásson meg, én egy központi szerv megbízotti minőségében . . . azaz

mindketten hivatalos megbízásból szemleúton... úgyszólván... bizonyos mértékben... különben, tulajdonképpen kihez van szerencsénk?

– Azt azonnal megtudják – felelt a látogató álnok udvariassággal és az asztalra fektette aktatáskáját. A műkéz csavarjai megcsikordultak, amint lassan kinyitotta a táskát, és rövid keresgélés után egy összehajtott papírlapot vett elő.

– Szíveskedjék ezt az iratot elolvasni. Ebből minden lényegeset megtud.

Filipp Sztyepanovics széthajtotta a papirost, sokáig keresgélte az asztalon csíptetőjét, remegő kezével fölfordított egy poharat és végül hebegve megszólalt:

– Remélem... megengedi, hogy rágyújtsak...

– Ó, kérem! Kérem, természetesen! – kiáltott a látogató és saját tárcáját kínálta oda. – Kérem, csak gyújtson rá, Prohorov polgártárs. Úgy látom, ön egyáltalán nem dohányzik, Kljukvin polgártárs? Mindjárt tudtam.

Udvariasan tüzet adott Filipp Sztyepanovicsnak, majd gondosan elfújta a gyufát. Sokáig nézegetett hamutálca után, de minthogy nem talált, a gyufát visszatette a dobozba. Filipp Sztyepanovics szippantott egyet-kettőt, némi fáradsággal verejtéktől nedves orrára helyezte a csíptetőjét és csak most kezdte az iratot olvasni, amelyen a legkülönbözőbb hivatali bélyegzők, pecsétek és aláírások után a következő állott:

„Megbízólevél. Kiadatott B. K. Kaskadamov elvtársnak, aki a Központi Segélybizottság megbízottja és összes kiadványaink terjesztője. Egyúttal felkérünk minden intézményt, illetőleg magánszemélyt, hogy Kaskadamov elvtársat a legmeszszebbmenően támogassa és segítse munkájában."

– Íme. Minden rendben van – mondta a Központi Segélybizottság meghatalmazottja és gyors mozdulattal két képeslapot és egy tarka fedelű füzetet vett elő az aktatáskából. – Remélem, hamarosan megegyezésre jutunk. Természetesen nem szükséges, hogy önök előtt intézetünk célját és feladatait bővebben fejtegessem, térjünk tehát egyenesen a tárgyra. Föl-

ajánlom önöknek kiadványaink két komplett gyűjteményét, éspedig Moniuszko, a hírneves zeneszerző művészi képmását és egy gazdagon illusztrált, közérdekű versesfüzetünket a sertéstenyésztésről. Mindegyiket ezer példányban. Az ára kétszáz rubel. Igényt tartanak rá vagy nem? Felhívom figyelmüket a papír finomságára és a szép nyomásra. Első osztályú kivitel! Egyaránt szolgálhat bármely hivatal vagy családi otthon díszéül. Tekintsék meg például Moniuszko, a hírneves zeneszerző portréját! Megdöbbentő hasonlatosság, mintha élne. Nézzék csak meg közelebbről!

Filipp Sztyepanovics kezébe vette a képeslapot és megszemlélte. A zeneszerző valóban olyan volt, mintha élne.

– Megveszi?

– Nos, Vanyecska, mit gondolsz? – kérdezte a főkönyvelő, akinek arcába visszatért az élet színe. Bátorítóan nézett a pénztárosra.

– Megvehetjük, Filipp Sztyepanovics, miért ne? – mondta Vanyecska, aki még mindig nem hitte, hogy a dolognak ilyen kedvező kimenetele lehet.

– Kitűnő. Tehát megírom a nyugtát két komplett gyűjteményről, az annyi mint négyszáz rubel.

A meghatalmazott egy másodperc alatt megcsavarta műkezét és kiállította a nyugtát.

– Szabad kérnem a pénzt?

– Vanyecska, fizess! – rendelkezett Filipp Sztyepanovics – a nyugtát mellékelni!

– Abliment – mondta a pénztáros és fizetett. Közben azonban futólag átszámolta a maradékot, összeráncolta homlokát és megsimogatta fejét.

– Tudja, izé . . . elvtárs én . . . – szólt Filipp Sztyepanovics bajuszát simogatva, miután a formaságoknak eleget tettek. – Tudja, én egészen más valakinek gondoltam önt, ön ugyanis olyan túlságosan hivatalosnak látszik első tekintetre.

– Aha – mondta nyomatékosan a meghatalmazott –, értem. Remélem, nem sajnálja a vásárt? Természetesen bocsá-

natot kell kérnem, hogy őnagyságát úgy megijesztettem. Különben hová parancsolják, hogy a példányokat küldjem?

– Hm... mit gondolsz, Vanyecska? Egyébként küldje, ahová akarja. Nekünk nem sürgős. Különben egyáltalán nem volt rossz, hogy őnagyságát el...

– Legyen róla meggyőződve – jelentette ki a meghatalmazott tiszteletteljesen és sokatmondóan –, hogy értem önt.

– Nem inna velünk egy pohár tizenegyes oportóit? – kérdezte Vanyecska, akinek szinte sajgott a szíve, hogy egy ilyen rendkívül kellemes ember elmegy anélkül, hogy megvendégelték volna.

– Kitűnő ötlet! – lelkendezett Filipp Sztyepanovics. – Meghatalmazott elvtárs, egy pohárka bor? – kínálta szívélyes házigazdaként.

A meghatalmazott nem utasította el az oportóit, de megjegyezte, hogy neki a Chateau d'Yquem éspedig a Concordia márkájú a kedvence. Mert az könnyebb, nem okoz fejfájást és éppúgy pezseg, mint a pezsgő, egyszóval: kétségkívül kitűnő bor.

– Pompás ötlet – mondta Filipp Sztyepanovics és elmesélte, hogy az öreg Szabbakinnál is, amint emlékszik, Chateau d'Yquem került az asztalra. Aztán a pincért Chateau d'Yquemért és szendvicsért küldte.

Borozgatás közben megoldódtak a nyelvek, és jóllehet a Központi Segélybizottság meghatalmazottja nagy kópé volt, mindamellett nagyszerű cimbora és kivételesen jó mesélő. Olyan érdekes történeteket mesélt el, hogy akár egy konferanszié-nak is kölcsönadhatott volna belőlük. Az ötödik pohár után nekiszilajodva a tarkójára tolta sapkáját. Kövér, bársonyos hörcsögarcán gödröcskék jelentek meg, csikorgó zajjal az asztalra tette műkezét és így szólt:

– Amondó vagyok, hogy a legkellemesebb emberek vidéken laknak, általában a vidék valóságos aranymező, Klondike. A főváros komor a vidékhez képest. Igen, igen. Az ember például egy olyan forradalom előtti időkből való bricskán beuta-

zik a járási székhelyre, és úgy érzi magát, mintha Csicsikov, Hlesztakov és, megkövetem, a munkás-paraszt felügyelet valamelyik elöljárójának keveréke volna. „Mondd csak, kocsis barátocskám, milyen nálatok a végrehajtó bizottság épülete, földszintes vagy emeletes?" Ha földszintes, egy fabatkát sem ér, és legjobb rögtön visszafordulni. De ha emeletes, akkor szüret! „És mondd csak, kocsis barátocskám, ki a ti végrehajtó bizottságotok elnöke és hogy néz ki, mi érdekli őt és nincs-e a városban valami szindikátus vagy háziipari szövetkezet." Ha az elnök sovány és régen tagja a pártnak, az rossz. Ellenben ha kövér és asztmás – ó, az nagyon kellemes, akkor minden rendben van, s ha azonkívül még egy háziipari szövetkezet is akad – igen, igen! –, akkor egyáltalában remek! Nos tehát, miközben a bozontos kis lovak nagy nehezen kihúzzák a patájukat a sárból és elvesztik a patkót, miközben az ember az országúton bőrig ázik az esőben, vagy büdös bőrökkel rakott szekér halad el mellette, s miközben ez meg az történik, már a legapróbb részletekig világossá válik minden. S amíg két óra hosszat döcögünk a főutcán a végrehajtó bizottságig, a haditerv tökéletesen elkészül. A legpontosabban. Ugye, milyen remek kis borocska ez? Egészségükre!

A meghatalmazott koccintott a két kollégával, ivott egy kortyot és folytatta:

– Sovány elnökkel nehezen megy a dolog. Azok keményfejű fickók. Ilyenre csak úgy lehet hatni, ha lerohanja az ember: bejelentés nélkül egyenest berontani a dolgozószobába, az aktatáskát azonnal az asztalra vágni! Aztán nekiszegezem a kérdést: megveszi a Központi Segélybizottság kiadványainak három sorozatát, vagy nem veszi meg? Lehetőleg csak röviden! Nincs időm, elvtárs! Csütörtökön már jelentést kell tennem Moszkvában a Népbiztosok Kistanácsában, elvtárs. Nos? ... Most két eset lehetséges: vagy azonnal megveszi a dolgokat, vagy toporzékolni kezd. Ha megveszi – úgy, úgy – nagyon jó! Ha toporzékolni kezd, még jobb. Akkor azt mondom: viszontlátásra, és megfordítom a szekerem rúdját. Nem, nem,

akármit is mondanak, kövér elnökkel sokkal könnyebben lehet boldogulni. Különösen nyáron, vagy télen is, ha a szobában jól be van durrantva. Akkor az üzlet egészen biztos. A kövért csellel kell megfogni. Az ember belép hozzá, leteszi az aktatáskáját, pislog, áthatóan a szemébe néz, úgy mellékesen megjegyzi, hogy hivatalos ügyben jött, de egyébként mélyen hallgat. A kövér erre izzadni kezd. Így kínozza őt az ember vagy másfél óra hosszat, s teljesen kimeríti, mígnem akár az ujja köré csavarhatja. Higgyék el, ha az ezernyi balsejtelem, kétség és rémkép után kiderül, hogy semmi másról nincs szó, mint hogy négy teljes sorozatot megvásároljon – higgyék el, a kövér azt se tudja, mit csináljon örömében. Sürög-forog, maga fut a könyvelőségbe, a pénztárhoz, személyesen vezeti be az adatokat a könyvekbe, egyszóval mindent megtesz, csak hogy mielőbb megszabaduljon az embertől. És úgy örül Moniuszkónak, a zeneszerzőnek, mintha a tulajdon édesapja lenne! Kitűnő! Úgy, úgy! S minden a legnagyobb rendben!

A meghatalmazott sűrű füstfelhőt fújt a mennyezet felé, megvárta, míg eloszlik, azután barátságosan rámosolygott a kollégákra, mintha azt akarná mondani: „Lám, milyen tökfilkók vannak a világon, mi hármunknak azonban helyén van az eszünk!" Filipp Sztyepanovics és Vanyecska szintén jókedvre derültek, ám a meghatalmazott elnyomta cigarettája tüzét a dugón, bort töltött és álmodozva folytatta:

– Persze akadnak olyan kövérek is, akik minket hoznak nehéz helyzetbe, és semmit se vesznek. De előfordul ennek az ellenkezője is. Egyszer például Ukrajnában összeakadtam egy elnökkel, aki sovány volt, mint az agár. A városka is meglehetősen mocskos, tudják, a járási végrehajtó bizottság épülete meg csak földszintes. Szembe vele egy kecske álldogált, és a plakátokat legelte le egy kerítésről. No, gondolom, reménytelen eset, de azért bementem az irodába. Előadom a mondókámat. „A Központi Segélybizottság meghatalmazottja vagyok." – „Örvendek, miről van szó?" Elmondok töviről hegyire mindent, és felteszem a kérdést: vesz vagy nem vesz? És mit

gondolnak? A derék elnök föláll és üdvözült mosolyra húzza a száját. A boldogságtól szinte egészen vörös lett a csirkefogó és ukránul kezdett locsogni: „De kérem, lelkendezik, már nagyon vártunk önre!" Mit jelent ez, gondolom, de hát ha úgy vártak rám, akkor minden rendben van. „Ez a két komplett kiadás négyszáz rubel. Megfelel?" – „Négyszáz rubel! – kiált az elnök, és megvakarja a feje búbját. – Honnan az ördögből vegyek ennyi pénzt, uram . . . ?" És elkezd töprengeni. No ha így áll a dolog, akkor remek – gondolom én. „Adja ide a költségvetést, mondom, majd mindjárt elintézzük." És mit gondolnak, elvtársak, mi történt? Az elnök, a naiv lélek valóban előcipeli a hivatalos költségvetést. Jó. Lapozgatok benne, egészen reménytelenül. Egyetlen garast sem lehet lecsippenteni. A közoktatás kárára? Ugye megértik: mégiscsak kényelmetlen a tanítókat megrövidíteni. Ugyanez a helyzet az egészségügyi alappal: kórházak fönntartására szánt pénzek és a többi. Ismerjék el, nagyon kényelmetlen! Ez, az – tűzoltóság, rendőrség, népjóléti alap – egyszóval sehonnan se lehetett pénzt elvonni. Az én szegény idealistám ott ül, és kis híján sírva fakad, annyira szeretné megvenni a kiadványokat. Becsületemre mondom, először fordult elő ilyesmi a praxisomban! Szomorú, nagyon szomorú. Hirtelen – no nézd csak! Hát ez mi? A tizedik pontban ezt olvasom: Utak és hidak javítására: 351 rubel 60 kopejka. Ahá! Csak ez kell! „A tizedik pontnál írjon le háromszázötven rubelt, öregem – mondom. – Ötven rubelt elengedek, és a hidak várhatnak. Rendben?" – „Rendben – ismétli meg utánam visszhangként –, a hidak várhatnak." És örömében fülig húzta a száját, és az orrán kipirosodtak a poloskanagyságú szeplők. Nem tudom, mit csinálnak most utak és hidak nélkül. Az én dolgom egyszerű volt, a pénzt az aktatáskámba dugtam és agyő! . . .

Hallgattak egy keveset, aztán nevettek.

– Igen, igen. A járási elnökök a világ legkellemesebb emberei, és micsoda élet van a vidéken és micsoda lányok! Hát még a szórakozások! Bizony, a főváros komor a vidékhez ké-

pest, ez kétségtelen. Ugrálhat az ember a fővárosban száz rubellel a zsebében? Vagy akár ezerrel? Ennyivel itt nulla az ember! Levegő! Pontocska! Porszem! Ázalag! Ellenben, akinek a vidéken öt fölösleges kékhasúja van a tárcájában, egyszeriben Krőzus, hős, jó parti, világfi, befolyásos személyiség, és az ördög tudja mi – minden, amit csak akarnak. Csodálom, elvtársak, hogy maguk ebben a koszos Hygiene szállodában penészednek. Ha az embernek ilyen sok pénze van, valahová a kedélyes vidékre kell utaznia – milyen szép is ott! Tenyerén hordaná ott mindenki magukat. A szalonok hősei lennének, egészen biztosan! A moziban a legjobb hely harminc kopejka és egy jó vidéki vendéglőben háromfogásos ebéd csak fél rubel. És nyolcszáz rubelért – anyám emlékére esküszöm – házat és birtokot lehet venni, és ráadásul még az özvegy háziasszonyt is megkapni, akinek másfélezer rubelje fekszik a ládafiában.

Filipp Sztyepanovics Vanyecskára pillantott, és mindketten nevetni kezdtek.

– Egészségükre! Én magam csak a vidéken élek igazi életet. Összekaparok egy kis pénzt, és két hétig fürdök a járási székhely örömeiben, amíg csak az utolsó garasom is el nem úszott. Tanácsolom, hogy ugyanígy cselekedjenek. Nos? Egy elragadó kis várost tudnék önöknek ajánlani: Ukrmutszkot. Szép folyó, sok lány, nagy vasutasklub és operettelőadások. Egyszóval: kívánni se lehet jobbat... Az ám!

A meghatalmazott az asztalra dobta aktatáskáját, műlába megcsikordult, és fölállt.

– No, utazunk, vagy nem utazunk? – kérdezte.

– Utazunk, utazunk, természetesen! – rikkantotta boldogan Vanyecska, és jó két ujjnyival túltöltötte a poharát.

– No jó – jegyezte meg Filipp Sztyepanovics, és álmodozva eregette a füstöt –, magam sem vagyok ellene; ha már az ember körülnéz, nézzen meg mindent alaposan.

– Úgy, úgy! Akkor tehát utazunk. Most két óra van. Négykor indul a vonat. Közben még van egy s más elintéznivalónk.

Jegyeket venni. Enni az állomáson is lehet. Poggyászuk persze nincs? Hívják a szobapincért.

A kollégák szeme előtt új távlatok nyíltak meg. Kifizették a mérhetetlenül nagy számlát, és egyszerre rendkívül megkönnyebbültek.

– El, el Ukrmutszkba! – kiáltotta Vanyecska távozáskor, s falovával és aktatáskájával a hóna alatt kitámolygott az utcára. Ez a groteszk helységnév, amely úgy hangzott, mintha egy részeg naplopó találta volna ki, ez a szó olyan volt most Vanyecska szemében, mintha napsugarakból szőtték volna.

Sűrű, fojtogató s egyben hideg köd nyelte el Leningrádot. Mintha sehol és soha nem is lett volna ilyen város, mintha csak mámoros tekintetük előtt lidérces álomként villant volna fel, minden ördögi kísértésével és szépségével, azután örökre tovatűnt. Az utcai lámpák távoli, remegő fénye szivárványszínekben áradt szét a ködben, majd pedig elenyészett; a járókelők alakjának éles körvonalait elmosta a homály, csak cipőjük csikordulása s lépéseik dobogása emlékeztetett némiképp arra, hogy valóságos emberek. A kocsis háta mögött ülőknek minden ködös és valószínűtlen volt, csak a mozgásba lendülő vonat ablakából rémlett úgy Filipp Sztyepanovicsnak, mintha Izabellát látná, aki asztrakánkabátját összefogva, esernyőjét lengetve fut utánuk a peronon, és kiabál: „Cicus! Cicus, legalább tartásdíjat fizess, cicus! Hová utazol, cicus?"

De ez is, mint körös-körül minden, ködös és valószínűtlen volt már.

KILENCEDIK FEJEZET

A vonat lassan kúszott állomásról állomásra, s ugyanily lassan kúszott az éj is a vonat elé: átbújt a csikorgó vagonokon, átbújt a zötyögő ajtók, a hosszú fejű árnyak, s a csörömpölő viharlámpákban nyugtalanul lobogó gyertyák között. Vanyecska egy harmadosztályú kocsi előterében állt, az alacsonyan lévő ajtókilincsre támaszkodott és merev tekintettel bámult ki a piszkos ablakon. A hosszú álldogálástól már fájt a térde és a háta, éhség gyötörte, de a legkellemetlenebb az volt, hogy a kocsiban folyó lármás kártyacsata miatt nem lehetett elaludni. Alig indult el ugyanis a vonat Leningrádból, amikor a meghatalmazott egy vadonatúj csomag kártyát vett elő az aktatáskájából, s negédes mosollyal a szomszédjaira pislogott; nem akarnák-e agyonütni az időt egy kis kártyázással, szerény alapon? Erre a kocsiban értelmetlen huszonegyezés kezdődött, kezdetben valóban csak kis összegekben, de aztán mind magasabb lett a tét. És mire leszállt az éj, mindnyájukat hatalmába kerítette a kártya ördöge, olyannyira, hogy két vasúti hivatalnok, aki a felső ágyon hosszas, suttogó haditanácskozást folytatott holmi kétszáz pud tönkreázott gyapjúról, vérvörös, verejtékező arccal lekászolódott a helyéről, és félrevonult, hogy kigombolja a nadrágját, amely alatt, mélyen elrejtve, kincstári pénzeket őrzött.

Filipp Sztyepanovics egészen magánkívül volt; orra vörösen izzott, csíptetője újra meg újra leesett, a kártyák és a cservonyecek összepiszkolódtak izzadó kezében. A meghatalmazott

egészen megváltozott: arca kegyetlen és kérlelhetetlen kifejezést öltött, mintha minden jelenlévőt torkon akarna ragadni, rák ollójához hasonló műkezével, mondván: „Most nem menekülsz, gazember, ezúttal emberedre akadtál!" A vasúti fülke kisszámú utasa mind a játékosok köré gyűlt, köztük a kalauz is, aki öt rubel borravalót kapott, és ezért nemcsak hogy akadályokat nem gördített a játék elé, hanem inkább a legkülönbözőbb szolgálatokat tette: például sört és gyertyát hozott, és idejében jelezte az ellenőr közeledtét. Egynéhányszor Vanyecska szomorúan Prohorov mellé ült, megráncigálta a kabátujját, és odasúgta:

– Elég már, Filipp Sztyepanovics! Jusson eszébe, amit mondtam. Mindent elveszít. Könyörgök, ne bízzon benne, ne törődjön vele, hogy meghatalmazott.

Filipp Sztyepanovics azonban bosszúsan elhessentette:

– Ne morogj itt a fülembe, úgyis rossz a lapjárás, eredj innen!

Vanyecska ásítva vonult vissza a hideg kocsielőtérbe, hogy kibámuljon az ablakon. A borús éjszaka fehér szilfás, gyér erdősövényével, tompán fénylő pocsolyáival húzott el mellettük, nem lehetett tudni, mi megy végbe odakinn, a nagy, vizes hópelyhekkel teleszórt ablakon túl. Lehet, hogy hűvösebbre fordul az idő, az éjjel havazni fog, és vidámabb lesz mindjárt... Vanyecska soha életében nem érezte magát ilyen kellemetlenül és nyomott hangulatban, soha nem sajnálta még ennyire önmagát. Bántó, kétes, szennyes gondolatok rajzottak agyában. Rendezetlenül jöttek, és szertefoszlottak, mielőtt még formát öltöttek volna; a tisztátlanság, a zavar és reménytelen szomorúság nyomát hagyták maguk mögött. Hol hirtelen harag fogta el, amiért Murkának csak úgy semmiért hat cservonyecet ajándékozott, hol amiatt gurult dühbe, hogy nem ment fürdőbe, nem váltott fehérneműt, nem szerzett gitárt... Aztán egyszerre eszébe jutott a lelkiismeretlen hercegkisasszony, az „Európa" szálló, a kartonfüggöny és a többi, és mindez a megbántottság olyan érzését keltette benne, hogy legszívesebben ki-

ugrott volna a robogó vonatból. Majd minden megmagyarázható ok nélkül Zoja jelent meg emlékezetében, Filipp Sztyepanovics leánya, narancsszínű, kötött sapkájában, homlokába hulló fürtökkel, összehúzott szemöldökével – nevet, és a füzetekkel teli táskáját keblére szorítja, mivel gyorsírást tanul. Okos lány. Csak egy pillanatra látta, de nem képes elfelejteni. Ilyesféle lányt kellett volna feleségül venni, az jobb volna, mint céltalanul utazgatni – nyugalmat és otthont jelentene. Kis boltot lehetne nyitni, és szerényen kereskedni, s együtt menni a moziba és a színházba. Talán gyerekük is volna, egészen, egészen kicsike, az orrocskája még kisebb, akkora, mint egy borsószem, és szuszog. És mialatt a lába alatt érezte a kerekek csattogását, a vonat zakatolásától, az ablaktáblák rezgésétől kísérve önfeledten énekelni kezdett, és dalolt és dalolt az önkívületig, míg bele nem fájdult a feje. „Hó fútta be az utat, amerre a kedves elhaladt . . .” Aztán abbahagyta, majd újra kezdte, nem tudott tőle szabadulni, mintegy elbódította magát, hogy elfojtsa a félelmetes gondolatot, a leglényegesebbet, amelynek már a közeledtére is minden elsötétült körülötte, és kicsúszott a talaj a lába alól.

Filipp Sztyepanovics időnként kigombolt kabáttal kirohant a kocsi előterébe, arcát dörzsölgette és sziszegő suttogással mondta:

– Hallod-e, ez egyenesen a torkát metszi el az embernek . . . Ha nekem hatom van, neki hete, ha nekem hetem, neki nyolca, ha nekem nyolcam, neki kilence. Egymás után, mit szólsz hozzá? Épp most szabadított meg háromszáz rubeltól, a nyomorult!

És megint visszasurrant a kupéba.

Alig észrevehetően világosodni kezdett. Az éjszaka esett hó nem olvadt el, hanem megmaradt a hajnali fagyos földön. Egy állomás lámpái és fehér tetői közeledtek. A vonat megállt. Egy birkabundás ember kívülről kinyitotta az ajtót, majd derékig megjelent a nyílásban, s égő viharlámpáját a kocsielőtérbe

tette. A lámpással együtt hideg téli levegő hatolt be, és felerősödött, hetyke mozdonyfüttyöt hozott magával.

– Miféle állomás ez? – kérdezte a pénztáros.

– Kalinov város – felelt a birkabundás ember friss reggeli hangon. Aztán továbbment, anélkül hogy az ajtót betette volna.

– Kalinov város – ismételte álmosan Vanyecska. A két szó egyszerre kimondva – Kalinovváros – ijesztően ismerősnek tetszett. Majd rögtön egy megcímzett borítékot látott maga előtt, egy szürke borítékot, amelyen tintaceruzával írva ez állt: Kalinov kerület, uszpenszki járás. Verhnyaja Berjozovka község... Elhűlt, és hirtelen minden megvilágosodott előtte. Most a főkönyvelő jelent meg a küszöbön, asztrakánsapkája kissé ferdén állt a fején.

– Nahát – mondta rekedten, és megingatta fejét –, egyenesen a torkát metszi el az embernek. Ez egy gonosz szellem. Fantasztikus!

– Filipp Sztyepanovics – szólt Vanyecska könyörögve – jusson eszébe, amit mondtam: mindent elveszít. Ne bízzon benne. Ne törődjön vele, hogy meghatalmazott. Csirkefogó ez, nem pedig meghatalmazott. Bizonyosan cinkelt kártyái vannak. Tönkreteszi magát, Prohorov elvtárs. Ne menjen vissza.

– Ostobaságot beszélsz, Vanyecska – mormolta Filipp Sztyepanovics, és szórakozottan megigazította a csíptetőjét. – Hogyhogy ne menjek vissza?

– Az rendkívül egyszerű, Filipp Sztyepanovics – suttogta sebesen Vanyecska. – Rendkívül egyszerű. Szép csöndesen kiszállunk, és hagyjuk, hogy ő továbbmenjen a kártyáival. Vigye el az ördög! Mi pedig inkább itt maradunk Kalinovban. Az állomástól csak két verszta a város. Éppolyan város, amilyenre szükségünk van. Én is idevaló vagyok, Kalinov kerületben születtem. Mamuskám most is itt él, ha meg nem halt, Verhnyaja Berjozovka faluban, harminc versztányira az állomástól. Isten uccse, Filipp Sztyepanovics, legokosabb volna kiszállni.

– Miféle badarságot beszélsz? – mondta Prohorov, a hideg-

től remegve, és bosszúsan dörzsölte a kezét. – Hogyan szálljunk ki így egyszerre, ez először is kínos az előtt az ember előtt, másodszor meg a jegyek . . .

– A jegyek nem játszanak szerepet! Szálljunk ki, és kész. Nézze csak, havazott, szánt fogunk bérelni. Félrubelért Kalinov városba visz minket, mint a villám, egyenest a szállodába. Szálljunk ki már no, Filipp Sztyepanovics!

– Nohát . . . – mondta Filipp Sztyepanovics – ha Kalinov, hát legyen Kalinov, mindenesetre nagy kő esik le a szívünkről. Gyerünk hát az első osztályú büfébe, egy kupica pálinkát inni.

Óvatosan kiszálltak, és a homályban, a vonat világos ablakai alatt átosontak a havon a deszkapadlós peronra, ahol néhány elmosódó alak üldögélt a batyuján. Egy álmos harang indulást jelzett. A mozdony gőzt eresztett, a vonat megindult, és egyszerre nagy, fényesen derengő helyet adott a későn érkező reggelnek.

Különben kiderült, hogy a mocskos büfében, amelyben megfoghatatlan okból villany helyett petróleumlámpa égett, se pálinka, se sör nem kapható. A büfés, aki épp egy lilaszín limonádéval telt, magányosan merengő üveget rakosgatott egyik helyről a másikra, mérgesen közölte, hogy a sorozások miatt három napra mindenfajta szesz árusítása tilos, és hogy száz versztányi körzetben bundapálinkán kívül semmi mást fölhajszolni nem lehet.

– Jöjjenek holnap, akkor negyvenfokost fogunk poharazva kimérni.

– Jó ötlet – morgott Filipp Sztyepanovics a bajuszába. – Szó se róla, szép kis város ez a maguk Kalinovja!

– A hatóság rendeletéért nem mi vagyunk a felelősek – válaszolta még hangosabban a büfés, és keze fejével megvakarta a hátát, hátrament, és a sötétben csörömpölt a tányérokkal.

Most már semmi dolguk nem volt az állomáson. A kijárat felé indultak.

Négy számozott kocsi állt – a számok a naptárlapokhoz hasonlítottak – keresztben az utcán, az állomás kerek kertecskéje előtt. Két kerekes, két szántalpas, nyilván nagyon változékony volt errefelé az időjárás. A kocsisok unatkozva ültek a bakon, és lábukat oldalt lelógatták. Ügyet sem vetettek a jövevényekre. A lovak feje az abrakostarisznyában volt, békésen és nyugodtan álldogáltak, még csak a farkukat sem lengették. A kollégák két perc hosszat álltak az állomásépület lépcsőin, dideregve a reggeli hidegben. Végül az egyik kocsis nagyot ásított, bajuszos szájára keresztet vetett, s megkérdezte:

– Tán megjött már a vonat?

– Igen – felelte Vanyecska. – Félrubelt adok Kalinov városig.

– Adjon negyven kopejkát, az út nem elég fagyott – mondta gyorsan a kocsis, és lekapta rongyos sapkáját.

– Fura egy ember vagy! – kiáltott Filipp Sztyepanovics. – Félrubelt kínálunk, és te negyven kopejkát kérsz. Ez itt a taksa?

– Mire való az a taksa? – kérdezte a kocsis sértődötten, és ismét föltette a sapkáját. – Menjenek csak mások taksa szerint. Én csak rosszul értettem, azt gondoltam, negyedrubelt mondtak, nem pedig felet.

– Na hát ha így van, vigyél el minket negyven kopejkáért.

A kocsis megint levette a sapkáját, összegyömöszölte, elgondolkozott, aztán erélyesen a fülére húzta.

– Negyven kopejkáért menjenek csak mások, én negyedrubelen alul nem viszem el magukat – mondta gyorsan.

– Hallod-e, te csökönyös fráter – szólt bosszankodva Filipp Sztyepanovics – nincs időnk veled alkudozni, nekünk dolgunk van, inspiciálnunk kell, és mikor negyven kopejkát kínálunk, azt mondod, hogy nem viszel el negyedrubelen alul!

– Negyedrubelért menjenek csak mások, de én nem viszem el magukat félrubelen alul. Maguk is annyit kínáltak.

– Mi az ördögöt akarsz, bolondot csinálsz belőlünk vagy be vagy rúgva? – kiáltott Filipp Sztyepanovics, végképp elveszítve

türelmét. – Akár negyedrubelt kínálunk neked, akár felet, magad sem tudod, mit akarsz, részeg disznó!

– Mit beszél részegségről? Igen, holnap, majd ha a negyvenfokost mérik, de ma, ma józan vagyok, csak rosszul mondtam: negyedrubelt kértem és felet gondoltam – magyarázta a kocsis, újból lekapva a sapkáját. – Csak rosszul mondtam, könnyen össze lehet cserélni a kettőt, olyan hasonlóan hangzik.

– Nos, hát elviszel minket negyven kopejkáért, vagy sem? – üvöltött Filipp Sztyepanovics, dühtől rekedt hangon, úgy hogy az egész tér visszhangzott.

– Nem – felelt a kocsis közömbösen, és hátat fordított – vigye el csak más.

– Uú . . . – nyögött Filipp Sztyepanovics, és mérgében nagyot köpött.

Most egy fehér szibériai sapkában, rongyos rövid irhabundában gunnyasztó fiatal kocsis avatkozott a dologba.

– Kérem szépen, én elviszem magukat harminc kopejkáért! – kiáltotta, és meglengette a karját.

A kollégák fölkapaszkodtak a szalmával bélelt, kényelmetlen, túlságos magas szánba, térdükre húzták a vékony takarót. Így értek Kalinovba. A város hajszálra olyan volt, mint az ország minden más kisvárosa: tíz régi templom, két új és egy félbemaradt, egy tűzoltótorony, üres vásártér, bódékkal körülvéve, amelyeken még mázsás lakatok lógtak. A tér közepén ragyás paraszt állt tehenével, melyet Isten tudja honnan hozott eladásra. Amint a kocsis útközben meghallotta, hogy utasai szovjet tisztviselők, és felülvizsgálni jöttek Kalinov városába, fölállt a bakon, és egérszürke lovacskáját „ne-te-ne" kiáltásokkal biztatta gyorsabb tempóra. Így csaknem előkelően hajtottak a „Parasztok Háza" elé, melynek tornáca a piacra nézett. Különben a Parasztok Háza még zárva volt, csak a lépcsőkön ült néhány mogorva falusi, aki a kollégákat a legcsekélyebb figyelemre se méltatta. A Parasztok Háza mellett egy „Orjol" nevű magánfogadó volt vendégszobákkal, valamivel

távolabb pedig a „Tver" teázó. Mindkettő hasonlóképp zárva volt még.

Filipp Sztyepanovics és Vanyecska leszálltak a szánról, kifizették a kocsist, és sétálni kezdtek a tér körül. A kocsis lova fejére akasztotta az abrakostarisznyát, megfenyegette a kancsukanyéllel, hogy valami ostobaságot ne csináljon, és szolgálatkészen követte utasait. Amíg a bakon ült, még volt némi emberformája, de alighogy a bakról leszállt, s hozzá még járni is kezdett, girhessége és nyiszlettsége nyilvánvaló lett. Alacsony volt és piszkos, irhabundája folt hátán folt, az alja a zsebéig fölhasítva, rongyos nemezcsizmát hordott, amely lötyögött sovány lábán, és akadályozta a járásban. Orra kicsi, hegyes és vörhenyes, szemöldöke szintén vörös. Rövid szakálla bokrosan szerteágazott, apró, kék szeme gonosz fényben csillogott. Első pillantásra látszott, hogy ez a fickó naplopó, szélhámos, s az italtól sem idegenkedik, egyszóval azok közül való, akiket a katonaságnál lógósoknak neveznek, és értik a módját, hogy a trénhez kerüljenek.

A kollégák unatkozva sétáltak a téren föl-alá. A sarokházon vörös tábla függött ezzel a felírással: „Volt Gyeduskin tér." Valamivel odébb, egy néptelen és lefelé ereszkedő utca elején egy másik tábla hirdette: „Volt Gyeduskin út." Azonkívül egy csukott üzlethelyiség bejárata fölött is hosszú címtáblán ez állt: „Volt Gyeduskin fogyasztási szövetkezet." A kocsis készségesen fölfedte előttük a titok nyitját. Volt ugyanis Kalinov városában egy rendőrfőnök, Gyeduskin elvtárs, aki nem is ember volt már, hanem legendás hős! Tiszteletére a hálás lakosság a tér, a főút, a fogyasztási szövetkezet és még sok más intézmény és hely nevét megváltoztatta. Még arra is gondoltak, hogy az egész várost róla nevezik el. De egy nap Gyeduskin kicsit túlságosan sokat lopott, a kormányzósági bíróság a helyszínen lefolytatott tárgyaláson háromévi börtönre és jogai felfüggesztésére ítélte. Kalinov város elöljárói sokáig törték a fejüket, hogyan szabadulhatnának becsülettel ebből a nehéz helyzetből, mert mégiscsak kellemetlen volna egy bűnöző miatt

a drága pénzt új utcafeliratokra és táblákra pocsékolni. Végre kifundálták, hogy Gyeduskin neve mellé mindenüvé odaírják a „volt" jelzőt, és ezzel az ügy befejeződött. Így semmisítették meg Gyeduskin elvtársat.

A volt Gyeduskin tér másik végén egy kalinovi polgár haladt sapkában és rossz bőrből készített csizmában. Hóna alatt egy libát szorongatott. Rajta is, meg a libán is olyan mély unalom ült, hogy azt szóval ki sem lehet fejezni. Csigalassúsággal vánszorgott, néha meg úgy látszott, mintha egyáltalán nem is járna, hanem bánatosan rostokolna egy helyben, és csupán valami ismeretlen okból emelgeti és hajlítgatja a lábát, azután elgondolkodik, hogy ismét letegye-e a földre, avagy sem.

– Mondhatom, szép kis város a ti Kalinovotok – jegyezte meg Filipp Sztyepanovics, és idegesen cigarettára gyújtott. – Pálinkát nem mérnek, a teázók zárva vannak, az emberek unalmasak, ráadásul még ez a Gyeduskin is csak volt. Mást se lehet csinálni, mint körülszaladgálni a piacot, akár egy hülye. Sivár egy vidéki fészek.

– Az már szentigaz, polgártárs, hogy az emberek itt unalmasak – vágott közbe a kocsis szaporán; előrefutott, és úgy nézett föl Filipp Sztyepanovicsra, mint a napra. – Igaza van, tökéletesen igaza. Éspedig azért unalmasak, mert most nem kapni vodkát. Ha Isten segítségével megérjük a holnapi napot, akkor megkóstolhatjuk a negyvenfokost. És a teázót is mindjárt kinyitják, elhiheti. Nézze csak, már nyitják is . . .

Valóban, e percben kitárult az „Orjol" fogadó ajtaja. Az atyafiak, akik a Parasztok Házának tornáclépcsőjén ültek, egymásra néztek, föltápászkodtak, és libasorban a fogadóhoz cammogtak. Nemsokára, amikor a lépcsőkön már senki se ült, a Parasztok Házát is kinyitották. A kocsis kíséretében Filipp Sztyepanovics és Vanyecska az „Orjol"-ba mentek, és szobát kértek. Ahogy a fogadós megpillantotta a vendégeket, egyszerre olvadozni kezdett a buzgóságtól, és a legényt hívta. A mellényes legény azonnal letette a földre az akó nagyságú szamovárt, amellyel a folyosó végéről táncolt elő, kezét a köté-

nyébe törölgette, és fölrohant a lépcsőn. Aztán egy halálra rémült szobalány sietett föl bronz lámpával és két nyárfahasábbal a kezében.

– Hová tetted az egyes szoba kulcsát? – hallatszott föntről egy metsző hang. – Nem látod, hogy sikkasztók érkeztek a fővárosból? Szedd a lábad, te ökör!

Ezután a gazda a kollégákat a kopott lépcsőn egy deszkafalú szobába vezette, amely, mint valami katonaláda, papírszalagokkal kékre és sárgára volt tapétázva. A szobában asztal, dívány és deszkák mögé rejtve egy vaságy állott, ágynemű nélkül, tovább egy fiókos szekrény. Fölötte faragott fakeretben ferdén lógott egy homályos tükör. Ez a tükör olyan vak volt, mintha nem is üvegből lett volna, hanem bádogból. A tükörben látni lehetett a gyertyatartót, amelyben gyertya helyett papírrózsa csokor és méregzöld árvalányhaj díszelgett.

Miközben a kocsis, aki nem tudni miért, a többiekkel együtt a szobába nyomult, vihogva markába gyűrte sapkáját, és szerencsét kívánt az uraknak az új szálláshoz, miközben Filipp Sztyepanovics, szigorúan az orrán át fújva a füstöt, fenséges pillantással mérte végig a fogadóst és az ajtóban összegyűlt személyzetet, szitkozódott, hogy nincs vodka, és nagy szakértelemmel, komplikált összeállításban reggelit rendelt, melyből különben tojáson és kolbászon kívül a fogadóban semmi sem akadt. Vanyecska az ablaknál állt, és a térre bámult. Bámult, és nem értette, hogyan lehet, hogy ő most itt áll ennél az ablaknál, és a jól ismert Kalinov várost látja, amint gyermekkorában látta, és azóta egészen el is felejtette, és amely egyébként annyira a régi maradt, mintha Vanyecskával gyermeksége szép napjai óta semmi sem történt volna, mintha az a Kalinov város és lakosai ma is ugyanazok lennének, mintha közben semmi se lett volna: sem Vanyecska besorozása tizenhatban, sem szolgálata a tábori pékségben, majd később az ezredirodában Moszkvában, sem a kiürítési hely, sem a Vörös Hadsereg őrzászlóalja, sem a munkaközvetítő, sem Turkesztanszkij elvtárs politikai biztos, sem a Mjasznickaja utcai ház, ahol a furnír-

lemezekkel elkerített pénztárhelyiségben, a zöld lámpaernyő alatt talán most is ég félwattos lámpája... Mindez nem volt. Csak Kalinov város volt és van ma is, és a város körül Kalinov kerület és Kalinov kerület közepén az uszpenszki járás. És az uszpenszki járás egyik végében, ott, ahol a burigini erdő véget ér, és a Kalinovka folyó nyolc versztányi kanyarulatot tesz, erdő és mező között van Verhnyaja Berjozovka falu, amely áradások alkalmával a templom lábáig vízben áll... A gyerekek nyáron itt futnak le a folyóhoz rákászni, és télen a behavazott mezőkön át Buriginba mennek, iskolába... Tél beköszöntével anyus szalmával béleli ki a gerendából rótt falakat, és a pici ablakok még sokkal picinyebbek lesznek... Az egész falu berkenyebokortól vöröslik... Aztán télen megjön az apa is a városból tetőfedő társaival... A föld kevés és rossz, és nem tudja mindnyájukat táplálni... A parasztok iparból élnek... Nővére, Grusa a tehenet feji a meleg istállóban, és mellette a szánokat javítják... esténként a villás edényfogó rúd árnyéka, mint az ördög, röpköd a kunyhóban, ha nagyanyó motozni kezd a kemence mellett... A bölcsőben kisgyermek sír; a postakocsisok, kincstári revolverekkel és szablyákkal fölfegyverkezve, a lovakat hajtják; az erdőben zöldell a moha, korhadt fadarab világlik, a távolban malom zakatol, a kompot hallani, és még távolabb vasúti sínek futnak Kalinov városába, a nagyszerű, érdekes járási székhelyre, mely piacteréről, tűzoltótornyáról, fogadóiról, perecsütőiről és nagy sereg templomáról híres... És íme most itt terül el a város az ablaka alatt, szinte a tenyerén tartja az ő kedves Kalinov városát. Amott megy az a polgár a libájával, a hóra és a szalmára finom eső permetezik, a tér közepén mozdulatlanul áll a paraszt a tehenével, és a palaszürke égen varjúseregek röpködnek hangtalanul, és mint száz meg száz fekete sipka, melyeket láthatatlan tömeg hajigál a magasba, úgy esnek le a fabódék háta mögé.

Most a legény rántottát és teát hozott a szobába. Filipp Sztyepanovics meghívására a kocsis is nekilátott, álszerényen

és jámbor elégedettséggel ülve a szék szélén, sapkáját a térdén tartva. Buzgón fújta a csészealjba öntött teát, és kényeskedve harapdált hozzá egy kockacukrot. Vanyecska szintén asztalhoz ült, s mohón kortyolta a teát, de a rántottához nem nyúlt, nem volt semmi étvágya. Filipp Sztyepanovics is csak piszkált benne a villájával, és így az egészet a kocsis ette meg, illendőségből azért két karika kolbászt hagyva a serpenyőben. A kollégák, akiket a tea átmelegített, kigombolták kabátjukat, fejüket tenyerükbe támasztották, némán gondolatokba merültek. Erősen gondolkoztak, hogy mi az ördöghöz kezdjenek, de semmi a világon nem jutott eszükbe. Az égvilágon semmihez nem lehetett kezdeni. Az unalom még az álmosságukat is elűzte.

– Tehát itt, a ti Kalinov városotokban egyáltalán nem lehet *olyasmit* kapni? – kérdezte végül Filipp Sztyepanovics komoran, és a kocsis orra előtt megbillegtette az ujjait.

– Lehetetlen – mondta pislogva a kocsis, aki felriadt szendergéséből. – Semmi olyasmit! Egyáltalán nem lehet! Alássan köszönöm a teát és a cukrot. Az embereknek nem volt idejük készletet beszerezni. De meg eszükbe se jutott. Holnap már lesz.

– No és mit isznak ma az emberek a ti Kalinov városotokban? Vagy már végképp abba is hagyták az ivást?

– Néhányan csakugyan abbahagyták, a negyvenfokosra várnak. A többiek bundapálinkát szereznek maguknak.

– És hol lehet azt kapni?

– A falvakban. Egy rubel húsz egy üveg a legjobb fajtából. Semmi szaga nincs és olyan erős, hogy ég a szájban. Nincs annál jobb pálinka a világon!

A kocsis fölpattant, buzgalmában ide-oda forgott, hosszú karjával hadonászott és esküdözött, hogy ha parancsolják, két másodperc alatt a legközelebbi faluba nyargal, és hoz kisüstit, ha csak egy fertályakót is. Nyolc verszta oda, nyolc verszta vissza, délebédre éppen meglenne az itóka. Vanyecska felsóhajtott és félénken megjegyezte, hogy legjobb lenne, ha mind-

nyájan Verhnyaja Berjozovka faluba mennének – nincs messzebb harminc versztánál: ott él az édesanyja meg a rokonai, és van minden a világon, ott a legjobb bundapálinkát kapnák, s nem csapnák be őket, és kényelmesen meg is hálhatnának.

– Hát persze! – kiáltott a főkönyvelő – nagyon jó! Ha már ellenőrző körúton vagyunk, nézzünk meg mindent. Mit mulasztunk Kalinov városában? Tehát gyerünk Verhnyaja Berjozovkába!

És az előtte lebegő új céltól hevítve, Filipp Sztyepanovics tettre készen megigazgatta a csíptetőjét, miközben orra hegyére kancsalított, és valami olyasmire gondolt, ami félig nagyszerű téli vadászat agarakkal, félig pedig pompás trojka-út, elegáns, szőnyeges, csengettyűs kocsiban, szép hölgyek kíséretében, bebetérve a szomszédos földesurakhoz ... Holdfény a fürdőház felett, porcelánfényű hó, kéklángú puncs, és a többi ...

A kollégák most megalkudtak a kocsissal, aki teljes mértékben méltányolta tervüket, sebtiben kifizették a fogadóst, s azzal távoztak, hogy másnap délebédre, ha megint lesz már vodka, visszatérnek. Aztán nem vesztegetve tovább az időt, lesiettek a lépcsőn. Lenn a teázóban elhatározták, hogy mivel a kocsis nem idevaló, a parasztoknál tudakolják meg, melyik a legrövidebb út Verhnyaja Berjozovkába. A teáspoharuk fölött izzadó parasztok olyanok voltak, mint holmi ógörög filozófusok; figyelmesen meghallgatták a kérdéseket, egymásra néztek, szakállukat simogatták, tanácskoztak, aztán az egyik paraszt, a karvezető, megfontoltan és rendkívül pontosan elmagyarázta, melyik faluig menjenek először, hol kanyarodjanak be, melyik hídon haladjanak át, milyen irányban tartsanak azután, mikor hajtsanak el a malomnál, mégpedig nem annál, amelyik a múlt esztendőben leégett, hanem egy másiknál, a kuzkini malomnál, ahol a molnárnak félszemű a felesége, s ahol a komp jár. Ekkor azonban egy magában gubbasztó, reszketős öreg kétkedve megrázta a fejét és haragosan rájuk mordult, hogy ezen az úton sehova se jutnak, hanem éppen az ellenkező irányba kell menniök, Klimovkán át, akkor az-

tán éppen Berjozovkába érnek. De mikor az öregnek megmagyarázták, hogy nem Berjozovka a cél, hanem Verhnyaja Berjozovka, mérgesen hátat fordított mindnyájuknak, és mintha Gogolt citálná, így szólt:

– Én Berjozovkát gondoltam, maguk pedig Verhnyaja Berjozovkát. Mért nem mondták mindjárt? Verhnyaja Berjozovka is más, és pusztán Berjozovka is más . . . A kettő nem ugyanazon az úton van. Mindjárt kellett volna mondani! . . . Hm . . . Tehát Verhnyaja Berjozovka és nem pusztán Berjozovka. Valamikor egy Nyizsnyaja Berjozovka is volt, de idestova harminc esztendeje leégett.

És még sokáig, vagy félóra hosszat morgott az öreg elégedetlenül a szakállába, és sehogy sem tudott belenyugodni a Berjozovkák összetévesztésébe, de már senki sem figyelt rá.

Filipp Sztyepanovics és Vanyecska a szánba ültek, és indultak.

– Állj! – kiáltott egyszerre Prohorov, aki ismét szükségét érezte, hogy rendelkezzék és elkápráztassa környezetét. – Állj! Hogyan képzeled ezt? Üres kézzel? Azt már nem! Ha már egyszer rokonokhoz megyünk, valami ajándékot is kell vinnünk. Igaz-e, pénztáros? Álljunk meg egy pillanatra, kocsis. Valami meglepetést kell fölhajszolnunk, barátom, hogy anyuskád elámuljon, valami egészen grandiózust.

Körülnézett, és észrevette a parasztot a tehenével.

– Egy tehén! – kiáltott. – Egy tehén! Megvan! Mi kifogásod lehet egy tehén ellen, pénztáros, mi? Nélkülözhetetlen minden falusi gazdaságban. Milyen kellemes meglepetés! Általános lelkesedés! Egy tehén! Egy tehén! Az anyád eszét veszti örömében, hidd el!

Korához képest meglepő fürgeséggel kiugrott a szánból, és olyan gyorsan megvette a tehenet, hogy a paraszt nem is értette rögtön, tulajdonképpen mi történt. Filipp Sztyepanovics megpacskolta a frissen vásárolt tehén tarka oldalát, amely olyan volt, mint Ausztrália iskolai falitérképe, hozzákötötte az állatot hátul a szánhoz, beszállt, a vékony takarót a térdére

húzta, s a csodálkozástól megdermedt kocsishoz így szólt: – „Nos, indulhatunk" – Vanyecskát pedig elégedetten oldalba bökte.

– Hó! Hóha! – kiáltott a kocsis lelkesülten, szürke kis lovát ösztökélve, s néhányszor összecsapkodta a karját, hogy felmelegedjék. – És ha még olyan hosszú is az út! Ilyen uraságokkal az ember nincs elveszve!

A meglepett tehén nekiszegte szarvát a szánnak, és ügetett utána. Az utasok csakhamar elhagyták a várost.

A paraszt pedig, aki a tehenet eladta, még sokáig állt a szemerkélő esőben a volt Gyeduskin tér közepén, egyik kezében sapkáját szorongatva, a másikban tizenkét cservonyecet, és nem tudott magához térni a csodálkozástól.

TIZEDIK FEJEZET

Vanyecska tíz éve nem volt odahaza és nem látta édesanyját. Eleinte még írt egy-egy levelet, vagy üdvözlőlapot, de aztán abbahagyta. Néha úgy érezte, mintha sem az édesanyja, sem Verhnyaja Berjazovka falu nem is volna a világon. De alig indult el a feszesre húzott hasú, egérszürke lovacska a nedves úton, Vanyecska szíve megremegett az izgalomtól. És most, minden bevezetés nélkül kezdődött a falu: egyforma, szürke házak, kék faragással az ablak körül, zsúptetővel és erősen füstölgő kéményekkel. A széles, egyenes, néptelen főutca egész hosszában, a kerítések és sövények mentén, kétoldalt berkenyebokrok álltak, sűrűn tele fagy- és verebek csipkedte, szemkápráztatóan piros bogyóval. Úgy tűnt, hogy e mesterkélt pirosság nélkül, mely természetellenes fénnyel árasztotta el a sivár falusi tájat, az emberek meghalnának az unalomtól az alacsony, kékesszürke, mozdulatlan ég alatt, e nedves fenyőillattal teli ősz végi erdőkből minden oldalról előtörő csend közepette.

Az egyik faluszéli házban egy termetes asszonyság sürgölődött. Sötét fejkendőt és szűk férfizekét viselt.

– Állj! – kiáltott hirtelen Vanyecska. – Állj! Mama!

És kiugrott a szánból.

A parasztasszony az utca felé fordult, hunyorgott, meglátta a szánt, a hátul hozzákötött tehenet, az egérszürke lovat, a városi utasokat, és két lépést tett előre, miközben egy csomó szalmát hullajtott ki kezéből. A ház egyik ablakán egy halálra

rémült női arc kukkantott ki, majd újra eltűnt. Aztán ugyanaz az arc, de most már fejkendősen, egy másik ablak mögött surrant el. Egy ajtó becsapódott, s a folyosóról esetlen leányzó szaladt elő nemezcsizmában. Mindkét nő kezét tördelte, és a tehénhez rohant, amely fújtató hassal, szuszogva állt a szán mögött, és Filipp Sztyepanovics kabátjának a hátát nyalta.

– Ez a mi tarkánk! – üvöltött a termetes asszony kétségbeesve, és karon ragadta Filipp Sztyepanovicsot. – Mondd, hol találtad ezt a tehenet? Még ugyanaz a kötél van a szarva körül... Az egész falu tanúsíthatja, hogy ez a kötél a miénk, Kljukvinéké. Az Isten szerelmére, mi történt?

– Mondjátok meg, hova tettétek Danyilát, ti rablók? – szólt a lány, aki gyorsan körülfutotta a szánt, széles arcát fejkendője csücskével törölgetve. – Tegnapelőtt Kalinov városba vitte a tehenet, és azóta semmit sem tudunk róla; ó, gondoltam én mindjárt. Mondjátok, mondjátok, mit csináltatok vele?

– De mi jut eszükbe, anyuskám, elment az eszük? – kérdezte végül Vanyecska, akit egészen megzavart az asszonyok sivalkodása. – Nem ismer már meg?

Az asszony most ránézett, szemügyre vette, elsápadt és feljajdult.

– Vanyusa! – dadogta halkan, keresztet vetett magára és melléhez kapott. – Uram Isten, Vanyusa! És mi már holtnak hittük... Mi ez? Ó, szent Isten!... Vanyusa!

És a nagydarab asszony kacagva, sírva, remegve magához szorította a kis Vanyecskát.

– Vanyusa! Az én városi fivérem! – kiáltott a lány és arcát szégyenlősen a testvére vállára fektette.

A tehén-ügy is hamarosan tisztázódott. Kiderült, hogy ugyanazt a tehenet vették meg és hozták ajándékba, amelyet Vanyecska anyja két nappal ezelőtt egy Danyila nevű parasztnak, leánya vőlegényével Kalinov városba küldött eladásra. Ily módon Filipp Sztyepanovics terve, hogy meglepetést és általános lelkesültséget keltsen, meghiúsult. Ellenben a csodálkozásnak nem volt se vége, se hossza. Filipp Sztyepanovics, aki-

nek az efféle dolgokban járatos kocsis vezetése alatt, a különböző útközi megállóhelyeken sikerült alaposan leinnia magát bundapálinkával, méltósággal szállt ki a szánból, megemelte a kalapját, minden irányban bizonytalan lépéseket tett és fölényes orrhangon motyogott valami, „nagyon örvendek"-nek és „kérem, foglaljon helyet"-nek egyaránt felfogható köszöntést. Azután olyannyira természetfeletti szóáradatba kezdett a falvak felülvizsgálásáról, az öreg Szabbakinról, a gazember meghatalmazottakról, a véreskezű Miklós cárról, Izabellácskáról és a többi, hogy a két nő egészen megdermedt a félelemtől és a tisztelettől, a kocsis pedig pityókos hangon, hangos „hűha!" kiáltásokban tört ki és lelkesülten csapkodott a karjával.

Ezt követően a kedves vendégeket a házba tessékelték. Aljoska (útközben kiderült, hogy a gyanús tekintetű kocsist Aljoskának hívják) kifogta és ellátta lovát, majd ő is betért a házba. Képmutató buzgósággal imádkozott a szentképek előtt, azután szerényen a lócára ült, egészen az ajtó mellé – ki-ki tudja, milyen hely illeti meg. Grusa jászolhoz vezette a tarkát, aztán szemét lesütve a rokkához ült és a kócos szőke kendert kezdte fésülgetni. Maga a háziasszony, aki hosszú özvegysége alatt már megszokta, hogy férfi családfőként viselkedjék, hatalmas könyökét kimérten a megpörkölődött asztalra fektette, amelynél a vendégek ültek a díszhelyen, és tempós beszélgetést kezdett a gazdaság dolgairól. Noha Vanyecskához beszélt, mégis inkább Filipp Sztyepanovicshoz intézte a szót: ösztönösen megérezte, hogy ez a vendég fia valamely magas rangú elöljárója és általában olyan személyiség, aki minden vonatkozásban felelősségteljes, hatalommal rendelkező, magas tisztséget tölt be. És mindez oly természetes volt az asszonynál, hogy az ember néha azt hitte, széles parasztszakáll nő az állán s hogy szeme vastag, bozontos férfiszemöldök alól pislog elő, mintha azt fürkészné, kivel is beszél tulajdonképpen, és mi jár a másik eszében és valóban az-e, akinek kiadja magát. Egyszóval az asszonynak valóságos parasztgazda szeme volt.

Miközben leszállott a kora alkony, s a nagyanyó, aki eddig

még nem került szemük elé, a másik szobában a szamovárral és a főzőedényekkel csörömpölt, az özvegy lassacskán egész élettörténetét elmondta, mintha részletes jelentést akarna tenni.

– A föld keveset hoz, no meg kevés is. Ipar nélkül nem lehet megélni, s nincs férfi a házban. Még az idén ősszel Grusát elveszi Danyila, a boldogult Nyikifor fia, egy csöndes és már nem egészen fiatal paraszt. Lakodalmat kell ülni, de miből? Így hát a tehenet piacra küldtem Kalinov városába, különben nem boldogulunk. Nagyon köszönöm, hogy a tehenet ingyen visszahozták, ha nincs is mivel etetni. Nagyanyó maholnap meghal, már egészen elgyöngült. Nyáron itt volt egy földmérő, felmérte a földet. De mire való az: mérhetik ugyan, ha nincs föld, szecskát sem ér az egész. A molnár szintén nyúzza az embert: mikor volt az, hogy egy pudból hat fontot elvegyenek az őrletésért? És ez a molnár úgy él, mint valami burzsuj; csak libája, nem akarok hazudni, tizenöt darab van, más egyébről nem is szólva. A len nem olyan rossz az idén. Éppenséggel meg lehet élni. De ember nélkül nagyon nehéz a gazdálkodás.

És még sok hasonlót beszélt az özvegy, borús mosollyal képzeletbeli szakállán keresztül. Az elülső két foga ki volt ütve; boldogult ura nyilván nem tartozott a különösen szelíd lelkek közé. És egyáltalán nem lehetett tudni, hogy a nő valóban mosolyog-e balsorsán, vagy pedig mosoly alá rejti keservét, hogy panaszkodik-e vagy csak úgy beszél, hogy a vendégeket szóval tartsa.

Filipp Sztyepanovics kábult fővel, figyelmesen hallgatta az özvegyet, duzzadt szeme fölött magasra húzta szemöldökét és a cigarettafüstöt maga elé fújta, mintha azt akarná mondani: „Úgy, úgy, nagyon szép, csak ne aggódjon, madame. Bízza csak rám magát mindenben, és én mindent gyorsan elintézek és rendbe hozok."

Mialatt anyja beszélt, Vanyecska körülnézdegélt a házban, amelyben született, és újra látta a gyermekkorától ismerős tárgyakat: az ingaórát, a bádogernyős lámpát, a szentképeket, a falra aggatott képecskéket, a lila színű fotográfiákat, a ruhafo-

gast az ajtó mellett, a köcsögöket, a megviselt hársfa rokkát a simára kopott kerékkel, és olyan csömör fogta el, mintha sohasem vált volna meg ezektől a tárgyaktól, és az egész közbeeső időt megszakítás nélkül köztük élte volna le – oly ismerős és megszokott volt valamennyi. És anyja szavai is ugyanazok maradtak és gyermekségétől fogva éppoly ismerősök, mint a tárgyak: a molnár, a földmérő, a tehén, a kocsmáros ... És Vanyecska szívében mindez csak csömört ébresztett, amely aztán halálos, reménytelen szomorúságba csapott át. Nem, másként történt, mint ahogy ő gondolta, másként. Valahogy nem volt semmi sem az igazi.

Kívül már sötétedett. Grusa fölállt, hogy lámpát gyújtson. A lámpa árnyéka egy pillanatra átsuhant a szobán, mint valami ördög. És most már nem volt menekülés ez elől az unalom elől, ott kellett ülni és hallgatni és nézni; hogy miért, azt nem tudta senki, de mást nem tehettek. Aljoska az ajtó mellett ült, és az ujjasa oltalmában lopva ásított, arra várt, mikor adnak végre enni. Filipp Sztyepanovics is nyomasztó, kábult hallgatásba merült.

Eközben az egész falut bejárta a hír, hogy az özvegy Kljukvina fia megjött a városból és vele még valaki, egy pápaszemes úriember, a főnöke. S hogy mindketten részegek s egy tehenet hoztak magukkal és felül akarják vizsgálni a községet. De hogy mi célból akarják felülvizsgálni, azt senki se tudta.

A parasztok illendőségből estéig vártak. Akkor lassacskán beszállingóztak az özvegyhez, hogy a városi jövevényeket lássák, s okos beszédet halljanak, amit tudvalevőleg mindig kellemes hallgatni. Előbb csak a legtekintélyesebb vének jöttek, utánuk jött rögtön a rokonság, sógorok, komák, aztán a legbátrabbak, aztán a kíváncsiak, aztán a párton kívüli fiatalság, meg néhány kétségbeesetten merész asszony. Egyszóval mire a vendégek a teával és harapnivalóval végeztek, olyan sok ember szorongott a házban, hogy amint mondani szokás, egy gombostűt sem lehetett volna leejteni. Ki-ki korának és társadalmi helyzetének megfelelően lépett be. A tisztes öregek egyenesen,

nagyon komolyan, kimérten ballagtak be, kézszorítással üdvözölték a háziasszonyt és a jövevényeket, és némán letelepedtek a közelükben. A sógorok és komák súlyos léptekkel, sietve jöttek, kezükben tartották sapkájukat és vidáman pislogtak: hiszen itt úgy vagyunk, mint odahaza. Különben csak a háziasszonynak adtak kezet, aztán az öregek háta mögött a fal menti lócákra telepedtek le, s a vendégekhez néhány szíves szót szóltak. A többiek inkább valahogy oldalogva becsusszantak az ajtón, és igyekeztek minél kevesebb helyet elfoglalni. Sem a ház asszonyát, sem a jövevényeket nem üdvözölték, csöndesen megültek ott, ahol helyet kaphattak, időnként a szakállukat simogatták s szájuk elé tartott tenyerükbe köhintettek – hajszálra, mint a professzorok, akik valamely tudós társaság ülésén sereglenek össze. A fiatalok és a kétségbeesetten merész asszonyok lábujjhegyen surrantak a házba, arcukon széles mosollyal, s megálltak az ajtóban. Volt, aki egyáltalán nem lépte át a küszöböt, hanem ott maradt az ajtó előtt, s arcát tenyerébe támasztva, be-benézett a szobába.

S a ház bármilyen kicsinek és kényelmetlennek látszott különben, mégis minden érkezőt befogadott, sőt még hely is maradt. Amint illik, egy ideig hallgattak, és Filipp Sztyepanovicsra meresztették a szemüket. Azután a vendégek össze-összenéztek és rövid bekecsük vagy bélelt zekéjük foltozott könyökével lökdösték egymást, amíg végül az egyik tisztes öreget előretaszigálták és szóra bírták. Ez az aggastyán acélkeretű pápaszemet viselt és Pirogovhoz, a híres sebészhez hasonlított. Nyilván ő tudott a legjobban vitatkozni a falubeliek közül.

– Rajta, Ivan Antonovics, rajta! – biztatták mindenfelől a fojtott hangok. – Beszélj az elvtársakkal, általánosságban, a mi dolgainkról.

– Csak bátran, semmi ellenvetés, hallod?

– Beszélj például a földmérőről is!

A tisztes agg mocorgott a helyén, mintha hátrafelé igyekezne, valójában azonban előre mozdult. Megigazgatta szemüvegét, krákogott, rémülten, de egyben rettenthetetlenül nézett

körül mindenfelé, kifújta az orrát egy vörös zsebkendőbe, szemöldökét magasra húzta a szemüveg fölött és azután erélyes gesztus kíséretében rendkívül szerény hangon beszélni kezdett Filipp Sztyepanovicshoz intézve a szót.

– Már megkövetem, de mi tudatlan népség vagyunk, az urak azonban, hogy is mondjam, nagy műveltségű emberek. A helybeli lapban, a „Bednotá"-ban állt valami Franciaországról, miszerint Franciaország, hogy is mondjam, készülődik. Mondja meg már, hogy kell ezt érteni? Lesz háború vagy nem lesz?

– Kétségkívül – szakította félbe Filipp Sztyepanovics, aki az általános figyelem középpontjában érezte magát. – Megverjük őket.

És diadalmas pillantással nézett szét a kopasz fejek, szakállak, bekecsek és zekék gyülekezetén.

– Úgy, úgy – mondta az öreg gyorsan, és kissé zavartan kacsintott hallgatóira, mintha azt akarná mondani: „No lám, mi mindent tudnak a városiak. De sebaj, majd mindjárt sarokba szorítjuk őket, mi sem megyünk ötletért a szomszédba." – Értjük. De mit szól hozzá, például lehetséges-e, hogy a munkás- parasztkormány alatt egy molnár egy pud után hat fontot vegyen el az őrletésért?

– Ehhez semmiféle erkölcsi joga nincs – szólt Filipp Sztyepanovics szigorúan – semmi körülmények között sem.

– Úgy, úgy!

– Hé, Ivan Antonovics! – kiáltott egy gúnyos hang. – Hát most mit szólsz?

Az öreg egészen megzavarodott, hunyorgott a szemüvege mögött, szipákolt és a fejét csóválta. Aztán kétségbeesetten meglóbálta zsebkendőjét és ismét kérdéseket kezdett föltenni: egyik agyafúrtabb volt, mint a másik. De emberére talált: Prohorov ugyanis módfelett szerette az embereket emelkedett szellemével bámulatba ejteni és sarokba szorítani. Az öreg majd kibújt a bőréből, de Filipp Sztyepanovics mindenre megfelelt. Mérte a csapásokat, mérte egyre lelkiismeretlenebb mó-

don, s végleg belegabalyodott a hazugságok szövevényébe. A parasztok izgalmukban egyik helyről a másikra ültek, már előkerült a komiszdohány is. Lelkesen buzdították a vitázókat:

– Úgy kell neki! Jól van, elvtárs! Csak hadakozzanak!

Filipp Sztyepanovics csakhamar harcképtelenné tette az öreget. A társaság most egy másik tisztes aggastyánt küldött ellene, de a főkönyvelő legyőzhetetlen volt. Orra kivörösödött, csíptetője lecsúszott az arcáról, bajuszán át füstfelhők gomolyogtak, szeme vadul forgott. Csupa ostobaságot hordott összse.

– Hagyja már, Filipp Sztyepanovics – suttogta Vanyecska kétségbeesetten és titokban megráncigálta a főkönyvelő kabátujját – talán ezek is értenek valamicskét a dologhoz. Most már eleget beszélt, aztán a végén még olyasmit talál mondani...

De Filipp Sztyepanovicsot már nem lehetett megfékezni. Támolyogva állt ott a díszhelyen, megizzadva és feldúltan. Pökhendi mosollyal dörmögött összefüggéstelen mondatokat, amelyeknek már egyáltalán nem volt se füle, se farka.

– Pardon... par-don..., kérek sherry brandyt. Van szerencsém. Én és pénztárosom, Vanyecska. Ott ül a... Mi ez a Vanyecska és mi volt az öreg Szabbakin! Tizenkétezer rubel folyószámlára az Állami Bankban. Azt mondja: „mégiscsak fedeznünk kell", de én azt mondom: „marrrrha és punktum." Igazam van? „Miből fedezzük, mondom, ha fabatkánk nincs, mondom, a fedezetre." ... Igazam van, pénztáros? A molnár pedig menjen az öreganyja kínjába... Mindegyiküknek veszek egy malmot. Akarják vagy nem? Még ma, azonnal odautazunk. Pénztáros, adj utalványt a vásárlásra – és punktum.

A komák és sógorok lassacskán háttérbe szorították a tisztes aggot és vidáman, s már nem is egészen józanul az asztal köré nyomultak, miközben mindenképpen meg akarták értetni, hogy ebből az alkalomból okvetlenül inni kell egyet. A tornácon harmonika nyifegett-nyafogott. Aljoska az ajtóban az asszonyokkal sugdolózott, Vanyecska pénzt vett elő a zsebé-

ből. És tíz perc múltán már papírdugós sárga üvegek álltak az ablakdeszkán.

A háziasszony arcán vörös foltok ütköztek ki. Hirtelen ráeszmélt, miért jött meg Vanyecska a városból, s miért volt annyi pénze, és miféle ember ez a Filipp Sztyepanovics. Minden világossá vált előtte. Ő meg hogy örült a fiának! Gondolta, hogy most nála marad, táncolni fog Grusa lakodalmán és talán végképp megtelepedik a faluban és gazdálkodáshoz lát. Mégis egészen más, ha férfi van a háznál. És most egyszerre ilyen bűnök derülnek ki! Úgy szégyelli magát, hogy legjobban szeretne elbújni az emberek szeme elől. Eddig a percig szenvedélyesen vágyott rá, hogy a látogatók mielőbb távozzanak, hogy egyedül maradhasson a fiával, lefektesse, a haját simogathassa, megbeszélhessen, megtanácskozhasson vele egyet és mást – most azonban már minden mindegy, és azt se bánja, ha a vendégek kakaskukorékolásig együtt maradnak.

Megadó, keserű mosollyal állt föl, s nekilátott a háziasszonykodásnak. Csakhamar egy kenyeret, egy tál uborkát és rizikegombát, négy csiszolt poharat, egy rövid nyelű csorba villát meg egy csipet sót hozott elő. Mindent az asztalra rakott és mélyen meghajolt.

S most megkezdődött az eszem-iszom.

Vanyecska a csupa füst szobából több ízben kibotorkált a sötét, hűvös tornácra. Kinyitotta az utcaajtót és a messzeségbe figyelt. Kétségbeesett hangulatban volt. Olvadt. Olvadt az út, olvadt a tető hava, s lecsepergett a tetőről. A szitáló eső szinte mámorosan paskolta a berkenyebokrokat a sötétben. A távolban valaki harmonikázott, mások énekeltek, nyilván az esti összejövetelről tértek haza a falubeli legények. Vanyecska azonban úgy érezte, mintha a sivár, részeg jókedv elszabadult volna a telefüstölt szobából, ki a szabadba, a másik faluvégre, ahol most harmonikaszó és szomorkás dalok mellett udvarról udvarra, berkenyebokorról berkenyebokorra vándorol a felázott úton. Odatartotta a fejét a szélnek, de a szél sem tudta kifújni a vad szomorúságot, amely csontja velejéig hatott és

szívébe markolt. Mit tegyen? Mihez kezdjen? Ne menjen sehova, ne utazzon el sehova? No és ha menne is, ugyan hova és minek? Most először értette meg tisztán és világosan, hogy egész élete tönkrement, és nincs kivezető út számára. Bánatában legszívesebben felakasztotta volna magát. Visszatért a házba, és mosolyogva itta a büdös bundapálinkát, dalokat dudorászott, csókolózott, aztán megint kilépett a tornácra, hogy kiszellőztesse kóválygó fejét és hallgassa a szörnyű éjszaka részeg zsongását.

Az ivás soká tartott, éjfélig. Aljoska nem egyszer, nem is kétszer szaladt el tántorogva az üres üvegekkel és telivel tért vissza. A falusi szovjet elnöke, aki csak későn tért meg valami hivatalos útról, már hallott az eseményről és szintén özvegy Kljukvinához jött, hogy a jövevényeket láthassa. Az elnök sudár, vidám fiatalember volt, nyitott gallérú kék sportblúzban. Gyorsan lépett be, meghajolva, hogy az ajtófába ne üsse a fejét, és egy szempillantás alatt mindent látott.

– Ismerkedjünk meg: Szazonov vagyok, a szovjet elnöke – szólt Filipp Sztyepanovicshoz és széles gesztussal kezet nyújtott.

Hasonlóképp üdvözölte Vanyecskát is, a többieket pedig fejbólintással. Egy szőke hajfürt a homlokába hullott. Aztán heves mozdulattal egy zsámolyra ült, melyet a háziasszony tolt oda, csizmás lábát elnyújtotta és kék szemét körülhordozta a szobában. Közben vidáman mosolygott, amitől gödröcskék jelentek meg az arcán, mint valami menyecskéén. Egyébként nem sokáig ült ott, de addig is figyelmesen hallgatta Filipp Sztyepanovics végképp értelmetlen locsogását, kérdéseket tett fel, kérdésekre felelt, megivott egy kupica pálinkát, hogy a társaságot meg ne sértse, néhány tréfás szót váltott Grusával, aki még mindig mozdulatlanul ült a rokkánál, aztán mondván, hogy nem aludta ki magát, jó mulatást kívánt mindnyájuknak és elment. Egyszóval, pompás fickó volt. Éjfél felé, tökéletesen átázva, megjött Danyila is, Grusa vőlegénye. Mikor megtudta, mi történt a tehénnel, úgy ahogy volt, ködmönben, fö-

vegben lecsüccsent egy sarokba, és eltátotta a száját. Így ült mozdulatlanul, a csodálkozástól sóbálvánnyá meredve, amíg teljesen meg nem feledkeztek róla.

Éjfél után a vendégek hazaballagtak. Nehéz pálinkaszag terjengett a szobában. A háziasszony ásított, keresztet vetett szájára és fáradtan lengette a törlőrongyot, hogy a komiszdohány füstjét szétkergesse. Grusa elrakta az edényeket és megvetette az ágyakat. Aljoskának rövid idő alatt sikerült ismeretséget kötnie egy púpos parasztasszonnyal, s miután gyorsan utánanézett a lovacskájának, a falu másik végébe, az asszonyhoz ment aludni. Filipp Sztyepanovics hanyatt feküdt a fal melletti lócán és időnként szánalmasan felnyögött. Álla a magasba meredt, hegyesen és kéken, mint egy halotté.

Vanyecska a sötétben végigbotorkált a tornácon, miközben minden szögletes tárgynak nekiütődött, aztán a billegő lépcsőfokokon leereszkedett az istállóba, ahol jó meleg volt, a trágya, a marhák és a baromfi ismerős szaga terjengett. Tapogatózva megkereste a szekeret, felmászott rá, s jéghideg keze elérte a sötétben a mestergerendát. Az istráng azon lógott. Megpróbálta, hogy elég erős-e, hurkot csinált s mintegy álomban, beledugta a nyakát. A szekér megreccsent. Vanyecska kinyúló lába alól kicsúszott a szekér rúdja. Egy rémült tyúk, mint a nehéz káposztafej, lepottyant a rúdról, lármázni kezdett és szárnyával fölverte a száraz port. A sarokban mindenütt berzenkedő kotkodácsolás hangzott föl, tollak röpködtek, a szárnyak szelet kavartak... És Vanyecska anyja, rosszat sejtve, kezét szívére szorítva, még idejében szaladt az istállóba, hogy félholt fiát kiszabadítsa a hurokból.

Csaknem a karjában vitte be a szobába és ágyára fektette, amely a földre volt vetve, Filipp Sztyepanovics fekvőhelye mellé. Egy korsót nyújtott oda, de Vanyecska nem ivott. Az özvegy érdes kezével fia csapzott haját simogatta, egyre csak ezt hajtogatva:

– Micsoda bűn... ó, micsoda bűn!... – és kövér arcán könnyek csorogtak végig.

– Nem érti ezt maga, anyácskám – mondta nagy sokára Vanyecska bánatosan, elfordult s mélyen, halkan fölsóhajtott.

– Mindent értek, Vanyuska, ó, mindent értek. De micsoda bűn! Légy erős, fiam, tűrj! Isten maga is tűrt és nekünk is azt parancsolta.

– Olyan szomorú vagyok, anyácskám, bíróság elé kerülök – mormogta Vanyecska borúsan és elhallgatott.

Késő éjjel megkopogtatták az ablakot; Aljoska sápadt arca nyomódott a sötét ablaktáblához. Rögtön utána ő maga is megjelent, botladozva és szaporán dobogva nemezcsizmájában, besietett a szobába.

– Hallja csak, asszonyság, ébressze föl az utasaimat, mennünk kell! Nagy baj van! Paska Szazonov, a falusi szovjet elnöke a járási székhelyre ment a rendőrségre. Le akarja tartóztatni őket. „Gyanúsak nekem", aszongya. Ébressze föl őket, ébressze! Én már befogtam. Hamar! Hamar! Odakinn olvad, az út felázik, azután már semmire se megyünk a szánnal. Meg kell állnunk a szabad mezőn és ott csücsülni, ki tudja, meddig!

Filipp Sztyepanovics és Vanyecska magukhoz tértek és fürgén talpra ugrottak.

– Kit akarnak letartóztatni? Semmi szín alatt! – szólt Filipp Sztyepanovics fölényes hangon, de nyomban elhagyta ereje, meggörnyedt, és botladozva, szaporán igyekezett a szánhoz.

– Paska! Paska! – dörmögött. – Vigye el az ördög ezt a Paskát! Hogy mit ki nem találnak, kérem ... Persze, a műveletlen vidék ... Paska! Paska! Holott én esetleg Guido gróf vagyok, saját külön pénztárosommal. Megértetted? ...

– Isten áldja, anyácskám – szólt Vanyecska. Az udvaron ráborult az éj hidege, s foga vacogni kezdett. Ő is felkapaszkodott a szánra.

A kollégák lábukra húzták a takarót, és a szán megindult. Az anya, a pocsolyákba gázolva, utánuk szaladt. Búcsúzásul még egyszer át akarta ölelni fiát, de a gonosz szél szétzilálta haját, úgyhogy semmit sem látott. A faluban kakas kukorékolt.

– Írj legalább levelet, Vanyusa! – kiáltott az asszony sírva. – Isten veled!

A szél elfújta kiáltását. Aztán elmaradt és eltűnt a szánon ülők tekintete elől. A szán csikorogva siklott az olvadó, havas földön, a lejtőn lefelé.

– Hóha! Hó! – kiáltotta Aljoska haragosan és megráncigálta a gyeplőt. – Talán mégsem csíp meg bennünket Paska.

Vaksötétben, hogy az utat is alig látták, rohantak be egy félelmetes erdőbe, s mikor kijöttek onnan, a fenyőfák és fatönkök mögött már kissé világosodott az ég. Hajnalodott. A levegő csípősebb lett. Az út ismét keményre fagyott. A paták alatt ropogott és tört a jég. Egy mezőn át, amelyet mintha cukorral hintettek volna be, gyermekeket láttak, táskával a hátukon. Valamelyik faluból az iskolába igyekeztek.

– Adj Isten, bácsi! – kiáltották a gyerekek, akik irigyelték a szánkózókat és lekapták sapkájukat. „A-i-e-á-i!" visszhangozta a távoli erdő. Egy oldalsó erdőcskéből zavaros patak bukkant elő. Valahol malom zakatolt. A kollégák egymás mellett ültek s vacogtak a csontig-velőig ható barátságtalan reggeli hidegben.

– Minek kellett ez nekünk, Filipp Sztyepanovics? – kérdezte egyszer csak Vanyecska. Hidegtől megmerevedett állkapcsát csak nagy nehezen tudta mozgatni. – Nem lett volna szabad kihasználnunk az alkalmat, Filipp Sztyepanovics, bizony nem . . .

Ezt mondván, magába roskadt, igyekezett leküzdeni didergését, és az egész úton, egészen Kalinov városáig, egy szót se szólt többé.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Estefelé érkeztek Kalinov városába. Az utazás egész napon át tartott. Az út teljesen felengedett és esett is. Időnként a szántalpak olyan latyakba süppedtek, hogy úgy látszott, sohasem juthatnak tovább. De végül mindig kievickéltek. Cigarettájuk és gyufájuk elfogyott s újat nem tudtak szerezni. Egyszer-kétszer bementek a falusi fogyasztási szövetkezetbe, de ott kötélen és vödrön kívül más áru nem volt kapható. Körülbelül két óra hosszat vártak a kompra, rekedtre kiabálták magukat, de a komp mégsem jött. Nem akartak tovább várni, átkeltek hát a folyón. Térdig gázoltak a szürke vízben, amelyen kis jégtömbök úszkáltak. Majdnem odavesztek. Már egészen közel a városhoz, legfeljebb öt versztányira, a lovacska megállt egy görbe hátú fahídon, szétterpesztette reszkető lábait, fölfúvódott, és a világ minden kincséért sem volt hajlandó továbbmenni, se előre, se hátra. Ütötték, simogatták, fenyegető kiáltásokkal rángatták a gyeplőt – semmi sem használt. Kiszálltak a szánból. Teljes egy óra hosszat állt így a lovacska és pihent. Azután önként, a maga jószántából kezdett továbbkocogni. Másfél verszt nyakig érő sárban tapostak a kocsi mellett, míg a ló teljesen összeszedte erejét, aztán ismét beszálltak. Már föltűnt a közeli erdő, mely az alkonyatban olyan volt, mint egy esőfelhő a föld felett, és ez a fiatal erdő kúszott feléjük, és zúgott a szélben. A vasúti töltésen zöld fény villant.

Kalinov városára rá sem lehetett ismerni. Hová tűnt a teg-

napi unalom? A fogadók és pálinkamérések ablakai világosak voltak. Előttük embertömegek álltak. A pályaudvar fölött bíbor gőzként duzzadt az esős ég. A volt Gyeduskin téren négy villanylámpa égett. Mindenfelől harmonika- és balalajkaszó hangzott. Úton-útfélen tökrészegen tántorogtak, csoportosan vagy egyedül, Kalinov lakói. Ivás, részeg mulatozás szerte a városban. Eszeveszett danolászás mindenfelől. A legtávolabbi lámpa alatt verekedés dúlt, a verekedők táncoló árnyéka a fél teret beérte. Esett és még az esőnek is alkoholszaga volt. Egyetlen józan rendőr osont csak, mint valami halálra rémült kandúr, a falak mellett, vigyázva, hogy kikerülje a részegeket, s a figyelmet magára ne irányítsa.

– Hóha! Hó! – kiáltott Aljoska lelkesülten, ahogy a vendégfogadó előtt elhajtott. – Hóha! Hó! Ez újra Kalinov! Éljen Kalinov! Próbáljuk meg, hogy ízlik a negyvenfokos, mielőtt mind elinnák előlünk. Épp időben érkeztünk. Isten hozta magukat!

Filipp Sztyepanovics beleszagolt a levegőbe és felélénkült.

– Helyes! Szemlét tartunk – mondta és szaporán kiszállt a szánból. – Mi van veled, Vanyecska, mi? Ne törődj semmivel, és gyere negyvenfokost inni. Bízzál bennem... Sherry brandy – Chateau d'Yquem... Hering és uborka... Tulajdonképpen mi az ördög van veled? Az élet csodaszép. Tizenkétezer rubel folyószámlára, villa Finnországban... Crédit Lyonnais... Bor és nő, egy halom gyönyörűség... Pénztáros, utánam!

– Gyerünk! – kiáltott Vanyecska reszkető hangon. – Minek keseregni? Gyerünk.

És mentek. Kétszer huszonnégy órán át ittak a kollégák Kalinov városában Aljoska vezérlete alatt, mígnem teljesen elaztak és nekivadultak. Mikor világos nappal magukhoz tértek és visszanyerték öntudatukat, azt látták, hogy ismét vonaton ülnek. Különben nem is csodálkoztak ezen. Ellenkezőleg, nagyon különös lett volna, ha például nem vonaton ülnek.

– Utazunk, Filipp Sztyepanovics – szólt Vanyecska megle-

hetős közömbösen és megfordult a felső ágyon. „Kemény vagon"-ban voltak.

– Utazunk – mondta Filipp Sztyepanovics az alsó padon, zsebébe nyúlt és egy teljesen szétnyomorított doboz „Chic" cigarettát kotort elő. Mindenfelől megtekintette a dobozt, elolvasta, hogy a cigaretták a kurszki „Nimfa" dohánygyárban készültek, beleszagolt, hümmögött és rágyújtott egyre. A csípős dohány fele a szopókán át azonnal a nyelvére hullott, a hüvely összetöpörödött, és a cigarettából sercegő zöld gőz szállt föl, amelynek megpörkölt kecskehús-szaga volt.

A szemben lévő padon most megmozdult valaki, aki feje búbjáig kockás plédbe volt burkolva és monoton hangon megszólalt:

– Kérem önöket, hogy ne dohányozzanak. Pfü! Ez nem dohányzó szakasz.

„No tessék . . ." – gondolta Filipp Sztyepanovics méltósággal és megsértődött. De azért a padhoz nyomva mégis eloltotta a cigarettát és undorral lelkében kiment a toalettra, hogy a kellemetlen ízt kiöblítse a szájából. Bizonytalan lábán csak nagy nehezen tudott egyensúlyt tartani a mozgó vonaton, s miközben a mosdócsapból meleg vizet ivott és megnedvesítette a halántékát, emlékezetében futó képek és a kalinovi dorbézolás részletei villantak fel. Többek között, ahány kocsis a városban volt, azt mind fölbérelték, hogy a volt Gyeduskin téren üres kocsival körbehajtsanak, s közben népdalokat énekeljenek. Az egész város összefutott, hogy lássa ezt a szokatlan színjátékot. Aztán még a pályaudvaron is tivornyáztak, konyakot ittak borospohárból, valakit leszidtak és ezért bírságot kellett fizetniök. Kora reggel fölfedezték a tér közepén Danyilát, a vörös hajú parasztot, a tehenével. Módfelett elcsodálkoztak. Danyila azonban meghajolt és közönyösen mondta: „Hogyan etessük ezt az állatot télidőben, azt mondták, adjam el, és úgy is lesz." Aprószemű eső szitált Danyilára és a tehenére, a szappanlészerűen zavaros levegőben varjak röpködtek, mint földobott sapkák. Egyszer csak Aljoska jött futva és jelentette,

hogy Paska Szazonov a komszomolistákkal a városban van és hogy azonnal utazniok kell. Hogy hová, azt már nem mondta meg. Nyilván a jegyeket is megváltotta részükre s a vonatra ültette őket...

– Micsoda ostoba helyzet! Különben hová utazunk?

Amikor Filipp Sztyepanovics visszatért helyére, a szemben ülő szomszédja éppen kikászolódott plédjéből s most kötött alsóingben ült a padon. Szattyánbőr papucsba bújtatott, csupasz lábát lelógatta s nyakát a „Négy király" nevű kölnivízzel dörzsölte. Prohorov az ablakhoz ült és oldalvást az ismeretlenre sandított. Kellemes külsejű férfi volt, meglehetősen testes, sőt kövér, kissé kopaszodó. Gesztenyebarna bajusza és itt-ott már őszülő szakálla volt, olyan előkelő háború előtti szakáll, amelyet angol parfümmel szoktak megszórni, állandóan nyíratni és különleges fésűvel kétfelé fésülgetni. Ez a szakálldísz szép keretet adott a halvány lazacszínű üde ajkaknak. A szemek alatt könnyzacskók duzzadtak, simák, mint a barack, és a kövér ujjak zsírpárnáin szempillaszerű szőröcskék nőttek. Miután az ismeretlen elkészült a bedörzsöléssel, tiszta inget húzott, lábára fildekó harisnyát, a fölfújható gumipárna alól, amelyen aludt, különböző ruhadarabokat vett elő és lassan öltözködni kezdett. Először is kitűnő szabású, frissen vasalt, bő szárú seviotnadrágot húzott, gumi nadrágtartót gombolt rá, majd az alacsony férfiú felállt, kihúzta magát, előretolta a pocakját és kipróbálta néhányszor, hogy a nadrágtartó nem szorít-e. Aztán fölvette a pávaszem mintás nyakkendőjét, kifogástalan csomóra kötötte és végül zakót öltött, amely éppolyan kényelmes szabású és frissen vasalt volt, mint a nadrág, és amelynek mellső zsebébe fehér zsebkendőt gyömöszölt. A cipőjét nem vette föl, nyilván fájt a tyúkszeme és nem akarta a lábát feleslegesen gyötörni, tehát papucsban maradt. Miután így felöltözködött, kieresztette a levegőt a párnából és ágyneműjét akkurátusan egy kék monogramos vitorlavászon zsákba tette. Aztán szemügyre vette és gondosan megszámolta a poggyászait – úgy látszott, minden a legteljesebb rendben van.

A poggyászok is szürke vitorlavászon huzatba voltak gombolva, sarkukon kék monogrammal. Két bőrönd, egy lapos kézitáska, egy élelmiszerkosár, egy kerek kalapskatulya és egy neszesszer.

„No tessék . . . – gondolta Filipp Sztyepanovics újból, de most már egy leheletnyi irigységgel. – No tessék, micsoda életművész!" – És gyászszegélyes körmű kezét önkéntelenül is a háta mögé rejtette.

Az életművész pedig ezalatt megevett két lágytojást és forró kakaót ivott termoszból, amelyet aztán éppúgy, mint a többi holmiját, monogrammal ellátott vitorlavászon huzatba dugott. Irigylésre méltó étvágya volt. Mivel a száján egy kis tojás maradt, gondosan letörölte, aztán összeszedelőzködött, és egy kendővel megtörölte az ablakot, hogy a tájat Zeiss távcsövével nézegethesse. A táj azonban, amelyet a vonat átszelt, unalmas és érdektelen volt. Az életművész tehát a távcsövét egy szögre akasztotta, aranyláncon lógó csíptetőt tett egyenes orrára, elővett zsebéből valami könyvecskét meg egy füzetet és olvasni kezdett, miközben pompás csavaros ceruzájával bejegyzéseket tett a füzetbe. Filipp Sztyepanovicsnak sikerült a könyv gerincére pillantania. Elolvasta a címét: „Büntetőtörvénykönyv"!

„Ohó!" – gondolta Filipp Sztyepanovics, és könnyű borzongás futott rajta végig.

Az ismeretlen mintegy fél óra hosszat olvasott és jegyezgetett, végül a könyvet és a füzetet gondosan elzárta a kézitáskába, megropogtatta a derekát, ásított egyet, aztán Filipp Sztyepanovicshoz fordult és lágy, barátságos hangon így szólt hozzá:

– Tudja-e, hogy tegnap gyönyörű állapotban hozták önt a kocsiba? Talán nem is emlékszik rá, hehe. Hol voltak az elvtársak? Bocsánat, még nem volt szerencsém. Engedje meg, hogy bemutatkozzam, Solte mérnök. Nyikolaj Nyikolajevics.

– Nagyon örvendek – mondta a főkönyvelő, és megpróbálta fölvenni fennkölt arckifejezését, de ez sehogy sem sike-

rült. – Filipp Sztyepanovics Prohorov, felelős beosztású pénzügyi-számviteli hivatalnok, ez pedig a pénztárosom, Vanyecska Kljukvin elvtárs.

– Messze tetszik utazni?

Filipp Sztyepanovics határozatlan kézmozdulatot tett. Solte mérnök szerényen meghajolt, mintha jelezni akarná, hogy nincs szándékában indiszkrét kérdéseket feltenni, inkább csak beszélgetni szeretne, hogy az időt kellemes csevegéssel üssék agyon.

– Ha megengedi: magánügyben tetszik utazni vagy hivatalos úton jár?

– Hivatalosan jövök Moszkvából – felelte Filipp Sztyepanovics; megsimogatta bajuszát és fölsandított Vanyecskára. – Hivatalos úton vagyunk, én és a pénztárosom. Tudja, különböző információkat szereztünk be, s megtekintettünk egyetmást. A napokban például Leningrád várost inspiciáltuk. Képzelje el: igazi sárfészek. Tiszta vidék. Valóban semmi látnivaló nincs rajta. No igen, az emlékművek, azokról nem beszélek, de minden más – ajándékba se kellene! Poloskák a hotelszobában, mindenütt egy és ugyanaz az ukrán zenekar. No persze, a Vlagyimir klubban pálmák állnak, de azok se valódiak. Lépten-nyomon becsapják az embert. Aztán a meghatalmazottak seregestül kószálnak, senkinek se hagynak békét. Ha nekem hatom van, neki hete. Nekem hetem, neki nyolca. Nekem nyolcam, neki kilence. Valóságos csirkefogók. Szörnyű!

Filipp Sztyepanovics félrehajtotta fejét, mintegy gyönyörködve hallgatva önmagát – hisz olyan szépen beszélt –, és így folytatta:

– A vidéken még rosszabb. A kocsisok nem tudnak megkülönböztetni egy negyed rubelt egy fél rubeltől, a tereken egészen különös teheneket árulnak – ugyanis kénytelen voltam vásárolni egyet – és ami a legkülönösebb, mindent egy volt Gyeduskinról neveznek el. Lépten-nyomon, minden csekélységért bírságot kell fizetni. A kompok nem közlekednek rendesen, át kell gázolni a folyón. Hát még a falu . . . Ott aztán tel-

jes a sötétség. A falusi szovjetek elnökei nem ismernek határt a szemtelenségben. Egy helységben le is akartak minket – bocsánat a kifejezésért – tartóztatni, de én azt mondtam: „Semmi szín alatt! Mit jelentsen ez tulajdonképpen?" És így utazzék az ember felülvizsgálni! Még most is zúg a fejem mindattól, ami történt.

A mérnök résztvevően ingatta a szakállát.

– Nem, nem, mondhatnak amit akarnak, de azelőtt ilyesmi nem volt – folytatta Filipp Sztyepanovics. – Azelőtt például elmentem néha az öreg Szabbakinnal a Szretyenszkij-kapuhoz, a Lvov vendéglőbe. Volt ott hering meg egy kis üveg finom pálinka! Ott megadták a tiszteletet az embernek... Igen, igen...

Ezzel Filipp Sztyepanovics, aki a tegnapi nap részegségét még nem aludta ki teljesen, felült a vesszőparipájára. Minden lehetőt elmesélt a mérnöknek.

– Megengedi, hogy megkérdezzem – jegyezte meg a mérnök, miután Filipp Sztyepanovicsot nagy érdeklődéssel végighallgatta –, sok pénze van? Azaz azt akarom kérdezni, sok pénzt bocsátottak rendelkezésére a felülvizsgálatra?

– Ahogy vesszük – szólt Filipp Sztyepanovics, az orrán át – nem túlságosan sokat, úgy tíz-tizenkétezret. – A mérnökre sandított, és azt gondolta: „No, most mit szólsz? Bámulsz, ugye?"

– Ó! – mondta a mérnök, száját csücsörítve, mely olyan lett, mint egy nulla. Elégedetten hunyorgott. – Ó, az egészen szép summa, mondhatnám kérem, nagyon tekintélyes summa!

– Igen, azt hiszem – felelt Filipp Sztyepanovics hanyagul és felvette előkelő arckifejezését.

– He, he, egy ilyen szép summával külföldre is lehetne utazni, a fél világot be lehetne járni.

– No igen... futná belőle. És ön... szintén hivatalos úton?

– Hogyne, hivatalos úton, bátyuska, hivatalos úton, – sóhajtott a mérnök.

– Szintén felülvizsgál?

– Szintén felülvizsgálok. Azaz, pontosabban, készen vagyok a felülvizsgálattal. Minden lehetőt felülvizsgáltam és most hazatérek házi isteneimhez.

– És, megbocsásson már, sok pénze volt?

– Hm, úgy százötven rubel saját pénzem és körülbelül másfélezer elszámolásra. Bizonyos pedantériával és takarékossággal ekkora összeggel két és fél, három hónapig nagyon jól utazhat az ember, anélkül, hogy bármiről is le kellene mondania. Mert engedje meg, mikor utaztam én el? Ha nem tévedek, augusztus másodikán. Igen, igen, tehát négy hónapot inspiciáltam. Természetesen minden luxuskiadás mellőzésével, de egy üveg jó külföldi bort néha mégis megengedhettem magamnak. Nekünk, hivatalosan utazóknak mindig az anyagi eszközeinkhez kell tartanunk magunkat. Nem igaz?

S e szavaknál a mérnök ráhunyorított Filipp Sztyepanovicsra.

– Azt hiszi? – kérdezte Prohorov orrhangon és egyszerre borzasztóan sértve érezte magát.

– Feltétlenül! A takarékosság az első – mondta a mérnök, a „takarékosság" szó két „a" hangját egészen zártan ejtve ki. – Feltétlenül. És biztosíthatom önt, hogy takarékosság nélkül az ilyen hivatalos utak nagyon, nagyon csúnya formákat ölthetnek, anélkül, hogy a legcsekélyebb élvezetet is szereznék.

A mérnök kis szünetet tartott, megvakarta az orra tövét gyűrűsujjával, amelyen két jegygyűrű is volt, és ismét Filipp Sztyepanovicshoz fordult.

– A Krímet felülvizsgálta?

– Nem, kérem szépen.

– Kár. Az idén csodálatosan jó bortermés volt ott. Micsoda tengerpart! Micsoda nők! Esküszöm mindenre, ami szent, soha életemben nem láttam még ilyen nőket! A Kaukázusban tetszett lenni?

Filipp Sztyepanovics komoran rázta a fejét.

– De kedvesem! – kiáltotta, vagy inkább dalolta a mérnök,

mintha gyengéd, szívhez szóló hangok egész skáláját csalná ki egy fuvolából. – De kedvesem, ön még nem volt a Kaukázusban! Nem hiszek a fülemnek, ez lehetetlen! Ez hallatlan! Az ön anyagi eszközeivel nem szemrevételezni a Kaukázust! Ha a Kaukázusban nem volt, akkor egyáltalán semmit sem látott. A Kaukázus – az ezeregyéjszaka, Seherezáde meséi, a Kaukázus egy költemény és Isten tudja, mi még. A grúz hadiút egymaga mit ér – szinte felfoghatatlan! Húsz rubelért autón viszik ég és föld között, körös-körül hegyek, falvak, cserkesznők, nyársonsült, tömlőből issza a kahétiai bort, egyszóval az élmények egész szimfóniája! Hát még a gyógyfürdők! Minyeralnije Vodi, Kiszlovodszk, Zseleznovodszk, Jesszentuki! Micsoda társaság! Micsoda nők! Esküszöm, még sohasem láttam olyan asszonyokat. Igaz, az élet kissé drága, nekem például naponta hat-nyolc rubelre volt szükségem. De micsoda élet ezért a pénzért! Valóban csodálkozom, Filipp Sztyepanovics, becsületszavamra, csodálkozom önön. Az ön anyagi eszközeivel nem menni a Kaukázusba! Azonnal utazzon, kedvesem, de azonnal! Hercegként fog élni, a nők a tenyerükön fogják hordozni, szavamra.

„No tessék, nincs mivel letromfolni ezt a mérnököt" – gondolta a főkönyvelő kissé sértődötten és elhatározta, hogy boszszúból ő is ad egy gombostűszúrást.

– Bocsánat, mondja kérem, miféle könyvecske van önnél? Bizonyára Zoscsenko valamelyik érdekes új írása?

– Ó, szó sincs Zoscsenkóról – felelte a mérnök nyájasan, párnás, fehér kezének egy elutasító mozdulatával –, azt hiszi, hogy most tudna engem Zoscsenko érdekelni, most, mikor a szolgálati helyemre térek vissza? Nem, bátyuska, ez a büntetőtörvénykönyv. Büntetőtörvénykönyv nélkül az ember el van veszve. Nagyon ajánlom, hogy ön is szerezze be.

– Már minek?

– Hogyhogy minek? És ha valami okból egyszerre eljárást indítanak ön ellen, akkor mi lesz? Kapkodhat fűhöz-fához, de már késő. Így azonban legalább eleve fel van fegyverkezve a

jogszabályok alapos ismeretével. A fődolog, kedvesem, az utolsó szó jogán tartandó beszédet megfelelően előkészíteni. Ezen áll vagy bukik minden. A többi mind csak humbug, higgye el.

A mérnök most kihúzta óráját, amelynek láncán csecsebecsék lógtak, számításokba mélyedt és végül így szólt:

– Háromnegyed három, tizennyolc perc késésünk van. Szép kis rend! Fél óra múlva Harkovba érünk. Nyomatékosan tanácsolom, Filipp Sztyepanovics, hogy ne sokat teketóriázzanak, hanem menjenek a Kaukázusba. Harkovban egyszerűen szálljanak ki és vegyenek jegyet a Harkov–Minyeralnije Vodi közvetlen vonalra. Természetesen a nemzetközi hálókocsit javasolom. A költség az önök lehetőségeihez képest csekély. Ezért azonban hallatlan kényelmet kapnak. Abszolút európai közlekedési eszköz: mahagóni faburkolat, külön toalett minden fülkéhez, mindenütt tükrök, kitűnően képzett személyzet, eszményien tiszta, hűvös ágynemű, kékfényű olvasólámpa, az étkezőkocsi közvetlenül mellette – egyszóval az élmények szimfóniája!

– Nagyszerű ötlet! – lelkendezett Prohorov, mert ismét új cél ragadta meg a képzeletét.

– Meghiszem azt! Természetesen az ön helyében egész életemben kizárólag nemzetközi kocsiban utaznék, de, sajnos, mindenki csak addig nyújtózhat, ameddig a takarója ér. És ha némiképp megszokta az ember, fapados kocsiban is meglehetős kényelemmel tud utazni. Ön azonban, Filipp Sztyepanovics, bocsásson meg őszinteségemért, ön valóban szégyellheti magát, hogy harmadosztályon utazik. Tehát a Kaukázusba, kedvesem! A Kaukázusba! Utazik és a ragyogó ablaküvegen át olyan panorámák tárulnak ön elé, aminőket elképzelni sem tudott volna, valóságos képtárlat. Előbb legelők, álmos bivalyok, egy hegylánc ködös körvonalai . . . aztán gyér moha és száraz cserje, zöld ligetek, csicsergő madarakkal és tovaszökellő szarvasokkal, aztán már eldugott hegyi fészkek következnek, juhnyájak kapaszkodnak felfelé a dús füvű völgyhajlatok-

ból és mindenfelé ehhez hasonló. Csodálatos látvány! Byroni kép!

A mérnök kéjesen kinyújtózott és megropogtatta az ujjízületeit, Filipp Sztyepanovicsot pedig rettenetes izgalom fogta el. Alig tudott a helyén maradni, olyan türelmetlen volt, hogy mielőbb Harkovba érjenek, azonnal átszálljanak a nemzetközi hálókocsiba, és a Kaukázusba utazzanak. Éppen a Kaukázusba és semmi más tájára a világnak. Hogyan is lehet, hogy eddig nem jutott az eszébe? Ördög tudja, hol mindenfelé csatangoltak, de a Kaukázusra egyáltalán nem gondoltak. Ilyen ostobaság! De most új ösvényre lépnek. A múltat áthúzzák egy ceruzavonással, és punktum. Mindez eddig nem volt az igazi, csupán értelmetlen tapogatózás a sötétben. Az igazi csak most kezdődik. Fantáziájában villámgyorsasággal bukkantak fel és tűntek tova a káprázatató kaukázusi képek, amilyennek ő elképzelte! Hófedte hegycsúcsok, szakadékok, tajtékos zuhatagok, rendkívüli szépségű nők, a Tamara tornya, töltényzsebes cserkesz kaftánok, ezüst tőr, szorosra fűzött derék, általános lelkesedés, és egy ágaskodó paripa a hetyke kozákkucsmás Guido grófot egy meredély felett viszi, viszi...

Amikor a vonat Harkov közelébe ért, Filipp Sztyepanovics elkezdte Vanyecskát keltegetni.

– Ébredj, Vanyecska. Azonnal a Kaukázusba utazunk. Nemzetközi hálókocsiban. Igen, igen. Harkov–Minyeralnije Vodi, és punktum. Közben még mindenféle elintéznivalónk van. Jegyet váltani, enni... „A dagesztáni déli nap tüzében..." – énekelte türelmetlenségtől reszkető hangon és megrángatta a pénztáros lábát.

– A Kaukázusba... no jó, menjünk – szólt Vanyecska közömbösen, és aktatáskájával a hóna alatt, megadóan lekecmergett a felső ágyról.

– Szerencsés utat – mondta a mérnök, búcsút intve. – Boldog emberek, irigylem önöket. Az én napom leáldozóban, az önöké most áll a zeniten, hahaha! – Megigazgatta a csíptetőjét és ismét olvasásba mélyedt.

A kollégák leszálltak a vonatról és az első osztályú büfébe mentek.

– Miféle állomás ez? – kérdezte Vanyecska bambán.

– Harkov, Vanyecska, Harkov, közvetlen csatlakozás Minyeralnije Vodi felé. Igen, kedvesem, a Kaukázus valami egészen különös. Te még sohasem voltál a Kaukázusban? Én sem, de azt hallottam, hogy elsőrangú gyógyhely. Meglátod és elámulsz. Nemzetközi hálókocsi, tükörablakok, eszményi ágynemű, étkezőkocsi. Hol volt a fejünk, pénztáros barátom... Csupa gyönyörűség, európai közlekedési eszköz... Sherry brandy... igazat beszélek. Igyunk rá egy pohárka vodkát, föl kell melegednünk.

A pompás büfépulthoz léptek, amely pálmákkal és kandeláberekkel volt díszítve, és mindegyikük egy-egy nagy pohár vodkát ivott, amihez sonkás szendvicset ettek, aztán az egészet megismételték. Ezt követően Filipp Sztyepanovics elküldte Vanyecskát jegyet váltani, ő maga pedig körülsétált és bekukkantott az elegáns étterembe: a kékes színű füstbe burkolózó helyiségben porcelán tányérok csörömpöltek, pálinkáspoharak csengtek, és a hangzavar még ismeretlen gyönyöröket, az élmények szimfóniáját ígérte.

Vanyecska álmosan elvánszorgott és csakhamar éppoly álmosan tért vissza.

– A pénzünk nem elég – mondta lustán és ujját végighúzta az aktatáska zárján.

– Mi az, hogy nem elég? – kiáltott Prohorov a legnagyobb mértékben fölindulva. – Az lehetetlen.

– Nagyon egyszerű: nem elég – mondta Vanyecska. – A nemzetközi hálókocsira Minyeralnije Vodiig százhuszonhat rubel a jegy, nálam azonban már csak tizenegy rubel és negyvenöt kopejka van.

– Te megkergültél! Te félkegyelmű! – üvöltött Filipp Sztyepanovics pulykavörösen és kigombolta a kabátját. – Tizenkétezer rubelunk van, hova lett hát a pénz? Ez mégiscsak őrültség!

– Nekem nincs több, Filipp Sztyepanovics, talán önnél még akad valamennyi!

A főkönyvelő réveteg tekintettel, hadonászva elrohant, miközben csíptetője is leesett, melyet azután ferdén tett vissza az orrára; besietett a férfivécébe s ott kezdte kiforgatni a zsebeit. Egy agyonnyomorított, szakadt ötrubelest talált, más semmit. Jeges, tapadó izzadság ütött ki homlokán. Orra kihegyesedett és megfeszült, mint egy halotté. Szeme előtt minden sötét lett, és a sötétségen át gyomorkorgásra emlékeztető zajjal csöpögött alá a víz a csempézett falon.

– Pardon, pardon – dadogott Filipp Sztyepanovics és csontos ujjaival vállon ragadta Vanyecskát. – Pardon... utána kell számolnunk... Ez nyilvánvaló félreértés. Várj csak: a szálloda hatvan, két sorozat „Sertéstenyésztés" négyszáz, jegyek húsz, mozi tíz, borravaló három, Aljoska tizenöt... De hol a többi pénz?

– Utaznunk kell, Filipp Sztyepanovics – figyelmeztette Vanyecska halkan.

– Minek utazni? Hová utazni? Nem, várj... Jegyek húsz, „Sertéstenyésztés" négyszáz, rák hetvenöt...

– Mire való a számolgatás – mondta Vanyecska tompa közönnyel és elfordult. – Moszkvába kell utaznunk, ott majd összeszámolják. A jegyekre még futja.

– Azt hiszed? – mondta rekedt hangon, mintegy öntudatlanul a főkönyvelő és vadul körülnézett. Vanyecskának úgy rémlett, mintha Filipp Sztyepanovicsnak hirtelen, a szeme láttára öregesen bozontos, ősz szakálla nőne. – Azt hiszed, utaznunk kell? Igen, igen, utaznunk! Amilyen gyorsan csak lehet. Ott majd mindent megmagyarázunk. Utazzunk!

Beesett szeme olyan merev volt, mintha üvegből volna, engedetlen lábát botladozva húzta maga után, úgy sietett a pénztárhoz. De két rubel még hiányzott a jegyek árából Moszkváig. Filipp Sztyepanovics egy percig összetörve állt a pénztárnál, mintha a tető a fejére zuhant volna. S most hirtelen elfogta az őrület tevékeny, sodró energiája. Elrohant, hogy valahová

azonnal táviratot küldjön, de félúton megfordult, maga elé dörmögött, csetlett-botlott, föl-alá nyargalt az ismeretlen pályaudvaron, az állomásfőnököt kereste, a hordároktól a panaszkönyvet követelte és rémülten tántorodott vissza tükörképe elől, amely a vendéglő homályos tükréből egyszerre három oldalról meredt rá. Vanyecska azonban utánaszaladt, megrángatta a kabátujját, és alázatosan odasúgta, hogy semmi célja a sürgönyzésnek és hogy inkább a városba kellene mennie, még a sötétség beállta előtt, és eladni a köpenyt. Filipp Sztyepanovics engedett Vanyecskának, már egészen elerőtlenedett az ide-oda nyargalászástól. Elhagyták a pályaudvart, egy katonától megtudakolták az utat és csakhamar a piacra értek. A vásárnak már vége volt. A rendőrök sípoltak és hazaküldték a kofákat. Hideg eső esett. Alkonyodott. Az ismeretlen város körös-körül ködös fényben kezdett csillogni. Egy házból néhány zsibárus sietett elő. Vanyecska remegve a hidegtől, levetette köpenyét. A zsibárusok kifordították az ujját, visszalökték a köpenyt és hetvenöt kopejkát kínáltak érte. Aztán fölmentek egy rubelig, kijelentették, hogy senki többet nem adna érte és elmentek. Más zsibárusok is látták az alkudozást, sértő módon az arcukba nevettek, összevissza gyűrték a köpönyeget és azt mondták, ajándékba se kell. Erre Filipp Sztyepanovics sietve levette a kabátját. A zsibárusok nagy szakértelemmel kiteregették egy lámpa alatt, megszámlálták a lyukakat és a foltokat rajta, amelyeknek létezéséről Filipp Sztyepanovicsnak eleddig sejtelme sem volt, orra alá tartották a szétfoszlott zsebeket és könyököket, tanakodtak egymással, közölték, hogy az ilyen holminak most nincs szezonja, és három és fél rubelt ígértek érte. A főkönyvelő följajdult, de addigra már a zsibárusok részvétlenül faképnél hagyták. Filipp Sztyepanovics utánuk eredt – levált cipőtalpa klaffogott a pocsolyákban – és lihegve odadobta nekik a nehéz kabátot, az asztrakángalléros, remek, elegáns kabátot, amelyet mindig rendkívül drágának, előkelőnek, örökkétartónak hitt.

Visszafelé menet eltévedtek az ismeretlen utcákon. Kérde-

zősködtek a járókelőktől, ide-oda bolyongtak a mellékutcákban, eközben sötét éjszaka lett. Csúf eső áztatta őket, jéghideg szél süvített mindenfelől. Filipp Sztyepanovics kalapjáról ömlött a víz. A jekatyerinoszlávi úton üvegtűkként ugráltak az esőcseppek a járda csorba keramitkockáin, a szállodák és mozik rózsaszín lámpái alatt, és ócska cipőjüket bokáig elborította a lefolyócsatornákból habosan áradó víz. Az esernyők, a gumikabátok, a kocsifedelek sötéten ragyogtak. A gyalogosok egymásnak ütköztek, szitkozódtak és tovább siettek.

– Izabellácska! – kiáltott fel egyszerre Filipp Sztyepanovics artikulátlan hangon, és rémülten a pénztárosba kapaszkodott. – Izabellácska van ott! Fussunk!

S valóban, a csatakos kövezeten kísértetként imbolygott egy gumikerekű kocsi. A kocsiban, a lámpák fehér fényétől beragyogva, Izabella ült tollas rózsaszínű kalapban. Súlyos testével egy szűkmellű legénykének dőlt, akinek aktatáska volt a hóna alatt, zöld ernyőjével a kocsis hátát bökdöste és hangosan vezényelt:

– Kocsis, egyenesen előre, aztán jobbra! Cicus, remélem, nincs ellenedre, ha az „Oroszország" szállóban szállunk meg? – Orcái lelkesen remegtek, nehéz fülönfüggői himbálóztak – borzalmas látvány volt.

Filipp Sztyepanovics válla közé húzta fejét, oldalt ugrott a pocsolyákon át, és ahogy bírta, futni kezdett végig az utcán, miközben néhány járókelőt majd fellökött. Levált cipőtalpa mint valami bőrnyelv csattogott a köveken.

– Értelmiségi úr! Író úr! – kiáltották utána a mozik ajtajából az utcakölykök, akik el voltak ragadtatva hosszú lábaitól, piszkos zakójától, összefröcskölt pápaszemétől, és lógó karimájú különös asztrakánsapkájától. Vanyecska alig tudott nyomában maradni. Filipp Sztyepanovics csak a pályaudvaron tért némileg magához. A hideg rázta. Arca sárgásvörösbe játszott, keze remegett. Kékes bajusza végéről víz csöpögött, beszélni akart, de nem tudott; botladozó nyelve fölmondta a szolgálatot, csak valami ijedt mekegést hallatott.

A moszkvai vonat csak reggel indult. Az éjszakát a pályaudvaron töltötték, a harmadosztályú váróteremben. Prohorov egy ócska pad sarkában kuporgott. Csaknem megfojtotta a száraz köhögés, mely majd kirázta a lelkét. Olyan émelygést érzett, mintha agyát kemény kefével dörzsölnék. Hegyesen megfeszülő pofacsontjai alatt vad szeme szinte eszelősen meredt a semmibe; már nem is érzékelte, mi történik körülötte. Filipp Sztyepanovics egész éjjel összefüggéstelen szavakat mormolt a bajuszába, néha hirtelen fölugrott, csontos ujjaival vállon ragadta Vanyecskát és így suttogott:

– Izabellácska! Pszt! Itt van! Fussunk!

És úgy rémlett neki, mintha Izabella, töredezett tollú rózsaszín kalapjában, gyilkos mosollyal, a pályaudvar megmérhetetlen mélységéből feléje lebegne, toporzékolva zöld ernyőjét forgatná, és így kiáltana: „Cicus, Cicus, hova utazol, Cicus? Legalább tartásdíjat fizess, Cicus!" Félelemtől eltorzult arccal bújt a holtra vált pénztáros háta mögé, ujját, egész testében remegve, bajuszára tette és ravaszkásan odasúgta:

– Pszt! Nem lát meg minket, nem szabad meglátnia...

Időnként arca elgondolkozóvá vált. Ilyenkor megigazította a csíptetőjét, megreszelte torkát és meggyőzően, barátságosan szólt:

– Várj csak, a tehenet nem számítottuk. Egy tehén százhúsz, rák hetven, szálloda hatvan, gyümölcs nyolc... értem és mégsem értem...

A zsúfolt vasúti kocsiban végképp rosszul lett, de lefeküdni nem lehetett, mert a jegyük csak ülőhelyre szólt. Jobbról-balról beszorítva, félig előredőlve ült ott, fáradt fejét Vanyecska vállára hajtotta és vörös szemhéját lehunyta; nehezen, sípolva lélegzett, mintha szájára lógó bajuszán át tudná csak kiereszteni a levegőt. A kupéban gyerekek nyafogtak, kosarak nyikorogtak, teásedény csörömpölt, s a felső padról vasalt sarkú, ormótlan csizmák lógtak alá, melyeknek talpára kolbászhéj tapadt. Dohányfüst kavargott és töltötte meg a helyiséget. Az ablakon át gyenge fény esett a szögletes tárgyak e zűrzavarára,

s csak némileg enyhítette a fülke kietlen homályát. A kerekek zakatolása majd szétvetette az emberek agyát és a halántékukban kalapácsolt. S az egész éji látomás fölött karmesterként trónolt egy atlétatermetű, bajuszos hölgy, aki bő köpönyeget és füstszínüveges csíptetőt viselt. Már Harkovban a kocsiba szállt, Filipp Sztyepanoviccsal szemben foglalt helyet és nyomban olyan érzést keltett, mintha az egész kupét betöltené. Kíséretében egy rossz fogú, nyápic ifjú volt, csíkos nadrágban és csokornyakkendővel. Az ifjú buzgón cipelte a hölgy súlyos bőröndjét, egy mértéktelenül nagy esernyőt és egy csörömpölő teáskannát, s mint valami hegyet, úgy táncolta körül a nőt.

A hölgy fenyegető basszus hangján egész éjszaka megállás nélkül mennydörgött:

– „. . . Pardon, madame, mondja, ennek a törvénynek nincs visszaható ereje." Erre azt mondom: „No de a gyereknek csak van visszaható ereje?" És ezt fogom mondani Kalinyinnak is, ezt: „Mit gondol, elvtárs, van a gyereknek visszaható ereje? Végül is fizetni fogja a csirkefogó a tartásdíjat!"

És ez a kínszenvedés így tartott reggelig. Délelőtt tízkor megérkeztek Moszkvába, a Kurszki pályaudvarra. Filipp Sztyepanovics már alig állt a lábán. Vanyecska elszörnyedt, mikor a sápadt reggeli fényben ránézett: iszonyatos volt. A városba mentek. A hőmérő öt fokot mutatott fagypont alatt, kegyetlen szél fújt. A pályaudvar előtti téren ütemesen zúgtak a fák. A város kövezete száraz volt és visszhangzott a léptek alatt. A befagyott, tükörsima pocsolyákat porréteg fedte. A polgárok föltűrt gallérral siettek a dolguk után. A villamosvezeték szikrái kék zafírként lobbantak föl. Gyerekek futottak az utcákon iskolába, végigcsúszva a befagyott tócsákon. Némelyiknek csuklyás gallérja volt. Kocsik haladtak el, egyik a másik után, a bennülők kosarakat tartottak a térdük között és csodálkozva nézték Moszkva lázas sürgés-forgását, melyet a fakó, csaknem komor ég józan fénye világított meg.

– Várj csak! – szólt Filipp Sztyepanovics sietve, amikor egyik ájulatból magához tért. Szörnyűséges arcára ismét a nyu-

godt méltóság kifejezését öltötte. – Várj csak! Mindenekelőtt nyugalom! Pszt!

Aggodalmasan fölemelte a mutatóujját.

– Tudod mit, Vanyecska? . . . Ne is menj haza, hanem egyenesen menj az irodába . . . Mennyi készpénzünk van a pénztárban? Különben ez most nem fontos . . . Aztán . . . tudod . . . nézz utána, hogy az emberek valami ostobaságot ne csináljanak. És főképpen hallgass. Pszt! Egy hangot se! Mintha semmi se történt volna. Világos? Rögtön megyek én is. Csak éppen hazanézek, egy s más elintéznivalóm van . . . elő kell készítenem az elszámolást. De a fődolog, hogy egy hangot se! A legnagyobb titoktartás! Egy tehén százhúsz, rák hetvenöt, a „Sertéstenyésztés" négyszáz . . . A télikabát, no, hisz ez semmiség. A levegő aránylag meleg és kabát nélkül sem fagytam meg. Most megyek rögtön a szabóhoz és újat rendelek. Gondold csak, kabát nélkül so . . . sokkal frissebbnek érzem magam . . . Csak a gallért kell fölhajtani és minden rendben van. Tehát te bemész és én mindent előkészítek . . . Csak bízd rám magad . . . Tizenkettő felé utánad megyek. A viszontlátásra!

Vanyecska szomorúan ültette a főkönyvelőt kocsiba. Filipp Sztyepanovics jól fölhúzta zakója gallérját és elöl összefogta a nyakán. Így kocsizott el, s előremeredő orra kék volt a hidegtől.

– Fő a nyugalom. Csak semmi pánik. Pszt, egy szót se – és minden rendben lesz . . . Bízd csak rám magad . . . Én majd mindent elrendezek – magyarázta útközben önmagának. – Én mindent eligazítok. Pardon, milyen nap is van ma? Izabellácskát pedig vigye el az ördög! – És titokban kiöltötte a nyelvét a kocsisra.

Vanyecska még álldogált egy darabig és egykedvűen bámult főnöke után. Aztán rövid gondolkodás után megfordult és a bűnügyi rendőrségre ment.

TIZENKETTEDIK
ÉS EGYBEN UTOLSÓ FEJEZET

Filipp Sztyepanovics nehézkesen fölmászott a második emeletre és megállt a lakás bejárata előtt. Bosszúsan köhintett, helyrerángatta a ruháját, összedörzsölte dermedt kezét, aztán négyszer csöngetett. Az ajtó mögött, a folyosón lábdobogást hallott. A léptek zaja elnémult, az ajtó kitárult.

– Filja! Filecska! Édesem! – kiáltotta egy zokogó női hang, és a feleség férje nyakába borult.

Filipp Sztyepanovics élénk köhécselés közepette belépett az előszobába.

– Itt vagyok, Janinocska – mondta gyorsan és kitárta karját.

Az asszony elengedte a nyakát és hátratántorodott.

– Ó, Istenem, Istenem – suttogta rémülten, kezét tördelve. – Filecska, cicuskám! Hogy nézel ki? Sárcipő nélkül! Hol a kabátod? Borzasztó! Kerestek, el akartak vinni, ó, édes Istenem, mi lesz ebből? Már mindent eladtunk. Zoja mosni jár. Nincs mit ennünk. Megbolondulok, megbolondulok!

– Mindenekelőtt nyugalom – mondta Filipp Sztyepanovics fölényesen –, minden a legnagyobb rendben van. Vanyecska az irodába ment. Pszt!

Ujját titokzatosan fölemelte és réveteg pillantással nézett körül. A szomszédos ajtókon emberek kukkantottak ki. Filipp Sztyepanovics észre sem vette őket, fürgén belépett a lakásba.

Az ebédlőből, ahol különben a Singer varrógép szokott áll-

ni, a nyomor kopár tisztasága nézett feléje. Az ablakokon nem volt függöny. Az asztal fölött nem lógott lámpa. De mindebből semmit sem vett észre Filipp Sztyepanovics, akit lázas tettvágy ragadott el.

Az ablakpárkányon Kolja ült úttörő nyakkendőben. Teljes erőből öklébe harapott, hogy sírva ne fakadjon. Füle málnavörösen égett a szégyentől és kisírt szemével kétségbeesetten nézett a magakészítette hangerősítő tölcsérbe; a gépet atyja távolléte alatt üres üvegekből fabrikálta össze. A tölcsérből szigorú, monoton hang hallatszott: „Vessző, javasolja a területi, vessző, a kerületi, vessző, a kormányzóság munkaügyi osztályoknak, vessző, hogy olyan normát dolgozzon ki, vessző, amely a munka helyi feltételeit figyelembe veszi, pont. Bekezdés. Ezeknek a normáknak a kidolgozása, vessző . . ."

– Tudod mit, Nyikolaj – szólt Filipp Sztyepanovics tárgyilagosan. – Mindez marhaság! Most rögtön összeállítjuk az elszámolást. Végy papírt, ceruzát és jegyezz. Segíteni kell apádnak. Most mindent szép sorjában tollba mondok, aztán majd az egészet letisztázzuk. Fő a nyugalom. Tehát írd . . .

Úgy ahogy volt, kalapban, aktatáskával a hóna alatt futkosni kezdett az asztal körül, és hevesen gesztikulálva hadarta:

– Írd: vasúti jegy nyolcvanöt, borravaló három, kocsi tizenhét, rák hetvenöt, „Sertéstenyésztés" négyszáz, egy tehén százhúsz . . . Írd, írd, mindjárt rendbe hozunk mindent. Vanyecska már bent van. Csak siessünk, siessünk.

Felesége az ajtóban szótlanul tördelte kezét. Kolja az ablakdeszkán ült, hátat fordított nekik, és fejét teljes erővel az ablakfához nyomta. Filipp Sztyepanovics azonban tovább is csak szaladgált a szobában, beleütközött a bútorok sarkába és hadonászva mormogott, mintegy önmagának:

– Írd . . . írd . . . rög . . . rögtön, várj . . . Mindez csak marhaság! Hol is hagytam abba? Pardon. De az a meghatalmazott micsoda csirkefogó volt! Ha nekem hatom volt, neki hete. Ha nekem hetem, neki nyolca! Mit szóltok hozzá? Haha! Ha nekem nyolcam volt, neki kilence!

Nevetett, száraz, recsegő hangon, amitől maga is megijedt. Kissé magához tért, értelmes tekintettel nézett körül, aztán egészen magába roskadt. Arca kékesszürkévé vált. Ujjai erőtlenül motoztak hosszú nyaka körül.

– Jánya – mondta panaszosan. Érces hangja megcsuklott, fojtottá szelídült, elárulva szorongó aggodalmát. – Jánya, roszszul vagyok!

– Filecska, édesem!

A férfi megfogózkodott felesége konyhaszagú, kövér vállában, rátámaszkodott, az ágyhoz tántorgott, lefeküdt, a foga vacogott...

Este letartóztatták.

Március első napjaiban, délután négy óra felé, a moszkvai kormányzósági bíróság kapujából két férfi lépett ki, erős őrizet alatt.

Pompás hideg nap volt. Vanyecska kissé bicegett. Gallérját fölhajtotta és kezét piszkos köpenye zsebébe dugta. Mellette, fél lépéssel hátrább, Filipp Sztyepanovics haladt botladozva. A kegyetlenül hideg levegőtől még lélegzetük is elakadt és egy másodpercig nem éreztek mást, mint a metsző hideg tűhegyes szúrásait az arcukon. Janina és Zoja az utcán várták Filipp Sztyepanovicsot. Alig vezették ki őket s alig hozták az utca közepéig, a járdáról, átugrálva a hóbuckákat, mindketten utánaszaladtak.

Prohorovon szakadozott vattabéléses női köpeny volt, fején hátul vastag csomóra kötött fejkendő, mint valami parasztasszonyon. A kendő alól asztrakánsapkájának kacsacsőr formájú ellenzője látszott. Orra olyan volt, mint egy hulláé, szakálla pedig hegyes és ősz. Kezében hálószatyrot vitt, zöld tejesüveggel. Nem látott semmit, nem figyelt semmire, csak ment imbolyogva, botorkálva, meg-megroggyanó léptekkel, mint egy aggastyán.

A nap lehanyatlott a kék tetők mögött. A Sztrasztnij kolos-

tor kupolái szépen és finoman rajzolódtak ki a halványvörös, tökéletesen tiszta égboltra. A körutak fehér fáiról zúzmara hullott. A kemény hó csikorgott a talpak alatt. Egy négyemeletes ház tetejéről munkások söpörték le a havat. A szédítő magasból egész lavinák zúdultak alá; a párkány mögül már jócskán megnövekedve bukkantak elő a kékesen füstölgő, hatalmas hótömbök, és a fehér anyag, mint habos batiszt, keringve szállt lefelé, majd nagy csattanással földet érve, szétporlott a ház előtt. A szántalpak és a villamosvágányok mint tükörfényes pengéjű szablyák csillogtak a kanyaroknál. Egy csapat úttörő vonult ünnepélyesen, dobszóval az utcán. A munkásegyetem hallgatói vékony átmeneti kabátban ugráltak egyik lábukról a másikra, vagy hógolyókkal dobálták egymást. A körút fái alatt piros kendők és arcok villantak fel. A villamoskocsik peronján síléces sportolókat lehetett látni, a jégvirágos ablakokon itt is, ott is kukucskálókat dörzsöltek az utasok. A Patriarsije Prudi valamelyik mellékutcájából időnként indulóütemek harsantak fel. Egész vékony holdsarló emelkedett a város fölé, és egy osztrák katonaköpenyes ember épp most állította föl teleszkópját a Puskin-szobor előtt. Egész nyaláb piros, kék, zöld léggömb úszott a tömeg fölött, szemet gyönyörködtetve színeikkel, a kaleidoszkóp és a matricák harsány színeivel. Az egész város lüktetett az élettől és elevenségtől.

A kollégák a Tverszkaja sarkán egyszer csak Nyikitát pillantották meg.

A körúti parkok rácsa mögül futott szembe velük, kézzel-lábbal integetett nekik és jeleket adott. Vanyecska kihúzta kezét a zsebéből és titokban szétterpesztett öt ujját mutatta az altisztnek: öt év.

Nyikita arca megnyúlt és részvevően csóválta a fejét. „Öt év . . . ó, ó, ó!"

És most Vanyecska hirtelen meglátta és megérezte, első ízben, mintegy álomban a körülötte zajló élet egész frisseségét és ifjúságát.

Öt év! És arra a csodálatos, felejthetetlen és biztosan elér-

kező napra gondolt, amikor öt év múlva kilép a börtönből és ismét szabad ember lesz.

Erre gondolt, mosolygott és körülnézett. Ekkor meglátta a mellettük futó két nőt. Az egyik kövér, izgatott asszony volt, aki zsebkendőjével törölgette arcát. A másik karcsú, fiatal lány, kis naracsszínű kötött sapkában, szegényes kék kabátkában, s ez a teremtés csak ment velük, sárcipő nélkül, fázva, zúzmara lepte, bájos göndör fürtökkel és egy könnycseppel, mely kipirult arcára fagyott.

1925–26

Elbeszélések

– Engem szeret a fehérnép – mondta a betegeknek a fiatal sörtehajú katona. Ott állt a kunyhó közepén. Rajta kívül még hárman voltak betegek. Száraz, reves szalmával borított priccseken feküdtek. Kettő közülük a padlót bámulta egykedvűen, a harmadik pedig mozdulatlanul feküdt a sarokban, testét asszonyosan bugyolálta körül a sok rongykacat. Rázta a hideg.

Északi tél volt, csikorgó és kemény. Faházak és fenyők, amelyek ceruzákhoz hasonlítottak. Az állomás fölött mozdonygőz fehér pamacsai és kósza varjú-fellegek. Az állomáson vöröskeresztes tehervagonok és foltos nyírfagerenda rakások.

A betegek eltörődtek az unalomtól és a semmittevéstől. Ugyanakkor a dandár körletéből senki sem akart visszatérni az üteghez, mivel ott őrséget kellett állni, meg ásni kellett, és meg is halhatott az ember. Az egyik katonát reuma kínozta. A másik a lábán lévő kelést ápolgatta. A bebugyolálton tífusz jelei mutatkoztak. A sörtehajú katonának valami csúnya betegsége volt.

– Engem szeret a fehérnép – mondta lassan. – Gondoljátok, hazudok? Isten bizony, nem hazudok. Hogy miért szeretnek, az ördög tudja. Tudok velük bánni. A fehérnépet, s ez a nagyon fontos, nem szemtelenkedéssel, hanem a bánásmóddal lehet levenni a lábáról. Bizony. Mert nem mindegyik szereti a szemtelenkedést. Persze ilyenek is vannak. Ezekről nem beszélek, nem szeretem őket. Az igazi fehérnéppel becsületesen

kell bánni. Ha azt mondja neked: igen, te is azt mondod neki: igen; ha azt mondja: nem, te is azt mondod: nem. Érteni kell ezt. Igen. Tényleges koromban Viren kapitánynál szolgáltam csicskásként. Viren kapitány független ember volt. Szolgált náluk egy kislány, amolyan szobalányféle. Takaros kislány, tiszta, mint egy kisasszony. És a viselkedése is rendes. Először szemtelenséggel próbáltam megkörnyékezni. Semmi se sült ki belőle. Akkor aztán mást gondoltam. Azt mondta: igen, én is: igen. Azt mondta: nem, én is: nem. Moziba vittem, meg színházba is. Csokoládét vettem neki például. Minden úgy lett, ahogy kifundáltam. Kapkodhatott aztán már fűhöz-fához – késő bánat. Minden éjjel bejártam hozzá. Majdnem minden éjjel. Aztán meguntam. Isten bizony. Engem szeret a fehérnép, ezt bátran mondhatom.

A felcser lépett a szobába, lázmérővel.

– No, mi újság, földi? Hazudozol, hogy szeret a fehérnép, mi? – kérdezte. – Csak hazudozz, hazudozz. Látszik, hogy szeretnek – és kacsintott. – Jól megajándékoztak.

– Hej a fehérnép! – mondta tettetett hanyagsággal a volt csicskás –, legyen háromszor átkozott. Miattuk lett az életem ilyen szerencsétlen.

A felcser megrázta a bebugyolált ember vállát.

– Alszol, földi? Ébredj föl, hallod?! Meg kell mérni a lázad. Ejnye, de reszketsz. Tán még negyven fok lázad is van . . .

– Innék . . . – mondta halkan a beteg.

– Tedd csak a hónod alá a lázmérőt.

A beteg engedelmesen elvette a lázmérőt és elcsendesedett. Forrósága volt és rosszul érezte magát.

A szobát lassan betöltötte az alkonyat. A felcser kiment, majd egy bögrével és üveg nélküli bádog petróleumlámpással tért vissza. A lámpa füstölgő, vöröses lánggal égett. A felcser a kályhára állította, s a szoba rögtön megvilágosodott, az ablakok kékebben derengtek, de azért a helyiség mégis zsúfolt és piszkos volt.

– Mi az, rosszul vagy? – kérdezte a felcser a beteget.

– Rosszul.

– Jelenteni kell a doktornak.

Egy félóra múlva már megszokták a vörösen hunyorgó lámpást, és újra minden unalmassá vált. A reumás katona vakarózni kezdett. Csípték a poloskák.

– Az ördögit! Marnak az átkozottak. Ki nem állhatom ezt a minszki kormányzóságot, minden viskó tele van poloskával.

Sietve feltérdelt, tűzött vattás nadrágja zsebéből zsíros skatulyát vett elő, meggyújtott egy szál gyufát és a lánggal végigpásztázta a falat.

– Megint égeted a poloskákat? – kérdezte a keléses lábú katona.

– Megégetem a bitangokat. Összemartak.

– Csak vigyázz, nehogy a házat is felgyújtsd!

– Ne félj!

Elhallgattak.

– Mit mondhatnék mást, engem szeret a fehérnép – kezdte újra a csicskás. – De hogy mit szeretnek rajtam – nem tudom. Még egyetlenegy se tudott nekem ellenállni. Isten bizony. Például, amikor tavaly szabadságon voltam, egy perc nyugtom nem volt tőlük. Katonafeleségek. Szerencsétlen asszonyok ezek.

– Bizony, a katonafeleségek, ez már igaz – mondta a poloskaégető –, ismert dolog. Nincs otthon a férjük.

– Mi tartaná vissza ezeket az asszonyokat? – vetette oda haragosan a keléses lábú. – Az ember a lövészárokban. Idegenben. Férfi nélkül nehéz a soruk. Hej, kutya élet a miénk. De ha én megtudom, hogy a feleségem megcsal – megölöm. Istenemre, megölöm!

– Eredj már. Dehogy ölöd meg – mondta a csicskás. – Inkább figyelj ide. Szóval, hazautaztam szabadságra. Minden rendben volt, persze, kirúgtam a hámból. De a fehérnéptől nem volt nyugvásom. De hát az ilyenek nekem nem kellenek ám! Én az olyan fehérnépet szeretem, amelyik fiatal, helyre, engedelmes... Hát tőlünk a harmadik házban, szélről, volt egy ilyen takaros fehérnép. Katonafeleség. Dásának hívták.

Szóval, Darja. Nagyon szemrevaló fehérnép volt. Kívánatos. Megkörnyékeztem. Semmi eredmény. Vigyázott magára, nem értem el semmit. Próbáltam szemtelenséggel – nem adta meg magát. Szépszóval próbálkoztam – ez se használt. „No – gondolom –, elvétetted a célt, Jegor, és méghozzá tüzér létedre!" Próbáltam ezt, azt – semmi. Sétáltam vele mindennap – semmi. Mondtam neki, eljövök hozzád aludni. Ő meg csak ült falfehéren, még csak el se mosolyodott. Már azt gondoltam magamban, szedhetem a sátorfát s mehetek az orrom után. S majd nevetnek rajtam az emberek. De mégsem így történt. Ő maga jött el hozzám, képzeljétek. „Nem tudok már tovább élni az uram nélkül", mondta. És sírt keservesen, mivel a férje már két éve nem járt odahaza. Persze megvigasztaltam, megcsókoltam, megfogtam a kezét, meg ez, meg az. Úgy éltem vele egész szabadságom alatt, mint a feleségemmel: ha éjszakára beállítottam, már húzta is le a csizmám, s csak úgy reszketett az egész teste. Csuda volt! Mindenütt úgy járt utánam, mint a kezesbárány. Már meg is untam. Olyan csendeske volt. Nagyon jóravaló fehérnép. És ami a fő, egy legénnyel se állt szóba, de nekem nem tudott nemet mondani. Hiába, engem szeret a fehérnép, ez már így van.

– Te hová valósi vagy? – kérdezte gyanakodva a keléses lábú katona.

– Herszoni vagyok, az ananyevi járásból. Miért, tán földik vagyunk?

– Nem. Én tauriszi vagyok.

– Igen. Csudálatos fehérnép volt az a Dása. Egy szó mint száz, tej és rózsa. Ahogy visszagondolok rá, most is elönt a forróság.

Tartós csend állt be.

– Maguk melyik faluból valók? – kérdezte hirtelen, halkan a bebugyolált katona.

Mindnyájan feléje fordultak. A homályból csupán figyelmesen csillogó szeme izzott.

- Mi, Nyikolajevkából, az ananyevi járásból. Miért, tán földik vagyunk?

– Igen, földik – felelte a bebugyolált. – Mi is nyikolajevkaiak vagyunk.

– Á! – csodálkozott a csicskás. – Akkor biztosan ismeri Dását, a katonafeleséget?

– Ismerem – mondta a gyenge hang. – A feleségem. A feleségem. Így hát, földik vagyunk.

Olyan csönd lett, hogy hallani lehetett, ahogy a vonalban, nyolc versztányira dörögnek az ágyúk. A keléses lábú katona köhintett.

– Innék – suttogta a bebugyolált.

Újra elővette a hidegrázás. Fázott és nagyon rosszul érezte magát. Nem akart semmit se látni, se hallani, nem akarta érezni a forróságot, amely perzselte a szemét és halántékát. Úgy tűnt neki, hogy nincs háború, és körlet, nincs ez a sörtehajú katona, és otthon van a kis viskójában, s mindez, ami van, csak valami kegyetlen, rettenetes álom.

1916

ÉJJEL

A félelem rettenes érzés, a lélek egyfajta szétbomlása, az agy és szív valamiféle görcse, amelynek már a felidézése is szomorú hangulatot ébreszt.

Maupassant

I

Sérülésem és a hosszan tartó éhezés már éreztette hatását. Úgy sajgott a bal oldalam, hogy nem tudtam elaludni. Azonkívül nagyon hideg volt. Vékonyka köpenyem alig takarta be a fejemet meg a törzsemet, átnedvesedett csizmám nevetségesen meredt ki a szalmából, amelyet a hamvadó parázs gyér fénye világított meg.

Mellettem Bloh telefonista aludt. Sovány arca horgas orrával csaknem odaért a vállamhoz. Álmában valamit gyorsan és értelmetlenül motyogott, és én halántékomon éreztem szuvas fogaitól és böfögésétől származó bűzös leheletét. A fekvőhelyül szolgáló szalmából lótrágyaszag áradt.

A közelünkben feketéllett a menekültek szekere. Kissé odább kifogott ökrök álltak és fehér foltoknak hatottak. A szekér mellett, a sátor közelében valami vékony, magas meredezett. Lehet, hogy ember, lehet, hogy fa volt. A sátorból fény szűrődött ki. Nyilván gyertya égett odabenn, és egyhangú siránkozó női hang hallatszott ki onnan. Feszülten figyeltem, de egy árva szót sem értettem meg. Valamilyen ismeretlen, de igen dallamos nyelven siránkozott valaki. Úgy hatott, mintha a Koránból versszakokat, vagy egy végtelen, mérhetetlenül szomorú költeményt olvasnának fel. Időnként a hang egy pilla-

natra elcsuklott, de aztán folytatódott szomorú hullámzása. Tovább figyeltem. Most már egyes szavakat is megkülönböztettem:

O moj mik, o moj mik,
Moj mik mo-or! O-o-o . . .
O moj mik mo-or, mo-or!
O moj mi-ik, mi-ik!

A hang jajongott. Enni szerettem volna és aludni. De nem alhattam.

O moj mik, mik,
O moj mik mo-or!

A vékony, magas, fára emlékeztető valami megmozdult. Kiderült, hogy egy férfi. Egyik lábáról a másikra állt, aztán ismét mozdulatlanná merevedett. A mélyedésnek ezen a részén vörösen lobogtak a menekültek rakta tüzek. Köröttük a köd megvilágosodott a tűz visszfényétől. A sátorból jövő hang nem csendesedett el, és én sehogy sem értettem meg, mi akar ez lenni.

O moj mik, mik!
O moj mik, mo-or, mo-or!

„Mit jelent ez a moj mik mor"? – töprengtem, de semmi sem jutott eszembe. Borzalom töltött el, és nem tudtam, mi az oka. Úgy rémlett, hogy egy láthatatlan és feltartóztathatatlan valaki jött oda és a hátam mögé állt. Szerettem volna felüvölteni hangosan, mint az állat. Fájt a lábam. „Memento mori" – gondoltam, nem is tudom, miért. – „Ah, moj mik mor!" Memento mori, memento mori . . . mor, mor . . . Meghalt . . . Kezdtem érteni: meghalt, meghalt . . . Valaki meghalt. Valaki meghalt, és most siratják. Hát ez az oka ennek a megmagyarázha-

tatlan, mérhetetlen bánatnak! Felemelkedtem fektemből, felültem, és hosszú ideig, alkalmasint egy óra hosszat ültem mozdulatlanul. Rázott a hideg. A szekér mellett ácsorgó férfi megmozdult és odament a tűzhöz. A zsarátnok fölé hajolt, kezébe vett egy izzó forgácsot, megforgatta maga előtt aztán visszadobta a tűzbe. Hogy miért – nem tudni. Amikor a tűz fölé hajolt, tisztán láttam sötét, fiatalos arcát, vörös övét és magas bárányból kucsmáját. Felém fordult és észrevette, hogy nem alszom. Egy darabig ott állt, majd elindult felém, mintha szóba akarna elegyedni velem. Ott állt egy fél percig, fölém hajolt, aztán visszaballagott a sötétségbe. Két perc múlva visszatért egy darab vastag, szőnyegszerű anyaggal és betakarta vele lábamat; úgy rémlett, hogy arcán bűntudatos, fájdalmas mosoly suhan át. Néhány meleg szót akartam neki mondani, de nem tudtam kifejezni magam az ő nyelvén – románul. Azután a bárányból sapkás férfi leült a közelben egy kőre. Nyilván igen komiszul érezte magát egyedül. Lábam sajgása megszűnt a melegtől, és pillanatok alatt elaludtam. Éjszaka többször is felriadtam álmomból, és láttam a kövön ülő, bárányból sapkás férfit, a sátorból kiszüremlő gyér fényt, és hallottam az asszony panaszos siránkozását.

Amikor felébredtem, már világos volt és sütött a nap. Tarka, mozgalmas kép tárult szemem elé: juhok, emberek, ökrök, kutyák. Mindenfelé tüzek füstölögtek.

Bloh ott állt arccal a nap felé fordulva, és a hóna alatt meg a nyakán tetvekre vadászott. Az a férfi, aki betakarta szőnyeggel a lábamat, egy imént levágott bárány húsát vagdalta apró darabokra. Két fiúcska és egy kislány magas, fehér bárányból sapkában egy kecskével játszott, amely a szekérhez volt kötve. A sátorból kihallatszott az asszony egyhangú mormolása. Talpra álltam. Számban rágógumi kellemetlen gumiízét éreztem.

– Abram, hallotta, hogyan siránkozott az az asszony egész éjszaka? Alig tudtam elaludni.

– Igen. Ugyan miért teszi ezt?

– Bizonyára halottat sirat.

Bloh arcán ijedtség és kétségbeesés tükröződött. Úgy tűnt fel, hogy fel akar kiáltani: „Miféle halott? Nem akarok, nem bírok halottat látni. Elegem van a halottakból!"

– Miféle halottat? – kérdezte.

– Bizonyára meghalt valaki az éjjel.

Odamentünk a szekérhez és benéztünk a sátorba. Üvegbe helyezett vékony viaszgyertya pislákolt odabenn. Szikár, lógó mellű, fiatal nő ült a földön, arca keletiesen öreges volt. Sovány barna karját keresztbe fonta a hasán és ütemesen ringatva magát előre és hátra, halkan dúdolta vigasztalhatatlan dalát. Kövér könnycseppek gördültek végig maszatos arcán. Bábura hasonló, mozdulatlan kicsi valami feküdt előtte. Közvetlenül a gyertya mellett karton gyermekfőkötő fehérlett és rövid hajfürt aranylott finoman.

Akkor jutott eszembe, hogy tegnap este felfordult a menekültek szekere.

2

Aztán hosszú ideig mentünk, és nem tudtuk pontosan, milyen úton kell mennünk, hogy kiérjünk a Dunához. Nagy ritkán puskalövés dördült el. Néha menekültekkel, lemaradt katonákkal és kocsikaravánokkal zsúfolt falvakon haladtunk át. Néha naphosszat egyedül baktattunk a sztyeppen, mely oly sima volt, akár az asztal lapja. Éheztünk, és ha valahol ennivalóra bukkantunk, rávetettük magunkat és megzabáltuk. A falvakban végigkutattuk az udvarokat, nehéz katonai revolverrel lőttük le a disznókat és sütöttük ki szalonnájukat, de sem kenyerünk, sem sónk nem volt, és ezért állandóan gyomorégés kínozott bennünket. A fáradtságtól és meg-megrázkódtatásoktól időnként gyűlöltem Blohot, és szerettem volna egyedül lenni és sírni. Nyomasztó lidércnyomásként üldöztek a bőséges, békés és nyugodt élet képei. Gyakran azt képzeltem, hogy cuk-

rászdában ülök, süteményt eszem, meg tejet iszom, és ilyen pillanatokban akár a bal karomat is levágattam volna egy szelet süteményért. Eszembe jutott az az idő, amikor vörhenyben feküdtem. Már lábadoztam és apám ápolt, Kuprint olvasta nekem, és az „Évszakok"-at játszotta Csajkovszkijtól, és egy gimnazista lánytól leveleket kaptam, amelyek akkor csodálatosan tiszták, gyengédek és kedvesek voltak nekem.

Végül egy pocsék faluba kerültünk. Teljesen néptelen volt, és félelmetes csend ülte meg. A lakosság elmenekült. Csak farkasokra emlékeztető, éhes és rühös kutyák futkároztak az udvarokon. A falu szélén gyalogságunk fedezéket ásott. Várták a bolgárokat. Szürke ég feszült a fehérre meszelt kunyhók fölött, amelyek zsúpfedelén hatalmas rézvörös tökök díszlettek, és ablakaikon vasrács függött. Ősz volt. A falu szélétől nem messze egy kis parasztházat szemeltünk ki magunknak. Ez takarosabbnak látszott, mint a többi, és úgy döntöttünk, hogy másnap reggelig ott megpihenünk.

– Mindegy, úgysem tudnék tovább menni – mondta Bloh.

Megdörzsölte átizzadt kapcájával a lábát; alig bírt már mozdulni.

– Hálistennek, csakhogy elvergődtünk a mieinkig – feleltem. – Az ütegek nyilván nincsenek messze. Legfeljebb két versztányira. Reggelig úgysem kerül sor ütközetre. Reggel pedig ráérünk megkeresni őket.

A házikóban minden a feje tetején állt. Az asztalok felborítva, az edények összetörve. Egy repedt dézsa savanyított paradicsommal és paprikával. Mindenütt limlom, rongydarabok, különböző színű, összegabalyodott gyapjúfonalak. A padlón szétfolyt sós lé cuppogott a lábunk alatt. Savanykás, csípős szagot árasztott. Bementünk a hátsó szobába, ahol sötét volt, és hatalmas tűzhely feketéllett. Bloh itt ledobta a földre a telefonközpontot, amelyet állandóan a vállán cipelt, ráült és így szólt:

– Kidöglöttem!

Szeme le-lecsukódott.

– No, megyek felderítésre, maga pedig forraljon addig vizet feketéhez – mondtam és kimentem a házból.

Bekukkantottam néhány árván álló, kifosztott házikóba, találtam egy fakanalat, egy üveg paradicsomlét és az egyik udvaron fogtam egy tyúkot.

Három román lovaskatona odakötötte lovát egy félig szétszedett kerítéshez, majd guggon ülve, meggémberedett lila ujjaikat a tűz fölé tartva, főzni kezdtek valamit egy bográcsban. Odamentem hozzájuk és megszólítottam őket.

– Piine?[1] – kérdeztem.

A románok felém fordították fejüket és siránkozó hangon sietve azt felelték:

– Nu este piine! Nu-i![2]

Elővettem zsebemből tíz kockacukrot és rájuk mutatva azt mondtam:

– Ti nekem piine, én nektek cukor. Cukor! Jó? Piine – cukor!

A románok sóváran néztek a cukorra és bólintottak. „A kutya mindeneteket" – gondoltam. Sokáig alkudoztak. Néhányszor visszadugtam a zsebembe a cukrot és úgy tettem, mintha el akarnék menni. Ők izgatottan kiáltottak valamit, és szemük elhomályosodott. Visszatértem, erre ismét felélénkültek. Végül is elcseréltem tíz kockacukrot két nagy kétszersültért, amelyet a románok egy „Piine militara" feliratú, szennyes papírzacskóból vettek elő. Amikor eltávoztam, kezüket ellenzős katonasapkájukhoz emelték. Mire visszatértem a parasztházba, már élénken lobogott a tűz. A bográcsban forrt a kávé. Bloh a szomszéd szobában vesződött valamivel, a tűzhely körül ismeretlen román katonák ültek és beszélgettek. Beszélgetésükből nagyon keveset értettem meg, de az is elég volt ahhoz, hogy elboruljon a tekintetem. Bloh a tűzhely mellett ült és vastag papirosból sodort cigarettát szívott, amelyet csipetnyi ma-

[1] Kenyér?

[2] Nincs kenyér! Nincs!

horka maradékával töltött meg. A tűz fényénél világosan kirajzolódott borotválatlan arca, húsos, horgas orra és nyaka a kiugró ádámcsutkával.

– Ide figyeljen, Bloh – súgtam neki, a román katonák felé kacsintva –, ezek éppen arról beszélnek, hogy a mieink kiürítették a falut.

– Honnan tudja? – kérdezte és elsápadt.

– Egyet-mást megértettem ... Várjon rám itt. Mindjárt megtudom, hogy állunk.

Kirohantam az utcára. Csaknem teljesen sötét volt már. Szürke, felhős ég borult alacsonyan a házak fedele fölé, apró szemű eső szitált, a lábam meg-megcsúszott az agyagos talajon. Körös-körül olyan csend volt, hogy borzalom töltött el. A falu végén a fedezékekben egy lélek sem volt. Megtorpantam, visszatartottam lélegzetemet és hallottam, hogyan lüktet gyors, hangos lüktetéssel a vér halántékomban. Körülnéztem és úgy rémlett, hogy az egyik udvaron a kazlak mögött emberek állnak.

– Hé, ki van ott? – kiáltottam.

Senki sem válaszolt.

E mérhetetlen csendhez képest hangom gyengének, halknak, ijedtnek hatott. A síkos talajon meg-megcsúszva és erőfeszítéseket téve, hogy el ne essem, visszafordultam, és úgy éreztem, hogy valaki lohol utánam.

– Maga az? – kérdezte idegesen Bloh a hátsó szobából, amikor meghallotta lépteimet a pitvarban. – No, mi a helyzet?

– A falu alól elvonultak. Szedje össze a holmiját, az istenért, gyorsan!

Beléptem a szobába. A román katonák a padlóra heveredve feküdtek. Arcuk nyugodt volt és derűs. Élénken beszélgettek valamiről, közben széles, gondtalan nevetéssel és ránk pillantva összekacsintottak, miközben egymást lökdösték lábukkal. Mindenesetre nem románul, hanem valamilyen más nyelven beszéltek, amely hasonlított az oroszra.

– Ezek bolgárok – mondta Bloh. – Romániai bolgárok. Na, én kész vagyok.

– Meg kell nekik mondani, hogy haladéktalanul tűnjenek el innen, ha nem akarnak fogságba kerülni. Fél órán belül itt lesznek a bolgár lovas járőrök!

Odaléptem az egyik kövér, holdképű katonához:

– Figyelj ide, testvér, menjetek el innen! Az oroszok elhagyták a falut. Most bolgárok jönnek ide.

Értetlen arcot vágott és panaszosan ezt mondta románul:

– Nu stiu rusesti – Stii românesti?[3]

Fejembe szökött a vér.

– Hazudsz, gazember! – ordítottam elfúló hangon. – Saját fülemmel hallottam, hogy oroszul beszéltél. Te bolgár vagy! Bloh, adja ide a revolvert!

– Nem, nem! Nem lenni bolgár! Én roman alattvaló. Minek revolver? Mi románok. Te testvér.

Felállt, elnevette magát és megveregette a vállamat.

– Na, gyorsabban! Mondd meg társaidnak, hogy azonnal menjenek el! Hallod?

– Ne kiabálj, testvér! Nem elmenni. Bolgárok nincsenek. Gyertek velünk lepény enni.

– Miféle lepényt? Hol?

– Hát itt a szomszédban. Egy házban. Ott miénk sokan lenni, lepény sütni.

Nem fért hozzá kétség, hogy ezek a katonák a saját hadseregük fogságába szeretnének kerülni.

– Na, gyorsabban! Vezess minket oda, ahol lepényt lehet enni – mondtam. – Gyerünk, Bloh. Tartsa készenlétben a tőrt, nekem meg adja ide a revolvert.

Minden perc drága volt.

Bloh kezembe adta a revolvert, átvetette vállán a telefonközpontot és fejébe nyomta kucsmáját. A románok felcihelődtek.

[3] Nem tudok oroszul. Tudsz románul?

– Na, mozgás, mozgás! Menjetek előre. Vezessetek minket.

Hátukra dobták karabélyukat és miközben össze-összenéztek, kelletlenül az ajtó felé indultak. Előreengedtük őket.

– Ez a kedves társaság – súgtam oda Blohnak –, úgy látszik, fogságba akar esni. Egyszerű a számításuk. Hiszen valamennyien bolgárok.

– Úgy van – felelte Bloh, elfújta a gyertyát, kivette a palack szájából és zsebre dugta.

Sötét lett.

Kiléptünk a házból. Koromsötét éjszaka volt. Csak nagy nehezen lehetett megkülönböztetni az eget a házak fedelétől és a fáktól.

– Megölnek bennünket – suttogta Bloh a fülembe.

– Vigye el őket az ördög! – mondtam, és szörnyen vadnak és idegennek éreztem ezt a „vigye el őket az ördög"-öt. Nem féltem. Inkább valamilyen megmagyarázhatatlan önbizalom töltött el.

Egy másodpercre valamennyien megtorpantunk, és hallgatóztunk. Távoli lódobogást hallottunk. Óvatosan haladtunk előre. Valahol messze, talán nyolc versztányira, hirtelen ugatni kezdett egy kutya. A román katonák izgatottan összesúgtak. Vékony fénysáv villant. Alighanem a szomszéd ház ablakából.

– Itt vagyunk! – mondta a kövér bolgár.

– Jól van, jól van! Menjetek előre!

A katonák összetorlódtak a nyikorgó kiskapu előtt, majd kelletlenül beléptek a házikóba. Zúgolódtak és káromkodtak.

– Bloh, maga maradjon itt a kiskapuban. Ha valami történnék, kiáltson. Ha én kiáltok, szaladjon hozzám.

Beléptem a házba. Az élénken lobogó tűz mellett hat román katona hevert. Egy részük levetette egyenruháját. Mások dohányoztak. Az egyik, feltűrve ingujját könyöke fölé, sárga, illatos tésztát dagasztott egy teknőben. Közvetlenül a tűz fölött,

a parázson egy serpenyőben sertésszalonna sült, sisteregve, ínycsiklandó szagot árasztva.

Nyilván eszük ágában sem volt, hogy innen elmenjenek. Bolgárul beszélgettek. Mindez gyanút ébresztett. Azok a katonák, akik ide vezettek, karabélyukat a padlóra dobták és a tűz köré telepedtek. Hirtelen átvillant az agyamon, hogy talán már tíz perc múlva itt lesznek a bolgár lovas járőrök. Eszembe jutott az a katona, aki levágott füllel és átlőtt lapockával szökött meg bolgár fogságból, és elcsigázva, a szörnyű élmények következtében szinte tébolyultan érkezett az üteghez. Ideges, kapkodó cselekvési vágy szállt belém hirtelen, és kiabálni kezdtem a román katonákra. Minthogy úgy véltem, nem értenek meg oroszul, francia mondatokat kezdtem összeeszkábálni, gondolván, hogy azt majd megértik.

– Je suis volonteur russe! C'est la même chose, qu'officier! Mordieu![4] Ki a házból azonnal!

A románok tanácstalanul tekintettek ide-oda, és úgy tettek, mintha fel akarnának állni. Közelebb húzódtam az ajtóhoz. Az a katona, amelyik a tésztát dagasztotta, elmosolyodott, rámutatott a teknőre és cuppantott. Kivettem tokjából a revolvert és a világosságnál megnéztem a dobot, van-e benne töltény. A románok felugráltak helyükről és gyorsan csoportba verődtek. Arcuk gonosz kifejezést öltött, és egyikük-másikuk nyíltan káromkodott.

– Gyorsabban, gyorsabban! Az ördögbe!

Libasorban vonultak az ajtóig és kiléptek az éjszakába. Végtelen lassúsággal vánszorogtak a másodpercek, mindegyik egyre közelebb hozta a veszélyt. Végre kilépett az utolsó katona, utána pedig én. A benti világosság után csak tapogatózva lehetett előrehaladni: egyik kézzel a falhoz támaszkodva, a másikkal pedig egyensúlyozva. Itt-ott emberek, fák, háztetők körvonalai kezdtek kibontakozni. Egyszer csak valaki közvetlenül a fülem mellett halk, riadt és feszült hangon megszólalt.

[4] Én orosz népfölkelő vagyok. Ez ugyanaz, mintha tiszt lennék! Az ördögbe!

– Ki az?

Bloh volt. Hangjából ítélve megértettem, mit élt át, amíg én a románokat kizavartam a parasztházból.

– Én vagyok. Hol vannak a románok?

– Itt vannak. Gyerünk. Semmit sem hallani?

– Semmit... De mintha... lódobogást!

Visszafojtottuk a lélegzetünket. Valahol, igen távol, ugatni kezdett egy kutya.

– Rettenetesen félek, Valja – mondta Bloh, először szólítva keresztnevemen.

– Hé, ide jöjjenek, románok! – ordítottam el magam és megijedtem saját hangomtól.

Két sziluett közeledett felénk.

– De hát hol vannak a többiek?

A többiek sehol sem voltak. És esztelenség lett volna keresni őket.

3

Mi négyen elindultunk a nedves, síkos út közepén. Siettünk, meg-megcsúsztunk, kezünk lépten-nyomon a földhöz ért. Messze mögöttünk szakadatlanul ugattak a kuyták, és úgy tetszett, hogy lódobogást hallunk. Szemem hozzászokott a sötétséghez, ennek ellenére mégis nehezen különböztettem meg az út hepehupáit. Hirtelen bal felől, a nedves fák lombsátrán keresztül éles fénysáv vágott a szemünkbe. Az egyik ház ablakából áradt a fény az utcára, még a nagy lánggal égő lámpát is jól látni lehetett az ablakpárkányon. A házat övező, feketébe borult kert közepén bágyadtan izzott egy kihunyó tűzrakás zsarátnoka. A tüzecske magányos szentjánosbogárhoz hasonlított, amely halott, mozdulatlan fénnyel ragyog az erdőrengeteg mélyén.

– Ott... van valaki – mondtam. – Menjünk, nézzük meg.

– Hát velük mi lesz? – kérdezte Bloh, egy fejmozdulattal a bolgárok felé intve.

– Egye meg a fene őket! Bánom is én, ha megszöknek, úgyse megyek velük semmire.

Bloh kitapogatta a kiskaput, és elindultunk egyenesen a tűz felé. A tábortűz mellett egy élő lelket sem találtunk, és alighanem még az imént emberek voltak ott. A nyitott ablak párkányán, a lámpa mellett egy fekete fátylas női kalap feküdt; mintha röviddel azelőtt vették volna le és tették volna oda.

Felsiettünk a nyikorgó falépcsőkön a teraszra és beléptünk a kitárt ajtón a házba. A szoba üres volt, de érezhető volt benne az a megfoghatatlan szag, amelynek alapján határozott biztonsággal megállapítható az ember jelenléte. A falakon légypettyes férfi és női fényképek és vallásos tárgyú olcsó olajnyomatok függtek. A kontár módon, lokális színekkel festett szentek, élénksárga dicsfénnyel a fejük felett, mereven és egykedvűen tekintettek le ránk. A fal mellett hófehér abrosszal leterített asztal állt, rajta latin nyelvű imádságos könyv, rózsafüzér és egy pár fekete kesztyű feküdt.

Bloh belépett a szomszéd szobába, léptei tompán kongtak a kihalt házban. Ott sem volt senki. Megborzadtam.

– Bloh, gyerünk innen!

Kimentünk a pitvarba. A mennyezeten fekete nyílás tátongott – a padlásfeljárat – de lépcső nem vezetett fel. Bloh felnézett és nagyot kiáltott:

– Hé, ki van ott?

Kiáltása mintegy kő gyanánt repült a fekete nyílásba, és ott is maradt. A ház hallgatott. Úgy éreztem, hogy a hajam szála égnek áll, és hideg fut végig a lábamon és hátamon. Szó nélkül futásnak eredtünk, bokrokba és ágakba akadva.

Jó messze voltunk már a háztól, amikor magunkhoz tértünk ijedtségünkből. A futástól kifulladtunk, csuromvizesek voltunk az izzadságtól. A bolgároknak nyoma veszett. Amikor egy keresztúthoz értünk, közvetlen közelünkben nyerítés hangzott fel, horkanás és zablacsörgés hallatszott, majd egy férfihang szólalt meg hangosan, de olyan gyorsan, hogy nem lehetett megérteni, vajon oroszul beszél-e vagy más nyelven.

Földbe gyökerezett a lábunk.

Félre akartam ugrani, hasra vágódni, visszafojtott lélegzettel várni, de továbbra is állva maradtam, mozdulatlanul, akár egy sóbálvány, és magam mellett éreztem Bloh hasonlóan mozdulatlan alakját. Az ég szürke hátterén egymás után jelentek meg a lovasok körvonalai. Nyolcan vagy tízen lehettek. És ekkor, számomra is váratlanul, elkiáltottam magam:

– Ki az?

Bloh meg sem moccant. A lovasok megállították lovaikat, és egy hang a sötétből felénk kiáltott:

– Ki az?

Akkor megszólalt Bloh:

– Oroszok vagytok?

– Oroszok. És ti kik vagytok? – felelte a hang a sötétből.

Odamentünk hozzájuk. A lovasok egészen közel voltak. Egész lényemmel érzékeltem, hogy a veszély elmúlt, de azért a lelkem mélyén mégis félelem mocorgott: hátha mégis bolgárok. Reszkettem.

– Az isten szerelmére, mondjátok meg, messze van a gyalogságunk? – kérdezte Bloh.

– Elment innen – válaszolta az egyik lovas. – Úgy öt-hat versztányira lehetnek.

– És mögöttünk van valaki?

– Senki. Mi vagyunk az utolsó járőr. Állandóan érintkezésben voltunk a bolgár előőrsökkel. Két lovasszázadunk van itt. És ti kik vagytok?

– Mi lemaradtunk – mondta Bloh. – Tüzérek vagyunk. Ő megsebesült. Utolsókként hagytuk el a megfigyelőállásunkat.

A lovas valami érthetetlen szót mormogott, olyasmit, hogy „aha". A csapat még egy percig ott állt, aztán lassan elindult és az országúton folytatta útját.

– Várjatok! – kiáltott utánuk kétségbeesetten Bloh. – Talán csak akad egy tartalék lovatok? Tüzérek vagyunk. Tudunk lovagolni. A társam sebesült.

A lovasok ismét megálltak, és az előbbi hang így szólt:

– Nincsenek lovaink. Menjetek Pantyelejmon-Gyeszusz faluba, nyolc versztára innen. Mi odamegyünk, a mieink ott biztosan letáboroznak. Csak ezen az úton menjetek egyenesen.

Amíg emberek közt voltunk, nyugodt voltam, de éreztem, ha a mieinknek ez a maroknyi csapata magunkra hagy minket, reménytelen, sötét kétségbeesés kerít hatalmába, és szinte már tapinthatóan érzékeltem, hogyan zötyög e kétségbeesés a lelkem mélyén, mint hatalmas, esetlen kődarab. Hirtelen elképzeltem, hogy könnyen elszakadhatunk a járőrtől, letérhetünk az útról, eltévedhetünk ebben a koromfekete éjszakában.

– Lépésben haladjatok, hogy le ne maradjunk... Mert ha lemaradunk, végünk lesz.

– Ne térjetek le az útról, menjetek vagy nyolc versztát – válaszolta az egyik lovas, és a járőr lassan elindult.

Nagy léptekkel a nyomukba eredtünk, dühünkben véresre harapdálva ajkunkat, s reszkető ujjainkkal görcsösen kapaszkodva egymásba, hogy félretaposott csizmánkban el ne csússzunk minduntalan a síkos úton. A járőr hirtelen ügetésbe csapott át és eltűnt a sötétben. Még gondolkozni sem volt időnk. Egy szót sem váltottunk egymással, és egyre csak mentünk, csüggedten, végső erőfeszítéssel, azt várva, hogy talán a falun túl jobb lesz az út. Egyik-másik ház környékén a levegő kifolyt szesz szagával volt telítve, amitől szédült a fejünk és émelyegtünk. A visszavonuló katonák, úgy látszik, feltörték a pincéket, kigurították a hordókat, és puskatussal verték szét őket az utca kellős közepén. A föld át volt itatva silány minőségű román pálinkával, amelyből nem tudni miért, paprika- vagy fokhagymaszag áradt. Hamarosan kiértünk a mezőre. Az út valamivel jobb és egyenletesebb lett. Az űzött vad szimatával sejtve a helyes útirányt, minden erőnket összeszedve mentünk, minthogy magunk előtt csak a szurokfekete mezőt és eget láttuk, mely utóbbi alig volt világosabb a mezőnél. Úgy éreztük, hogy agyunk a gyors meneteléstől és a roppant erőfeszítéstől

koponyánk falát verdesi, és ez tompa sajgást okozott. Teljesen sík vidék volt ez, és csak egy helyen haladtunk el egy sötét domb – nyilván sírhalom – mellett. Bloh botladozni kezdett: izzadt a lába, a verejték beleette magát a csizma által feltört sebbe, amitől szörnyen szenvedett. Éreztem, hogy lemarad, de nem lassítottam. Hallottam hátam mögött ideges, botladozó lépteit, és magam elé képzeltem eltorzult arcát, görbe orrát, és ez érthetetlen módon ingerelt. Ingerültségem csöndes dühbe csapott át. Én is megizzadtam, és tetűmarta, mocskos testem viszketni kezdett. Ez a loholás tíz percig, de lehet, hogy egy óráig tartott, mert az éjszaka sötétje és az egyhangú menetelés következtében elvesztettem időérzékemet.

Bloh végül is nem állta meg szó nélkül:

– Ne siessen úgy! – mondta. – Nem bírok lépést tartani magával.

– De bír! – vágtam vissza nyersen.

– Megizzadt a lábam, és pokoli fájdalmaim vannak – mondta panaszosan.

– Az én lábam miért nem izzadt meg?

– Nincs joga itthagyni! Álljon meg! – kiáltotta.

– Senki sem akarja magát itthagyni. Jöjjön gyorsabban.

– Nem bírok.

– De bír.

Erre váratlanul a legocsmányabb szitkozódásban tört ki, szemrehányások özönét zúdította rám, mondván, hogy meg akarok tőle szabadulni, sorsára akarom hagyni. Hisztérikusan kiáltozott:

– Értem már... Amíg kávém volt, addig szüksége volt rám... Most pedig... természetesen... Adja vissza a kávét! Maga el akarja tulajdonítani.

Kirántottam táskámból a bádogdobozát a kávéval és az arcába akartam vágni, de nem találtam el. A doboz mellette repült el és könnyű koppanással a sárba esett. Hirtelen hátat fordítottam neki és még az eddiginél is szaporábban kezdtem lépkedni. Csüggedt hangon szólt utánam:

– Hát jó, hadd puszuljak itt... Hadd pusztuljak... száradjon ez a maga lelkén...

Előttünk fény villant és kialudt. Megtorpantam. Mintha ló nyerített volna, és utána halk füttyszó hallatszott. Elállt a szívverésem. Bloh mint valami kísértet előimbolygott a hátam mögül!

– Bolgár járőr – mondta.

Hosszú ideig álltunk ott, aztán lassan tovább mentünk, miközben folyton úgy rémlett, hogy halljuk a halk füttyszót, és ismét fellobbanni látjuk a fényt.

4

Nem tudom, mennyi ideig mentünk. Az volt az érzésem, hogy állandóan egy pályaudvar terén vágok át, s hogy ennek a térnek soha nem lesz vége, és ez az érzés félelmetesen valóságosnak hatott. A vak sötétből ismét felbukkant az a bizonyos domb – a sírhalom –, és mi nem tudtuk, egy új sírhalom-e ez, vagy pedig az, amely mellett már elhaladtunk. Mintha egyre csak körbe jártunk volna. Egy idő múltán elgyengült lábunk alatt lejtőssé vált az út. Sötét tárgyak tűntek fel: talán parasztházak, talán szénaboglyák, vagy fák. Láthatatlan tüzek élénk rózsaszínű füstoszlopai villantak a szemünkbe, és mintegy tíz perc múlva egy faluba értünk.

– Földiek, melyik alakulattól vagytok? – kérdezte Bloh, amikor elhaladtunk az egyik tábortűz mellett.

Egy ismeretlen hadosztály számát mondták meg.

A másik tábortűznél megismétlődött ugyanez.

Mindenütt alakulatuktól lemaradt katonák voltak, lerongyolódott, éhes söpredék, amilyen mindig ott kullog a szétvert, visszavonuló hadsereg nyomában.

Odamentünk egy nagy tűzrakáshoz. Körülötte menekültek ültek vagy hevertek. Tüstént megnyugodtunk és biztonságban

éreztük magunkat, mert mindenütt tüzek lobogtak és emberek voltak. Már három óra körül járhatott az idő. Lábunk ólomnehézzé vált, szemünk majd leragadt, és nem volt más vágyunk, minthogy leroggyunk a földre és aludjunk. Nem messze tőlünk egy parasztkunyhó fala fehérlett. Hideg volt. Odamentünk a házhoz. A küszöbön Bloh elővette zsebéből a gyertyát, meggyújtotta és félretolta a reteszt. Az ajtó kinyílt. Bloh belépett, a gyertyát előrenyújtott kezében tartva, aztán éles kiáltással visszahőkölt. A gyertya ugrándozott reszkető kezében.

– Az isten szerelmére... Nézze csak, ott...

Odaléptem s a küszöbről benéztem a pitvarba. A földpadlón egy parasztruhás férfi holtteste feküdt. A halott viaszsárga feje az ajtófélfához ért, homlokán sötétvörös folt, szeme alatt kék karikák, szétvetett piszkos lába viaszfehéren meredezve mutatta a nagy ujjakon levő körmöket. Mellette a padlón egy pár fekete kesztyű és fátyolos női kalap hevert. Becsaptam az ajtót és Bloh után futottam a tűzhöz. Egy ráncos képű, öreg román nő látva arcunkat, magyarázni kezdett valamit, mindegyre az ajtóra mutogatva. Nem értettünk semmit, ő azonban szemét meresztgetve, megpróbálta mégis megértetni velünk, mi történt. Szóáradatából két szó mindent megmagyarázott: „bolgár... kém".

Kint a szabad ég alatt hideg volt. Bementünk a csűrbe és belefeküdtünk a meleg zabba.

– Miért volt ott az a kesztyű és kalap? – kérdezte Bloh halkan.

Nem válaszoltam. Féltem, és egyre magam előtt láttam a holttestet. Aztán nagy nehezen elaludtunk. Reggel sokáig tartott, amíg kiráztuk ruhánkból a zabot és ismét elindultunk.

A vidék jellege megváltozott. Lankás lett és festői. Ismét a házunk, a szülővárosom, a tenger jutott az eszembe. Ismét üldözni kezdtek, mint holmi látomások, a békés és bőséges élet képei. Elképzeltem, milyen jó lenne most csónakázni, kölöntét

fogni horoggal, vagy teniszezni. Gondolatban végigsétáltam egy nyaralótelep immár üres és titokzatos villái között. Szinte hallottam a száraz falevelek zizegését, a salak csikorgását és a nők lágy, finom hangját. Szokatlan élesen képzeltem magam elé a szimfonikus hangversenyt a városi parkban. A zenekar kagyló alakú emelvényének fényes fala visszaveri a villanykörték fényét. A lámpák vakító csillagokként tündökölnek és megvilágítják a mozdulatlan zöld akácfákat, a tintafekete ég díszletnek ható hátterén. Körös-körül csupa jóllakott, vidám ember, akik csak az imént fogyasztottak nagy gyönyörűséggel fagylaltot, most pedig a zenében fognak gyönyörködni. A zenekar játszani kezd. A gazdagon ömlő, szép hangok hol selymesen, hol trillázóan, szinte érzékelhető díszítéssé fonódnak össze, amelynek színeit mintha a fül képes lenne megkülönböztetni: vörös, lila, halványkék, kristályosan áttetsző. Csajkovszkij „1812" nyitányát játsszák.

Micsoda szépség!

– Ne rohanjon úgy! Fáj a lábam – mondta Bloh.

Ránéztem piszkos, elgyötört arcára, sárral befröcskölt, hitvány köpenyére, és így szóltam:

– Micsoda hazugság!

– Mit tart hazugságnak? – kérdezte Bloh.

– Hát mindent – feleltem. – Maga hallotta Csajkovszkij „Ezernyolcszáztizenkettő"-jét?

– Hallottam.

– Micsoda förtelem!

Fojtogatott a düh.

– Szépség, szépség! Csak nem fogja ezt a rondaságot, mindezt, ami itt van – a hullákat, a tetveket, a piszkot, ezt a förtelmet – száz év múlva valamiféle Csajkovszkij csodálatos szimfóniává változtatni és holmi... „Ezerkilencszáztizennégy"-nek elnevezni! Micsoda hazugság!

Bloh hallgatott. Arca elmélyültséget, döbbenetet, fáradtságot és éhséget tükrözött.

– Miért éppen fekete kesztyű és kalap volt ott? kérdezte. – Nem értem.

Felrémlett előttem ennek a szörnyű éjszakának a képe és sóvárogva azt mondtam:

– Csak már a Dunánál lennénk!

5

A Duna nyilván nem is volt olyan messze, mert a levegőben már érezhető volt valami alig érzékelhető nyirkosság.

Útközben sárga lombkoronájú bükkfák bukkantak fel, amelyekről már félig lehullottak a levelek és élénk színű szőnyegként terültek szét a földön.

Kékes színű, hideg reggeli köd gomolygott, de körös-körül már világosság volt, és éreztük, hogy a köd mögött süt a nap, és derűs idő köszönt ránk.

1917. aug. 9.

KRANTZ KÍSÉRLETE

I

Egy bizonyos Krantz nevű fiatalember, matematika szakos egyetemi hallgató – hirtelenszőke, tagbaszakadt legény, tömpe német orral, boltozatos, makacs homlokkal és egymástól messze ülő kék szemmel –, a világon legjobban szerette a tiszta matematikát, és semmit sem várt az élettől: sem jót, sem rosszat. Azért szerette a matematikát, mert annak egyszerű, bonyolult és elvont filozófiája igen jól illett az ő szokásaihoz, világszemléletéhez, és pompásan elboldogult vele a világban. Az élet fő célját abban látta, hogy helyesen, logikusan gondolkozzék az ember, és ennek következtében olyannak lássa a világot, amilyen a valóságban, nem pedig ahogy a legtöbben elképzelik, akik nem tanultak felsőbb matematikát, de regényeket, verseket olvasnak, szerelmesek és színházba járnak. E cél elérésének eszközei azok a szükséges feltételek, amelyek közt nyugodtan lehet gondolkodni: meleg szoba, jó ruha, ebéd, tea és cigaretta. Krantz szerényen élt és keveset költött: csak annyit, amennyi a szobára, élelemre, könyvekre, írószerekre, villamosra, mosásra meg cigarettára kellett. Mindig tisztességesen öltözött, ha nem is piperkőc módra, sötétkék zsávoly szövésű nadrágot viselt, amely akkurátusan rásimult erős ikrájú, kurta lábára és vastag fekete egyenkabátot, amely a varrásoknál kissé kikopott, de jól ült zömök törzsén és széles vállán. E kabát vastag hajtókái mindig kemények és jól vasaltak voltak, kunkorodás nélkül úgy álltak, mintha tölgyfából lettek volna. Krantz a diplomamunkáját írta, az 1873. évi üstökös pályájá-

nak kiszámításáról. Nagyon nehéz, tisztán elméleti és érdekes munka volt ez.

Kívülről mi sem zavarta e munka nyugalmas folyását. A város környéki ház vastag falain túl haldoklott az ostromlott város, ez az utolsó tüzes, lármás, háborgó Babilon. Elegáns utcáin négy európai hatalom katonái masíroztak. A sarki virágárusnők olyan bodros, nagy krizantémokat árultak, mint egy márkinő púderezett feje, és a dologtalan tömeg felett könnyű enyészetszag terjengett kérlelhetetlenül. A kávéházak még zsúfolásig tele voltak szép nőkkel és tiszti köpenyekkel, s a kékes cigarettafüst drága illatszerek és forró kávé párájával elegyedve, valami rendkívüli boldogság ígéretével izgatta a megzavarodott, bódult embereket – de a titkos szállásokon már szigorú, kemény emberek gyülekeztek, illegális nyomdákban a kézisajtók különös, rendkívüli jelentésű, szürke papírlapokat húztak le, és valahonnan, egy titokzatos központból megérkeztek a felkelés vezérei. A vörös csapatok három felől mind közelebb nyomultak a városhoz, és a kávéházakban vörös bort iszogató, kokaint szippantó, kártyázó, szerelmeskedő, üzleteket kötő és kereskedelmi szerződéseket aláíró őrültek felének sorsa már megpecsételtetett. De a diák, négyzet alakú, világos szobájában minderről semmit sem tudott. Vaságy volt a szobában, könyvszekrény, s a nagy, világos ablaknál íróasztal, rajta gondosan lerajzszögezett, piros itatóspapír. Az íróasztalon rendben szétrakva az írószerek, könyvek és apró betűkkel takarékosan teleírt papírlapok. Az ablakdeszkán egy negyed ívnyi tiszta fehér papírra kis kupac aranysárga, illatos dohány volt szórva, és ettől mindig mézes illat terjengett a szobában. Az íróasztal mellett fekete iskolai tábla lógott, telefirkálva kis fehér, ferde betű- és számoszlopokkal, írásjelekkel, meg egymást szelő kis ellipszisekkel, körökkel, egyenesekkel és görbékkel, mindezek roppant pontossággal kikalkulálva. Ősz volt, s a munka a befejezéshez közeledett. Krantz napról napra mélyebbre hatolt a törvények ismeretében, amelyek a csillagok, bolygók, üstökösök és egész világok mozgását megszabják.

Ezeken jártatva eszét, megszokta, hogy számokban, képletekben és körívekben gondolkozzon, és ezek egzakt, szabályos és harmonikus világában élt. El-eltűnődött az élet értelmén. Minthogy logikus gondolkodással arra az eredményre jutott, hogy az emberi élet fő célja a helyes gondolkodás szükségszerűsége, amellett minden egyéb szükségszerűség esetleges, úgy vélte, hogy ezt kísérlettel kell alátámasztani. S kieszelt egy kísérletet, amely abban állt, hogy ő, Krantz egyetemi hallgató, három egymást követő estén elmegy egy kártyaklubba, szerencsejátékon ötvenezret nyer, és, amikor megnyerte, a kísértés ellenére mit sem változtat életén, továbbra is csak annyit költ magára, amennyit addig költött, vagyis csak a legszükségesebbet. Ezzel a kísérlettel két dolgot kívánt önmagának bebizonyítani: először, hogy a gondolat ereje és a képesség annak logikai irányítására legyőzi azoknak az embereknek esetleges, de szükségszerű képzeletvilágát, akikkel kártyázni fog, másodszor pedig, hogy annak a kitapinthatatlan világnak, amely a fizikai, tapintható világot szükségszerűen körülveszi, semmi jelentősége annak számára, és jelenléte benne merőben esetleges. Egyébként Krantz nem tudta pontosan, hogy miben is áll voltaképpen ennek a kísérletnek ereje és szükségszerűsége. Érezte, hogy megvan a kísérletnek ez a szükségszerűsége és ereje. És életében először, anélkül, hogy ennek tudatában lett volna, Krantz egyetemi hallgató olyasminek rendelte alá magát, amihez nem szigorúan törvényszerű gondolkodás útján, hanem érzés útján jutott el. Ezt a kísérletet kigondolván otthon magához vett kétszáz rubelt, elment egy kártyaklubba, negyed óráig járkált a játékasztalok között, egy teremben, ahol chemin de fer-t játszottak, gondolkozott, leült az egyikhez, és egy óra alatt tízezer rubelt nyert.

Ugyanezen az estén egy kis kabarészínpad fiatal színésze, művésznevén Zoszin, egyedül ült a közös öltözőben, és a festéket mosta le arcáról. Befejezte a számát, aznap este már nem volt több jelenése, és elmehetett – ezért ráért.

A tükör előtt Pierrot maszkját tüntette el az arcáról. Vastagon bekente vazelinnal a festéket, amely már keményen rászáradt, s a homlokán, a szeme és a szája körül kellemetlenül húzta a bőrét. Sűrű, tragikus fekete szemöldök nézett vissza rá a tükörből, kék foltok a szeme alatt, piros száj, mint egy seb, és halottsápadt orcák. Csak a két meleg, rózsás, élő füle, amit nem ért a festék, ütött el a fehér álarctól.

Zoszin borzongott. A színpadon hideg volt, és a felemelhető, tologatható kulisszákból, a függönyből és a nézőtérről huzat áradt. A kulisszák mögött azonban, az öltözőkben jól be volt fűtve. A fűtőtestek pattogtak a hőségtől, olajfestékszag terjengett, és nem lehetett hozzájuk érni. Ettől szédült. Miután vazelinnal bekente az arcát, törülközővel kezdte dörzsölni, másmás részt kerítve sorra, hol a homlokát, hol a szemét, hol állát, nyakát. És ahogy a festék lekerült róla, úgy tűnt elő az igazi arca. A festett fekete szemöldök alól kibukkant a másik, szintén fekete, de keskeny és rövidke szemöldök: egyik arcán nagy barna anyajegy látszott, s a keskeny, hajlott orr ismét a valódi, pontos, szabályos formáját öltötte fel.

A megtisztított, ledörzsölt arc száraz fénnyel csillogott a tükör két oldalán felszerelt kis lámpák fényében. Zoszin nemcsak a tükörben látta ezt a fényes, csillogó arcát, hanem a tükrön kívül is látta és érzékelte, s formáját és terjedelmét kis kígyózó fénysugarakkal jelölte. Szeméből, a két orcájából, orrából és szemöldökéből sugarak indultak ki, és vékonyka tűkként nyúltak a tükör felé, síkos felületén szánkáztak, és visszaverődve, a mélyébe hatoltak, a benne tükröződő archoz.

A saját arcán kívül Zoszin a tükörben egy színlapot is látott, amely a háta mögött kissé oldalvást lógott a falon. A szín-

lap alsó szélei óvatosan mozogtak, felpöndörödtek és megmegrezdültek.

„Ahá – szólt hozzá Zoszin gondolatban – azt hiszed, nem látlak, és a hátam mögött mozgolódol. Pedig nagyon jól látlak a tükörben. Nono, kis türelem, majd meglátjuk."

S nyomban megijedt a saját gondolataitól.

„Úristen, a huzat teszi – megőrülök . . ." – gondolta megint.

Szája kiszáradt és égett, egész testében gyengeség áradt szét, és haja töve kínosan viszketett. A szomszédos öltözőben ruhasuhogás és női hangok hallatszottak. Ezek a hangok és a suhogás élesen belehasítottak Zoszin agyába, és csaknem fizikai fájdalmat okoztak neki. Szeme és szempillája elnehezült. Felöltözött és kiment.

Ahogy a folyosón, ahol egy tűzoltó sisakja fénylett, a nézőtér felé tartott, a színpad bejáratánál illatos meleg szél csapta meg, és arca mellett égszínkék muszlinsál libbent el. Klementyeva, a táncosnő, sarkatlan cipőjében keményen járva, kilépett a színpadra a folyosó deszkáin. Csaknem meztelen volt. Feszes, rózsaszínű trikóba bújtatott lába könnyedén és szabadon feszült, s jól fejlett lábikráját, vállát és nyakát mintha nyers, érzéki erő öntötte volna el. Partnere és szeretője szintén rózsaszínű mezben, szénnel rajzolt szemöldökkel, leszegett fejjel, mint egy bika, egykedvűen követte. Klementyeva kitűnő táncosnő volt, de feslett és megvásárolható. Ezt mindenki tudta. Zoszint lázba ejtette a nő alakja, sima, gömbölyű karja, erős lábikrája, és az, hogy mindenki tudott és beszélt a feslettségéről és kaphatóságáról. Ismét érezte azt az erős, ideges reszketést, nemcsak a testében, hanem a lelkében is, amit csak az érzékiség ébreszthet.

Arca tüzelt, amint a nézőtér sötétjéből a színpadra nézett. A zene szenvedélyes nyíltsággal szólt, s a láthatatlanul színes hangok sugarasan törtek fölfelé a megvilágított zenekarból, majd meg átlátszón üveges, hosszú, bágyadt hullámokban áradtak szét. Ezek a hangok egész szenvedélyes erejükkel rejtett

érzéseket tártak fel, és gyötrően ígérték a gyönyört, amit pedig nem adhattak meg.

A színpadon, kék rivaldafényben, s a reflektorok reszkető és sziszegő, ibolyaszínű foltjaiban ott libegett Klementyeva a szeretőjével. Minden mozdulatuk pontosan kiszámított, lágyan ovális és sokszínű volt, s a zene elválaszthatatlan alkotóelemének tűnt fel. A két szép, bűnös test, a férfié meg a nőé, szüntelenül, könnyedén és gyorsan mozgott, mozdulataikkal és gesztusukkal valami makacs, lényeges gondolatot fejezve ki. Ez a gondolat zengett a muzsikában, az ibolyaszínű foltok vékony sziszegésében, és abban a feszült csendben, amely a nézőtér sötétjében láthatatlan több száz ember feje felett honolt. Ez a homályos fő gondolat töltötte el Zoszint is, a színészt.

A feje fájt, érzékei az előző napi kokaintól eltompultak. A táncos klasszikus, szép fején kékesen csillámlott a pikkelyes sisak, szüntelenül apró kis kék csillagok gyúltak a színpad homályában, cikázva egymásba folytak és kilobbantak. Zoszinnak úgy rémlett, mintha a szeme előtt kis kék kaleidoszkóp-üvegek sziporkáznának és szóródnának erre-arra. A szíve sajgott...

Nem igaz, amikor azt mondják, hogy az élet értelme s a boldogság a bölcs, nagy emberek könyveiben rejlik; nem igaz, amikor azt mondják, hogy az ember legfőbb megnyilvánulása ezen a földön a művészet; nem igaz, hogy a szerelem a legszentebb és legnemesebb érzés, ami az ember lelkében lakozik. Nem igaz, nem igaz. Csak egy való, vitathatatlan és igazi boldogság van: jóízűen, sokat enni, a legfinomabb, drága ruhákban járni, a legjobb és legdrágább cipőt húzni fel, és hogy az embernek arany cigarettatárcája meg selyemzoknija legyen, és zsebkendői meg finom bőrtárcája, és annyi pénze, hogy minden kívánságát kielégíthesse, és Klementyeva, a feslett, megvásárolható, gyönyörű nő legyen a szeretője. Ezt érezte Zoszin, amint a táncot nézte, és hallgatta a muzsikát, és ezzel az érzéssel együtt a lelkében sejtelmes sóvárgás és keserűség ébredt. Elképzelte, hogy hamarosan, éppen most, este, valami nagyon

fontos és jelentős dolognak kell történnie, amitől minden megváltozik és olyanná lesz, amilyennek lennie kell. De ugyanakkor tudta, hogy ez nem történik meg, mert ez a fontos és jelentős valami egyáltalán nem is létezik és mert a kokain utáni napon mindig ilyen csalóka képzetei támadtak. És mégis, engedett ennek az érzésnek, amely erősebb volt minden más érzésénél, és elment, hogy megkeresse ezt a fontos és jelentős valamit. Olyasféle érzés volt ez, mint amilyennel tizenhat éves gimnazista korában, ködös tavaszi estéken sietve, gyorsan megkerülte a sötét és sejtelmes mellékutcákat, ahol a járdákon nők sétálgattak.

Akkor elöntötte a forróság, szeme és fejbőre tüzelt, forró szája kiszáradt, és a furcsa, nagy feszültségtől úgy támolygott, mint egy részeg, messziről nőnek nézve a rendőröket és az éjjeliőröket is.

Akkor nemi közösülésre vágyott, de még valami más, gyengéd igazi szerelemre gondolt; a nő kívánása iszonyú bűnnek tűnt fel előtte, mentségeket eszelt ki a maga számára; elképzelte, hogy valami rendkívüli találkozást keres. Akkor hitt is, meg nem is önmagának. Szakasztott ilyen érzéssel lépett ki most a színházból.

Esett; a rózsaszínű lámpák folyékony aranyként csobogtak a tócsákban, csillogtak a járdák fekete aszfaltján, és homályos, földre szállt bolygókként fénylettek az utcákon és a házak között. Sötét emberek jártak az esőben, vizes esőköpenyek és esernyők fénylettek. Bérkocsik kerekei nyikorogtak a kövezeten, s a lovak patái szikrákat csiholtak a vizes gránitból. Daloltak és fénylőn zúgtak el a villamosok. Nyomukban kék cseppek hullottak a vezetékekről, és könnyű, halk loccsanással, vakító csillagokká gyúltak; körös-körül az égbolton távoli villámok cikáztak. Zoszin ugyanazokon a sötét és sejtelmes mellékutcákon ment, amelyeken ifjúkorában járt, de most egyetlen nő sem közeledett hozzá; nyilván megérezték a különös, csalhatatlan ösztönükkel, hogy nincs pénze. Ez sértette, s a pénzre vonatkozó gondolatok ismét feltámadtak benne, és kí-

nozták, és Zoszin öntudatlanul oda ment, ahol sok pénz van, ahol szinte értéke sincs, de ahol mindenben a pénz iszonyatos hatalma érződik és nyilvánul meg.

3

Az „Árkádia" klubban tizenegy órakor már nagy játék folyt. Kis klub volt ez, és mindenki bejuthatott, de jártak oda kereskedők, színészek, hamiskártyások, és nagy összegekben ment a játék. Chemin de fer-t játszottak. Több nagy, négyzet alakú terem volt a klubban, és mindegyiknek megvolt a maga sajátos, a többitől különböző légköre. Minden asztalnál minden este ugyanazok az emberek gyűltek össze, ugyanazok a szavak és bemondások hangzottak el, és ugyanaz a hangulat uralkodott. Zoszin abba a terembe ment, ahol a legszabadabb légkör volt, ahol lehetett kibicelni és ahová rendszerint járni szokott. Ebben a helyiségben mindig többen voltak, mint a másikakban, és vidámabb a hangulat. Belépve, mindig ugyanazokat az arcokat és hátakat látta. Éppen az ajtóval szemben volt egy asztal, amelynél, arccal a bejárat felé mindig egy kövér és vörös képű vállalkozó ült, jobbra Zvjozdalov kupléénekes, balra egy szürke ruhás detektív, hegyes orrú és bodros fejű, háttal az ajtónak pedig egy Tamara nevű lány, fekete ruhában és hamis gyönggyel a vastag, nagy fülében. Tamara ezúttal hiányzott, s a helyén Zoszin hátulról egy hirtelenszőke frizurát pillantott meg. Az ismeretlen diák, kurta kezét szétterpesztve, ujjaival az asztal lakkozott széleire támaszkodott, s füstkarikákat eregetve, kurtán mondogatta: „Háromszáz. Elég. Nyertem." Abból, ahogyan beszélt, és a játékosok arcáról látnivaló volt, hogy kivételes helyet foglal el ebben a társaságban.

– Kibicelsz? – kérdezte a kupléénekes, amikor Zoszint megpillantotta.

– Igen, kibicelek – felelte Zoszin legyintve. – Leégünk, testvér, még cigarettára sincs pénzem.

Odalépett az asztalhoz és figyelte a játékot. A kártyák gyorsan és könnyedén repkedtek a zöld posztó felett, ráterültek, majd ropogó legyezőkké gyűltek a játékosok kezében. Kis kefék, kréták, hamutartók, fehér számok, félig ürített poharak keveredtek a papírpénzhalmokkal. A hamutartókból feszes fehér szálak kanyarogtak a mennyezet felé. A dohányfüstben csak a villanykörték izzó szálát lehetett látni, s az arcokat és alakokat mintha vastagon felrakott, elmosódó pasztellel festették volna. Lent az étteremben vonószenekar játszott, s a szenvedélyesen erőlködő, hamis hangoktól Zoszinnak minden olyannak tűnt fel, mint a mozivásznon: szépnek, testetlennek és ígéretesnek. A különféle hangokon kiejtett szavak és mondatok úgy jelentkeztek az öntudatában, mintha nem a fülével hallaná, hanem könyvben olvasná őket. „Ötszáznegyven. Vigye. A dáma kér. Mulat a király. Igen, légy erős, befuccsoltál! Emeljen. Kész! Adok. Ezerkétszáz a bank. Ezret adjon. Tessék. Négyszázhatvannal jön." A zenekar különféle darabokat játszott, és ahogy ezek cserélődtek, úgy változtak Zoszin benyomásai is. Elképzelte, hogy kék holdfényben, puskával a vállán, vadász tör a megcsillanó, reszkető bozóton át. A ringó gallyak arcába csapódnak. ... Fehér műút, felette porfelhő szálldos ... autó robog. Távolból lovasok követik ... Az autó egy pillanat alatt megnő, suhantában eltakarja a vásznat, és eltűnik ... Lovasok vágtatnak ... megnőnek, elfedik a vásznat, eltűnnek. Fehér ruhás asszony, grófnő, a tóparton ... A víz feketén gyűrűzik. Az asszony sápadt. Hattyúk úszkálnak. Egy férfi szótlanul odalép hozzá, nyári öltönyt visel, panamakalapot, és kifogástalan lakkcipőt. Kezére hajol ... Kártyaklub. Dohányfüst. Nagyban megy a játék. Kezek, arcok és kártyák villannak a pergő filmszalagon. „Double. Nyert! Négyezer van a bankban ... Kérem ... Királyok mulatnak ... Adok. Elég. Nyert! Ezerhatszáz, és kvittek vagyunk ... A dámája kér, bocsánat ... Tessék. Hatezernégyszáz a bank." Zoszin látta, hogy a vállalkozó kivörösödött arca egyre feszültebb lesz, szeme szánalmasan összeszűkül. A detektív nyugtalanul

izgett-mozgott a helyén, a kupléénekes pedig ajkát harapdálta és rekedten fütyörészett. Az ismeretlen diák háta meg se moccant, két keze ugyanolyan keményen és határozottan támaszkodott az asztal szélére. Jobb felől nagy halom papírpénz hevert mellette. Jobbját felemelve, karját, mintha fából volna, mereven behajlította, s a belső zsebéből kopott, de jó minőségű sárga tárcát húzott elő, akkurátusan megszámolta a pénzt, vastag kötegbe rakosgatta, és keze falapátként ismét a belső zsebébe süllyedt. A játék folytatódott. Párviadal a diák meg a vállalkozó között. Ez utóbbi minden pénzét bevetette, és sok pénz volt nála. Egész tömeg gyűlt az asztaluk köré. A vállalkozó az izgalomtól megéhezett, s egy adag borjúsültet rendelt. Nem nézve a tányérba, villájával bambán kotorászott benne, nagy falatokat rakott a szájába, csak félig rágta meg az ételt, s a bal arca állandóan fel volt fújódva, mintha egy kemény gumilabdát tartogatna ott és forgatna a nyelvével. Zoszin oldalvást állt és figyelte a játékot. Izgult, és ahogy az lenni szokott, iszonyúan kívánta, hogy valamelyikük mielőbb győztesen kerüljön ki a küzdelemből. Minthogy a diák állandó nyerésben volt, azt várta, hogy ő lesz a nyertes. Amikor a diák vesztett, akkor elment az asztaltól, idegesen járkált egyik teremből a másikba, más asztalok körül lézengett, majd visszatért, hogy mielőbb lássa nyerésben a diákot. A kupléénekestől szedegette a cigarettát és mohón szívta a füstöt. A büfében a kollégái konyakkal kínálták meg, s mint az ideges, gyenge emberek, már kéjesen szédelgett a füsttől, a tömegtől, a zajoktól és a fénytől, főleg pedig attól a nagy halom pénztől, amit a diák vastag zsávolyszövetbe bújt könyökénél látott. A diák az utolsó bankot is elvitte, megszámolta a pénzt, vastag tárcájába tette, s könyökben mereven behajlítva karját, kezét, mint egy kis lapátot, ismét a vastag kabáthajtóka mögé dugta.

– Kilencezerötszáz az egész – szólt felállva. – Elég volt!

A vállalkozó kényszeredetten mosolygott.

– Szerencséje volt. Utoljára kilenc kezet ütött. Talán megengedi, hogy hitelbe játsszak.

– Csak készpénzbe játszok – felelte a diák. – Ha tetszik, holnap. Ugyanebben az időben itt leszek.

Megfordult, és ráérősen, sűrűn rakosgatva lábát, a büfébe ment, felhajtott egy pohár szódavizet, rágyújtott egy vastag cigarettára, és az órájára pillantott. Zoszin követte, és amikor amaz rágyújtott, megjegyezte, maga sem tudva, miért, és megvetve magát érte:

– Bocsánat, kolléga, jól elvitte a bankot, erre nem ártana inni egyet. Ugyebár, a nagy nyereség.

A diák keményen nézett rá.

– Nem szoktam inni.

– Bocsánat. Nagyon kár, de hát akkor az a rengeteg pénz?

– Egyáltalán nem kell nekem. Kísérlet. Ma csaknem tízezret nyertem. Holnap húszat fogok nyerni, holnapután ötvenezret, és semmi szükségem rá. Később elégetem. Nem a pénzről van szó, mert az ember azért él, hogy gondolkodjék. Igenis.

Kibökte, amit pedig egyáltalán nem akart elmondani, amit felesleges volt ezzel a vadidegen emberrel közölnie, de nem bírta türtőztetni magát, és azon a sajátos hangon beszélt, amit a klubokban általában a sokat nyert, szerencsés játékosok a körülöttük lebzselő, nem kártyázó, ismeretlen szegény fiatalemberekkel szemben használnak. Szeme csillogott, s a két orcáján nagyon halvány pír ütött ki.

– Ön azt állítja, hogy nem kell a pénz, de engedje meg... én például... Eh! Ez ...esetben adja nekem, mi ez magának.

– Magának sem kell.

4

Krantz lement az étterembe, ott még megivott egy csésze kávét süteménnyel, és hallgatta a zenét. A kávé és a sütemény, meg a zene is roppantul jólesett neki, és kéjesen gondolta, hogy

kiérdemelte mindezt. Majd hazaindult, és Zoszian vele együtt távozott. A színész feje kóválygott, és egész lényét az a kielégítetlen, epedő vágy töltötte el, amit Klementyeva ébresztett benne. Most, kissé ittasan, ismét frissen átélte mindazokat az érzéseket, amelyeket először az öltözőjében ülve tapasztalt, majd amikor a nézőtérről bámult a kék színpadra, amelyen Ő táncolt. Most valami okból úgy érezte, hogy mialatt Klementyeva táncolt, ő pedig rá gondolt és őt kívánta, valamiféle kapcsolat jött létre köztük, hogy a táncosnő, bár nem látta és nem ismerte őt, megérezte a vonzalmát, és felelt rá minden mozdulatával, a szeme csillogásával, szép szája mosolyával. Biztosra vette, hogy Klementyeva, noha nem ismeri őt, megérezte a szenvedélyét, várja, és az övé lesz. Úgy gondolta, hogy a diák a nyerés után kocsin megy haza, de Krantz gyalog indult el. És ekkor Zoszin, megmagyarázhatatlan, erős érzésnek engedelmeskedve, anélkül, hogy elgondolta volna, miért teszi, és hogy ebből mi következhetik, előre engedvén a diákot, a nyomába szegődött. A pénz vonzotta. Az eső csaknem elvonult, de még kissé szemerkélt. Az éjszaka ugyanolyan sötét volt, csak a villamosok felszikrázó fényei hiányoztak, csak kevesebb lámpa égett, és megritkult a köd. Az utcák kihaltak. Zoszin, amint Krantz mögött lépegetett, így elmélkedett: „Kilencezre van. Kilencezer! Nem kell neki. Ha enyém volna az a pénz, pompás öltönyt vásárolnék, jól ennék, nyugodtan aludnék, és legalább két napra megszerezném Klementyevát, a táncosnőt. Neki nem kell a pénz, énnekem pedig olyan rendkívüli nagy boldogság lenne! Milyen igazságtalan is minden a világon! Nekem mért nincs soha szerencsém a kártyában, neki meg van, és ami fő, ha neki nem fontos, hogy szerencséje van, akkor mért nem adja nekem azt a pénzt? Neki mindegy, nekem pedig kell és fontos. Enyém kell hogy legyen az a pénz. Ha nem akarja ideadni, akkor erőszakkal veszem el tőle. A pénzt mindig erőszakkal kell elvenni. Megölöm." Ezek a gondolatok nem lepték meg, s nem izgatták, hétköznapinak tűntek fel. „Ha másként nem vehetem el tőle a pénzt, akkor így kell elvennem.

Igenis így, nem valami más úton-módon. El is veszem. Ha semmi másra nem vagyok képes, akkor meg kell ölnöm. És ha még gyilkosságra se vagyok képes, akkor hitvány alak vagyok, és mindig hitvány emberként is kell élnem. Nem igaz, hogy van lelkiismeret és holmi törvények, amelyek a gyilkosságot tiltják. Nem igaz, hogy bűn. Nem igaz, nem igaz! Egy jó ruhám nincs, nem élhetek úgy, ahogy szeretnék, és nem lehet Klementyeva a szeretőm, mert nincs pénzem. Ez az igazság. Ez a való. Hát megölöm. Most nem ölhetem meg, mert nincs nálam revolver, de holnap, ha megint nyer, megölöm. Ha nem nyer, akkor nincs igazság a világon, tehát nekem van igazam, és ő a bűnös." Ez alatt az idő alatt Zoszin tudta és érezte, hogy képes megölni a diákot, s hogy okvetlenül megöli. Krantz jóval a város határán túl lakott, ahol már kaszárnyák, nyaralók és üres telkek voltak. Nem vette észre, hogy valaki követi, csak ment, cigarettázva, és szintén elmélkedett. Röviden, világosan és szűkszavúan arra gondolt, hogy sikerül a kísérlete, sikerülnie kell, és feltétlenül sikerülni fog. Az üstökös pályájának kiszámítására gondolt, számokban, képletekben gondolkozott, egymást szelő, könnyű és pontos ellipszisekben, körökben és végtelen egyenesekben, és tisztelte önmagát. Amikor figyelmesen meggörnyesztve hátát; kinyitotta a kiskaput, s az csikorogva kitárult, Zoszin olyan világosan tudta, hogy másnap minden miként fog végbemenni, mintha máris megtörtént volna. A diák alakja a kiskapuhoz lépett, lehajolt, kulccsal a kezében, ő a kerítés árnyékából két lépést tett előre, és a diák sapkájába lőtt; amaz kulcsával kissé megkarcolta a kiskaput, súlyosan földre huppant és eldőlt; ő a vállánál fogva megfordította, arccal felfelé, kigombolta a kabátját, kihúzta a kemény, vasalt hajtóka mögül a bőrtárcát, zsebébe süllyesztette és nyugodtan, ráérősen továbbment. A sarkon, a lámpa rózsás fényében az irhabundás éjjeliőr megkérdezte tőle: „Hol lövöldöznek?" – „Tudja fene . . . mostanában mindenütt lövöldöznek" – felelte ő, és elment mellette. Az őr elgondolkozott, majd kereplőjét megzörgetve sétára indult a nyaralók mentén, s az

árnyéka hosszúra megnyúlt a sötétségben. Ezután minden úgy lett, ahogy lennie kell: új ruha, kiadós ebéd, pénz és Klementyeva.

5

Zoszin hazament, és csak hajnaltájban aludt el. Nyomasztó álma volt. Álmában úgy érezte, nem szabad ember, hogy elszakíthatatlan, folytonos szálak fűzik össze Klementyevával és az ismeretlen diákkal. Érezte, hogy nélkülük, magában már nem létezhetik, s hogy minél előbb vége lesz mindennek, annál jobb. Márpedig csakis lövéssel érhet véget.

Klementyeva is hajnalban aludt el. Ezúttal a szeretőjével aludt. Attól a pillanattól fogva, hogy a színház kulisszái mögött, a folyosón elment Zoszin mellett, úrrá lett rajta a vágy. Nem tudta és nem tudhatta, hogy ez attól van, hogy Zoszin állandóan rá gondol és benne gyönyörködik. Ezért rendkívül idegesen és szenvedéllyel táncolt, nem értette, de élvezte magában ezt a szenvedélyt. Ezen az éjszakán, hajnaltájban, valami csodálatos, izgalmas álmot látott, amire később sehogyan sem tudott visszaemlékezni, de elfelejteni sem tudta.

Krantz, a diák jóval hajnal előtt elaludt, ahogy hazaért, mindjárt. Semmit sem álmodott, de lövésre riadt fel. Kinyitotta a szemét: minden világos volt és csendes. A szomszéd szobában, a háziasszony ebédlőjében, teáztak és edényeket zörgettek – már késő volt: tíz óra. Eszébe jutott a nyereség, és körülnézett. Az esős éjszakára felhőtlen, derűs reggel következett. Sütött a nap, s a szoba ablakai gyantás fényben égtek. Minden csillogott-villogott odabent, és Krantznak úgy rémlett, mintha mindent sárga lakkal vontak volna be.

Este Krantz ismét elment a klubba kártyázni. Zoszin a revolverrel később érkezett. Minden úgy volt, mint előző éjjel, azzal a különbséggel, hogy a leégett kupléénekes, Zvjozdalov helyén jobbra egy hosszú, megkínzott arcú tüzér-törzskapitány ült, aki egész idő alatt könnyedén keverte a kártyákat hosszú, szép ujjaival, s akinek kisujján egy aranyba foglalt nagy ametiszt fénylett. Krantz már teljesen elsajátította a játék technikáját, meg tudta figyelni a partnerek gyenge pontjait, és félt, hogy máris beleszokott a játék általános légkörébe. Számításai szerint ahhoz, hogy szerencsével játsszon, kívül kell lennie ezen a légkörön, és játék közben igyekezett nem számolni azzal, amit az arcok, a szemek és a mozdulatok mondtak neki. Csak arra törekedett, hogy amikor jól megy a lapja, nagy tétekben játsszon, ha pedig nem megy, akkor kicsiben. Ehhez igen nagy kitartás kellett. Benne megvolt. Úgy számította, hogy ezen az estén még ötezret nyer, de a törzskapitány sok pénzt hozott magával, a vállalkozó pedig, aki vissza akarta nyerni a pénzét, izgult, borjúsültet evett és egyik ezrest a másik után vesztette el. Éjfél utáni egy órára Krantz nyeresége meghaladta a negyvenezret. Ez őt is meglepte, még keményebben támaszkodott kezével az asztal szélére, és változatlan nyugalommal, de kissé szaggatottan beszélt: „Ötezer, elég. Nyertem." Zoszint minden ezresnél nagyobb és nagyobb rémület fogta el. Elállt a lélegzete, szeme káprázott a sok pénztől, a füsttől, a lámpáktól, az arcoktól és a kártyáktól, füle zúgott a zajtól, a zenétől, a csoszogásoktól. Nem attól rettegett, hogy meg kell ölnie és kifosztani a diákot, hanem attól félt, hogy az még utóbb elveszíti ezreseit, az utolsóig. Ha Krantz veszteni kezdett, a színész, mint az előző éjjel is, izgatottan teremről teremre járkált, odaült az ismerősökhöz, idegenek cigarettáját szívta, konyakot ivott, de nem részegedett le, és visszament, reszketve, izzadt tenyerével dörzsölgetve égő arcát s haját. Ismét filmképek villantak fel előtte, autók, lovasok, holdas kék

éjek. Meg-megállt a diák háta mögött, nézte a hirtelenszőke haját, rózsás nyakszirtjét, és minden akaratát megfeszítve, ezt gondolta: „No, elég már! Kelj fel! Szedd össze a pénzt és eredj. Hallod, menj, menj el!"

Hajnali két órakor más termekből is jöttek oda kártyások az asztalukhoz, és csend volt. A vállalkozó pirult, sápadozott, és falta a borjúhúst, villájával nem találva a tányérjába, és izzadt kezében kevergette a kártyát. Megint nem volt szerencséje. A törzskapitány olyan fehér volt, mint az asztalkendő. A detektív éles szemét jobbra-balra villantotta, s nem mert mások pillantásával találkozni.

– Ötvennégyezer van a bankban – szólt a diák. – Adjon egy lapot. Négyezer. Adok. Elég.

Felmutatta a lapjait.

– Nyert.

Elgondolkozott. Tudta, hogy ha most mindjárt fel nem kel, mindent elveszt. Hűlni érezte a szíve táját. Minden gondolatát az orrtöve feletti kis ráncba sűrítette, s azt mondta:

– Elég. Elmegyek.

Reszkető ujjakkal összeszedte a pénzt, tárcájába gyűrte és felállt.

– Revansot kérek – suttogta a vállalkozó.

– Holnap – felelte a diák és kiment a büfébe, megivott egy pohár szódavizet, aminek higroszkopikus vatta szaga volt. Zoszin követte. Krantz lement az étterembe és vacsorát rendelt. „Pompás – gondolta Zoszin – éppen odaérek." A klubból távozva a ház felé vette útját, ahol a diák lakott. A város szélén, nyaralók és üres telkek közt, a műút ijesztően néptelen volt. Éjjel fagyott, a nyirkos föld megkeményedett, és síkosan fénylett, mint a fekete üveg. A cipősarkak alatt a pocsolyák hártyajege csillag alakban betöredezett. Északi szél fújt és a fák csupasz, csillogó ágai súlyosan imbolyogva recsegtek és ruganyosan suhogtak. Az ég felhőtlen fekete volt, és nagy, fényes csillagok sziporkáztak és reszkettek a hidegtől. Zoszin megtalálta a házat, amelynek kiskapuja felett homályosan foszforeszkáló

fénnyel a 7-es szám égett. A kerítés árnyékába húzódott, és várakozón nézegette a rózsás visszfényt, amely a város felett a fekete égboltozaton derengett. A visszfény kihunyt, az egész városban kialudtak a lámpák, s a csillagok fényesebbek lettek. Zoszin attól tartott, hogy a diák bérkocsin érkezik. Fázott. A lába meggémberedett, megdermedt a hidegtől, de nem mozdult. „Mindjárt megölöm ... mindjárt megölöm ... Ha nem, akkor mindörökre szegény, szánalmas, nyomorult kis kabarészínész maradok, garasos gázsival. Ötvenezer ... Meg kell ölnöm, máskülönben semmire se vagyok jó. Máskülönben gyáva vagyok." A távolban szapora, kemény, döngő lépések hallatszottak. Valahonnan oldalról kongó visszhang felelt rájuk, s úgy hatott, mintha ketten közelednének. Zoszin még jobban behúzódott az árnyékba, és ajkába harapott. Krantz a kiskapuhoz ért, elővette kulcsát, és lehajolva, figyelmesen bedugta a zárba. Zoszin nem moccant. Most kellene lőni. De hirtelen érezte, hogy képtelen rá, nem bírja elsütni a fegyvert. Kővé dermedt, s minden kihamvadt benne. A kiskapu megcsikordult. A diák belépett rajta, becsapta maga mögött, és lépéseit elnyelte a szél zúgása. Zoszin érezte, hogy elsápad, s a sötétben látta a saját sápadt arcát. Szánalmasan reszketett, mint a nyárfalevél. Gyorsan visszafelé indult. Az irhabundás éjjeliőr feléje fordította fejét, és nemezcsizmájában topogva a havon, megkérdezte:

– Nem tudja, hány óra van?

– A fene tudja. Mostanában mindenütt lövöldöznek – felelte Zoszin, és megremegve továbbment.

7

Iszonyatos, álmatlan éjszakája volt. Megvetette magát a gyávaságáért, és tenyerével erősen dörzsölgette égő halántékát. Gyűlölte a diákot, és azt gondolta: „Holnap még eljön kártyázni, s nyerni fog, és akkor feltétlenül megölöm. Becsü-

letszavamra fogadom, hogy megölöm." Letérdepelt, két ujját mintegy esküre a feje fölé emelte, és úgy suttogta, fogát harapófogóként összeszorítva: „Esküszöm a mindenható Istenre, hogy holnap megölöm a diákot, s ha nem ölöm meg, akkor agyonlövöm magamat." Tudta, hogy ezt az esküt megtartja, de mégsem nyugodott meg; különös gondolatok és képzetek ötlöttek agyába, de nem képek vagy szavak formájában, hanem valami furcsa kombinációk alakjában: súlyos, éles kövek hullottak, falakká emelkedtek, ismét széthullottak, és sehogyan sem tudtak beférni és elhelyezkedni valami szükségszerűen szűk mércébe. Kubista képekhez hasonlítottak. Zoszint láz borzongatta.

Krantz, a diák sem bírt elaludni; az ő tudatát nem az zavarta, hogy ötvenezre van. Számokat képzelt el, képleteket, ellipsziseket, kártyák szóródtak szét, zene szólt, s ő sehogyan sem tudta megállítani ezeket a nyomasztó, éles képeket, hogy hidegen és egzaktan kezdjen gondolkodni, úgy, ahogy az embernek gondolkodnia kell. Elképzelte a tulajdon lakását, feleségét, gyermekeit, kényelmes dolgozószobáját, könyveit, tudományos könyvtárt, külföldi utazást, a legfinomabb dohányt. Tudta, hogy mindez ellenkezik az életről s az emberekről alkotott elképzeléseivel, de nem tehetett ellene, és megadta magát. Holnap elmegy a klubba, még harmincezret nyer, s az egészet elégeti. Ez így lesz, biztosan, feltétlenül, mert másként nem lehet. Csak egy percre sikerült világosan és határozottan azt mondania magának, hogy ha már ötvenezret nyert, ez elég, és nem kell odamenni, tovább kockáztatni, de nyomban eszébe jutott a mentség, hogy két este volt a klubban, pedig háromszor kell ott járnia.

Klementyeva, a balerina gyötrő vágya nem szűnt, sőt egyre forróbb, hevesebb és megmagyarázhatatlanabb lett. Zoszin, mielőtt a klubba indult, ismét megnézte a táncát. Klementyeva megutálta a szeretőjét – amikor ott feküdtek az ágyban egymás mellett, reszketett az undortól. A férfi magához vonta. Klementyeva kiugrott az ágyból, az ablakhoz futott, leült az

ablakdeszkára, a függöny mögé, és fogvacogva, minden erejéből ezt suttogta: „Hagyjon! Ne nyúljon hozzám! Gyűlölöm! Állat!"

Zoszin megnyúlt, fehér arccal, szeme alatt sötét karikákkal, kitisztítatlan csizmában és piszkos mandzsettával járkált a klub termeiben, s a körmét rágta. Nehéz, rossz levegő volt, mint egy nyomasztó álomban. Krantz nyaka kivörösödött, a detektív hiányzott. Egy sápadt, fekete ember ült a helyén, kékes szemöldökű, csodálkozó szemű, piros szájú. A diák kurta ujjai reszkettek, amikor kártyákat adott vagy kapott. Már nem süllyesztette a kezét kis lapátként kabátjának vastag hajtókája mögé. Csomókban hevert mellette a pénz, és ezeket a csomókat kárnyaként adogatta a sápadt uraságnak.

– Bocsánat. Tizenegyezer. Tessék. Nyert. Tessék . . .

– Bocsánat . . .

Elképzelései a képletekbe foglalt tíz- és százezrekről, feleségről, kényelmes dolgozószobáról és külföldről ide-oda szóródtak agyában. Egyik cigarettát a másik után szívta, s szidta magát, amiért harmadszor is eljött játszani. A kísérlete abban állt, hogy háromszor jön el a klubba és ötvenezret nyer. De kétszerre megnyerte. Nem tudta, hogy harmadszor is el kellett-e jönnie. Egyet tudott csak: hogy azonnal, abban a pillanatban fel kellene állnia és elmenni. De képtelen volt rá. A sápadt ember a csodálkozó szemével nyugodt és jókedvű volt, keskeny piros ajka tövében gúnyos kis gödröcske látszott. Nyugodtan húzta magához a nyereségét. Barátai álltak körülötte. A kártyások minden szokása és babonája ellenére minduntalan egyenest a játékból adogatta nekik a halom bankókat, mondván: „Rendeljetek odalent különszobát és vacsorát, tíz személyre. Telefonáljatok Tamara Valentyinovnának. Pezsgőre... Autóra. Ezt adjátok a büfésnek, adósság . . . Ezt az ötezret adjátok oda Ivanovnak, úgy hiszem, tartozom neki . . ."

Két órakor mindennek vége volt. Krantz felállt. Feje zúgott. Ujjai jéghidegek voltak. Mint egy automata, becsukta az üres tárcáját, és elsüllyesztette a jól vasalt, kemény hajtókák

közt. Homloka vörösre gyúlt, és rátapadtak a verejtéktől megsötétült, hirtelenszőke tincsek... A tömeg szétoszlott. Krantz egy cigarettát dugott a szájába, de sehogy sem talált gyufát. Szeme előtt a súlyos homályban semmi sem volt, csak a legközepén égett egy piros pont. Zoszin, a foga közt cigarettával, ott állt előtte, és dühösen nézett a diák pupilla és fehére nélküli, nem-látó sötétkék szemébe.

– Szabad egy kis tüzet? – szólt a diák, s egyet lépett feléje.

Majd, a büfén áthaladva és tovább – a lépcsőn le, Krantz szédelgett. Fülsiketítő harangzúgást hallott, s piros betűkkel harsogott egy mondat, amit valami ismerős és ismeretlen hang mondott:

– Fordítva tartja a cigarettát.

8

S ezalatt a sötét és elhagyatott külvárosokban a munkások már olajozták a géppuskákat, megtömték a töltényszalagokat, kiásták a puskákat rejtő ládákat, kinevezték a kerületi parancsnokokat, s az új nap, amely fényes csíkkal jelentkezett a fekete gyárkémények mögött, Babilon utolsó napja volt.

1919

AZ OSTROMLOTT VÁROSBAN

Sem az öblöt szénfüsttel bekormozó, szürke vasalóra emlékeztető francia páncélosok, sem a virágdíszes, rendezett tereken futballozó, langaléta brit tengeri gyalogság vidám járőrei, sem a kémelhárítók által felakasztott munkások fekete madárijesztőként lógó ernyedt teste a vasúti hidakon, a feljárók lámpaoszlopain – semmi sem segített. A város sorsa eldőlt.

A mozi nagyszerű zúgásában, mely makacsul felidézte minden este a valamikor éltek fénylő tükörképét, a klubok zöld asztala fölött selymesen zizegő kártyalegyezőkben, az éjszakai lövések biliárdgolyók összekoccanásához hasonlító csendes csattanásában a vörösök által három oldalról ostromlott város a pusztulás felé tartott.

Hiába énekeltek a rikkancsgyerekek a győzelemről. A páncélos hajók kötélzetéről hiába röpültek a rádió hangjai kék villámlások kévéiben, s hiába helyezkedtek el magabiztosan a francia hadnagyok kecskebőr zubbonyai a kávéházak asztalainál és hiába csillogtak a színházak előcsarnokainak tükrében. Mindennek vége volt. Hasas hajók kerülték meg naponta a világítótornyot, magukkal vive délre a milliomosok sárga bőröndjeit és a tábornokok hadfelszereléseit. Az eszeveszett spekulánsok tömege és a semmit sem értő prostituáltak, akik a menekülés közben ostobán elvesztették hermelin stólájukat, ellepték a rakpartot és szőlőfürtként lógtak az induló hajók feljáróin.

És akiknek sorsa az volt, hogy a városban maradjanak, sem-

miről sem akartak tudni, semmire sem akartak gondolni. Az utcasarkokon tüzek égtek. A borkimérésekből a tengerillatú sör szagával együtt zene hangja áradt. A fényes hold magasan a vas fák fölött állt, fent egészen a zeniten, s a csillag könnycseppnek látszott, mely róla hullott alá, és nem érve földet, megdermedt valahol a sűrű kékségben.

Egy civil ruhás fiatalember megállt az egyik pince előtt, gondolkozott egy kicsit, aztán gyorsan lefutott a lépcsőn, vállával meglökve egy fölfelé tartó bőrkabátos, részeg matrózt. Az belenézett a fiatalember arcába, megtorpant, aztán visszament utána a pincébe.

Mint a kikötővárosok minden borkimérése, ez is a romantikus tavernára hasonlított. Fehér olajfestékkel bemázolt deszkamennyezete felfordított hajófedélzetként ragyogott. A pult mögött a kávéfőző görög, akár egy kalózhajó kapitánya. A homályos, hideg, nedves, izzadó falak szesz- és kőszagot árasztottak. A fülkékben álló asztalok fekete cserkeszlovasokat ábrázoló, vizes, zöld viaszosvászonnal voltak leterítve. A pult mögött magas hangon sziszegett a gázlámpa, bevilágította a gyümölcsöstálak tarkaságát és a saláták zöldjét.

A diák a legsötétebb sarokba húzódva, leült egy asztal mellé, megszámolta pénzét és besszarábiai bort rendelt. S amíg a duzzadó mellű kiszolgálólány meztelen könyökével lökdösődve, mélyen aláfestett szemét villogtatva a pult mögé ment, a diák kivett levéltárcájából egy kis gyógyszer csomagocskát, kinyitotta, maga elé tette az asztalra, kisujja körmével gondosan felcsippentett egy cseppnyi kristályos fehér port és elragadtatva tágult orrcimpájához emelte.

Közben a sápadt színészarcú, részeg matróz karikás szemével figyelmesen, kutatva nézte a fiatalembert. A cserépedények tompa zajába belejátszott a zene. A sarokban egy emelvényen tépett vászonhátú pianinó mellett bozontos hajú fiatal fiú ült, orosz blúzban, a zeneakadémisták egyensapkájában. Mellette sötét szemüveges, vak zsidó állt, hegedűjét kulcscsontjához, ál-

lát hegedűjéhez szorítva, sovány, rendkívül hosszú ujjaival húzogatva a nyávogó vonót. A hangzavar mindent elnyomott.

– Masa, két pohár vodkát! – kiáltotta a matróz, sötét szemének tekintetét le nem véve a diákról. És amikor az üvegben odahozták a vodkát, bármennyire részeg volt is, kemény, szinte kőből vésett kézzel öntötte ki a pohárba, majd nehézkesen felállt és odament a diákhoz.

– Bocsánat, kolléga, engedje, hogy megkínáljam. Vodka. – S letette a diák elé a csordultig telt poharat. A diák összerezzent s a dohányt, amivel éppen a pipáját tömte, ujjai között ügyetlenül lehullajtotta a nedves, zöld-fekete viaszosvászonra. Meglepetésében markába szorítva a pipát, rápillantott a matrózra. Az pedig ügyesen előkapta zsebéből öngyújtóját, közben már meg is gyújtotta és a füstölgő, vörös lángot odatartotta a diák arca elé. Az gépiesen rágyújtott és elmosolyodott.

– Maga nagyon kedves. – A pupillája hirtelen összeszűkült és sötét árnyék borult a homlokára. – Miért néz így rám?

– Igyon – mondta a matróz.

S amíg a diák az undorító, rossz vodkát itta, erejét és súlyát szinte a pohárban is érezve, a matróz a viaszosvászonra hullott dohányszálacskákat nézte és maga elé dünnyögte: „angol capstan".

A diák, miután megitta a vodkát, úgy érezte, mintha valami kezdődne körülötte. Vagy a fény lett kevesebb, vagy a füst nagyobb és minden csodálatosan, megállíthatatlanul elúszott szeme előtt. És most már többé semmi sem volt furcsa. Sem az, hogy a cserkeszek szablyáikkal hadonásznak, sem, hogy az idegen matróz alkoholszagot árasztva figyelmes szemmel fürkészi. Még egy kis port vett elő és felszippantotta. A narancsízű patikai frisseség és hideg összeszorította a torkát. Megnémult. Elülső fogai megfagytak, érzéketlenné, fássá váltak s ugyanakkor minden olyan érthetővé, egyszerűvé, oly kevéssé bonyolulttá vált, hogy akár le lehetett volna rajzolni.

– Akar egy kicsit? – a matróz felé nyújtotta a port.

– Mi ez? – kérdezte az. – Nem kell.

– Ahogy tetszik.

És valami meglepetésszerű, csodálatos barátságot érezve a matróz iránt, a diák alaposan, hosszasan, folyton ellenőrizve magát és igyekezve, hogy úgy beszéljen, ahogy gondolkodik, mesélni kezdett neki a menyasszonyáról, meg arról, hogy amikor a zene játszik, a hangok hol fehérnek, hol feketének tűnnek, s arról, hogy az élet nagyon bonyolult és szörnyű dolog, olyan, mint Hoffmann meséi, hogy nem tud tovább élni, és kínozza a múlt.

– Képzelje csak el – beszélt – semmit sem tudok, semmit sem értek. De az, ami volt, az a gyönyörű, csodálatos világ, ami azelőtt volt, örökre és visszavonhatatlanul elpusztult. Az, hogy a város éhezik, nem fontos, hogy nincs mit felvenni, nem fontos, a fontos az, hogy nincsenek új könyvek, új lapok, s nincs az a száz meg száz apróság, amiből az elmúlt élet összeállt. Ugye ért engem? Értsen meg: Képzelje csak maga elé: ezerkilencszáztizenegy. Tél. Délután öt óra van és maga hazafelé tart. A sötét ebédlőben a keményített terítőn ég a lámpa. A tejüveg ernyőn keresztül a láng vörös koronának tűnik. Kint esik a hó. Minden kék, s itt bent meleg van, és jól érzi magát az ember a fűtött kályhánál. Az asztalon ott hever a most érkezett posta. A szorosan egymásra rakott, átkötött újságoknak nedves fagyszaga, a leveleknek hideg, ragadós almaszaga van. Milyen hosszú utat tettek meg! Moszkvából, Vologdából, Vjatkából érkeztek ide délre. És maga elé képzeli az ember az egész Oroszországot, mint egy óriási jegesmedvebőrt, amelyen minden irányban vonatok haladnak. A hófúvások eltorlaszolják a kis megállóhelyeket. A lámpák mint karácsonyfacsillagok világítanak. A lékeknél játékfigurákként állanak a vödröt tartó asszonyok, a vasúti kocsi zötyög, jó volna aludni, és a vörös függönnyel letakart lámpa cirpel, akár a tücsök. Ó, nem is lehet mindezt elmondani. Erről csak verset lehetne írni. Ha akarja, felolvasom magának . . .

Sietősen benyúlt oldalzsebébe, de hirtelen elsápadt. Köz-

vetlenül vele szemben, farkasszemet nézve úsztak el a matróz kegyetlen, őrült szemei.

– Csak folytassa, folytassa. Levelek. Újságok. Jegesmedve. És Kolját ki lőtte le? Beszélj, te kémelhárító. Állj, hallgass.

A diák hirtelen felállt és elfordult. Mozdulni sem tudott.

– Hé, játsszatok gyászindulót. Egy tízest adok érte! – kiáltotta túl a zajt a tengerész. – Mindenki álljon fel. Örök dicsőség neked, Kolja!

Egyesek felálltak, mások nem is hallották. A zenészek félbeszakították a „Luxemburg grófjá"-t, összesúgtak és rákezdték Chopin gyászindulóját. A matróz zsebre tette a kezét. A diák mozdulatlanul állt.

– Levelek, újságcikk, bőrök! – üvöltötte a matróz. – Olvasd csak fel a versedet. Hallgass, nyomorult! – A diák még el sem tudta fordítani fejét a faltól, amikor a matróz teli torokból kiáltotta: – Elvtársak, ide nézzetek, ez Hess főhadnagy a kémelhárítóktól. Lőjétek keresztül!

A diák lehunyta a szemét és érezte, hogy ebben a pillanatban valami szörnyűség történik vele, valami helyrehozhatatlan, s mindent elvisz az ördög.

A második golyó a falba fúródott, és a fehér vakolat ráporzott a földön fekvő, fekete kabátra.

Női sikoltás hallatszott, s az edény a földre zuhant. A matróz pedig, könyökével szétlökve az embereket, a lépcsőhöz sietett s hol jobb, hol bal vállát tolva előre, mintha hajópallón futna fel, kirohant az utcára, a sötétbe, ahol a házak felett ott állt már a lejjebb ereszkedett hold, szélével a fekete kéményt érintve.

1920

Az akadémikus aranytolla, amely oly soká hevert a remek útibőröndben, nem vesztette el élességét. Fényes, zöld sorok sarjadtak kimért mozgása nyomán, amint az öreg, tapasztalt kéz irányította. Két lap már sűrűn tele volt írva azokkal a határozott betűkkel, amelyeket jól ismer egész Oroszország, s háromszori tüzetes javítás után most ott száradtak az íróasztal bal sarkában, a lakkozott levélnehezék alatt. Hat nappal ezelőtt, reggeli után, az akadémikus bezárkózott, levetette szürke zakóját, feltűrte kikeményített inge ujját, föltette nagy, kerek szemüvegét, amitől saséra emlékeztető csontos arca bagolyképpé változott, magához húzta a gondosan egyformára vágott papírköteget, s miután hosszú, pergamenszerű ujjaival vastag cigarettát sodort erős krími dohányból, leírta a haldokló herceget idéző regényének első sorát.

Ettől a perctől fogva fagyos magány vette körül.

Dolgozószobája küszöbét nem lépte át senki más, csak a komorna, aki naponta háromszor kávét hozott, meg a felesége, hogy kicserélje a vizet a dísztelen vázában, amelyben egy csokor krizantém fehérlett. A szokásos fogadónapjukat lemondták, sőt a házigazda meghagyta, hogy még a közeli barátait és a legelőkelőbb vendégeket se fogadják. Így a körgalléros, barna képű, választékos modorú olasz hadnagy is, aki attasé volt a vörösök déli támadását visszaverő önkéntes hadtest mellett, s aki üdvözletet és levelet hozott Seveljov úr számára Gabriele

D'Annunziótól, kénytelen volt a komornának átadni a küldeményt, és csalódottan tért vissza gépkocsijába.

Napjában csupán kétszer hagyta el dolgozószobáját az akadémikus: először délben, amikor kötelező napi sétáját végezte, másodszor este hét órakor, a közös étkezés idején. A séta sietős volt és fél óráig tartott. Ezalatt az akadémikus elment a főtérre, végigsietett a főúton, le a sétányra, éles sasszemével végigpásztázta a kihalt, tarajos hátú tengert, megkerülte a gránittalapzatot, amelyre klasszikus stílusban omlott alá a cárnő palástja, átkelt a hídon, és a színes ablakaival, címereivel és kovácsoltvas kapuival a csodálatos Firenzére emlékeztető villasor előtt elhaladva, hazament.

Amikor Seveljov úr útközben betért a dohányboltokba, amikor újságot vásárolt és amikor érdeklődéssel meg-megállt a tereket elözönlő embercsoportok mellett, tulajdonképpen a kellemes, de kimerítő alkotómunka fáradalmait pihente ki.

Az utcákon konflisok zörögtek, teherautók dübörgése reszkettette a kirakatok üvegét és rámáját, tiszti járőrök szuronyai hullámzottak, cigarettaárusok kiabáltak. Minden utcasarkon szájtáti tömeg verődött össze a labdákat meg késeket dobáló kínai mutatványosok körül, s a politikai vitákat itt könnyen felváltotta a kirobbanó nevetés. Rövid, fekete télikabátjában, amely térdig szabadon hagyta vékony, hosszú lábát, nyakára tekert sállal, fekete Tolsztoj-sapkában – kilátszottak alóla pergamenszerű fülének hegyes, karéjos cimpái – Seveljov akadémikus elvegyült a nép között, amelynek kitűnő ismerőjeként tartották számon, és szóba elegyedett a vadidegen emberekkel.

Kérdéseket tett föl, s beszédébe népies fordulatokat szőtt. Ezek az odavetett kérdések tele voltak fölénnyel és fenyegetéssel, a válaszok pedig daccal és burkolt gúnnyal, de mindebből semmit sem vett észre az akadémikus, aki a haldokló herceggel volt elfoglalva, s az elméjében születő mondatokat csiszolgatta.

Nem vette észre, hogy a város napról napra hangosabbá és

riasztóbbá válik. Nap mint nap szaporodott az utcákon a lerongyolódott zászlósok és a böröndökkel utazó civilek száma. Napról napra drágább lett a kenyér, s az áremelkedéssel párhuzamosan a tereken meg az utcasarkokon a beszélgetés egyre élesebb és ellenségesebb lett, az újságok cikkei pedig mind óvatosabbak.

Seveljov akadémikus nem akart tudni semmiről, és tökéletesen nyugodt volt. Az önkéntesekbe vetett hitét semmi meg nem ingathatta. Csak a felesége, ez a kék szemű, szikár, szép és rideg fiatalasszony, aki az akadémikus távollétében vendégeket fogadott, csak ő ismerte a valóságos helyzetet. Ő azonban nem mert szólni. És ha ebéd közben valaki célzást tett a közelgő veszedelemre, a tányér fölé hajló Seveljov úr fölemelte haragos, pergamen arcát, kisírtnak tetsző, duzzadt szemét, és akadozó hangon azt mondta:

– Uraim, én sokkal inkább meg vagyok győződve a kommunizmus föltétlen bukása felől, semhogy az efféle gyerekes ijesztgetés hatással lehetne rám. Alig kétnegyed órával ezelőtt felhívott telefonon Tregubov tábornok és megerősítette – értik, kérem? – a leghatározottabban megerősítette, hogy a legkisebb ok sincsen semmiféle aggodalomra.

– De Georgij ... – próbálta jobb belátásra bírni a felesége, s kék szemét lesütve azon igyekezett, hogy szava minél meggyőzőbb legyen.

Seveljov úr félbeszakította:

– Semmilyen ellenvéleményt nem fogadok el. Nincsen a világon olyan hadsereg, amely ne vallana ideiglenes kudarcokat. Azt is megengedem, hogy ezúttal rendkívül súlyos kudarcokról van szó, de ez mit sem változtat a dolgok állásán. Számomra minden világos.

És kemény, rezzenéstelen arccal folytatta az evést. Felesége könyörgő, tanácstalan tekintettel nézett körül, mint aki segítséget keres, s kétségbeesett arcára mintha ez lett volna írva: „Mitévő legyek? Nincs erőm hozzá, hogy meggyőzzem!"

Az önkéntes hadtest helyzete napról napra rosszabbodott.

A visszavonulás, amit pedig a főparancsnokság a francia és a brit stratégia előírásainak megfelelően szervezett meg, fejvesztett menekülésé fajult. A fegyelem felbomlott. A hidegtől és éhségtől elgyötört osztagok fedezetlenül hagyták a front hosszú szakaszait, s az erdőkön, falvakon át menekültek délnek. Útközben zsidó falvakat raboltak ki és felrobbantották a szivattyútelepeket. Senki sem hitt már a győzelemben, de még abban sem, hogy valaha is meg lehet állítani a menekülést. Naponta jelentek meg szigorú parancsok arról, hogy a szökevényeket a helyszínen agyon kell lőni. De semmi sem használt. A parancsnokságon kétségbeesés lett úrrá.

A külföldi követségek sorra hagyták el a várost.

A hatóságok tekintélye semmivé foszlott. A vörösök egyre szorosabbra vonták a gyűrűt a város körül, és ez a gyűrű egyre jobban hasonlított a hurokhoz.

Az akadémikus aranytolla azonban változatlan szorgalommal, gondosan rótta a sorokat, amelyek az agg herceg haláláról meséltek, a két ráncos könyök most is keményen támaszkodott az íróasztal lapjának. Semmi sem zavarta a csendet ebben a világos dolgozószobában, ahol ragyogott a tisztaságtól a parkett, ovális rámákban festmények díszelegtek, és krizantém fehérlett.

Csupán egyszer törte meg a csendet sarkantyú pengése és lakkcsizma csikorgása: amikor a sürgős kihallgatáshoz makacsul ragaszkodó Tregubov tábornok lépett be a dolgozószobába. A beszélgetés öt percig tartott. A tábornok kurta, erélyes szavakkal vázolta a való helyzetet és ismételten tiszti becsületszavát adta, hogy a város egyelőre nem forog veszélyben, röviden és nyíltan, annak a katonának a nyers, de megnyerő szókimondásával, aki többször szembenézett a halállal, kijelentette, hogy a hatóságok elvesztették minden tekintélyüket, de ezt is helyre lehet hozni abban az esetben, ha az akadémikus úr volna szíves írni egy újságcikket. Természetesen tudatában van annak, hogy az akadémikus úr magas művészete nem ereszkedhet le az újságcikkek színvonalára, minthogy azonban

a város védelme áldozatot követel, reméli, hogy Seveljov úr nem utasítja vissza a kérést. A cikket lehetőleg a legrövidebb időn belül meg kell írni.

Ferde, mély ránc futott végig az akadémikus homlokán. Az arca elborult. Kérdése rövid volt és határozott:

– Ha a cikk holnap délelőtt tizenegy órára elkészül, ez kielégíti önt, tábornok?

Ó, a tábornok alig talált szavakat! Keményen megszorították egymás kezét, s elváltak, hogy soha többé ne találkozzanak.

Az akadémikus félretette a haldokló herceg történetét, kulcsra zárta az ajtót és reggelig ki sem lépett dolgozószobájából. A harag és gyűlölet diktálta szavak szaporán rendeződtek ferde, szétfolyó sorokba. Vágni lehetett volna a dolgozószobában a zöldes dohányfüstöt, cigarettahamuval és csikkel volt tele minden. Reggel a cikk nyomdába került és kiszedték, s az akadémikus visszatérhetett haldokló hercegéhez. A fehér papírnak és az íróasztalnak a látványa azonban, amely máskor munkára sarkallta, most elviselhetetlen volt számára. Világos és rendezett gondolatai elszabadultak, s pergamen arca, amely most még sárgább lett, egészen öregnek látszott. Ezen a napon nem tudott dolgozni, másnap reggel pedig, amikor a cikkét közlő újság példányait ragasztgatták a falakra meg a hirdetőoszlopokra, ágyúdörgés hallatszott. Valahol a külvárosban géppuska kattogott. A kikötőben füstöt okádtak az elvonuló hajók. Megzavarodott embercsoportok lepték el a tereket meg az utcakeresztezéseket. A katonai parancsnokságokhoz küldöncök érkeztek, tábori táskával az oldalukon, bozontos szőrű lovakon. Híradósok kampós póznával vezetéket húztak. A boltosok nagy robajjal eresztették le az üzletek redőnyeit. Az ágyúdörgés közeledett. Az akadémikus felesége, riadtan villogó kék szemével, egyik szobából a másikba futkosott, nem tudta, mitévő legyen. Percenként szólt a telefon: a megrémült telefonos kisasszonyok minduntalan összetévesztették a számokat.

– Georgij, ez borzalmas! El kell utaznunk! Mit tegyünk? Ezek megölnek téged!

Az akadémikus a dívány sarkába húzódva ült, csontos ujjaival átfonta a térdét, ajkát összeharapta, arca megnyúlt. Teljesen megöregedett. Gyűlölet izzott a hangjában, amikor akadozva megszólalt:

– Tudod jól, hogy nem megyek sehová. Lőjenek agyon itt, a szobámban.

Ismerőseik közül néhányan beszaladtak egy percre, hogy elbúcsúzzanak; rémültek voltak és idegesek, hadarva beszéltek mindenféle érthetetlen dologról, aztán eltűntek. Ismét szólt a telefon. Az asszony odaszaladt és felkapta a kagylót.

– Igen, igen, itthon van. Azonnal.

És még valamit mondott, de olyan lihegve, hogy nem lehetett érteni.

– Georgij, úgy látszik, minden jóra fordul. Kőnig beszél. Azt ajánlja, menjünk vele Párizsba. Az egyik hajón van még szabad fülke. Pénzt ad, amennyi csak kell. Az isten szerelmére, beszélj vele!

– Kőnig? – Az akadémikus előkelő arcán undor futott át. A mély, ferde ránc ismét megjelent sötét homlokán. Forrt benne a harag, de megőrizte a nyugalom látszatát. Amint könnyed léptekkel odament a telefonhoz, fényesre tisztított cipője csikorgott, s alakja visszatükröződött a parketten.

– Seveljov beszél. Tessék.

A telefonkagyló mélyéről olyanféle neszek hallatszottak, mint az avarzizegés, vagy mint amikor ujjal piszkálják a lemezjátszó tűjét. Bugyborékoltak a szavak, a messziről jövő hang sebesen és sokáig hadart. Az akadémikus, udvarias és fanyar mosollyal a készülék fölé hajolva, figyelmesen hallgatta.

– Köszönöm ... Sajnos, nincs pénzem, így kénytelen vagyok maradni. Nincs mit tenni ... Mindenesetre végtelenül hálás vagyok önnek. Nem. Elhatározásomat nem változtathatom meg ... Isten önnel ... Én is végtelenül sajnálom ... Bocsásson meg, kérem ... Hálás köszönet ...

Letette a kagylót. Aztán már senki sem jött és senki sem telefonált. Halotti csend volt a házban, s az ablaküvegek halkan remegtek az ágyúdörejtől. Ebédre sem jött senki.

Az ágyúzás nem akart véget érni. Most már úgy rémlett, hogy a városban dörögnek. Géppuskák feleseltek. Hajókürtök bömböltek. Fény villant az égen. Fényszórók füstölgő kék fénynyalábjai hasítottak bele az éjszakába. Áram nem volt, sötétben lapult a villa. Reggelre aztán mindennek vége lett. A színházi plakátok meg újságok fölé a Forradalmi Bizottság parancsait ragasztották. Az üvegcseréppel borított utcákon, a leszakadt villamosvezetékek spirálhalmazai között bozontos, toprongyos járőrök nyargalásztak, sapkájukon vörös posztódarab díszlett, szilaj lovaik sörényében és kantárján piros szalag lobogott. Sárga bekecses, kucsmás, kék szemű moszkvai katonák a fagyos járdákon kopogtatták puskáikat, amelyek között képviselve voltak minden hadsereg fegyverei, körülvették a gyanús házakat, ahonnan bőrzekés, fürge matrózok sebtében átöltözött ellenforradalmárokat vezettek elő.

Gyerekek futkároztak vörös papírzászlókkal, és az Internacionálét énekelték.

„Mindennek vége" – gondolta az akadémikus, amint csontos ujjait a térdére kulcsolta. Nem volt kedve sem a menekléshez, sem az elrejtőzéshez. Felesége a falnak támaszkodva, duzzadt, vörösre sírt szemmel nézett ki az ablakon. A félreeső előkelő utca azonban kihalt volt.

Az akadémikus barátja, a ház tulajdonosa, izgatottan és kigyúlt képpel reggel óta járta a várost és minden erejét latba vetette, minden követ megmozgatott Seveljov megmentése érdekében. Három órakor ért haza felbuzdulva, s egy iratot lobogtatott a kezében, amit a Forradalmi Bizottságtól kapott. Menlevél volt, amely biztosította az akadémikus életét, szabadságát és személyes javait.

– Meg vagy mentve, barátom – lelkendezett, amint belépett a szobába.

Seveljov bosszúsan legyintett. Biztosra vette, hogy számára

nem lesz kegyelem, bár az ő élete drágább volt az európai irodalom számára, mint száz másé. Szent meggyőződése volt, hogy a vörösök kegyetlensége nem ismer határt: arisztokraták iránti gyűlöletüket azon mérte le, ahogyan ő gyűlölte a vörösöket.

Mindazonáltal a menlevelet rajzszöggel kitűzték a bejárati ajtóra.

És akkor az utca végében feltűnt a különítmény.

Az akadémikus az ablakhoz lépett. Világosan látta a rongyos, jókedvű katonákat, vörös szalaggal a sapkájukon, meg a bőrzekés matrózokat. A durva bakancsok keményen döngették a fagyos aszfaltot, dobogásukat visszaverték a villa vékony, kékes ablaküvegei. A különítmény közeledett. A matrózok buzgón olvasták a házszámokat, miközben pisztolyuk szíját szorongatták.

Seveljov odament az ajtóhoz. Ökölbe szorított kézzel, fölemelt fővel, villogó szemmel állt ott, készen arra, hogy átharapja a torkát annak, aki átlépi szobája küszöbét, s várta a véget. Felesége aléltan feküdt. Puskatusok durva ütéseitől döngött, remegett a bejárati ajtó. Kiabálás hallatszott:

– Hé, nyissátok ki, mert különben . . . Kinyitni!

A krétafehér arcú komorna, magas sarkú cipőjében kopogva, lement a lépcsőn. A tulajdonos sietett utána reszketve, bársony festőzubbonyát hol kigombolta, hol be. Az akadémikus úgy hallotta a kitáruló ajtó nyikorgását, mintha álmában történne. Idegen léptek topogtak az előszobában. Hallotta a festő izgatott, siránkozó hangját, néhány szót meg is értett: „Menlevél. Forradalmi Bizottság. Akadémikus. Író." Aztán pedig moszkvai kiejtéssel egy vidám hang szólalt meg: „Vigye el az ördög! Hallottátok, fiúk? Akadémikus. Nem szabad bántani. Menjünk tovább, testvérek!" Az ajtó becsukódott, s az akadémikus látta az ablak alatt elvonuló katonákat. Cigarettáztak. És ismét csend lett a házban. Seveljov odament a díványhoz és leült a felesége mellé. Borzalmas fáradtságot érzett, és ismeretlen szomorúság öntötte el a szívét, mintha most tért volna vissza valakinek a temetéséről, aki nagyon közel állt hozzá.

1920

A MIHASZNA EDUARD

I

AZ ISTENEK SZOMJAZNAK

Eduard Tocskin barátom házassága éppolyan egyszerű, mint amilyen mulatságos. Úgy érzem, érdemes egyet és mást elmesélnem róla.

De ha már mesélek, hát nem félve a metaforáktól és a költői túlzásoktól, az akkori csodás, romantikus idők szellemében kell szólnom.

Iszonyúan szegény volt ez a hórihorgas költő, akit a váratlan események kényes helyzetbe sodortak. Szörnyen lusta, szédelgő, kalandor természetével legendás hírű példaképének, a kitűnő Arthur Rimbaud mesternek méltó tanítványa. És noha neki nem adatott meg, hogy négerekkel kereskedjék, más hasonló szellemű kis üzletecskékkel foglalkozott, korántsem eredménytelenül.

Októberi forradalmunk megnyerte a tetszését. Dús képzeletében Desmoulins, Robespierre és Marat romantikus árnyai keltek életre, a Palais Royal kis asztalai, a Jakobinus klub, s a Carmagnole, szóval mindez amolyan „istenek szomjaznak" volt a számára. Akkoriban különben is mindannyian Anatole France-ról ábrándoztunk. Egész napját az utcán töltötte, vagy a görög kávéházakban, kék vizű akváriumhoz hasonló dohányfüstös lebujokban. A géppuska kattogása elbűvölte. A vörösgárda parancsnokai, tiszti lovaglónadrágjukkal és a gömbölyű fenekükön lógó fényezett Mauser-tokkal, szenvedélyes irigységet ébresztettek szívében. A Fekete-tengeri Flotta minden egyes tagbaszakadt, ragyás képű matrózában, akit mintha rás-

pollyal-vésővel, elnagyolva, de kitűnően, diófából faragtak volna, rendkívüli vezért látott, különösen ha ez a matróz egy rekvirált teherautó teleköpdösött sárhányóján végignyúlva száguldott el mellette, karabélyát orrárbocként előreszegezve.

Az erős gyarmati illatokkal átitatott város, amely terein több mint hat európai hatalom megszálló csapatait látta, a kudarcba fúlt deszántok és mozifilmszerű fordulatok, kémelhárítások, titkos nyomdák és felrobbantott vasúti hidak városa – ez volt az ő eleme.

És csak olykor estelente, petróleumlámpa szűkös világánál, a jéghideg konyhában írogatta, ceruzáját megnyálazva, apjának üzleti könyvei felett a mindenestüzetébe, amely olyan zsíros volt, mint egy pakli kocsiskártya, romantikus verseit a forradalomról, kitűnő ötös jambusokban, cezurával a második láb után.

2

EDUARD ENNI KÍVÁNT

Csakhogy a forradalom, amely olyan magasztosan indult, megpróbáltatással tele zord napokat, harcot és éhezést hozott. A köztársaság ellenséges gyűrűbe szorítva, minden percben újabb és újabb megrázkódtatásokat szenvedett, nem állt módjában békés polgárairól gondoskodni, minden erejét a hadseregének adta. A hadikommunizmus kemény rendje, minden súlyossága ellenére, elkerülhetetlen volt.

A köztársaság harmadik évében egy éjjel a francia fényszórók poros sugarai utoljára pásztázták a háborús égboltozatot, s a tengeri ágyúk utoljára öltögették vörös nyelvüket a városra: bevonultak a szovjet élcsapatok. A mindenfelé géppuskákkal tűzködött éjt váratlanul szuronyokkal riasztották, és reggelre az emigránsok hajói, amelyeket kiszórtak a kikötőből,

a szemhatáron füstölgő salakdombként merültek bele az ég és tenger egybefolyó kékségébe.

Ugyanebben az évben a költő atyja belehalt asztmájába és elkeseredésébe. Szegény öreg nem bírt belenyugodni a kis boltja elvesztésébe. Tocskina asszony, miután férjét illő számú napokon és éjjeleken át siratta, nyomban hozzálátott, hogy szerény vagyonkáját Eduard próbálkozásai elől biztonságba helyezze, mivelhogy fia, a gyász első napjait kihasználva, már eladott egyet és mást az őszeresnek.

Mindenekelőtt ládába zárta az ezüstkanalakat és a gyertyatartókat, a réztálat, meg a mókusprém pelerint, ezt a tiszteletre méltó családi kincset. A láda kulcsát aszott keblei közé akasztotta. Így hát Eduard, aki további jólétét éppen erre a mókuspelerinre alapozta, egy időre, anyja haláláig, talajtalanná lett, s hogy éhen ne vesszen, kénytelen volt munkát vállalni. A legrövidebb idő alatt temérdek foglalkozást kipróbált – egy rádió- és távirati ügynökség külön haditudósítói tevékenységétől kezdve a vörösgárdista klub vezetéséig mindent. De mindenünnen kidobták, mivelhogy semmiféle munkára nem volt alkalmas. Csak jó verseket tudott írni. De ezek akkoriban senkinek sem kellettek.

Otthon semmiféle ennivaló nem volt, mert Tocskina a rokonainál kosztolt. Eduard éhezett. Nem a hagyományos diákéhség volt ez, vagyis: tea, amennyi jólesik, fehér cipó és főtt kolbász, amit a nyolcvanas évek orosz regényírói úgy szerettek megírni. Nem, ez reménytelen, abszolút éhség volt, amitől szédült és a lába rogyadozott.

Egy fél font szalmatörekes kenyeret megenni nagy boldogság volt a számára, meleg szobában ülni pedig: hihetetlen, meseszerű álom.

3

DE NEM CSÜGGEDT EL

Közben beköszöntött a tél. Szél süvített a nyaralók jéggel bevont romjai között. A kékeszöld, borzas tenger súlyos púpokat növesztve ringott, háborgott, ripityára tört a kikötőgáton és tajtékot hányt, mely sirálycsapatként repdesett az emelődaruk csupasz állványai és karjai felett. A környék lakossága éjszakánként fákat vágott ki, kitépdeste a citromszínű, kemény akácfagyökereket, szétszedte a nyaralóházakat és a kerítéseket, leszaggatta a zsalukat és a lépcsőket. S a jeges fergetegek által felduzzasztott, hatalmas őszi csillagrajok lángoltak és pörögtek a vasszínű égboltozaton.

Ebben az időben Eduard kurta kis felöltőben járkált, alpesi katonabakancsban, csepegő vörös orrát feltűrt gallérjába s könnyű fehér sálba rejtve. Vitorlavászon nadrágot viselt, amely cink-kemény volt, s a két szára úgy csikorgott, mint egy jó falusi szakácsnő kései, amikor egymáshoz feni őket, malacvágásra készülődve.

– Sebaj, az öregasszony már nem húzza sokáig – mondogatta – és akkor felvirrad nekem. A mókuspelerin csak ér valamit a piacon.

Ha sikerült kijátszania az éber őrt meg a pénztárosnőt, besurrant egy katonai teázóba, és mohón itta a forró vizet a rongyos szélű, rozsdás konzervdoboz-bögréből, óvatosan szorítva nyelvével a szájpadlásához az ízetlen, üveges cukorkát, amit egy darab nyirkos kenyérrel együtt kapott. Esténkint zárásig elüldögélt a Vörös Hadsereg klubjának olvasótermében, elmerülve az ingyen meleg és Kipling élvezésébe. Gondtalanul agyalta ki a legképtelenebb kombinációkat, hogy legalább valamicske ételt szerezzen. Beszélhetnék róla, miként környékezett meg egy ebédosztó leányzót a községi étkezdében, hogy még egy adag kását kapjon, vagy hogy miként került be az illegális ellenforradalmi mozgalomba, ahol két hétig titkos pén-

zeket sajtolt ki egy lobbanékony, de túlontúl ostoba századosból, akit persze hamarosan agyonlőttek.

De mindezeknek a nélkülözéseknek ellenére nem csüggedt el. Sőt, állandóan jókedvű volt. Rendkívüli, „kalóz és barbár", képzelete szüntelenül működött, élceket és epigrammákat gyártott, amelyek nyomban tetszést arattak és amelyeket mindenfelé ismételgettek. S a jó burzsoá isten, aki a kommunista propaganda hatására kénytelen volt külföldre emigrálni és az angol király költségén élni, ez a derék, bozontos és igazságos öreg, az a bizonyos, aki a mező madárkáit táplálja és harmattal itatja a virágot, olykor küldött a romantikus lelkű csavargónak egy őrzőangyalt. Ez az őrzőangyal némelykor egy tudós-fejadag képében jelent meg, máskor egy jóságos költő vagy festőművész alakját öltötte magára.

Egy nap pedig . . .

4

REMÉLEM, NEM UTASÍTOD VISSZA...

A barátok találkozása a piactéren ment végbe, a fedett vásárcsarnok mellett, amely füstös-kormos svájci pályaudvarra emlékeztetett, vevő és eladó, nevető és rimánkodó, ordítozó, összepréselt, éhes és jóllakott emberek szemcsés tömegében. Sápadt, de előkelő arcú, lesoványodott tábornokok megható kis neszesszereket és retikülöket kínálgattak a járókelőknek, kékre fagyott mezítlábasok szökdécseltek, vászoningek Krisztus keresztjére feszítve, lopott csizmák feje, szára ágaskodott ki a tömegből, jegygyűrűk és monogramok villogtak szemkápráztatóan, és mindenütt bankókötegeket kevertek és osztogattak.

Ezúttal egy fiatal lírai költő volt az őrzőangyal – firenzei költemények szerzője – Eduard barátja, aki irigylendő népszerűségre tett szert a városi kisasszonyok körében. Egy angol

seviot szoknyát árult nagy buzgalommal; a még parfümillatos ruha krokett-golyók koccanásának meg nyaralói függőágyak nyikorgásának homályos emlékét idézte fel.

Eduard az apja portréjának fekete keretét tartotta gémberedett kezében.

Egymásba ütköztek egy rövidlátó ügyész kopott háta felett, aki az elvesztett csíptetőjét kereste.

– Á, öregem! – kiáltott Eduard. – Régen nem láttalak. Hol a fenében járkálsz?

– Házasodok, ezredes – felelte kimérten a lírai költő.

– Pompás! Látom, siet eladogatni a menyasszonya holmiját. Lehangoló látvány. Ajánlom, hogy gyorsan hagyjon fel ezzel az aljas művelettel, és siessünk az „Arany horgony"-ba, ahol, amint tudja, fehér kenyeret és kitűnő kínai teát kapni.

– Bocsásson meg, sir! Ezt nem tehetem. Kötelességeim vannak. Én, mint a család egyetlen támasza . . .

– Rühes támasz – dünnyögte a romantikus Eduard.

– Mondok valamit, öregem – szólt némi hallgatás után a lírai költő – gyere el ma este hét órakor. Remélem, nem utasítod vissza a jó öreg kávét meg a lekváros lepényt, amit olyan csodásan készít az én . . . élettársam. Érted? Nála lakom.

– Ó, márki! . . . Hogy tehetném . . .

S öt perc múlva Eduard tudta, hogy barátja egy bűbájos, tizenkilenc éves barnával él, hogy a kis barnának van egy nővére, aki egy roppantul előnyös közellátási intézménynél dolgozik, hogy kályha van a szobájukban, hogy az élet szép, s hogy a bájos nővéreknek még igen sok eladatlan holmijuk van.

Mindent megtudott!

ÚRISTEN! MENNYI, DE MENNYI HOLMI!

Eduard nem váratott magára. Pontosan este hétkor – sőt még talán valamivel korábban – lépte át először ennek a meleg paradicsomnak a küszöbét, ahol a vaskályha átforrósodott ízületeiből andalító hő áradt. Egy tölgyfa ajtószárnyat tartott a hóna alatt.

– Kisült már a lepény? – érdeklődött. – Ha kevés a fájuk, felajánlom ezt a fenyőcskét, a szomszédos erdőben vágtam ki.

Azzal letette az ajtószárnyat egy székre.

Elismerik, ugye, hogy első látogatáshoz ez igen gáláns dolog volt.

Hősünk magas termete, komor, „gyilkos" külseje, a kis csepp az orra alatt, meg a vitorlavászon nadrág elég nagy hatást tett a hölgyekre. Mialatt a sálját bontogatta, szipogva és szakszerűen mustrálva a berendezést, a fiatal nők, babaszemükben babonás félelemmel nézték. Egyikük – szerény frizurás, rózsás fülecskéjű, kis kövérke, aki csíptetővel az orrán nagy kislánynak látszott – mosogatott, a másik pedig, báliruhájának lila és fehér darabkáit a tűzhelynél lobogtatva, fedetlen, barna karjával és kibontott fürtös hajával, egész lényével az első kapcsolatnak, a büszkeségnek, boldogságnak, szerénységnek és gyengédségnek azt a bonyolult összetételét tükrözte, amelyből teljes bizonysággal meg lehetett állapítani, hogy ő a lírai költő boldog kedvese.

A lírai költő az ablak mellett ült egy karosszékben a szoba mélyében, amely tele volt zsúfolva a legkülönfélébb holmival. Volt ott egy kis toalettasztal, tiszta, keményített karton krinolinban, meg egy tekintélyes varrógép, és függönyök, meg angol fejecskékkel díszített gipsz tányérok, és székek, és szekrények, kabátok akasztókon, kristálynemű, üvegcsék, kis körömráspolyok és csíkos kalapdobozok, felfordítva és a tükrök

fényében ragyogva. Középen rongyos kék koszorús gyorsforraló zümmögött, és ettől, valamint a nikkelezett ágy és az általános zsúfoltság következtében az egész szoba némileg kerékpárjavító műhelyre emlékeztetett.

„Úristen, mennyi, de mennyi holmi! – gondolta a romantikus költő. – Ennyi mindent száz év alatt sem lehet eladni, Ez, barátom, nem egy mókuspelerin."

Bemutatták a nővéreknek. Minthogy elszokott a társasági modortól, az első pillanatban igen elfogódottan viselkedett. Folytonos szipákolása, amit máskor észre sem vett, most zavarba ejtette, és emiatt túlzott fesztelenségre kényszerült. Kétségbeesett erőfeszítéssel komor méltóságot öltött magára, és minden mondat után fújtatva, lelkes előadást tartott holmi Perzsiában tett utazásáról és Háfiz szenvedélyes fülemüléiről.

Egyébként a gyorsan kitöltött kávé visszaadta lelki egyensúlyát, és megvetette alapját a tartós jóbarátságnak.

Kávé után a férfiak jegyre kapható cigarettára gyújtottak. Szimocska odaült a viaszosvászon díványra a lírai költője mellé. Hátukat a falnak vetve sokáig pihentek így, félig fekvő helyzetben, kékes cigarettafüst úszott körülöttük. Beesteledett. Az ablakok elkékültek. Eduard egy mély fotelben ült, hosszú sovány lábát a kályha felé nyújtóztatva, és szemében kis piros fények tükröződtek. Az idősebbik nővér, Lida, a lábast súrolta. Ő volt a szoba tulajdonosa. Majd meggyújtott egy benzinlámpát. Négy élénk fényű kis karom szökkent fel a vékonyka cső felett, amelyet egy mustárosüveg dugójába tűztek. Az egész szobát finom szálú, aranybarna pókháló szőtte be. Egér kaparászott. A konyhából jeges penészszag áradt.

Romantikus költőnk egy fél óráig elüldögélt, aztán kelletlenül felállt. Ó, de nem kívánt kimenni az utcára, a sötétségbe, a hidegbe! Csakhogy nem tartóztatták. Lida kiszaladt utána az előszobába, és egy csomag cigarettát dugott a zsebébe.

– Adja ide a kis kacsóját – kérte Eduard.

A lány odanyújtotta a kezét, s a romantikus költő ügyetlenül lecsapott rá.

– Viszontlátásra! Máskor is jöjjön el! – kiáltotta a lány, a korlátra hajolva.

– Köszönöm, grófnő! – dünnyögte a romantikus költő.

6

MARADJON, EDDI, NE CSACSISKODJÉK...

Másnap ismét beállított. De ezúttal egy Thonet-szék támláját hozta magával.

– Tessék – mondta. – Még egy kis fenyőfa. Tüzelőnek, tudják...

Ezúttal simára volt borotválva, és igen szeretetreméltóan viselkedett. Rendkívül szellemesen élcelődött, verseket szavalt, ordítva és a nyálát fröcsögtetve, mulatságos történeteket mesélt, és madarak hangját utánozta. Szürke szeme időnkint tűnődve megakadt egyik-másik holmin, és ilyenkor úgy látszott, hogy valami nagyon makacs gondolat foglalkoztatja.

Kávét iszogattak, cigarettáztak, és elüldögéltek a kis benzinlámpa fényénél.

Romantikus költőnk szürke szemével Lidát bámulta, és ez a kövérkés, rózsás arcú, csíptetős kislány, a komoly és gondoskodó háziasszony, akinek toalettasztala felett az elhunyt férj hatalmas képmása lógott, anyai gyengédséggel nézett az éhes költőre, cigarettát adogatott neki, és felvarrt egy gombot a kabátjára. Ahogy az este közeledett, a romantikus költő egészsége gyorsan összeroppant. Először köhögni kezdett. Majd közölte, hogy láza van. Később a fejéhez kapott és elnémult. Minden kérdésre csak nyögött. Majd bágyadt, szenvedő pillantással nézett körül, és aszpirint kért. Tíz perc múlva bizonytalanul felállt, tántorogva két lépést tett, és kijelentette, hogy elmegy. Megpróbálták lebeszélni erről az esztelenségről. Ő azonban eltökélen húzgálta magára a kabátot.

– Öregem, megőrültél! – szólt rá a lírikus. – Maradj itt éjszakára. Valahogy majd csak elhelyezünk.

– Ostobaság! Nem akarok a terhetekre lenni.

– Ugyan már, Eddi! Maradjon itt! – szólt Szimocska.

– Nem, nem, elmegyek. Valahogy majd csak hazaérek. Habár megtörténhetik, hogy útközben összeesek.

– Maradjon, Eddi, ne csacsiskodjék! – kérte könyörögve Lida, a költő félig felhúzott, üres kabátujját forgatva.

– Nem, nem! A világért sem maradok itt! Hiába kérnek. Aztán meg, hova fektetnének?

A lelkére beszéltek, megígérték, hogy a szekrény mögött három székre ágyaznak neki. Ottmaradt tehát, és ettől felderült, mindjárt jobban érezte magát. Még sokáig beszélgettek mindannyian, aztán lefekvéshez készülődtek. A lírai költő a párjával a viaszosvászon díványra feküdt. Hű barát volt, és még nem olyan régen vette magára közeli kapcsolatuk édes terhét. Lida a saját ágyában feküdt le, amely túlságosan széles volt egy embernek, és amelynek ruganyos matraca még igen jól emlékezett a katonaorvos nagy súlyára. Eloltották a lámpát. Egymás előtt restelkedve, és suttogva vetköződtek. Ledobott cipők koppanása, szoknyasuhogás, és a takarókba burkolózó testek nesze hallatszott. Aztán csend lett, és ebben a csendben és sötétségben még sokáig nesztelen pillangókként csapongva szálldostak az öleléseknek és csókoknak azok a nagyon halk neszei, amelyek a kezdő szerelmesek álmát környékezik. Lida sokáig forgolódott túlságosan széles ágyában, s a matrac rugói gúnyosan ropogtak és zörögtek alatta. Eduard kíméletlenül nyikorogtatta a székeket a szekrény mögött és zsörtölődött:

– Bitang egy fekhely...

A kályhában kialudt a tűz. A februári éj hosszúra nyúlt. A szobában percről percre hidegebb lett. Kékes fény árasztotta el a szobát, amely neszekkel és holmikkal volt tele. A lírai költő és barátnője fázott a legkevésbé...

Másnap, amikor déltájban felébredt, a lírai költő különös,

de megható látványon ámult. Eduard, szorosan beburkolva egy világoskék, tűzött paplanba, békésen szendergett a széles doktori ágyon és álmában szipogott. Lida nem volt ott, nyilván munkába ment.

– Ébredj, ébredj! – kiáltotta csodálkozva a lírai költő. – Hogy kerültél ide?

– M... m... – dünnyögte Eduard, a másik oldalára fordulva. – Mi az? Már kávéztatok?

– Hogy kerültél ide? Kelj fel! Már tizenkét óra!

– Mit sopánkodsz? Mmm-miről is van szó? Lidocska munkába ment, és én, hogy úgy mondjam, átköltöztem az ágyába. N-nem ér-tem.

– Kelj fel! Csak nem akarsz egész életedre itt maradni!

Eduard bizonytalanul ásított. Persze hogy nem akar egész életére ott maradni, de még fekszik egy kicsinykét. Még mindig nagyon rosszul érzi magát. Biztosan lázas, és egyáltalán kéri, ne zaklassák. Egyelőre. Később majd meglátja.

A lírikus szótlanul öltözködött. A kávét, amit Szimocska főzött, Eduard az ágyba kérte. Odavitték neki. Majd könyveket kért. Könyveket is kapott. Aztán Szimocska kiment a piacra egy lepedőt eladni, hogy szerelmesét megebédeltesse. A lírai költő ceruzát ragadott. Eduard olvasott. Négy órakor hazajött Lida. Rózsás volt, és zavartan kancsalított. Először is az ágyára tekintett.

– Eddi – szólt –, felébredt már? Jól fekszik ott?

– Mint hal a jégen.

– Akarja, hogy kását főzzek magának?

Eduard savanyú képet vágott.

– Tudja – dörmögte –, tudja, egy kis kása nem rossz, persze, de nekem olyan a betegségem, hogy nem eszem folyékony ételt. Szervi okokból.

– Hát mit eszik?

– Brinzát – felelte Eduard kurtán.

– De hát brinza nincs itthon, azért a boltba kell menni.

– Menjen, Lidocska!

S Eduard, a „vén kalóz", kedves grimasszal, megjátszotta a szeszélyes kisgyereket:

– Eddi nem kéj kását. Eddi bjinzát akaj – selypegte.

Lida engedelmesen magára kapta sötét kötött kendőjét, és elment a boltba. A lírai költő és Szimocska egymásra néztek. Eduard hidegvérűen olvasott.

Ebédnél mindannyian hosszan hallgattak. Végre Szimocska, akinek a csodálkozástól tágra meredt a szeme, halkan, de erélyesen megkérdezte:

– Lida, mit jelent ez?

Lida egy szót sem felelt. Eduard olvasott.

7

LIDÁRA IS ÍGY KIABÁLSZ?

Felesleges hozzáfűznöm, hogy Eduard ettől a naptól fogva tartósan gyökeret eresztett a vendégszerető talajban.

Az első három nap fel sem kelt a doktori ágyról, reggeltől éjszakáig Sztanyukovics regényeit olvasta, és csak az evés kedvéért tartott néha szünetet.

Hosszú nélkülözésekért kárpótolta magát.

A negyedik nap estefelé egy sovány hölgy rontott be a szobába; sápadt, kifejező madárarca mintha örökösen profilba fordult volna. Dülledt kis szemével gyorsan megkereste Eduardot, és szaporán rákezdte azon a hadarós pulykanyelven, amelyen városunkban csaknem valamennyi idős anya beszél:

– Eddi, itt vagy? Mért vagy itt, Eddi? Mért nem jössz haza már három napja? Mit jelent ez? Biztosan semmit sem ettél. Adnak itt neked enni?

Tocskina asszony tapasztalt szemmel körülnézett a szobában, és Lidán állapodott meg a tekintete. Miért nem Szimocskán? Mért nem a lírai költőn? Jó szimata volt ennek az öreg mamuskának.

– Ad tejet Eddinek? Eddinek jól kell táplálkoznia. Teljesen beteg ember. Mit evett ma?

– Brinzát – felelte félénken Lida.

Tocskina kissé megnyugodott, de azért zsémbesen megjegyezte:

– Hát tejet nem ivott? Tejre is szüksége van. Eddi, tej kell neked! Tessék, Eddi, hoztam neked tejet! – Vöröses muffjából egy zöld palackot húzott elő.

– Eddi, ez a tej a tied. Senkinek se adj belőle. Persze, tudom, mind szeretnének tejet. Te, Eddi, jószívű vagy, s a barátaid folyton kihasználják a jóságodat. Az utolsó ingedet is lehúznád. De ezt a tejet senkinek se add oda. Ez csakis a tiéd. Hallod?

És szigorúan ránézett Lidára.

– Figyelmeztetem, hogy a tejet Eddinek kell meginnia. Hallja?

– Hallom – felelte bűntudatosan Lida.

– Jaj, mama! Unlak már! – kiáltott fel vadul Eduard.

– No nézzék csak ezt a méregzsákot – jegyezte meg kedvesen az anyja. – Lidára is így kiabálsz? Hehe!

Búcsúzáskor megcsipkedte Lida arcát.

– Milyen fiatalka! No hát vigyázzon Eddire. Törékeny alkat. Szakasztott a megboldogult édesapja.

Ezután Tocskina és Lida összecsókolóztak. Igazi történelmi pillanat volt ez.

Így kezdődött Eduard Tocskinnak, a dél-oroszországi romantikus iskola első mesterének, Arthur Rimbaud tanítványának családi élete, ezé a csavargó, naplopó és kalandor fickóé, ahogy magát nevezni szerette, nyilván eltúlozva mind az érdemeit, mind a hibáit.

LIDUSZJA, CICUSKÁM, HAGYD OTT A HIVATALT!

Mégis kitartott az álláspontja mellett. Rávette Lidát, hogy hagyja ott az állását. Természetesen nem követelt, és nem parancsolgatott. Ehhez eleinte túlságosan óvatos volt. Csak kért. Elfordította Stevenson lapjairól hősi pillantású, szürke szemét, és könyörgött. Végül kedveskedőn megveregette a barátnője vállát, és mosolyra görbítette fogatlan, nagy száját (tulajdonképpen csak egy szemfoga volt kitörve, de első pillantásra senki sem állapíthatta meg, hogy összesen egy foga van-e vagy csak éppen egy foga hiányzik). Így beszélt:

– Liduszja, cicuskám, kislány! . . . Hagyd ott a hivatalt!

– Hova gondolsz, Eddikém? – kiáltott fel ijedten Lida, és csíptetőjén keresztül rásandított kis fekete szemével. – Mit eszünk akkor? Hiszen éhen halunk!

– Liduszja! Kis majmom! No, kérlek! Nem veszünk el.

– Mit beszélsz, Eddi! Gondold csak meg. Hiszen okos ember vagy.

Eduard Tocskin azonban nem az az ember volt, akit egy nő meggyőzhet. Komoly képpel szipákolt.

– Már mindent meggondoltam.

Csontos térdére vonta kissé súlyos barátnőjét, hízelgőn megvakarta a füle tövét, és álmodozva beszélt:

– Hallgass rám, kis cinegém . . . Te otthagyod a hivatalt, s a háztartással foglalkozol. Csakis a te szeszélyes kis fiacskádnak fogsz élni. Csudajó lesz, ugye? Először is kivasalod a nadrágomat. Másodszor: ebédet főzöl. Harmadszor: kijársz a piacra. Én pedig dolgozni fogok, egy férfinak mindig dolgoznia kell. Persze addig, amíg munkám akad, eladogathatunk egynémely holmit – szakértő pillantással körülnézett a szobában, és így folytatta: – Ne aggódj, kis barázdabillegetőm! Csak kezdetben lesz így. Később annyit keresek majd, hogy abból bőségesen megélünk. Reggel szaharinos kávét iszunk (takarékos-

kodni kell). Ebédre kisütsz egy nagy csomó krumplit olajban. Es persze brinzát kell venni. Brinza nélkül nem élhetek. Legfeljebb negyed fontot – ennyi elég nekem . . .

Varázsos színekkel ecsetelte Lida előtt a családi életet. Barátairól mesélt, akik ugyanolyan csavargók, kalandor-festők, költők, vagy egyszerűen tréfamesterek, s arról, hogy miként vendégelik majd meg őket teával és buktával.

Nem tudjuk, mi hatott Lidára jobban: ékesszólása vagy otromba becézése. Már csak gyengén tiltakozott:

– Eddi édes, de hát mit akarsz csinálni? Hol találsz munkát? Munka nélkül biztosan éhen halunk.

– Ejnye, de csacsi vagy, Liduszja! Becsületemre esküszöm, hogy nem fogunk éhezni. Menj csak oda az utcán akármelyik cigarettaárus gyerekhez, és kérdezd meg tőle: „Mondd csak, fiam, éhezett-e valaha is Eduard Tocskin?" – Azt feleli: „Nem, Eduard Tocskin sohasem éhezett." Verset írok blank jambusokban kocsmáról, evésről, költősorsról és sok minden jóról, és ez csak hoz valamit a konyhára. Végül agitációs vonalon dolgozom. Egye fene, klubot vezetek – garantáltan két font kenyér naponta és havonta egy vöröskatona-fejadag.

Szünet.

– No hát, Liduszja, hagyd ott a hivatalt. Kis majmom, ne makacskodj!

Lida megadta magát.

Otthagyta az állását, és hősi alázattal hozzálátott a holmik eladogatásához.

9

EDUARD POMPÁS VIRÁGSZÁLKÉNT KIVIRULT, DE...

Eduard ezután bevezette a maga rendszabályait. Megkövetelte, hogy ne zavarják az alvásban, ne zavarják a gondolkodásban, és a cigarettázásban se zavarják. Megmérgezte a lírai költő és Szimocska életét. De minthogy a szoba Lidáé volt és minthogy a teljesen fejét vesztett nő jobb ügyhöz méltó buzgalommal gondoskodott Eddikéje nyugalmáról, a lírai költő és Szimocska hamar lehervadtak, és hogy a civódásokat elkerüljék, kénytelenek voltak elköltözni.

Majd Eduard kijelentette, hogy „emberiszonya" van, és egyáltalán senkit sem bír látni.

Ezek után pompás virágszálként kivirult.

Természetesen szó sem esett semmiféle munkáról.

Lida önfeláldozóan hordta ki a piacra a rongyait, vasalta a vászonnadrágot, mosott, főzött, felolvasott Stewensonból, és napról napra jobban beleszeretett a parancsolójába.

Eduard mindezt őt megillető dologként fogadta. Szentül hitte, hogy a jóságos, romantikus Isten kárpótolja előző, nyomorúságos életének minden megpróbáltatásáért és nehézségéért. Csaknem háborítatlanul boldog volt. Valami féreg azonban mégis lassan, de kitartóan rágta a szívét. Baj közeledett.

A katasztrófa első jelei még olyan kevéssé érzékelhetők voltak, hogy aki nem volt beavatva e csodabogár lelkivilágának összes rejtelmeibe, rájuk se hederített volna. De a barátai, akik úgy ismerték Eduardot, mint a tenyerüket, már előre rettegtek.

Szegények! Nem is sejtették a baj méreteit. Ez valóban elemi csapás volt.

Úgy kezdődött, hogy Eduard egy nap belebújt a megboldogult doktor papucsába és háziköntösébe, s az ablakhoz lépett. Arca gondterhelt volt. Sokáig álldogált az ablaknál, megható

gyengédséggel figyelve a verebek ugrándozását s a nehézkes varjak röptét. Közben fütyörészett.

Másnap, se szó, se beszéd, elment az anyjához és elhozta tőle Brehm: „Az állatok élete" című könyvét. Egész este olvasásba merült.

Majd valahogy sebtiben odaszólt Lidának:

– Liduszja, kismadaram! Sárgarigóm! Pirosfejű poszáta!

Mire Lida pirulva és kedvesen kancsalítva megfogta a fülét, mint egy jóságos, nagy kutyának, és sovány arcához simulva, azt mondta:

– Eddi, kisfiam! Hát olyan csúf vagyok, hogy madárhoz hasonlítok? Hiszen kövérke vagyok. Talán már nem szeretsz?

– Ej, Lidocska, semmit sem értesz. Inkább hallgass. Nincs a világon kedvesebb a madaraknál. Majd ha gazdagok leszünk, sok kalitkát és madarat vásárolunk. Ugye, milyen jó lesz?

És ijesztő hévvel és ékesszólással, nyálát fröcskölve, szívére-lelkére és őseire esküdözve belefogott a madarak szépségének ecsetelésébe. Arról beszélt, hogyan énekel a sárgarigó, mit szeret enni a vörösfejű poszáta, milyen szokásai vannak az öreg tengelicének, s hogy milyen kedves a fiatal kékcinke. Rengeteg anekdotát mesélt a csízek és a szarkák életéből, bizonygatta, hogy vannak olyan seregélyek, amelyek betéve tudják az egyszeregyet. Azt állította, hogy madarak nélkül az ember élete színtelen és értelmetlen. Madarakat utánzott: fütyült, csipogott, képzelt szárnyakkal csapkodott, tollászkodott, sőt még mintha repülni is megpróbált volna.

Lidát meghatotta ez a felindulás, szerelmes pillantással nézett rá és megsimogatta a fejét:

– Eddikém, de mulatságos fiú vagy! Hát ennyire szereted a madarakat? Nem is tudtam. No jó, eladjuk a régi szürke szoknyámat (emlékszel, azt a feketével hímzettet), és veszek neked egy madárkát. Akarod, aranyom?

– Jaj, Lidocska! Csodálatos lángelme vagy. Okvetlenül vegyél nekem egy madárkát. Eddi madárkát akar.

– Kisfiam!

Ettől a naptól fogva Eduard egyre a madárkáról beszélt.

S egy nap a fekete hímzéses kis szürke szoknya gazdát cserélt. Pompás kalitka jelent meg a szobában, madárral. Hogy miféle madár, azt nem lehetett megállapítani. Rendkívül kopott és megviselt külseje volt. Ezenfelül a farkát félig kitépték. Se hallása, se hangja nem volt e gyászos madárnak. Amikor csőrével a kalitka rácsait kaparászta, utálatos zajt csapott. De Eduard el volt ragadtatva tőle. Azt állította, hogy ez valami igen ritka rigófajta. Vizet töltögetett a fertelmes madárnak, kendermagot szórt elébe, rákacsingatott, fütyült neki, s ujját a rács közt bedugdosva, szeretettel koppintgatott a piszkos, csúf csőrére.

– Várjatok csak, hamarosan énekelni fog. Ne legyek én, ha nem fog rázendíteni. Kitűnően értek a madarakhoz.

– Eddi – szólt Lida zavartan – talán inkább kanárit vettünk volna? Az énekelne nekünk.

Eduardot elfutotta a pulykaméreg. Nyálát frecsegtetve szisszegett:

– Ej, Lida, ne bosszants! Mit értesz a madarakhoz? Nincs ellenszenvesebb a kanárinál! A kanári a legnyárspolgáribb madár. Én csak tudom, mit beszélek. Ez egy igen ritka rigófajta.

Lida elhallgatott.

10

EDUARD ÁLLÁSBA MENT

Nem sokkal ezután Eduard a „Jugrosztá"-nál vállalt állást. Ez volt a köztársaság egyetlen olyan intézménye, ahol hasznát vehette a hajmeresztő fantáziájának.

Hogy hogyan kezdte tevékenységét az új működési területen, az egyszerűen leírhatatlan.

Először a faliújság verses tárcaírójának tették meg.

Azok a polgártársak, akiknek szerencséjük volt a köztársa-

ság második és harmadik évében a délvidéken élhetni, bizonyára jól tudják, hogy mi volt az a „Jugroszta" nevű faliújság. Semmi szükség bővebb magyarázatra. Azok a polgártársak viszont, akik nem részesültek abban a szerencsében, hogy a fent említett két évet a délvidéken töltsék, nyilván soha az életben nem tudják meg, mi is az a „Jugroszta", mert még nem született a világra olyan művész, aki le tudná írni ezt a leírhatatlan újságot.

Szóval, Eduard tárcaíró lett ennél az újságnál.

Ahogy a szerkesztőségbe belépett, először is hozzáértő szemmel körülnézett, és akkorát szipákolt, hogy két gépírónő rosszul lett, a harmadik pedig bejelentést tett ellene. Majd barátságosan rákacsintott a titkárra, egy igen udvarias fiatalemberre, aki a hadkötelezettség elől bújt meg ott, és hatalmas cigarettát sodorva a titkár dohányából, komoran kijelentette:

– A koroszta: bőrbetegség, a Jugroszta: fali kór.[1]

Ezután nyomban áthelyezték a szemléltető agitációhoz.

A szemléltető agitáció osztályon négy napot töltött. Első nap kivitt a műhelyből egy széket és néhány darab furnérlemezt. Másnap asztma kínozta. A harmadik napon odament egy plakáthoz, amelyet egy agitációs pontra szándékoztak elküldeni, és bemázolva a nem éppen szellemes, de becsületes feliratot, új négysoros verset írt a helyébe, amit egy pillanat alatt ötlött:

A burzsoá dédelgette
A proletárt mindig,
Babusgatta, csókolgatta,
Fára akasztotta.

Negyedik nap az osztályvezetővel értekezett, előleget követelt és babérain pihent. Pénzt nem adtak neki, mivelhogy az intézménynek egy garasa sem volt, viszont ötödik nap áttették a hangos újsághoz.

[1] Lefordíthatatlan szójáték.

Egyszóval, két hét múlva a „Jugroszta" vezetője, a gépírónőket fenyegetve, vonagló arccal ordította, hogy az egész szoba belereszketett:

– Adják ki a kétheti fizetését, és menjen a fenébe! Agyongyötört! Ez így nem mehet tovább!

Eduard, miután a kék bankókat csinos, bár nem éppen vastag csomóba rakosgatta, rákacsintott a rózsás arcú pénztárosnőre, és komoly képpel indult hazafelé, különféle, igen fontos kérdéseket fontolgatva.

II

ÉS KEZDŐDTEK A MADARAK

– Tessék – szólt kurtán Eduard, s az asztalra dobta a pénzt, de nyomban ismét eltette.

Lida elbűvölten kiáltott fel.

Eduard ezután madarak vásárlásával foglalkozott.

Barátai, költői iskolájának hívei, ezek a nyíltszívű fiúk, akik készek voltak beverni egymás fejét egy rosszul elhelyezett cezúra miatt, mindenfelől hordták neki a kalitkákat. A legkülönbözőbb minőségű, nagyságú, formájú kalitkákat, és a legkülönbözőbb anyagból készülteket.

Voltak köztük kacér bambuszkalitkák, amilyenek főgépészek és hosszújáratú hajóskapitányok alacsony kis szalonjában lógnak, amiket Japánból hoztak fekete selyem ernyővel, krizantémokkal és lakkozott cigarettadobozokkal együtt.

Voltak ízléstelen fémkalitkák is – magas rangú tiszti özvegyek meg kereskedők házából kerültek ki – akkorák, mint egy kisebbfajta ház, igen bonyolult építmények kis emeletekkel, erkélyekkel, belső fülkékkel, önműködő rudacskákkal és elegáns etetőkkel ellátva.

Végül voltak becsületes vadászkalitkák is, fürjek számára,

hálós tetővel, durva fából készültek, és sötétkékek, mint egy óangol feudális kastély kormos ebédlője.

Egy túlbuzgó ifjú kalitka helyett kis akváriumot hozott, ami arra a gondolatra késztette a romantikus költőt, hogy madarakon kívül halakat és moszatokat is szerezzen be.

Ezután kezdődött a madarak vásárlása.

Eduard minden reggel fogott egy üres kalitkát, és elindult valami távoli kis piacra, amit ő „vadász-sor"-nak nevezett. Állítása szerint ott az északi szélesség bármelyik madarát meg lehetett venni vagy cserébe megszerezni. Titokzatos ismeretségei voltak ott még azokból a boldog időkből, amikor iskola helyett a vadon tengerparton járt, madárfogó hálót állított fel, és egy elsárgult orgonabokor alatt hasalva száraz ürömfű és csillámos szalmavirágok sűrűjében, ármányosan fütyürészett az ostoba csízeknek, erősen szorítva az áruló madzagot. A madárcsapatok gyöngyökként szóródtak egyik bokorról a másikra. Könnyű pihék és bogáncsszőrök szálldostak a törékeny, száraz gyomszárak felett, s a tenger felől a hajnali köd tejszerű, hűs foszlányai húzódtak.

Éhségtől és emlékektől felindultan tért haza ebédre, madarakat hozva magával.

Lida kitisztogatta a kalitkákat, eledelt szórt, szögeket vert a falba, és elbűvölten szemlélte a madarakat.

Avatatlan szemnek ezek a madarak fertelmesek voltak. Piszkosak, csapzottak, ijedtek, falánkak és tökéletesen némák. Sokuknak kitépték a farkát, és törött lábuk volt.

Eduard azonban, barátainak minden ezirányú gúnyos megjegyzésére döhös ordítással válaszolt:

– Hallgassatok, szamarak! Nem értetek hozzá. Ezek igen ritka példányok. Például az a szürke ott a kis rúdon, látjátok, ritka vörösbegyfajta. Igaz, kicsit törött a lábacskája, s a farkát picinykét megtépázták, de nézzétek, milyen okos szemecskéje van. Megboldogult apám emlékére esküszöm, köpjetek szembe, ha két nap múlva rá nem zendít. Sohasem hallottátok a vörösbegy énekét?

És fütyülni, kurjongatni kezdett, s a fejét forgatta.

De elmúlt egy hét, s a ritka vörösbegy továbbra is néma maradt, viszont rendkívül sokat evett.

Hamarosan minden fal tele volt aggatva ritka, sőt nagyon ritka fajtájú madarakkal.

Ámbár a madarak mind úgy hasonlítottak egymáshoz, mint egy börtöncella lakói. Mindenesetre semmiféle lényeges különbség nem látszott köztük, noha a legkülönfélébb, sokat ígérő neveket viselték: rigó, vörösfejű poszáta, tengelice, pirók, erdei pinty, csíz...

A szobába ijesztő volt belépni. Csőrök és szárnyak csattogása rémítette a hozzá nem szokott fület. Tollak és pihék szálldostak a szoba közepén, mint azok a nyári forgószelek, amelyek váratlanul, teljes szélcsendben támadnak a tanyai baromfiudvarokon.

Piszok, kendermaghéj, vízcseppek és kis kavicsok hullottak a kalitkákból a földre. Ezenkívül az egyik sarokban egy gyerekfürdőkád volt, amelyben dinnye formájú, fényes teknőjét kikidugva a vízből, egy teknősbéka mocorgott és kíváncsian hunyorogva bámult.

Eduard posztópapucsban és kezében könyvvel ott ült a haragos katonaorvos nagy portréja alatt.

Olykor feltekintett a képre, és mutatóujját tisztelettel ajkához illesztve, suttogva mondta:

– Kancellár!

Lida zavartan sandított a madarakra, és jellegtelen, gyermeki arcocskáján nyugtalanság és titkos ingerültség alig észrevehető kis redői jelentek meg. Kövér gyerek-orrocskája körül gyűltek a ráncok.

NEMSOKÁRA MEGESZIK A VARRÓGÉPET

A madarak makacsul nem énekeltek, de ugyancsak zabáltak. Lida türelmesen hallgatott. Eduard egyre újabb példányokról ábrándozott. Igen rosszra fordultak a dolgok. Semmiféle jövedelmük nem volt, a madarak viszont iszonyú sok drága eledelt pusztítottak el. Nem érték be kenyérmorzsával, vagy kölesmaradékkal. Hangyatojás kellett nekik, meg kendermag és kanárieledel, meg valami nagyon drága lisztférgek, amelyek nélkül, Eduard állítása szerint, sohasem énekelhetnek.

Csaknem minden pénzt a madarakra kellett költeni. Lida megpróbált tiltakozni. Eduard hajthatatlan maradt. Követelte, hogy Lida adja el a legutolsó rongyait. Ahogy a kalitkák szaporodtak, úgy tűntek el a holmik a szobából. Végül már csak a varrógép maradt.

– Liduszja! Tudod-e, mért nem énekel a vörösfejű poszáta? Azért nem énekel, mert több lisztféreg kell neki. Add el a varrógépet, és jól tartjuk a madárkákat.

– Eddi, megőrültél! Hiszen mi sem eszünk! Hamarosan éhen halunk.

– Ne beszélj csacsiságokat, Lidocska! Nekem elég egy negyed font brinza egy napra. Csak a madárkáink énekeljenek.

Lida a szemöldökét rángatta. S amikor Eduard madáreleségért a piacra ment, behívta a szomszédasszonyt, és keservesen panaszkodott a madarakra:

– Jaj, kedvesem, hamarosan éhen halunk! – mondta szomorúan, a szomszédasszonyt megölelve. – A madarak tönkreteszik minket. Mindenünket megették már. Megették a kis szürke ruhámat a fekete hímzéssel. Megették a tavaszikabátomat. Megették a lepedőket és a párnahajakat. Nemsokára megeszik a varrógépet, és akkor itt a vég. Eddi hallani sem akar sem-

miről. Teljesen megőrült... Ó, hogy gyűlölöm ezeket az utálatos madarakat!

A szomszédasszony részvevően csóválta a fejét, miközben saját bajaira gondolt, kislánya pedig, egy hároméves baba, nagy piros máslival a feje búbján, a kalitkához osont, és félénken körülnézve, ujjacskájával megfenyegette a madarakat:

– Csúnya madájkák. Jossz madájkák. Megették a szüjke juhácskát.

Majd felragyogott az arca, leírhatatlan gyöngédség áradt rajta szét, a kádhoz tipegett, és boldog ellágyulással a teknősbékát nősbékának nevezte.

Lidocska orra körül pedig elmélyültek a kis ráncok.

13

BALJÓS FEJEZET, AMELYBEN LIDA FŐKÉNT HALLGAT

– Lidocska, ez rigó – szólt Eduard, behozva a szobába egy kalitkát egy csúnya nagy madárral, amely félig kopasztott tyúkra hasonlított. – Ne hidd, hogy akármilyen madár. Igen ritka példány. Megboldogult apámra esküszöm, két nap múlva gyönyörűen fog énekelni. Én már nagyon értek ezekhez a dolgokhoz. Igaz, nagyon sok lisztférget kell neki venni, viszont úgy énekel majd, hogy el sem képzeled! Ilyen még nem volt. Add el a párnahuzatot.

Lida hallgatott.

– Nézd, nézd, Lidocska! – kiáltott fel hirtelen Eduard. – Nézd, mindjárt leült a kis rúdjára. Ez biztos jel, hogy sokáig fog élni, és később majd gyönyörűen énekel. Hidd el nekem. Én már nagyon értek hozzá.

Szünet.

– Add el a párnahuzatot!

– Jó – felelte fagyos megadással Lida.

Este, miután árpakávét ittak, cukor és kenyér nélkül, az élettársak lefeküdtek a tekintélyes doktori ágyra, amely roszszallóan és fenyegetően zörgette összes rugóit.

– Eddi aranyom – szólt szelíden, de erélyesen Lida, a takarót a romantikus költő alá gyűrve –, Eddikém, ez így nem mehet tovább. Éhen halunk. A madarak teljesen tönkretettek minket. Kendermagért az egész piacot tűvé kell tenni, és iszonyú pénzt visz el. Eddi... Talán elég már a madarakból? Mit szólsz hozzá? Meghagyunk egyet, a legritkábbat... Mert, az igazat megvallva, nem is olyan remek madarak. Persze, csupa nagyon ritka példány, de mégis...

– Hallani sem akarom ezeket a butaságokat! – hurrogta le mérgesen Eduard. – Nemsokára énekelni fognak. Biztosan tudom. Az a ritka vörösbegy már ma énekelni akart. A szeméből kiolvastam.

– Eddi! Könyörgök! Holnap már semmi ennivalónk nem lesz. És nincs mit eladnunk.

– Hogyhogy nincs mit eladni? Hát a varrógép? Azt hiszed, nem adnak érte semmit? Meg a tükör a toalettasztalon, az is csak ér valamit.

– Eduard! Mit beszélsz! – hüledezett Lida. – Ha a varrógépet eladjuk, akkor hogyan varrok neked nadrágot és ingeket? Hiszen mindened rongyos. Fel kell hogy öltöztesselek. Úgy jársz, mint egy koldus.

Eduard eltűnődött.

– Tudod, Lidocska, van egy ötletem. Holnap eladod a tükröt. Veszünk eledelt a madárkáknak, és mi magunknak is veszünk valamicskét. Talán kibírjuk egy hétig. Ezalatt a télikabátodból varrsz nekem nadrágot és zakót (úgyis nyár jön). Aztán eladhatod a varrógépet. Na ugye, kislány? Valld be, hogy okos férjed van!

Lidocska hallgatott.

Eduard a másik oldalára fordult, és szipogott.

– Eddi, ragaszkodsz hozzá?

– Csacsikám, persze! Azonkívül maholnap meghal az anyám

(jól tudom). Már nem húzza sokáig az öregasszony, ez világos. Akkor egyszerre felvirrad nekünk. Mókuspelerin és réztál nem hever ám minden utcasarkon. Mit szólsz hozzá, kis majmom?

Lida hallgatott.

A sötétben állhatatosan fontolgatott valamit.

Majd olyan halk, olyan gyengéd, és olyan szilárd hangon mondta, hogy a madarak egy pillanatra felhagytak a repkedéssel, és hallani lehetett, hogy valahol az utcán egy rendőrségi autó zúg el.

– Szóval, ragaszkodsz hozzá?

– Persze, kis csacsim! Hidd el nekem, nagyon jól tudom, hogy mit beszélek. Higgy nekem!

A romantikus költő ezzel elaludt.

Lida hallgatott. Egész éjjel nyitott szemmel feküdt. Amikor az ablak kivilágosodott, és meggypiros hajnal áradt szét, vigyázva, nehogy az urát felébressze, kiszállt az ágyból, és ajkát beharapva, mezítláb, óvatosan a madárkalitkákhoz osont.

14

NEM IS TUDOM, MIT GONDOLJAK

Másnap, barátaival találkozván a bulváron, ahol már elkezdődött a tavaszi sétálgatás, Eduard elkeseredetten mondta:

– Barátaim, megmagyarázhatatlan dolgok történnek a madaraimmal. Ma éjjel két nagyon ritka példány kimúlt. Nem értem, mi ez. Jól etettem őket. A leggondosabb ápolásban részesültek. Abszolút érthetetlen. Mellesleg éppen az a rigó múlt ki, amelyik tegnap a rúdjára ült. Ezt már sehogy sem tudom megérteni. Biztosan tudom, hogy ha egy madár az új kalitkájában a rúdjára telepedik, akkor sokáig fog élni és szépen énekel.

Értetlenül csóválta a fejét.

Barátaira azonban a madarak titokzatos kimúlása nem tett különösebb hatást. Mással voltak elfoglalva.

Oszlopokon és kerítéseken kiragasztva új rendelet jelent meg. A város lakói ott tolongtak a tarkálló falragaszok előtt. Lökdösődtek, egymás lábára tapostak, félrecsapták a sapkájukat. A kereskedő szellemű délvidéki emberek, akik a hadikommunizmus vasfegyelmébe szorítva két évig meg voltak fosztva attól a jogukról, hogy szabadon adjanak-vegyenek, most elözönlötték az utcakereszteződéseket, a tereket, parkokat, bulvárokat és mellékutcákat, és mindenképpen meghányták-vetették a váratlan rendeletet.

Az új gazdasági politikának, amely akkor még nem viselte a népszerű NEP nevet, első fecskéi rakták első kis fészküket a vásárcsarnok üveges boltívei alatt. Fentről szankcionált törzstiszti özvegyek árulták a süteményt és a brabanti csipkét, nem félve a villámgyors razziáktól s a köztársaság belső őrségének lovascsapataitól. A boltok redőnyei, amelyek annak idején nagy robajjal, csikorogva hullottak le, itt-ott már újra felemelkedtek, mint halálos párbajt vívott lovagok sisakrostélyai, s a pompásan csiszolt nagy kirakatablakok mögül különféle színű, mámorító, óriási, hihetetlen torták, mazsolás, rumos kuglófok, kolbász, piskóta és kenyér hekatombái tűntek az éhes polgárok szemébe, akiknek két évig egy utcai árus lány kosarában lapuló jó kerek perec volt az álmaik netovábbja. A bibliai zsidó, aki a rácsos kis éjjeli lámpás gyér fényében szakállas fejét a cigarettás ládája fölé hajtotta, utoljára tűnt fel a kihalt utca kongó homályában, és reggel a bulváron megjelent az első szilszkinbundás hölgy, egy kis csokor üvegházban nevelt kerti ibolyával.

Eduardot otthon újabb kellemetlenségek várták. Még két madár kimúlt a távollétében. Egyik megfojtotta magát, fejecskéjével a rácsok közé szorulva. A másikat megette a macska, amely, Lida távollétében, mancsával ügyesen kinyitotta a kalitka ajtaját.

Eduard porig volt sújtva. Lida hallgatott.

Másnap megint kimúlt egy madár. A rákövetkező napon is.

– Azt hihetném, hogy gonosz szellem költözött a házamba – mondta Eduard a barátainak. – Miért pusztulnak el a madarak? Teljesen érthetetlen. Hiszen kitűnően kitanultam minden madárbetegséget, és a klasszikus balladára esküszöm, hogy egy sem volt beteg.

Néhány nap leforgása alatt csaknem minden madara kimúlt. A romantikus költő annyira megrendült, hogy már nem is beszélt róla. Csak gyengéden hízelgett Lidának.

– Lidocska, elpusztultak a madárkáink. Pedig olyan gyönyörűen énekeltek volna! Biztosan tudom, hogy mind énekelnének. Sajnálod a madárkákat, Liduszja?

– Persze hogy sajnálom – felelte Lida, és gyermeki szemecskéjében a csíptető alatt csillogó könnycseppek gyűltek. – Nagyon sajnálom őket, de hát mit tehetünk?

Megfogta Eduard piszkos fülét, és meleg kis csókokat cuppogtatott a borotválatlan, iszonyúan sovány arcára. Mintha apró kis gombokat gombolna be.

– Sebaj, Eddikém – vigasztalta. – Hamarosan jobbra fordul a sorsunk. Akkor majd új madarakat szerzünk.

15

AZ UTOLSÓ MADÁRKA

Aztán egész nyárra el kellett utaznom a városból, és elmentem Eduardhoz elbúcsúzni.

Amikor a magas ablak alá értem, amely már nyitva volt, telt női kart pillantottam meg. A kéz madárkalitkát tartott. Egy másik kéz kinyitotta a kalitka ajtaját, s egy esetlen, nagy madár meglibbentve a mozgástól elszokott szárnyát, ügyetlenül, oldalazva kirepült a kékségbe, az akácfák ágaiba kapaszkodva, amelyeken már pirinyó új levélkék zöldültek.

Beléptem a szobába. Lida egyedül állt az ablaknál, könnyes szemmel. Zavartan nézett rám.

– Tudja, megint szerencsétlenség történt. Az imént repült el Eddi legutolsó, kedves madara. Éppen varrtam. Hirtelen kinyílt a kalitka és mielőtt felugorhattam volna, már: huss, a viszontlátásra! Az a ritka fajta pirosfejű poszáta kirepült az ablakon. Hogyan nyithatta ki a kalitka ajtaját? Nem értem?

Lesütötte szemét.

Én hallgattam.

Akkor megszólalt:

– Tudja ... Nagyon sajnálom, persze, de mégis jobb, hogy nincsenek a madarak. Különben mi pusztultunk volna el. Mégiscsak megmaradt a varrógépem, és majd ősszel meglátja, milyen elegáns gavallér lesz Eddi.

Nemsokára megérkezett Eduard. Nem bánkódott különösebben az utolsó madárka elvesztésén. Szótlanul leakasztotta a falról a feleslegessé vált kalitkákat, és felvitte a padlásra.

– Derék asszonyod van – mondtam neki, búcsúzóul megszorítva a kezét.

– Sebaj, öregem! Őszre megint sok madaram lesz. Új politika. Majd meglátod, jobbra fordul a sorsunk.

– Helyes! Isten veled!

Ősszel visszatértem. Eduard rosszul élt. Körülötte az emberek adtak-vettek, gazdagodtak és meghíztak. De ő, a javíthatatlan álmodozó, kalandorlelkű naplopó, az új gazdasági politikában sem találta meg a helyét. Talán még rosszabbul ment neki, mint azelőtt. Már valami katonai kórházban dolgozott mint könyvtáros. Egy kidőlt-bedőlt nyaralóban lakott a tengerparton, egyablakos kis szobácskában ...

Csak egy jó nyakhám hiányzott a falról, hogy semmiben se különbözzék ez a szűk helyiség egy kisbirtokos kocsislakásától.

A szobában egy vaságyon, egy szekrényen és a kályhán kívül semmi sem volt. A varrógépet eladták. Eduard tiszta, gyerekszabású inget viselt, és Lidocska egy régi szoknyájából varrt

gyereknadrágot. Sovány nyakán kacér, olcsó kis nyakkendő fityegett. Ruhájából-kiszabott, esetlen külseje volt, és holmi vékony lábú, tátott csőrű vad madárra emlékeztetett...

Lida mezítláb járt, fején menyecskésen kötött, fakó piros kendővel.

– No, öregem! – szólt diadalmasan Eduard. – Láthatod: jobbra fordult a sorsom. Pontosan kapom a fejadagot és kitűnően élek.

Szegény feje még mindig a hadikommunizmus vas mércéjével mérte az életet!

– Hamarosan megint lesznek madaraim. Most majd magam fogom őket. A minap kitűnő csapdát szereztem. Sok tengelice jelent meg a tengerparton. Tudok egy helyet, ahol rengeteg van. Gyerünk!

Kihúzott az ágy alól egy kalitkát, és elindultunk.

– Esküszöm a megboldogult apámra, szembe köphetsz, ha fél óra alatt nem töltöm meg a kalitkámat madarakkal.

Felakasztotta a csapdát egy vadorgona-bokor ágára. Kimentünk a vízpartra.

Amíg a madarak megfogódnak, elbarangoltunk a parton, a sűrű, meleg víz szélén, amelynek homok-, jód- és iszapszaga volt. Sirályok és vitorlák fehérlettek lenge foltokként az ég és a tenger távoli kékségében. Fürdőházak mohos cölöpjei ringatták csillogó, hosszú tükörképüket a szinte mozdulatlan fodrokon.

Beszélgetés közben Eduard hirtelen összerándult.

– Ideje, öregem! Becsületemre esküszöm, már biztosan benn vannak a madarak a csapdában. Én csak tudom, hogyan kell megfogni őket.

Gyorsan odamentünk a kalitkához.

A bokor a helyén volt, de a kalitka eltűnt.

Eduard tétován körülnézett, és hirtelen dühösen felordított. Tenyerét a szeme fölé ernyőzte, és iszonyúat káromkodott. A távolba néztem. A part tevepúpjain s a tenger kékjén suhanva, egy kis gyerkőc iszkolt. Kalitkát lóbálva, szélmalomra

emlékeztetett. Eduard ugrott egyet, de aztán az apjától örökölt asztmájára gondolt, és csak legyintett.

– Fene vigye – szólt sötét mosollyal – anyám mókuspelerinjére esküszöm, ez a fiú sokra fogja vinni!

Lassan hazafelé bandukolt.

Nevetésrohamok ráztak, amint a nyomában mentem.

Beszívtam a friss tengeri levegőt, tenyeremmel védve szememet az őszi nap üveges fényétől, amely csillogó pókhálóval szőtte be a poros, súlyos kerteket.

Sűrűjükön már áttetszettek az akácfák citromsárga s a juharok korállszínű lombjai.

1920

AZ APA

– Hol vagy, apám? Hallod?
– Hallom! – kondult egy hang
a megdermedt csendben...
Gogol[1]

I

A fülledt, sötét börtöncellában sárgadinnyehéj erjedt szaga terjengett, és poloskák futkároztak a falakon. A két ablak durva vasrács mögé zárta az éjszakát, amely tele volt hintve ragyogó csillagokkal. Fényes szellő hancúrozott közöttük.

A poloskák nyomán mészpor hullott a mennyezetről meg a falakról, hullottak maguk a poloskák is, és ez az alig hallható neszezés a sötétben olyan volt, mint láthatatlan pohár ásványvíz fölött a szúrós szagú gázok pezsgése.

Az ablakon túl a szomszédos épülettömb sarka fehérlett a bogárhátú lámpa rózsaszín fényében. Az akasztófára emlékeztető lámpaoszlop alatt, a sötétségbe hasító fénykör közepén az őr szögletes árnyéka imbolygott a földön.

Koromsötét éjszaka volt. A zsúfolt cellák lakói aludtak. A függőfolyosókon és vaslépcsőkön fegyőrök sétáltak kulcsaikkal. A rácsozott ajtók mögül horkolás, szuszogás, köhögés, nyögés meg vakarózás hallatszott.

A börtön zöldségeskertekkel volt körülvéve, s a kereszt alakú épület szárnyai a négy világtáj felé nyújtóztak.

Április elején, azoknak az elragadó, meleg napoknak az egyikén, amikor különösen kék a tenger és szokatlanul zöldek a zsenge levelek, rengeteg foglyot hoztak a börtönbe. Előbb a város kihalt, széles utcáin terelték őket, ahol alig egy hónappal korábban még tiszti járőrök hetykélkedtek meg a brit ten-

[1] „Tarasz Bulba", Áprily Lajos fordítása.

geri gyalogság osztagai masíroztak, aztán géppuskák meg bozontos őrök közé ékelve, akik parasztlovakon nyargalásztak és a lovaik sörényébe piros szalag volt fonva, elhaladtak a Pestisdomb meg a temető mellett és végül a börtön füves, tiszta udvarán helyezték el őket ideiglenesen. Az új foglyok között volt egy Pjotr Ivanovics Szinajszkij nevű fiatalember, tüzérparolis tiszti zubbonyban és diáksapkában.

És megkezdődött a börtönélet.

Pjotr Ivanovics mindennap, amikor – mint aki hajó fenekére ereszkedik – lejött a sétához, ellátott keletre. Arrafelé, a női részleg piros cserepes tetején túl, tisztások és cseresznyefák fölött, a vakolatlan, magas kőkerítés meg a veteményeskertek mögött füves pusztaság húzódott. Meleg napokon gyermekláncfű pihéjét, esős időben dudva illatát hozta onnan a szél. Néha, amikor a fegyőr jókedvében volt, a magánzárkából, ahol a bolond festő reggeltől estig forradalmi plakátot rajzolt szénnel a falra, Szinajszkij kinézhetett a magas ablakon és látta a déli táj egy csücskét. Futópályák voltak arra, kutyatejjel benőtt tribünök meg bedeszkázott ajtajú istállók. Meleg nyári napokon kocsonyás levegő remegett mögöttük, messzi tenger képét tükrözte vissza, és káposztalepkék hada rajzott benne. Északot mindig látta, északra nyílott a cellája ablaka. Arra húzódott az országút és ott volt a temető, ahol poros akácfák, zelnicemeggyfák és eperfák árnyékában fehér kereszt emelkedik anyja sírja fölött.

Nyugatot viszont senki sem láthatta. Nyugat azon a legszélső téglafalon túl feküdt, amelyet akkor láthatott az ember, ha fejét kidugta a rács nyílásán és oldalra sandított. Ott volt a börtönkapu. Arrafelé ereszkedett le a vérvörös nap a porlepte fűtengerbe.

A konyha mellett gyakran kongattak egy síndarabbal. Az ügyeletesek, a korlátnak verődő csajkákkal csörömpölve, futottak le a vacsoráért. Néhány fogoly párosával haladt át az udvaron. Meghajló póznán lassan vitték az ónozott ételhordó

sajtárokat, s azokra a zsidókra hasonlítottak, akik rogyadozva hozták a hatalmas szőlőfürtöket Kánaán földjéről.

A cellában vacsorához láttak. A szappanfőző spekulánsok, akik szalaggal szegett kivágású, patyolatfehér inget hordtak és kopasz fejükön szalmakalapot viseltek, leakasztották a falról vesszőkosaraikat, és elfoglalták a lucskos, kiégett asztallap egyik sarkát. Ezek mindent kaptak hazulról. Volt pompás fehér kenyerük és durva szemű sójuk, amelybe keménytojást mártogattak. Volt vajuk, kristálycukruk és valódi kínai teájuk. Volt ezüstkanaluk, poharuk és törülközőjük. Közösségben éltek. A legidősebb közöttük, egy simára borotvált, vörös képű, angol bajuszos, kövér férfi könyökig feltűrte inge ujját, és tömpe, szőrös ujjaival akkurátusan és igazságosan szétosztotta övéi között a kenyeret meg a csirkehúst.

A többiek körülülték a céklalevessel teli csajkát, és előhúzták zsebükből fakanalukat meg a reggeli adag maradékát: egy darab ragacsos rozskenyeret.

A zárkaparancsnok egy csipetnyi répalevél teát vetett a forró vízzel teli, párás oldalú vödörbe.

Néhányan, angol köpenyüket a fejükre vonva, szemüket összehúzva a szalmazsákjukon feküdtek, kezüket lopva maszatos darócingük alá dugták. Ők nem kívántak enni.

Elfogyott az este, mint ahogy a fekete palack szájába illesztett gyertyacsonk is, amelyről azúr és arany színében játszó cseppek hullottak az asztalon hagyott fonnyadt dinnyehéjra meg a poshadt sárgadinnye szeletekre. Egy bátortalan kis csillag feltűnt szokott helyén, az ablak jobb felső rekeszében. A spekulánsok halkan duruzsolva, lefeküdtek daróc szalmazsákjaikra a tisztára sepert sarokban. Szalmazsákjuk körül, maguk alatt és fölött mindent teleszórtak naftalinnal, hófehér huzatú párnáikat elhúzták a faltól, hónaljukat bedörzsölték petróleummal, és parfümszóróval valami büdös folyadékot permeteztek szomszédaikra a sötétben.

Valamelyik távoli cellában kórusban énekeltek halkan.

A mennyezetre két rácsos fényfolt vetődött. Kulcszörgés

közepette vörös cigarettaparázs úszott el az ajtó előtt. Fentről, mint valami minaretből, kaukázusi hang nyöszörgött fájdalmasan:

– Felugyelo elvtars, en beteg vogyok! Felugyelo elvtars, en beteg vogyok!

De csak hallgatás volt a válasz. A gyertyavég kialudt. A cella egyik fele sötétbe borult, a másik világos maradt. A foglyok fejükre húzták köpenyüket, mint a katonák, köhögtek és aludtak. Horkoltak és aludtak. Vakaróztak és aludtak. Sárgadinnyehéj erjedt szaga terjengett, és poloskák futkároztak a falakon.

Aztán Szinajszkij szalmazsákjához óvatosan odakúszott az ezredes, a büntetőkülönítmény parancsnoka. Pjotr Ivanovics felismerte őt fehér pulóverjéről, amelyben úgy festett, mint egy ráncos képű kopasz csecsemő. Az ezredes megállt négykézláb Szinajszkij mellett, és fürkésző tekintettel vizsgálta az arcát. Miután meggyőződött róla, hogy Szinajszkij sem alszik, guggoló ülésbe helyezkedett, és nyámmogva suttogott, ahogyan a bohózatok vénemberei szoktak motyogni:

– Kilencszáztizenötben Krasznopol alatt, képzelje, amikor zászlóaljparancsnok voltam, nyolchüvelykes repeszakna csapott be a fedezékembe. Abban a szempillantásban elsötétült előttem a világ, és képzelje, csak két óra múlva tértem magamhoz az ezredkórházban. A combomon sebesültem meg. Képzelje, ha nem a combomat találja a repesz, hanem ... szóval, akkor nem éreztem volna többé semmit. Mi a véleménye, Pjotr Ivanovics? He?

Halkan sóhajtozva végigtapogatta nadrágja kitömött zsebeit,, aztán bűntudatos mosollyal, váratlanul dohányt és papírt kért. Nagy szakértelemmel cigarettát sodort, óvatosan, hogy el ne szórja a dohányt, élvezettel megnyálazta, mint a borítékot, s meggyújtott egy otromba nagy kénes gyufaszálat. Sistergő, kékes fényű szikra villant, s amint egyre kékebb lánggal égett, megvilágította az ezredes fogatlan száját és kissé remegő kezét,

amely szinte átlátszó volt, mintha gyógyszeres üvegből készült volna. A kénes szagtól az ezredes tüsszögött, mint az újszülött. Végre lángot fogott a gyufaszál fája is, és az ezredes mohón, nagyot szippantott. Négykézláb kuporgott, egyik kezében az égő gyufaszálat tartva, előhúzta fém cigarettatárcáját, élvezettel megkopogtatta az oldalát és sokatmondón kacsintott.

– Van nekem itt egy remek cigarettám – dicsekedett –, úgy őrzöm, mint a szemem fényét... Már egy hónapja. Arra az esetre, amikor majd elvezetnek... ugyebár... Mi a véleménye róla, Pjotr Ivanovics? He?

De minthogy hallgatás volt a válasz, visszakúszott a sarokba.

– Felugyelo elvtars, en beteg vogyok! – hajtogatta panaszos, reménytelen hangon ott fent a kaukázusi. – En beteg vogyok, en beteg vogyok, be-teg!

A hang elhalt. A folyosón cigaretta parazsa libegett el az ajtó előtt. Szinajszkij odalépett a nyitott ablakhoz, szokott mozdulattal megszorította a hűvös rácsot és szakállas állát rátámasztotta a kőpárkányra, amelyen kenyérmorzsa száradt, meg üvegpalackból készített ivópoharak sorakoztak.

Olyan mély csend volt, hogy a távoli vasútállomásról idehallatszott a mozdony pöfögése meg a kalauz sípjának gyenge hangja. A város teljes sötétségben lapult. A villamos erőmű nem működött, a házakban nem volt áram. De volt a kihalt, sötét város szívében egy hatalmas, virrasztó épület, amely rengeteg ablakával bizonyára fényárban úszott most is, ebben a félelmetes órában. Az épület pincéjében dinamó sikongott erőlködve, fulladozva – a város egyetlen üzemben levő villamosmotorja. Pjotr Ivanovics hiába meresztette szemét az éjszaka sötétjébe, amelyet még jobban fölerősített a lámpa fénye, semmit nem tudott kivenni, csupán a temető elmosódott fehér vonalait.

Egy megkésett szeptemberi tücsök állandó cirpelésétől kísérve, felhúzta csillagos óráját az éjszaka. Az ablakon át hideg

áradt be a cellába. És ezen az éjszakán – szombatról vasárnapra virradóra – Pjotr Ivanovics ismételten (ki tudja, hányadszor!) végiggondolta csodálatos, keserű és mégis ragyogó életét, ezt a hétköznapi emberi sorsot.

2

Életének első emlékei (milyen szépnek is látszanak így utólag!) – a félelmetes, sötét ablakú templom szentélye, amit fehérre mart a gyászmisék gázlámpáinak füstje, anyja hangja, amelyen csillogtak a fehér kavicsok és csillag csillag-társával susogott –, ezek az emlékek óráról órára újabbakkal gazdagodtak.

Mindenekelőtt: magas növésű apjának fekete szakálla, gondosan kivasalt, vitorlavászon zubbonya, amit keskeny derékszíj fogott össze, orrcsíptetője, rajta zsinór meg egy kis gömb, és a mama kedves arca, teáscsészék japán festményeire emlékeztető, ferde vágású szeme.

Valamikor nagyon régen feltűnt életében a folyó – a sebes Dnyeszter – kerekes gőzhajójával, amely tűzijátékával és füstbodraival minden este pontosan tíz órakor jelent meg a folyó közepén, a krokettpálya mögött.

– Bübálos halócska – próbálta utánozni anyja szavait a kis Petya.

Aztán anyja fehér koporsója tört be az életébe. Olyan volt, mint egy pompás torta a csipkés szélű papíron; elborították a zizegő koszorúk, a széles szalagok, amelyekre nyomtatott betűk voltak írva, meg a tarka (rózsaszínű), bodros jácintok.

Mama gondosan fésült, élettelen feje tömött párnán nyugodott. Arca barna volt és sovány, csupa csont és bőr. Alig észrevehetően mosolygott, fogai kivillantak. Dióbarna homlokára, mint valami kötést, szentképet tettek. Fekete orvosságtól foltos szája félig nyitva volt; mosolygó csücskéből krémszínű

genny buggyant elő – a test már oszlásnak indult. Ivan Petrovics, az apja, apatikusan ringatta magát a hintaszékben.

Petya felmászott a térdére, és egészen közelről megpillantotta kisírt, véreres, orrcsíptető nélkül oly szokatlan kutyaszemeit. Hosszú kabát volt az apján. Nagy, szögletes kezét rátette a fiú fejére és megsimogatta a haját.

A papokon púposra duzzadt a gyászszertartáshoz felöltött karing. Egy fekete öregasszony gyertyát osztogatott. A fényezett padló meg a gyertyafaggyúval lecsöpögtetett szobanövények tömjénillatot árasztottak. Apa magas, boltozatos homloka hidegebb volt, mint a kripta.

A lépcsőközben kis híján elejtették a koporsót, amint forduláskor fölemelték a barátok és ismerősök feje fölé. A ház előtt becsúsztatták a halottaskocsiba, mint fényképezőgépbe a lemezt.

Apja, lila bársonygalléros kabátban, de kalap nélkül, Petya kezét fogta, s nem tudta, mit kell ilyenkor tenni: segítsen betolni a koporsót, vagy keresztet vessen. És nem volt, akitől tanácsot kérhetett volna.

Dunyasa úgy, ahogy volt, leszaladt a ház elé, s felhúzta a fiúcska lábára az otthon felejtett lábszárvédőt. Sírt. A szél felborzolta kibontott haját fémfésűje körül. A vak ló megrázta tollbokrétáját. A díszektől roskadozó halottaskocsi megnyikordult, s elindult. Nyomába szegődtek a hintók, és felcsendült a kórus többszólamú éneke.

– Tedd föl a sapkád, Petruska – szólt az apja, miközben fia kezét simogatta és melengette. – Te még kicsi vagy, neked szabad.

Petyának azonban tetszett, hogy kezében viheti matrózsapkáját, az összeharapdált, kinyújtott és összecsomózott gumiszalagnál fogva.

Amikor a városon kívül, a Pestisdomb után a vasúti híd alatt haladtak el, a hídon gőzmozdony füttyentett. A halottaskocsi befordult a temető nyitott kapuján. Széles fasor vezetett a kápolnához. Három harang szólt – egy vékony hangú, egy öb-

lösebb meg egy egészen magas csengésű –, felváltva, lassan, és olyan szívbe markoló volt a hangjuk, hogy sem a temetőn végigsöprő pusztai szél, sem a márciusi enyheség, sem a virágvasárnapi merev mirtusz, semmi sem tudta eloszlatni az ijesztő szomorúságot, amely erőt vett a kisfiún.

S amikor a koporsót köteleken lebocsátották a frissen ásott, keskeny gödörbe, amelynek oldalán réteges volt a föld – a felső löszréteg száraz füvétől le a barna, csillogó agyagig –, és amikor apja rászólt Petyára, hogy dobjon egy marék földet a koporsóra, s mintha öntenék, sűrűn hullani kezdtek a rögök a koporsó tetejére, abban a pillanatban megértette, hogy nem a koporsót temetik, hanem az anyját. Riadtan és utálattal fordult el a sírtól, belefúrta fejét apja kabátjába, és patakokban folyt szeméből a meleg könny. Matrózsapkája himbálózott a gumiszalagon, amelyet keményen szorított nedves markába. Pontosan egy hónapja, hogy ezt a gumiszalagot utoljára felvarrta a mamája.

További életébe rengeteg ember, tárgy és esemény zsúfolódott, felnőtt korára csordultig telt emlékekkel. De a temetőt egyik sem homályosította el. Évente kétszer, karácsony vigíliáján, mama névnapján és nagyhéten, halálának a napján, apja gyászszertartást rendelt a sírnál. A temetőn végigsöprő pusztai szél összekuszálta paposan hosszú haját. A kripta bal sarkában örökmécses pislogott lila fénnyel. A jobb sarokban, az üresen hagyott helyen, a barna füvön konzervdoboz hevert meg egy bámész fiú ácsorgott födetlen fővel. A fekete-fehér miseruhás pap, mint valami bűvész, minden irányban meglóbálta láncon függő füstölőjét. És a füstölő ezüst fogai között vörös parázs izzott, és lila tömjéngomolyagokat pöfékelt. A katonás diakónus peckesen állt nyári felöltőjében, félig lehunyt szemmel, magasra tartott orral és lelógó szőke bajusszal, hadarva énekelt, majd imádkozott, aztán megint énekelt. Két kezét összekulcsolta a hasán, és hüvelykujjaival fürgén malmozott.

Petya apja letérdelt, földig hajolt, s a sírástól bedagadt szeme vörös volt és olyan szokatlan orrcsíptető nélkül. A szívé-

lyes, meleg kézfogásnál két ezüstrubeles ügyesen átvándorolt az apa ügyetlen kezéből a pap széles tenyerébe, miközben az nagy lendülettel levette nyakából a stólát.

Apa és fia konflison ment haza a temetőből azon az úton, amely mellett a börtön állott magas falaival, szárnyépületeivel, a központi fűtés szélkakasos kéményével meg a piciny ablakokkal.

Az országúton foglyokat tereltek a fegyőrök, pisztolyuk kék zsinórját és kivont kardjukat szorongatva.

A temetőből látni lehetett a börtönt. A börtönből látni lehetett a temetőt, így szépen elrendeződtek az élet dolgai, elrendeződött ez a csodálatos, keserű és mégis ragyogó, hétköznapi emberi sors.

Csodálatos, semmivel sem pótolható élet! . . .

3

Minden szerdán és vasárnap, akár esett, akár fújt, a temető kőkerítése mellett feltűnt az öreg Szinajszkij, bokáig gázolva az út porában és a sárban. Hat hónap alatt egyetlen alkalmat sem mulasztott el. Fia már kora reggeltől fogva, magasba nyújtott kézzel a vasrács felső szegélyét szorongatva, várta.

Hirtelen, fürge léptekkel fordult ki mindig a menház mögül, néhány ismeretlen ember társaságában, akik szintén csomagot hoztak a börtönbe. Kifakult szalagú, régimódi szalmakalapjában és gyöngyházgombos, kétsoros vitorlavászon zakójában öregesen felkapaszkodott a poros akácfa mellett emelkedő halomra, és felszegte ritkás, őszes szakállát. Madzagból font szatyrot himbált a kezében. Egész alakja félelemről árulkodott. Ilyen távolságból Pjotr Ivanovics nem láthatta ugyan apja arcát, de túlságosan is jól ismerte őt ahhoz, hogy megérezze egész valóját.

Apja szája, természetesen, félig nyitva van, alsó ajka kissé

lefittyed, és kilátszik néhány szuvas foggyökere. Tömpe, kurta nyelve mozdulatlan, mint a némáké. Könyörgő tekintettel mosolyog, és csíptetőjén keresztül lesi fia cellájának az ablakát.

Mit láthat ilyen messziről? Túlságosan sok az ablak, és túl sok kéz lobogtat kendőt a szabad élet felé. De alighogy Pjotr Ivanovics felugrott a keskeny, ferde ablakpárkányra, amely olyan volt, mint a kőből faragott imazsámoly, alighogy meglengette diáksapkáját, apja abban a pillanatban sietve megemelte a kalapját, hajlongott, összeütötte a bokáját, bólogatott, magasba emelte néhányszor a szatyrot, aztán sietve, most már boldogan ment tovább a börtön kapuja felé, s közben meg-megbotlott, mert le nem vette volna a szemét fiáról.

Látta, hogy él a fia, és ő ennél többet nem várt az élettől. Fia kidugta fejét a rács között, s tekintetével kísérte apját az út legtávolabbi fordulójáig, ameddig sandítva el lehetett látni.

Szinajszkijt megnyugtatta apja látása, de türelmetlenül várta a küldeményt. Végre meghozták. A rengeteg útiláda, köcsög, táska meg kosár között nyomban felismerte szatyrát, mint jó cimborát. Olyan lapos volt ez a szatyor, csak ki kellett venni a csomagkihordó kezéből, könnyen be lehetett húzni az ajtó rácsai között, még mielőtt a fegyőr kinyitotta az ajtót. Szinajszkij gyorsan kibontotta a szatyorhoz tűzött cédulát, amely apja csodálatos gyöngybetűivel volt teleírva, és olvasta: „1 rend fehérnemű, kenyér, dohány, 10 uborka, imádkozom érted, 5 paradicsom, voltál már kihallgatáson? 4 kockacukor. Apád." Jámbor csalás volt ez, hiszen a küldemény tartalmának felsorolásán kívül minden egyébről tilos volt írni. Egy alkalommal azt a vakmerőséget is megkockáztatta az apja, hogy a cédula hátsó oldalára ezt írta parányi, de olvasható betűkkel: „Ha kiengednek, és nem volnék otthon, kulcs a lábtörlő alatt."

Szinajszkij kiborította a szatyor tartalmát szalmazsákjára és kibontotta az összehajtogatott fehérneműt. Nyirkos volt és szürke, látszott rajta, hogy silány szappannal, hideg vízben mosták ki. A vasalatlan ing ráncaiban itt-ott tetűserke maradt.

Bizonyára az öreg Szinajszkij maga lötykölte ki előző este a lepattogzott fenekű, fehér zománcos lavórban, miközben szipogott, minduntalan leejtette a csíptetőjét, és félig nyitva volt a szája.

4

Hajnalban futóeső locsolta végig a börtön környékét. Hideg, ködös reggelre virradt. A börtönélet úgy kezdődött most is, mint máskor: forró vizet hoztak meg kenyeret. Néhány hozzátartozó már feltűnt az országúton, csomaggal a kezében, egy hölgy pedig a börtön előtt egy felázott zöldségágyáson állva kiabált fölfelé valakinek, és az ernyőjével hadonászott. A zárkaparancsnokok éppen a csomagkihordókat jelölték ki, amikor a város felől motorbicikli tűnt fel, nagyokat ugrált a felvágott úton, és pufogott, mint a géppuska.

– A börtön előtt állt meg! – kiáltotta fentről egy eszelős hang.

A börtönben mindenki a csomagosztással volt elfoglalva, senki sem hallotta a kiáltást. Zörögtek a nyíló ajtók láncai. A csomagkihordók rohantak lefelé, meztelen talpuk alatt zengett a vaslépcső.

Az ezredes azonban óvatosan végigtapogatta a zsebét, és szalmazsákjáról átült az asztalhoz.

Szinajszkijt hívatták holmijával együtt. Üres tekintetektől kísérve hóna alá fogta a bakancsát, amely a szalmazsák alá volt begyömöszölve, föltette a sapkáját, mezítláb kilépett a cellából, aztán mintha liftben repülne, sima léptekkel ereszkedett lefelé a lépcsőn. Alighogy megindult lefelé, nyomban megpillantotta a parancsnokot. A földszinti lépcső alacsony korlátján ült lovaglóülésben, egyik kezével csikorgó krómbőr csizmájának hosszú szárát húzogatta a térdére, a másikban egy papírlap fehérlett, rajta háromszögű kék pecsét. Vörös lovaglónadrág volt a parancsnokon ezüst huszárpaszománnyal. Könnyű

fekete inge, amelyet egyszerű veretű kaukázusi derékszíj fogott össze a derekán, buggyot vetett a hátán. Félrecsapott, málnaszínű sapkájának törött ellenzője alól sötétszőke hajfürt bújt elő. Zöldes vérerekkel befuttatott dióbarna arca feltűnően szép volt, s tágra nyílt, hirtelenkék szemével türelmetlenül nézte a széles szürke csíkot csizmájának az orrán, amit a kengyel folytonos szorítása okozott. Olyan nesztelenül suhant el, mint egy angyal. Szinajszkij, amint leért, gyorsan felhúzta a bakancsát. Többedmagával átvezették őt a hatalmas kovácsoltvas kapun, ki a szűk, köves udvarra.

Nem tudni miért, a tornácon párnás karosszék állott, körülötte szőlőhéjjal volt teleköpködve a kövezet. Az egyik rácsos ablakon riadt asszonyfej pillantott ki. Valószínűleg a gépírónő. De nem ez volt az érdekes.

A legfontosabb, a leglényegesebb ott volt elöl, a kovácsoltvas kapun túl. A nehéz oldalkapu kitárult. Az őrbódéban ketten álltak: a kulcsokat csörgető, szakállas portás meg a börtönparancsnok. Szinajszkij megérezte a hatalmas, nedves föld leheletét. Fákat, köveket és villamosmegállót pillantott meg a közelben.

Az emberek csoportokba verődve álltak az út mellett húzódó, nedves gazzal és vesszővel benőtt gáton. Lábujjhegyre ágaskodtak, hogy lássák, kiket hajtanak, és nyújtott nyakkal futottak közelebb. Az asszonyok botladoztak hosszú szoknyáikban. Szinajszkij nem látta köztük az apját. Ő később szokott jönni.

A börtön takaros épületét már maguk mögött hagyták. A mind messzebbre tűnő fal mögött szaporán és hangosan kongatták a síndarabot. A cellák ablakai parányi négyszögeknek látszottak, mindegyikben apró, alig kivehető kezek és arcok.

Szinajszkijnak megizzadt a lába és csuszkorált, cuppogott a túlságosan bő katonabakancsban. Torka kiszáradt a szomjúságtól. Járástól elszokott bokája, mint a tífuszos betegé, tompán sajgott és reszketett. Hányinger kerülgette.

Körös-körül csodálatos termőföld terült el, amelyet feláz-

tatott a hajnali eső. Az egész temetőt bokrok borították, már ősziesen sárga lombjuk nedvesen csillogott, és a végtelenül hosszú, szürke kerítés fölött kihajlottak az utcára.

A parancsnok málnaszínű sapkája magasan és lassan úszott a szappanhabos, kékes ködben.

Kis híján elérték a temető kapuját. A kapu tárva-nyitva volt. Mintha álmodna, Pjotr Ivanovics megpillantotta a széles fasort, amely a kápolnához vezetett. A fasoron az öreg Szinajszkij közeledett futva, és nagyokat bukdácsolt fekete télikabátjában. Egyik kezével az orrcsíptetőjét fogta, a másikban a szatyor lengett. Ritkás szakállát előreszegezte az öreg. Idejében odaért a temetőkapuhoz, és ott megállt. Még nem vette észre a fiát, lábujjhegyre ágaskodott és nyugtalanul nézelődött. Az arca olyan volt, mint a pergamen.

„Papa" – akarta kiáltani Szinajszkij –, „papa", de borzalmas, tehetetlen szégyen lett rajta úrrá hirtelen, közönyt és megvetést érzett apja iránt, és sajnálatot önmaga iránt, meg félelmet, hogy meglátja az apja, és félelmet, hogy nem látja meg, és odamegy a börtönhöz, és riadalmat, hogy hiába keresi majd őt a börtön ablakában. Összeszorult a torka, nem tudott egyetlen hangot kiejteni. Tovább lépdelt, mereven maga elé nézve, de nem látott semmit, csak önmaga dermedt arcának fehérségét, és nem érzett semmit, csak szégyellnivalóan rongyos diáksapkájának szorítását a fején. Aztán hirtelen megérezte, hogy apja meglátta a sapkáját. Pjotr Ivanovics oldalra pillantott. Az öreg Szinajszkij lélekszakadva ügetett az országút szélén az őrök mellett, könyörgő tekintettel mosolygott, fia tekintetét kereste és hajlongott.

– Petrusa... Petrusa... – hajtogatta szinte kiabálva, és mosolygott, mint aki nem érti, mi történik, és levegőért kapkodott, amikor megértette. – Petrusa... – hajtogatta egyre – itt a dohány, ni, dohányt hoztam...

Bukdácsolva odaszaladt az egyik őrhöz, kezébe nyomta a szatyrot, és kétségbeesett kedveskedéssel, fogatlan motyogással kérlelte:

– Dohányt szabad a fiamnak?... Hiszen a fiam... Hiszen dohány...

– Ne gyere közel – kiáltott az őr –, ne gyere közel, öreg!

Az öreg Szinajszkij zavartan megállt. Összehúzott, rövidlátó szemét elborították a megrökönyödés könnyei, és nem volt, akitől tanácsot kérhetett volna.

„Nem kell" – suttogta magában Pjotr Ivanovics megvetően, s kerülte apja tekintetét. Akkor az apja kétségbeesetten az őr lova után vetette magát, elébe került, és átölelte az őr kengyelbe dugott lábát. A ló megbokrosodott. Az öreg Szinajszkij messzire penderült. Szalmakalapja beleesett egy tócsába. A szatyor kihullott a kezéből. Az öreg megcsúszott a tócsában, térdre rogyott, majd széttárt karral oldalra bukott, csíptetője lepottyant. Az emberek keresztülgázoltak rajta.

Amikor a vasúti híd alatt haladt el az oszlop, fejük felett sisteregve és dübörögve nagyot füttyentett a mozdony.

5

Pjotr Ivanovics számára többé nem létezett semmi: nem látta sem az apját, sem a szomszédait, sem az őrt, nem érezte a kezét maró, szokatlanul hideg északkeleti szelet, nem látta a horizont ájult sötétjét, amint ráereszkedett a szuronyok hegyére, sem a Pestisdombot, amely belesüllyedt az itató zavaros vizébe, nem hallotta a hirtelen kezdődő kövesút dübörgését a hídmérlegnél. Csak meggémberedett, felduzzadt arca fehérlett előtte, csak teste súlytalan könnyűségét érezte, meg az emberfeletti erőlködést, hogy bakancsának mázsás súlyával megbirkózzon. Megszűnt számára idő és tér, csak ment, ment önmaga előtt, magán kívül, maga mögött, előrerepült majd visszatért – ment a piactéren át, felborított pultok, szerteguruló paradicsomok és súlyok között, később pedig egy utcán, amely kihalt volt, mint hajnalokon szokott.

Csigalassúsággal jött szembe az utca, hozta köveinek har-

sány dörömbölését, piros cégtábláinak és bezárt kapuinak újdonságát.

Egy kapu azonban kinyílt. Az őrök félrehúzódtak. Vörös zászló lobogott a parancsnokság üvegajtaja fölött.

– Befordulni az udvarra!

Szinajszkij a többiekkel együtt, de önmaga előtt, belépett az udvarba. Nem fordult vissza, felesleges volt. Anélkül is tudta, hogy apja ott áll az utca másik oldalán, szemben a kapuval. Tudta, hogy apja térde meg a keze sáros, és az arcán száradt sárcsomó éktelenkedik. Tudta, hogy apja nem találta meg a csíptetőjét és a kalapját, és mint a koldus, fedetlen fővel hajlongott, botladozott, szaladt idáig a kapuig. Hátán érezte az öreg málnapiros, kisírt, csíptető nélkül olyan furcsa kutyaszemeinek tekintetét. Érezte apja remegését és kétségbeesését, de ez már felesleges volt és érdektelen.

A szél bazsarózsákat borzolt és akácfák citromsárga leveleit suhogtatta.

Bevezették egy szobába, ahol borzalmasan tele volt firkálva a kárpitozott fal. Az ablaküveg remegett a robajtól, amint egy teherautó kihajtott az udvarról. Ványadt levelek csapdosták az üveget. A szomjúságtól száraz volt a torka, mint a vályog, s a félhomályos konyhában nagyot ivott egyenesen a csapból, szinte fulladozva, s végigcsorgatta mellén a vizet. A csap rézcsövén visszatükröződött a pislákoló lámpa lángja, mely olthatatlan volt, akár a szomjúság. Az ablak előtt elvonult az őr, alakját bíborvörösre festette a láthatatlan hajnal.

Politikai biztos lépett be a szobába, és ráparancsolt a fogolyra, hogy induljon. Szinajszkij végigment a folyosón, majd fölfelé indult a márványlépcsőn, elhaladt a lift rácsos ajtaja előtt, amely két emelet között feketéllett. Visszanézni nem mert, érezte a hátának szegeződő pisztoly parancsoló szavát. Üres lakások folyosóin haladtak át, hol jobbra, hol balra fordultak, leereszkedtek a hátsó bejárat dübörgő vaslépcsőin, majd újból felfelé mentek, s bakancsos lépteik döngése hosszan zengett a konyhai mosogatókban meg a vécékagylókban.

Folyosók és lépcsőházak labirintusában keringve mind feljebb és feljebb jutottak. A szembejövő ablakok villogtak, s mint a barográf, mutatták a magasságot. A padlásablakok és galambdúcok fölött óriásira nőtt a szél cibálta égbolt. A város háztetői lemerültek a mélybe, s merülés közben elkápráztatták a szemet villogó cseréprengetegükkel, a hajnal szégyellős bíborfényével.

A negyedik emeleten a politikai biztos bebocsátotta Szinajszkijt a nyomozó dolgozószobájába, ő maga kint maradt. A hatalmas szoba közepén íróasztal állt. Az asztalon zöld lámpa égett. A nyomozó egy karosszékben ült. Álmos arcának egyik felét a lámpa világította meg, a másikat a hajnal. Unott tekintettel Pjotr Ivanovicsra pillantott, és közelebb tolta hozzá a negyedpakli kapadohányt.

Pjotr Ivanovics megtántorodott a zajtól, amely az agyát elöntötte, s a vértől, amely a szívét elárasztotta. Elsötétült előtte a világ, majd vakító fehér lett minden, és kínzó vágy fogta el, hogy rágyújtson. Odaült az asztalhoz, és remegő ujjakkal cigarettát sodort, közben elhullatta a dohány felét és beszakította a papírt. A nyomozó kezében öngyújtó sercent, s odanyújtotta a fogolynak a bíborszínű lángot. Szinajszkij mohón szippantott.

– Ha szabad volna – kezdte fuldokolva –, ha szabad volna...

A nyomozó lomha léptekkel kiment a szobából. A szeme álmos volt. Sokáig nem jött vissza. Pjotr Ivanovicsnak a torkát szorongatták a ki nem mondott szavak. Amint elszívta a cigarettát, másikat sodort. A halotti csendben hallani lehetett, hogy valahol lent a pincében nyögve, erőlködve és sírva, mint a lelkiismeret, zúg a dinamó, a város egyetlen működő villamosmotorja, s az egész ház remegve hallgatja szüntelen duruzsolását.

Szinajszkij felállt, és teljes magasságában maga előtt látta az ablakot. Az üveg túlsó oldalán felhőgörgetegeket hajtott maga előtt a fekete szél. Rózsaszín köd telepedett a szemére.

„Hát így állunk" – gondolta Pjotr Ivanovics a szoba közepén állva, a hirtelen mozdulatlanságba dermedt ablakok között, az álnokul lelassuló felhőgörgetegek gyűrűjében. „Hát így állunk" – gondolta, s nem volt ereje elmozdulni a helyéről, nem látott semmit a saját képének gipszálarcán kívül, és nem hallott semmi egyebet, csak az ajtón túl kopogó lépteket és mozgolódást. A léptek és zörejek mind közelebbről hallatszottak, elviselhetetlenül felerősödtek, aztán eltávolodtak, majd ismét közeledtek, és ő továbbra is rezzenéstelenül állt korábbi helyzetében, meg sem merte mozdítani a lábát, mert tudta, hogy amíg mozdulatlan marad, nem nyílik ki az ajtó. De az erősen megvilágított, csupasz padlón papírdarabok meg cigarettavégek hevertek. Tudta, hogy amíg ezek ott hevernek, megmozdulhat az ajtó kilincse, ezért minél hamarabb össze kell szedni az egészet. Csakhogy lehetetlen volt összeszedni úgy, hogy el ne mozdítsa a lábát. És lehetetlen volt otthagyni is a papírdarabokat. Ezért Pjotr Ivanovics kivárta, míg a zaj eltávolodott odakint, hevesen dobogó szívvel gyorsan felkapta az egyik papírszeletet, a köpőcsészébe hajította, aztán, mintha mi sem történt volna, lábait a veszélytelen pózba illesztette. A lárma ismét közeledett. A szétszórt papírszeletek úgy fehérlettek a padlón, mint bűnösségének bizonyítékai. Már-már megmozdult az ajtókilincs. De a zaj továbbgördült, és Pjotr Ivanovics, mint a tolvaj, lopva, gyorsan, nagyokat lihegve összekapkodta a padlón heverő papírdarabokat. Már csak egyetlenegy maradt hátra. Egy kicsi, háromszögletű foszlány. A legtávolabbi sarokban, a legfeltűnőbb helyen feküdt. Mindenképpen el kellett tüntetni, ám ahhoz át kellett szaladni a szobán. De lesz-e rá elég ideje? Ettől függött minden. Pjotr Ivanovics a papírra vetette magát. Ebben a pillanatban tetten érte őt a zaj. Megremegett az ajtókilincs. Markában szorongatta a papírt, s miközben kiverte a hideg verejték, futás közben hirtelen a biztonságos pózba dermedt, de elvesztette az egyensúlyát, s a lábai kimozdultak a helyükből. A kilincs lenyomódott. Kétségbeesett életszomj vett rajta erőt a kilincs süllyedése és az ajtó mozdu-

lása közötti pillanatban. „De jó volna mákszemnyire összezsugorodni, eltűnni, füstté válni. Becsukni a szemet és elolvadni! Megsemmisülni! Papírfoszlánnyá változni! Vagy átváltozni apává – gondolta Pjotr Ivanovics ebben a pillanatban –, valóban, miért is ne változhatna ő át az öreg Szinajszkijjá! Azonos a nevük! Egy a vérük! Hasonló az életük. Csak az enyém most kezdődik, az övé meg a végét járja. És talán nem is volna hajlandó sorsot cserélni a fiával! Átkozott mohóság lakik az öregekben: tíz körömmel kapaszkodnak az életbe. Elsiratja a fiát, és él tovább, lélegzik, és órákat ad. Hallod-e, apa! Hol az a híres atyai szereteted? Hol az a sokat magasztalt atyai fájdalmad?!"

Kinyílt az ajtó.

A nyomozó bádog teáskannával tért vissza és öntött magának egy csészével.

– Ha szabad volna ... – mondta rekedt hangon Pjotr Ivanovics, de a nyomozó tetőtől talpig végigmérte öklelő tekintetével, és lassan kihúzta az asztal fiókját. Kezét, amelyre kék horgony volt tetoválva, belesüllyesztette a fiókba és megfogott valamit. Unottan, tüzetesen nézegette azt a valamit, majd Szinajszkijra tekintett hosszan, tűnődve hasonlítgatta össze a két látványt, csodálkozott, majd megint hasonlítgatott, aztán hirtelen megkeményedett az arca, megfeszített arcizmai kidudorodtak, s öklével akkorát csapott az asztalra, hogy a csésze felugrott.

– Szellába! – kiáltotta alig érthetően, mert az üvegszerű cukor a nyelvéhez ragadt, aztán a teáskannáért nyúlt.

„Ha szabad volna ..." – akarta mondani Pjotr Ivanovics, de mintha gombóc akadt volna a torkán. Tántorogva kiment a szobából.

Ennyi volt az egész.

Ilyen egyszerű és világos volt minden. „Nem is lehetett másként. Hát előfordulhatott volna egyébként ilyen rettenetes, helyrehozhatatlan tévedés? – gondolta Szinajszkij. – Nem, ilyen dolgokban nem szoktak tévedni."

Miután elengedték, megnyugodva és legyengülve visszatért a cellájába, és lefeküdt a kabátjára a sarokban. Leküzdhetetlen álmosság ölelte boldogító karjába, de félálomban egy ideig még hallotta egy autó üresen járó motorjának búgását az udvarról, meg a halk, alig kivehető lövéseket, amelyek tíz másodpercenként követték egymást. Számolni kezdte őket, de a nyolcadik vagy kilencedik után elnyomta az álom.

Másnap késő este Szinajszkijt szabadon engedték. Háta mögött villanylámpák tüzében lobogott a hatalmas épület, amely nyugtalan volt, mint a lelkiismeret.

Most vette csak észre, milyen is az idő. Hirtelen támadt, csípős szél égette a fülét. Az utca, amelyet tisztára sepert és síkosra lakkozott az északkeleti fagy, fekete volt és néptelen. A keresztutcák sarkán mintha két ujjal fütyültek volna a háta mögött. A csillagokkal lyuggatott égbolt, mint páncélkocsi, lassan kúszott a háztetőkön. Pjotr Ivanovics még soha nem látta ilyennek a szülővárosát. Új volt és ijesztő. Hogyan éltek és mit csináltak az emberek ezekben a didergő, vaksi házakban, víz és kenyér nékül? Mit csináltak a házak szorosan bezárt ablaktáblái és az üzletek leeresztett redőnyei mögött?

Pjotr Ivanovics a jeges úton bukdácsolva, a széllel birkózva elhaladt az utca előtt, ahol gyermekkorát töltötte. Valamikor patika állt itt a sarkon. Hatalmas kirakataiban egykor üveggömbök voltak, tele méreggel, málnaszínű és kék lánggal, és lámpák meg reflektorok fényével káprázta tták a gyermekszemeket. Hajdanában ebből a patikából hordták az orvosságot a mamának, innen hozott az ápolónő oxigénpárnát, amely úgy hörgött a mama feketedő szája mellett, mint a haldokló. A patika ott állt most is a régi helyén, de ablakai sötétek voltak, csak valahol hátul, a pénztárfülke mögött füstölgött egy éjjeli mécses, haszontalan, otromba árnyékot vonva Szókratész feje köré. No meg egy csomagolatlan cigarettát áruló, Shylockra

emlékeztető öreg zsidó fagyoskodott a ládája mellett a középkori utcalámpa rácsos, gyenge fényénél.

Hát ilyen volt a város. De ez volt a szabadság, ez volt az élet.

Minél közelebb ért a szülői házhoz, annál szaporábban és vadabbul vert a szíve, s annál jobban égette arcát a türelmetlenség. Karjai szinte maguktól tárultak ki, mint a szárnyak, és ő lihegve száguldott, repült fölfelé a sötét, ismerős lépcsőn a harmadik emeletre.

Az ajtó előtt kitapogatta a lábtörlőt, és végighúzta alatta kezét a porban. Nem volt ott a kulcs. Lenyomta a kilincset. Az ajtó kitárult. Belépett a sötét előszobába. Jobbra a fogas, balra a tükör. Tapogatózva balra fordult. Ujjai üveglaphoz értek, és halvány, bágyadt fény ringott az ujjai alatt. Jól emlékezett: itt a tükör. De hol az apja, melyik szobában? Visszafogta a lélegzetét. Jobbra fénycsík látszott az ajtó alatt. Itt kell lennie. Óvatosan és gyengéden kinyitotta az ajtót. Az ablakdeszkán mécses füstölgött. Az ablak résein befújó szél lobogtatta a gyenge lángot. A tárgyak árnyai a mennyezetig kúsztak a zsúfolt, felismerhetetlen szobában, amely bűzlött az öreges, nehéz szagtól. Pjotr Ivanovics apja egy szál ingben, nyitott szemmel, hason feküdt az ágyban, a takarón, karjait görcsösen maga alá húzta, vörös nyakát kinyújtotta. Sűrű, egyenletes, szüntelen remegés rázta a testét, lázasan didergett, s félig nyitott száján keresztül, amelyből kilátszott duzzadt nyelve, sípolva fújta ki a levegőt.

– Papa – szólította halkan Pjotr Ivanovics.

Az öreg hirtelen felült ágyában, mint akit kígyó mart meg, vad tekintettel nézett körül, és dobálta magát az ágyon.

– Mi az? Mi az? – riadozott suttogó hangon, s lobogtatta bő ingujját. – Mi, mi történt?

Meztelen lábát leeresztette a padlóra, s meglátta a fiát.

– Hogyan? Az isten szerelmére... Mi történt? – hadarta értetlenül, majd hirtelen megvilágosodott az elméje. Jóságos

arcán öröm és hála ragyogott, s e mérhetetlen örömért való aggodalom könnyei csillogtak.

Egész testében remegve, reszkető kézzel alsónadrágját szorongatva odament a fiához, s amint lépdelt, csattogtak a lelógó zsinórok, amiket maga után vonszolt.

– Isten hozott... Isten hozott... – dadogta, közben gyorsan keresztet vetett, megáldotta a fiát, majd újra hányta magára a keresztet önfeledten és boldogan. Keze közé fogta fia fejét, magához vonta, és öreges, nedves ajkával szájon csókolta. Aztán fejét fia mellére hajtotta, átölelte a vállát, így állt sokáig mozdulatlanul, s közben szipogott és dünnyögött: – Petrusa, fiacskám... Krisztusnak hála... Látod, ezt is megértem... Krisztusnak hála... Petrusa fiam...

Pjotr Ivanovics átölelve tartotta apja ernyedt, szinte súlytalan testét, és lenézett kedves, bozontos fejére, ősz, megritkult, zilált hajára.

Hogyan történhetett, hogy apja, ez a magas és erős férfi, aki valamikor ringatta és kézen fogva vezette őt sétálni, aki lefekvés előtt megáldotta és lábujjhegyen ment ki a szobából, aki fürdette őt és barátságosan barackot nyomott a nedves kobakjára, ez az apa alacsony és törékeny öregember lett, aki alig ér fel a válláig, s a mellére borulva úgy sír, mint a tehetetlen gyermek, mint kisfiú az apja mellére bújva? Erre gondolt Pjotr Ivanovics, miközben az öreg keskeny hátát simogatta és csókolgatta megritkult, korpás haját, és elviselhetetlen szánalom szorította össze a szívét, amely telve volt bűnbánattal, hálával és szeretettel.

Apja hirtelen fölrebbent, összecsapta a kezét, toporgott és tüsténkedett a fia körül.

– Nem is tudom, mért állok itt – mentegetőzött –, mikor tea kellene... Le kéne menni... Mit szólsz hozzá, üstöt állítottak fel az udvarunkon... De mit is fecsegek itt... Hiszen még nem hűlt ki... Kenyér kellene...

Sürgölődött a szobában, hol egyik, hol másik széken keresgélt, serénykedett, forgolódott. Gyorsan felhúzta a nadrágját,

rövidlátón hunyorogva keresgélt a sarkokban, fölemelgette az újságokat és neki-nekiment a bútoroknak.

– Hová lett a teáskanna? – dünnyögött. – Mindjárt lemegyek forró vízért. Tudod, szemüveg nélkül teljesen tehetetlen vagyok. Az orromig sem látok. De mindjárt, mindjárt... Várj egy kicsit. Vagy inkább pihenj le... Ó jaj!... Egy szem cukrom sincsen. Szégyen-gyalázat! Ilyen szégyent! Várj, talán a szomszédéknál akad... Mert vannak ám szomszédaink, Petrusa. Tudod, beutalták őket. Nagyon kedves emberek, szívélyesek. Szovjet hivatalnokok valamennyien, tudod... Talán kenyeret is kapok tőlük...

Átszaladt a szomszédokhoz, sietve, hogy minél előbb visszatérhessen a fiához, hogy el ne veszítse valamiképpen. Úgy látszik, a lakótársak mindent tudtak. A szomszédos szobában nagy sürgés-forgás kezdődött. „Szamovár" – mondta egy basszus hang. Aztán ajtócsapkodás hallatszott, és két perc múltán az apa már hozta is a súlyos teáskannát, útközben letette néhányszor, mert égette a kezét.

Teát ittak cukorral és kenyérrel.

Csak egy ágy volt a szobában. A másik fenn hányódott valahol a padláson. Az apa a fél világért sem volt hajlandó az ágyba feküdni, a padlón vetett magának vackot.

Ágyba fektette a fiát, ráterítette a takarót, begyűrte a dereka alá, mint valamikor régen, homlokon csókolta, majd ügyetlenül cigarettát sodort, tüzet adott és keresztet vetett. Utána odaült az ágy fejéhez, görnyedten kuporgott, gyengéden simogatta fia merev szálú haját, amely hat hónapja nem látott ollót, s közben suttogott:

– Aludj, fiam. Krisztus óvjon. Aludj nyugodtan. Lázas vagy.

És még sokáig nem tudta levenni a fiáról vörös szemét, amellyel alig látott csíptető nélkül.

Valóban belázasodott a fia. A forróság elöntötte szemgödreit, aranysárga mécsláng pókhálóját vonta szempilláira, és zsibbadó fájdalom járta át a könyökét. A csészealj fölött ser-

cegő gyertya tűzpiros lepkeszárnyai elégedetten úszkáltak a ház meghitt csendjében. És Pjotr Ivanovics, miközben apja simogatta, félálomban arra gondolt, hogy gyermekkorában ebben a lakásban, de egy másik szobában betegeskedett és lábadozott, amikor skarlátos volt.

7

Este egy pohár málnatea piroslott ágya fejénél a széken. A szoba sarkait aranyfüsttel vonta be a lámpa. A pálmaág hatalmas árnyéka könnyeden és kéjelegve terpeszkedett a félhomályos mennyezeten. Hátul (ezt nem látta, de tudta) az íróasztalnál ült és dolgozatokat javítgatott az apja a lámpaernyő alatt, a tompa, zöld fénykörben. Petya egyik legszebb emléke volt ez az este. Levelet hoztak neki. Nagy, fehér, könnyű borítékot, kék papírkoronggal leragasztva. És szokatlan szavak voltak abban a levélben. A borítékból egy szál szekfű hullott ki. Átható illata mindenbe beleivódott és körüllengte a fiút. Párnája alá rejtette a hervadt, majdnem fekete virágot, de a levelet nem rejthette el. Percenként meg kellett néznie és érintenie. Rajta és apján kívül egyetlen lélek sem volt a lakásban. Alattuk, ennek a hósivatagból kiemelkedő magányos, új bérháznak a mélyében, zongora szólt. Petyka megkérte apját, játssza el neki Csajkovszkij „Évszakok"-ját.

– Várj egy kicsit – felelte az apja –, mindjárt befejezem a javítást.

Az üres konyhában csöpögött a vízcsap, s amint a vízcseppek egyenletesen hullottak a mosogatóba, úgy rémlett, mintha valaki lassú léptekkel járna a konyhában. Apja kitolta maga alól a széket. Nagy, hideg kezét rátette Petya forró homlokára és szórakozottan, gyengéden borzolta izzadt haját.

– Nos, fiam, mit játsszak neked?

Levette a csíptetőjét és nyújtózott. Megfeszült rajta ismerős, viseltes, szürke lüszterkabátja, amelynek meleg zsebeiben – ezt

jól tudta Petya – csodálatos dolgok lapultak: rengeteg cédula, ceruzavég, morzsa meg zsebkendők.

Petya becsukta a szemét és hallotta, amint apja átmegy az ebédlőbe. Majd a zongoraszék forgatható ülőkéje csikorgott. Apja felnyitotta a zongora fedelét és lassan játszani kezdett. A rövidlátókra jellemző feszült figyelemmel nézte hol a kottát, hol a billentyűket, és lassan, ráérősen játszotta az ismerős dallamot. Valószínűleg rosszul játszott, de volt a játékában valami csodálatos szépség. A „Fehér éjszakák"-at játszotta. Petya előtt felrémlettek a bágyadt-zöld szökőkutak, amelyeket pedig sohasem látott, s mint a szerelem előérzete, megérintette őt a fagyot legyőző május üdesége. Apa nyilván a megboldogult mamára gondolt, amíg zongorázott. Aztán visszament Petyához, megmérte a lázát, s a fiú elszenderedett.

Amikor felébredt, már nem égett a lámpa, csak a pálmaág árnyéka nyújtózkodott elégedetten a megvilágított mennyezeten.

Apja alsóneműben a szőnyegen térdelt a sarokban és imádkozott. A nagyon rövidlátó emberre jellemző figyelemmel érintette ujjait a homlokához, a vállához meg a melléhez. Sötét, bozontos fejét lassan leeresztette a szőnyegre. Petya biztos volt benne, hogy apja mamáért imádkozik meg őérte. Félt, hogy megzavarja, ezért inkább lehunyta a szemét és alvást színlelt, de még sokáig nem tudott elaludni.

A szegfű sötét illata lengett körülötte és szerelem, boldogság reményét ébresztette benne.

Az erős, bágyasztó illattal küszködve, félálomban így tűnődött Petya: „Hiába minden, senkit az égvilágon nem szeretek úgy, mint a papát. És mindig is szeretni fogom. Soha nem ártok neki és soha nem gondolok róla rosszat. Nemsokára felgyógyulok, és akkor együtt megyünk sétálni. Öregkorában pedig biztos támasza leszek."

Pjotr Ivanovics azonban hazudott apjának is és magának is akkor este, gyermekkorában. Most eszébe jutott, hogy mihelyt márciusban fölkelt a betegágyból, apja elől kilopakodott az elő-

szobába és fölvette télikabátját, amelyet feltűnően nehéznek talált. Vastag sapkája szintén nehéznek és nagynak bizonyult. Rövidre volt nyírva a haja, s amint föltette fejére a sapkát, nyomban lecsúszott sovány fülére. A hályogos tükör két fekete sávnak mutatta a szemét. Petya lábujjhegyen kilopakodott és becsapta maga mögött a diadalmas ajtót. A biztonsági zár csattanását három emeleten visszhangozták a lépcsőház márványfalai. Petya lábának elgyengült izmai alig tudták tartani nehéz és lankadt testét, s amint haladt lefelé a lépcsőn, enyhén szédült a feje, kis híján elvesztette az egyensúlyát.

Egy kisasszony, egy gimnazista lány várt rá a tengerparti nyaralóban. Amint várakozott, a szélnek szembefordította iskolai nemezkalapját, amelyen halványzöld szalagcsokor díszlett. Tizenöt éves volt a kisasszony, s kalapját még gumiszalag fogta le, amely üde arcán sötétlett a füle mellett. Elvadult fák strázsáltak körülöttük és nyúltak bele a gyöngyházfelhős égboltba, amely itt-ott kivillantotta szemérmetlen kékségét.

Sokáig néztek maguk elé, bámulták a vizet. Nagy volt a tenger, kihalt és ködös.

A csupasz faágakon, duzzadt rügyek és tavalyi falevelek között verebek feleseltek. Az orgonabokor zsenge kérge friss, kesernyés szagot árasztott. A padba vésett betűket feketére áztatta az eső.

A gimnazista lány levette a kalapját és felakasztotta egy oszlopra. Muffjából apró tükröt húzott elő, egy tucat tűt fogott a szájába, és kibontotta koszorúba font haját. Tincsei lassan leomlottak. Hihetetlenül dús haja gesztenyebarna volt, csak a lágy hajszálak vége játszott vöröses színben. A kisasszony megrázta kibontott haját, és hirtelen megszépült az arca. Petya megfogta hideg, finom kezét.

És ezalatt az apa, akit becsapott a fia, fel-alá járkált az üres lakásban, nyilván unatkozott, nyújtózkodott szürke kabátjában, nagyot sóhajtott, aztán odaült az íróasztalhoz és nekilátott a dolgozatok javításához . . .

Pjotr Ivanovics félálomban feküdt a csendes szobában a mé-

cses szegényes lángja mellett, magába szívta a szülői ház biztonságos levegőjét, és felidézte boldog kamaszkorát, örömteli ifjúságát. S bár ébren volt még, maga előtt látta az apját. Az öreg Szinajszkij alsóneműben térdelt fia ágya mellett és imádkozott.

S mielőtt végképp elnyomta az álom, ezt gondolta: „Valamikor gyermekkoromban ebben a lakásban, de egy másik szobában, lábadozva és félálomban így gondolkoztam: »Hiába minden, senkit az égvilágon nem szeretek úgy, mint a papát. És mindig szeretni is fogom. Soha nem ártok neki és soha nem gondolok róla rosszat, öreg korában pedig biztos támasza leszek« – így gondolkoztam, amikor gyermekkoromban elnyomott az álom, s mire elaludtam, megfeledkeztem mindenről, és jobban szerettem másokat, mint őt, és becsaptam és ártottam neki és rosszat gondoltam róla. Azt ígértem, hogy öregkorában biztos támasza leszek, de miután elaludtam, megfeledkeztem ígéretemről és gyötrelmet okoztam neki azzal, hogy rettegnie kellett életemért, kínoztam őt a frontról küldött leveleimmel, sebesüléseimmel, betegségemmel. És e sanyargatás közben elszalasztottam öregkorát, nem segítettem rajta, nem nyugtattam meg, nem kedveskedtem neki. Ő pedig, lám, ez az ősz hajú jámbor öreg, az apám, imádkozik értem, térden állva mond köszönetet érettem, lengeti bő ingujját a nyomorúságos sötétben, és megritkult hajával, borzas fejével a padlót érinti. Nem, ez nem jól van így, ennek nem szabad így maradnia! Mostantól fogva másképp lesz minden, ezentúl meghitt barátságban fogunk élni – gondolta Pjotr Ivanovics, miközben, mint gyermekkorában, könnyes szemét az álom kerülgette –, és jobban fogom őt szeretni, mint bárki mást, szánni fogom, gondoskodom róla és biztos támasza leszek."

De másképpen történt, úgy történt minden, ahogyan történnie kellett.

Másnap Pjotr Ivanovics, miután apja által foltozott, tiszta ruhába öltözött, a fodrász szövetkezet homályos tükrében utoljára pillantotta meg hathónapos szakállal benőtt, torzonborz arcát. A duruzsoló olló alól a göndör haj fekete csomókban hullott a piszkos lepedőre, s a hajcsomók alól másodpercmutató sebességével férgek másztak szerteszét. Az ügyesen kifordított borotva leseperte arcáról az oldalszakáll gyapját, vörös szakállát tépdeste, s fokozatosan kiszabadította csontos állát a fehér habtengerből. A tükörből fiatal, tiszta arc, fekete szempár és csupasz fül nézett farkasszemet Pjotr Ivanoviccsal idegenkedve és boldogan. Megrázta magát és kilépett az utcára. Idegen és örömteli volt minden ebben a felismerhetetlen városban, a szülővárosában. A kék, hideg égbolton kék foltos hófehér felhők szálltak egymás után a város felett északról délre. Üde árnyékuk foltokkal hintette tele a dércsípte virágágyakat a nyaralók udvarain, ahol vöröskatonák ütegei szállásolták be magukat, foltokkal szórták tele az állomás előtti teret és a tömegsírt, amelyre emlékkő helyett egy ekét állítottak, foltokkal vonták be a piacon a kendőket meg a sátrakat, a hivatalok piros cégtábláit, a plakátokat, a cigarettaárusok ládáit, foltok kúsztak az aktatáskákra meg a villák díszes főbejáratairа, s a villák mögül a szél hirtelen ibolyaszín tengert görgetett elő, amelyet nap- és felhőfoltok tarkítottak.

A város nyüzsgött, dolgozott és élte érthetetlen, idegen és örömteli életét. Pjotr Ivanovics még egymagában állott, kívül ezen az általános mozgáson és munkálkodáson, de már érezte, hogy kívül maradni lehetetlen. Valamit tenni kell, tüstént hozzá kell fogni valamihez, belekapaszkodni valamibe, hagyni kell, hogy magával ragadja őt ez az idegen és örömteli élet, amely telehinti foltjaival a tengerparti villát, homlokzatán a

„Munkaközvetítő Hivatal" felírással, s a körülötte elterülő egész várost.

Hajdanában Pjotr Szinajszkij elhatározta, hogy önként jelentkezik a frontra, s tele volt örömmel és gyerekes büszkeséggel, amint dobogó szívvel szaladt fel a lépcsőn a katonai parancsnok irodájába. „Bemegyek a katonai parancsnok dolgozószobájába – tűnődött, miközben kettesével ugrálta át a lépcsőfokokat és nagyokat lendített a karján –, bemegyek és azt mondom neki: »Ezredes, amikor ezrek halnak meg a hazáért a harctéren, én sem maradhatok a hátországban. Kérem, azonnal irányítson a frontra önkéntes szolgálatra!« Az ősz bajuszú, harcias öreg ezredes fölkel az asztaltól, meghatottan felkiált és felém nyújtja a kezét: »Ön bátor ifjú. Szükségünk van az ilyen katonákra. Köszönöm.« Aztán szigorú képpel odafordul segédtisztjéhez meg a látogatókhoz, akik hozzátartozóik felmentése ügyében kilincselnek, s azt mondja: »Nézzék meg ezt a fiatalembert. Példának állítom önök elé, uraim. Még ma este, a legelső szállítmánnyal kiküldjük őt az első vonalakba. Önnek pedig, fiatalember, azt kívánom, hogy térjen vissza a Szent György-rend lovagjaként, és Isten óvja önt!«" Valójában azonban az ezredes irodája előtt végeláthatatlan sor húzódott a homályos folyosón. Semmit nem lehetett elintézni. Az írnokok szemtelenül mustrálgatták a kérvénnyel várakozó özvegyasszonyokat. Fülsiketítő kattogással zörögtek az írógépek. Néhány tucat elszánt fiatalember, akik Pjotrhoz hasonlóan önként jelentkeztek a frontra, esetlenül tolongtak egy rácsos ablak előtt, amely mögött pecsétnyomók látszottak, bélyegzők meg helyőrségi firkászok dohányfüstös ujjai, verejtékeztek és lobogtatták gyatra betűkkel írt kérvényüket és erkölcsi bizonyítványukat. Itt, ebben a fejetlenségben veszítette el Pjotr az egyedülálló ember bátorságát, és most ébredt rá, hogy az életben nincsenek sem magányos hősök, sem független kívánságok, de még egyéni nevek sincsenek: egy hórihorgas, diákköpenyes kérelmezőről kiderült, hogy őt is Szinajszkijnak hívják, csak Fjodornak, s a többiekhez hasonlóan ő is ki akart jutni a frontra.

Pjotr tanácstalanul beállt a sorba, sorszámot kapott, az ablakdeszkán megírta a kérvényt, aztán sokáig szorongott és izzadt a ragacsos rácsnál, várta, hogy nevét elferdítve mikor szólítják. Attól kezdve sohasem volt egyedül. Bármit tett, akármit kívánt vagy érzett, ugyanazt érezték, kívánták és tették a többiek is mind, akár a hátországban volt, akár az ütegnél, megfigyelőállásban vagy golyózáporban, akár levelet kapott vagy levelet írt tintaceruzával a lőszeres ládán.

Akkor régen a katonai parancsnok irodájában, a hozzá hasonló emberek között elvegyülve, Pjotr Ivanovics először érezte, hogy ő is része egy idegen, de boldog életnek, amely nem hagy elveszni, amely beléd kapaszkodik vasfogaival, mint valami gép, magába húz, mindent elrendez, s a többiekkel együtt kidob téged is ott, ahol éppen kell.

Most is, mikor a „Munkaközvetítő Hivatal"-ban találta magát, magához hasonló emberek között szorongva az iroda fenyőfa korlátja előtt, egy csapásra megszűnt a magányérzete. A „Munkaközvetítő" bonyolult, első látásra érthetetlen gépezete, amely szemlátomást teljes gőzzel működött, elkapta őt és a többiekkel együtt beszippantotta, megforgatta, szobáról szobára hurcolta, kérdőívet töltetett ki vele az ablakpárkányon, számot jegyeztetett meg vele, „irodafőnökkel" meg „szakszervezettel" ijesztgette, bepillantást nyújtott neki a folyosó végén a közszolgáltatási részlegbe, ahol az asztalnál, mint valami pultnál, kenyeret meg petróleumot méricskélt egy kurta zakós férfi, aztán ez a csodálatos gépezet, ügyet sem vetve rá, hogy kivel van dolga, a többiekkel együtt hirtelen őt is kitette a képesítésének megfelelő munkahelyen: a kormányzósági mezőgazdasági osztály statisztikai hivatalában.

És közben tombolt a tél. Emberemlékezet óta nem volt olyan kegyetlen tél, mint kilencszázhuszonegyben.

Mint a hajó, amelyet béklyóba vert az erős fagy, a város víz és szén nélkül úszott a jeges szélben, ködben, a három oldalról nekizúduló, fékevesztett tengerben. A tengerpart mentén mindenütt vihar tombolt. A hullámok ostorként csapdosták a meg-

vakult világítótornyot, bőgve ostromolták, homokkal és habkővel marták a kikötőgát köveit, gejzírként csaptak a magasba a szabad révnél, s jégcseppekkel szórták tele az elevátorokat meg a raktárépületeket. Mint hajó a hullámokkal, úgy birkózott a város a napokkal. Az éjszakák leküzdhetetlenek voltak. Reggel pedig, abban az órában, amikor a város még csupasz volt és hangos, az ég pedig szürke és rendetlen, az emberek végeláthatatlan sorba verődtek az áruelosztók meg a teázók előtt, dideregtek a hidegtől és egy pléhbögre híg árpalevesről ábrándoztak meg egy darab átlátszó, ízetlen cukorkáról, amit egy álmos leányzó osztogatott egy harapásnyi ragacsos kenyéren. Nyomorúságos életük legfőbb gondja volt az élelmiszeradag meg a tüzelő.

Pjotr Ivanovics már régóta nem lakott az apjánál. Fiatal volt, unatkozott és fázott apja kicsiny szobájában a harmadik emeleten, közvetlenül a tető alatt, ahol szabadon járt a szél a padláson, a víz belefagyott a pohárba az ablakdeszkán, és öreges, áporodott szag terjengett. Kiutaltak neki egy szobát a város központjában, egy burzsuj házban, a földszinten, ahol volt vízvezeték meg szőnyegek is. Beállított egy vaskályhát és esténként begyújtott. A gazda bútorait tüzelte. A nemes, zsíros fa nagyszerűen égett. A kályhacső remegett és zúgott az erős huzattól. A női íróasztalon mécses csillogott. Ez azonban nem silány csészealj volt, napraforgóolajjal megtöltve, amelyben vattából csavart bél bűzlik és apró lángnyelv úszkál. Nem, ez egy tökéletesített mécses volt, tulajdonképpen benzinlámpa: mustáros üveg szájába dugót tettek, azon pedig fémcsövet szúrtak keresztül. Négy fényes lángnyelv csapott ki a cső beforrasztott végének négy oldalán, és úgy ragyogott az egész szoba, hogy olvasni lehetett. És úgy csillogott a napi fejadagból származó süvegcukor-darabka, amely olyan volt, mint a barbár által szétzúzott márvány darabja, hogy örömében ugrált a teáskanna a kályhán, és árpakávé barna habját köpködte ki magából. És úgy ragyogott és tündökölt az ezüst pihe annak a kisasszonynak a gyermekies karján, aki hivatalból jövet fel-

ruccant néha Pjotr Ivanovicshoz megmelegedni és rendet csinálni, hogy a szoba levegője megtelt aranyló paradicsomi melegséggel, és a kisasszony bársonyos, illatos kesztyűi úgy hasaltak az újságpapíron, a cukor mellett, mint két házinyúl.

9

Egy este Pjotr Ivanovicshoz beállított az apja. Rongyos katonasapka volt rajta, zöld, elnyűtt felöltő és más lábára szabott, lyukas csizma. Duzzadt, céklavörös kézfejével dörzsölte fagycsípte fülét, elégedetten nézett szét a szobában, esetlenül toporgott a fia körül, s közben motyogott:

– No látod, Petrusa, milyen jó itt nálad. Ég a tűz. Jól berendezkedtél, hála istennek. Én meg egyenesen a technikumból jövök, és tudod, ahogy itt megyek, arra gondoltam: megnézem én, hogyan él a fiacskám.

Barátságosan szemügyre vette a kisasszonyt.

– Hát így van, Petrjusa – mondta, hirtelen zavar fogta el, s már szedelőzködött is. – Láttam a szobádat, most már megyek is. Hiszen csak egy percre jöttem. Hazamegyek és lefekszem.

– Maradj még, ülj le, melegedj – tartóztatta Pjotr Ivanovics és székkel kínálta. – Hová sietsz? Vetkőzz le. Meleg van itt. Megkínállak kávéval. Add ide a felöltődet!

– Hová gondolsz! Isten ments! – ijedezett az apja. – Jó nekem felöltőben is. Tudod, megszoktam. Mindenütt hideg van. A technikumban mindenki nagykabátban ül. Otthon pedig belefagy a víz a pohárba. Kályhám, hiszen tudod, nincsen. Éjjelre sem veszem le a felöltőm. Kályhát kellene venni, de miből?... Olyan sokat kérnek mostanában egy kályháért, hogy nem lehet megfizetni, meg a fának is borsos az ára. Így aztán felöltőben vagyok mindig...

Ijedten odakapott a gombjaihoz, vajon nem gombolódtak-e ki, megtapogatta a kapcsot felöltője nyakánál, s közben rette-

netesen szégyellette magát piszkos inge miatt, meg azért is, mert a felöltője alatt nem volt zakó.

– A kávét viszont szíves-örömest elfogadom. Nem utasítom vissza. Hallod-e, borzalmas hideg van odakint. Ledönti az embert lábáról a szél. Szinte képtelenség járni. Tudod, összefagytam kesztyű nélkül.

Az öreg úgy, ahogy volt, sapkában és felöltőben asztalhoz ült; lábát behúzta a szék alá, s nem tudta levenni a szemét a vörösen izzó kályhacsőről. Ernyedt álla lecsüngött, ritkás szakállának zúzmarájába az öregség sárga színe elegyedett, piros, lyukacsos orra kis híján elcsöppent, szemöldökén harmat csillogott. Az arca beesett, hosszúra nőtt, ezüstös haját hátul a gallérja dörzsölte.

A fiú fel-alá járt a szobában, türelmetlenül leste a rotyogó kávét, s odaült apja mellé.

– Mesélj, öreg, hogy megy a sorod – élcelődött nagy hangon: érezte a helyzet fonákságát, s tréfával próbálta elütni.

Apja ránézett szomorúan és komolyan, s megtörölte az orrát.

– Éppen ez az, hogy öreg vagyok – mondta, nagyot sóhajtott, majd kedves és tehetetlen mosollyal folytatta: – éppen az a baj, fiam, hogy öreg vagyok. És öregesen élek. Helyesebben mondva: tengetem az életem. Öreg már a masina, tudod, és nyikorog ... Elnyikorgok még egy évet, kettőt, aztán ideje útra kelni ... A fiatal növekszik, az öreg öregszik. Mi dolgom nekem már a világban? Fölneveltem a fiamat. Van, aki lefogja a szemem.

– Ugyan, papa, hogy beszélhetsz így? Nem is értelek – ellenkezett Pjotr Ivanovics. – Lássunk inkább hozzá, igyuk meg a kávét – fordított a szón és odakacsintott a kisasszonynak.

– Igazad van, fiam – hagyta rá az apja, elvette a kisasszony kezéből a csészét, szederjes, nedves ajkához emelte mohón, megégette magát, s fújni kezdte.

Pjotr Ivanovics elébe tolta a cukrot.

– Ez igen! – lelkendezett az öreg, amint megpillantotta a

cukrot. – Milyen sok cukrod van! És ni csak, süvegcukor. El sem lehet harapni. Azelőtt úgy ittam a teát, hogy a fogam közé vettem egy szem cukrot. De hát, tudod, nincsen már fogam. Leginkább cukor nélkül iszom forró vizet. Cukorra, tudod, nem futja.

– Tegyél bele bátran, ne kéresd magad.

Az öreg vaksi tekintettel közelebb hajolt, kiválasztotta a legkisebb darabot és beletette a csészébe.

– Csak vigyázz, mert még felfalok előled mindent – tréfálkozott, a csésze fölé hajolva. – A magamfajta fogatlan öreget nem lehet győzni étellel.

Elhallgatott és mohón szürcsölte a forró, sűrű folyadékot, amelynek felszínén pörkölt árpa barna habja úszott.

– Hát így tengődöm, látod – szólalt meg újra, közben kortyolt és boldog tekintettel pislogott a fiára –, futkosok a technikumba, megtartom az óráimat, aztán a menzán ebédelek. Tudod, ha sokat kell sorban állni, átjár a hideg, és akkor még jobban gyötör az éhség. Szerencsére derék tanítványaim vannak, soron kívül előreengednek. Nagyon kedves gyerekek. Előzékenyek mind. „Ivan Petrovics, fáradjon előre, menjen csak, Szinajszkij elvtárs. Semmi kifogásunk ellene. Mi sokan vagyunk, egy ember nem számít." Ilyen megértőek. Néha könnyekig meghatódom, hidd el. Az is megesik, hogy van fölösleges ebédjegyük és nekem adják. Azt mondják: „Fogyassza egészséggel, Szinajszkij elvtárs." Jóllakom sűrű kásával, aztán haza! Csak az a baj, hogy messze lakom. Nem bírja a lábam. Félúton le kell ülnöm egy padra, kifújom magam. Tengődöm, fiam, tengődöm ... Tudod, nincs kesztyűm, mindig nagyon fázik a kezem. Meg aztán a régi erőm is odavan. Mire felvergődöm a harmadik emeletre, alig szuszogok. Rárogyok az ágyra, reggelig föl sem ébredek. Csak hideg van. Az ablakok nyílásait úgy-ahogy sikerült leragasztanom, de tudod, mégis befúj a hideg. Kályha kellene. Reggel különösen hideg van. Még szerencse, hogy a szomszédoktól kapok forró vizet. Nagyon kedves emberek, készségesek. Előfordul, Petrusa, hogy fölkel-

ni sincs erőm. Nem vagyok én már jó semmire. Ideje volna elaludnom örökre. Hiszen a hetvenediket taposom, eleget éltem. Így van ez bizony. Érzem, hogy fogy az erőm, egy szép napon aztán leesem a lábamról. No de nem baj. Ha már nem lesz erőm dolgozni, hónom alá veszem a takarómat és szép lassan elsétálok Darjusához. Rokonok vagyunk, csak nem kergeti el a nagybátyját. Többször hívott, hogy költözzek hozzájuk. A Pestisdombon laknak. Valóságos paradicsom az ott: csend van és nyugalom. Meg aztán, tudod, közelebb volnék a mamához is. Az öreg belefeledkezett a beszédbe a kályha mellett, s mikor felrezzent, ijedten nézett fiára meg a kisasszonyra, és feltűnően gyorsan szedelőzködött.

– Akkor hát a viszontlátásra, fiacskám. Én lassacskán elballagok. Tudod, kesztyű nélkül nagyon fáznak az ujjaim. Csuklyám sincsen. Nincs rá pénzem. No jó, a viszontlátásra, fiam, viszontlátásra. Viszontlátásra, kisasszony.

A sötét előszobában az öreg közel hajolt a fiához, s most, hogy kettesben voltak, zavartalanul suttogta fölfelé:

– Igazán megnősülhetnél, Petrusa. He? Jó volna megérni, hogy unokáim legyenek... Nyugodtabban halnék meg... Jó itt nálad – folytatta, miközben felhajtotta alacsony gallérját és két kezét jó mélyen bedugta felöltője ujjába. – Nem kell emeletre mászni. Ahogy jöttem haza a technikumból, eszembe jutott, hogy benézek hozzád, meglátogatlak. Tudod, kesztyű nélkül kutyára tud fázni az ember keze. Muszáj lesz valahol kesztyűt szereznem. Darjusa megígérte, hogy köt egy párat. Kályha is kellene. Hogyan? No jó, a viszontlátásra, a viszontlátásra, meg ne fázz, fiacskám. Krisztus legyen veled.

És az öreg, fölmelegedve és fölélénkülve, kipenderült a jéghideg lépcsőházba, meg sem mondta, mért is jött tulajdonképpen. Pedig azért jött, hogy megkérje fiát: vegye magához a meleg, alacsony szobájába, és kesztyűt meg egy kis kenyeret akart kérni tőle.

Pjotr Ivanovics türelmét vesztve sietett vissza a szobába és gyorsan elfújta a mécsest.

Három oldalról a nekivadult tenger jéghideg hullámai marcangolták a várost. A negyedik oldalon a járások kapaszkodtak bele. A piacterekhez és pályaudvarokhoz vezető utak mentén terültek el ezek a járások, s a sűrűjükben gazdag és vad falvakat bújtattak, amelyek tele voltak barna háziszőttessel, liszttel és vajjal. Bozontos atamánok bandái ólálkodtak a pagonyokban és az utakon. Podolia hegytetőin Tyutyunnyik fütytyögetett, hívta rettenthetetlen legényeit. Angel fölszedette a síneket és géppuskatűzzel árasztotta el a kisiklatott vonatokat. Zabolotnij bevette magát a Balta nádasaiba, s birodalmába be nem tehette a lábát sem lovas, sem gyalogos. A hírhedt Mahno „apó" emberei hosszú szőrű lovaikon Tiraszpolnál átkeltek a befagyott Dnyeszteren és csempészáruval megrakott könnyű géppuskás kocsijaik ott robogtak el a Dnyeszter menti köves úton a különleges osztagok meg határőrsök orra előtt. A falvakban lakodalmakat ültek és dőzsöltek. Repültek a földre a bárányból kucsmák, s a katonaszökevények vasalt sarkú csizmái olyan cifra ütemre döngölték a földet, hogy a lányok fehér ruháján önkéntelenül megpenderült a birkaprém szegély, a kezek maguktól csúsztak a csípőre, s az ittas harmonikás szeme előtt egyetlen forgataggá olvadtak össze a repdeső tarka szalagok és üveggyöngyök. A kormányzósági instruktorok parancsra előállított parasztfogatokon száguldoztak a járásokban faluról falura. A falusi tanács vörös zászlói lobogtak a szélben a nádtetőkön meg a kútgémeken. Éjszakánként a vörös csillag, a Mars, dermesztő viharként közeledett a földhöz, s a hótakaró nélküli, csonttá fagyott föld feketén és mozdulatlanul lapult a fagy tépázta égbolt alatt.

Eltelt a tél, és március elején Pjotr Ivanovicsot két hétre vidékre küldték a járási vetési munkák irányítására. Már föltette a szekér bakjára tiszti utazóbőröndjét, amikor váratlanul megpillantotta az apját. Az öreg Szinajszkij, zöld felöltőjét lo-

bogtatva, futva közeledett az utcán, mélyen előrehajolva húzta a lábát. Amint megpillantotta a fiát, megtorpant.

– Hogy tehettél ilyet? – mondta, amint közelebb jött, és sértődötten és aggódva megsimogatta a fia karját. – Vidékre utazol, én meg nem tudok semmiről semmit. Idegenektől kell meghallanom. Mi dolog ez? Legalább üzentél volna apádnak. Ilyenkor illik elbúcsúzni. Hiszen az apád vagyok. Ha öreg vagyok is, segítettem volna összecsomagolni, kivinni a bőröndödet a pályaudvarra. Hogyan tehettél ilyet?

– Hiszen csak két hétre megyek – mondta Pjotr Ivanovics, és elrettent annak a változásnak a láttán, amelyen apja átesett. A kezén otromba kötött kesztyű piroslott. A nyaka meg a füle gyapjúsállal volt becsavarva, csak petyhüdt, nőies, a hideg ellenére fehér arca, ráncos szája meg a könnyező szeme látszott ki, amely kidülledt, mintha kifordították volna üregéből, a sarka lefelé fordult, szempillái nem látszottak. A bebugyolált, pöttömnyi ember, görbe lábaival és hadonászó karjával olyan volt, mint egy roskatag öreganyó.

Az öreg Szinajszkij odatipegett a szekérhez, és nagyokat nyögve elhelyezte a bőröndöt.

– Hogyan tehetsz ilyet? – hajtogatta egyre, minduntalan otthagyta a bőröndöt és fiához sietett, simogatta a hátát. – Mért utazol el? Hiszen a vidék tele van rablókkal. Nem jobb volna itthon maradnod, Petrusa? He? Komolyan mondom, ne utazz el. Hiszen megölnek. Agyonütnek. Istenemre mondom. Meg minek is mennél? Maholnap megindul az esőzés, végül még megfázol. Rablóbandák garázdálkodnak arrafelé. Ne utazz el, igazán mondom, ne utazz. Fütyülj az egészre. Az újságok is azt írják, hogy Zabolotnij mindenütt rabol, fosztogat – mondogatta, miközben fölsegítette fiát a szekérre, majd átszaladt a másik oldalra, hogy maga is felüljön.

Fia mellé telepedett, átölelte a derekát, mint valami dámáét, s bebugyolált fejét fia karjára támasztotta.

– Hidd el, csak azért jöttem, hogy elbúcsúzzam tőled – mo-

tyogta, miközben a pályaudvar felé zötyögtek. – Hiszen a fiam vagy. A fiát pedig el kell kísérnie az embernek. Idevánszorogtam hát, pedig messziről kellett jönnöm, a Pestisdombról. Mert tudod, véglegesen átköltöztem Darjusához. Ott közelebb vagyok a mama sírjához. Nézd, milyen kesztyűt kötött nekem Darjusa. Nagyon derék asszony. Enni ad, mindig megkínál teával, igazán mondom, már restellem is. Hanem, fiam, igazán jobban tennéd, ha nem utaznál el. Fütyülj az egészre, én mondom. Mi jó lehet ott vidéken? Csak veszélybe döntöd magad. Ne utazz el, fiacskám, ne menj sehová. Ne repülj ki a fészekből.

Megérkeztek a pályaudvarra. Mielőtt kimentek a peronra, az öreg Szinajszkij, két kézzel cipelve a nehéz bőröndöt és roskadozva a súly alatt, miközben fia jegyet vásárolt, még mindig mondta a magáét, és sírt.

– Ne utazz el. Hallgass rám. Maradj itt... Látod, milyen rossz vagy. Nem hallgatsz apádra. Pedig apád sohasem tanácsol rosszat – hajtogatta keserű beletörődéssel –, igazán itthon maradhatnál. Majd én visszaviszem a bőröndödet, ügyesebben, mint a legjobb hordár. És pénzbe sem kerül. He? Látod, milyen rossz vagy – kezdte elölről, de amint észrevette, hogy elérték az ajtót, hirtelen letette a bőröndöt, fia nyakába vetette magát, minden erejét összeszedve magához húzta a fejét és mohón csókolgatta a száját, szakállával csiklandozva az állát, és szomorú, könnyes szemét le nem vette róla.

A tömeg erőnek erejével szétválasztotta az apát és fiát és elsodorta őket egymástól. Pjotr Ivanovics fölemelte a bőröndöt és kilépett a peronra. Megkereste a kocsiját, egy másodpercre még egyszer megpillantotta apját az ajtóban, amint megpróbált előrenyomulni, de a tömeg mind messzebb sodorta az ajtótól, s egyre távolodva, messziről megáldotta őt piros kesztyűivel.

Illedelmes üresség és magány fogadta Pjotr Ivanovicsot a peronon, ami vele is maradt a karbollal fertőtlenített vasúti kocsi bágyadt félhomályában, és később is, amikor a komor

márciusi felhők alatt, a járási utakon döcögött egyik faluból a másikba, s a falvakat körülvevő méregzöld őszi vetés lassan forgott a szekér körül, mint a vészterhes horizontig nyúló, hatalmas, méregzöld korong.

II

Az utazás meg az első teendők nyolc napig tartottak, s ezalatt eszébe sem jutott az apja. De a kilencedik nap éjjelén vele álmodott. Pjotr Ivanovics egy isten háta mögötti falu szélső házában aludt szalmán, bundával takarózva, és késő éjszaka arra riadt fel, hogy a pitvar felől metsző hideg csap a lábára meg az arcába. Felült. A pitvarajtó sarkig volt tárva. A pitvar külső ajtaja szintén nyitva volt, és odakintről jéghideg, nyirkos levegő áramlott be a házba. Ez volt a legmélyebb, legnyugtalanabb éjszakai óra, az első és második kakaskukorékolás között, amikor egyetlen hang sem zavarja az éjszakai csendet. A nyitott ajtón belátszott az akol teteje, s nem sokkal fölötte a Fiastyúk csillagai ragyogtak, hunyorogtak és pislákoltak a vad, fekete égbolton. Az udvarról belépő gazda alakja tűnt fel az ajtóban. Amint csillagokkal telehintve, vállára vetett subával, mezítláb és álmosan belépett, hozott valamit a karjában, s a keblére szorította. Kattant az ajtó kallantyúja, s a csillagok eltűntek. És a fölmelegedő sötétben gyenge, fiatalos bégetés hallatszott. A gazda óvatosan keresztüllépte Pjotr Ivanovicsot, lehajolt és dünnyögve maga elé kotort egy öl szalmát, és azt a *valamit* letette közvetlenül Pjotr Ivanovics feje mellé. Pjotr Ivanovics kidugta a kezét a bunda alól, s ujjai valami göndör élőlényhez értek. És az a valami halkan bégetett. „Kisbárányok, most jöttek a világra – magyarázta a gazda, amint észrevette, hogy az instruktor felébredt. – Hadd aludjanak a házban. Az akolban megfagynának. Hadd aludjanak itt." A gazda vakarózott még egy ideig, aztán felmászott a kemencére. Pjotr Ivanovics még egyszer megérintette a bárányokat. Ke-

měny kis lábakat tapintott, csontos patákat meg a sakktábla lófigurájához hasonlatos fejet, amely a göndör, száraz gyapjúgombolyagból emelkedett ki. Megfogta a kicsiny és nehéz jószágokat, behúzta mind a kettőt a bunda alá, fejére vonta a bundát, s meleg állati párát belélegezve, mély álomba zuhant. És ekkor álmodott az apjával. Szépnek látta őt: fiatal volt, a szakálla fekete, Csehovra hasonlított, mint valaha fiatal korában, új zakó volt rajta, szemén a zsinóros, gombos csíptető. Hallgatagnak látszott és sápadtnak, s úgy közeledett a fiához, mintha nagyítóüvegen keresztül látszanék, közeledett és szertefoszlott, makacsul vissza-visszatért, a fia mégsem tudta őt közelről és alaposan szemügyre venni. Hosszú és gyötrelmes volt az álom, és Pjotr Ivanovics sírva ébredt. A gazdaasszony a kemencét fűtötte. Virradt.

Pjotr Ivanovicsot pótolhatatlan veszteség előérzete gyötörte, és lóhalálában behajtatott a járási székhelyre. Távirat várta. Fölösleges volt elolvasnia. Hol reménykedve, hol pedig a táviratot pontatlansága és érthetetlensége miatt keseregve, végtelennek tetsző álmatlan éjszakát töltött egy teherkocsiban, fenyőgallyakon kuporogva a vörösen izzó dobkályha mellett, katonák és batyuzók között, és másnap este, jóval a főpályaudvar előtt, a pestisdombi elágazásnál kiugrott a lassan vánszorgó tehervonatból, pontosan a víztoronynál. A ház, ahol Darja lakott, a domb oldalában állott. Az ablakok világosak voltak. Pjotr Ivanovics futva érkezett a tornácra, és becsöngetett. Tizenegy esztendős, kefefrizurás, sápadt fiúcska nyitott ajtót. Pjotr Ivanovics megismerte. Darja fogadott fia volt. Komolyan és udvariasan összeütötte a bokáját, amint a vendéget bebocsátotta az előszobába.

– Megérkezett Petya bácsi – szólt be zavartan az ebédlő félig nyitott ajtaján.

– Mi történt? – kérdezte Pjotr Ivanovics.

– Semmi, semmi – sietett a megnyugtató válasszal a fiú, és a füle tövéig elpirult. – Fáradjon az ebédlőbe, ott majd Darja néni elmond mindent.

Pjotr Ivanovics megpillantotta a fogason apja sapkáját meg gyapjúsálját, és belépett az ebédlőbe. Az egész család asztalnál ült, teáztak éppen, de az apja nem volt közöttük. Darja már felállt, hogy fogadja a vendéget, s amint megpillantotta belépő unokaöccsét, letette a félig kész fejkötőt az asztalra, szigorú tekintetet vetett mérnök férjére, és nehézkes léptekkel Pjotr Ivanovics felé indult.

– Nos, kedves Pjotr – kezdte, s közben határozott és gyors mozdulattal keresztet vetett –, nincs többé apád. Meghalt szegény, tegnap temettük el.

Most, hogy a legnehezebbjén már túl volt, megkönnyebbülten leült a székre és még egyszer keresztet vetett.

– Tegnapra vártunk, a temetésre. Tegnapelőtt halt meg, este hét óra húsz perckor, öt órával azután, hogy feladtuk a táviratot, anélkül, hogy magához tért volna, ezen a díványon itt. – A bőrdíványra mutatott, és ismét keresztet vetett. – Kérsz teát?

Pjotr Ivanovics nemet intett a fejével. Egyetlen szó nem jött ki a torkán.

– Ahogy tetszik – hagyta rá Darja, s közben sokatmondó pillantást küldött vendége, egy rövid, ősz hajú öregasszony felé –, esetleg elfáradtál és szeretnél lefeküdni?

Pjotr Ivanovics ismét nemet intett.

– Mondj el nekem, Darjusa, mindent sorjában – szólalt meg végre, és csodálkozott, hogy úgy cseng a hangja, mintha mi sem történt volna a világon.

Darja szigorú képpel, annak a kötelességnek és felelősségnek a tudatában, mellyel unokaöccsének tartozik apja utolsó napjaiért, karon fogta Pjotr Ivanovicsot és átvezette a fűtetlen vendégszobába.

– Ülj le és hallgass – mondta, miközben belesüppedt az egyik karosszékbe és maga elé ültette Pjotr Ivanovicsot. – Apád halála könnyű volt és egyszerű, adná isten, hogy a miénk se legyen rosszabb. Tegnapelőtt szenvedett ki, este hét óra húsz perckor.

Szeméhez emelte a zsebkendőjét, egy pillanatig tűnődött, aztán olyan részletesen és pontosan, mintha vallomást tenne, amelyből nem szabad kihagyni a legapróbb részletet sem, elmondta Pjotr Ivanovicsnak mindazt, amit az utolsó napokról, az öreg Szinajszkij haláláról és temetéséről tudott.

12

Pjotr Ivanovics apja tegnapelőtt halt meg, este hét óra húsz perckor (úgy ismételgette ezt, mintha valami különös fontosságú és bizonyító tényező volna), anélkül, hogy magához tért volna a szélütés után, amely ugyanazon napon körülbelül egy órakor érte. Néhány nappal halála előtt az öreg Szinajszkij rákapott a dohányzásra. Egész életében nem dohányzott, és most váratlanul rászokott. Halálának a napján mahorkából sodort magának cigarettát és kiment a konyhába. Odaguggolt a kályhához, ki akarta nyitni az ajtaját, és akkor elesett. Darja, ekkor még mit sem sejtve, a szakácsnő segítségével próbálta lábra állítani. Az utolsó időben az öreg lába felmondta a szolgálatot, gyakran elesett, így nem nagyon csodálkoztak a mostani esésén. De kiderült, hogy ez alkalommal nagyon nehéz őt felemelni. Hason feküdt a kályha előtt, a tölgyfáról lehullott ezüstös zuzmón, a jobb kezét ügyetlenül maga alá húzta, a bal pedig görcsösen rángatózott. Eszméletlen volt akkor is, amikor átvitték az ebédlőbe és a díványra fektették. Azonnal küldtek orvosért meg a postára. Szapora, egyenletes remegése nem csillapodott, amint változatlan helyzetben a díványon feküdt hason, maga alá fordult karral, arccal a dívány támlája felé. Kékes hártyával bevont szeme lecsukódott, fuldokló hörgés tört fel a melléből és a bal keze idegesen megrándult, mintha a bőrdíványról le akarna seperni valami láthatatlan tárgyat, amely állandóan bántja a szemét. Az orvos érelmeszesedés okozta szélütést állapított meg és kijelentette, hogy a beteg órái meg vannak számlálva. Este öt óra után a hörgés tovább erő-

södött, a kar rángása szaporább lett, hét órakor nyugalom állt be, és hét óra húsz perckor anélkül, hogy magához tért volna, megszűnt lélegezni.

Pjotr Ivanovics mozdulatlanul és nyugodtan ült, s megértette, hogy most már mindennek vége, semmit sem tehet azon kívül, hogy itt ül és hallgatja a beszámolót.

Darja megtörölte pirosodó orrát és keresztet vetett.

– Nem tehetünk semmit – folytatta, és őszinte érzéssel nagyot sóhajtott. – Az igazat megvallva, jobb is így. Egy évvel előbb vagy utóbb, igazán mindegy. A bácsi így is túlélt mindenkit. Túlélte a testvéreit, a mamádat, a munkatársait. Azt hiszed, könnyű utolsónak maradni?

– Hogyan temették el? – kérdezte Pjotr Ivanovics elváltozott hangon. – Milyen volt a koporsóban?

Darja észbe kapott, mint aki elfelejtette elmondani a legfontosabbat, amiben pedig neki is fontos szerepe volt, és ami az ő keze munkáját dicséri.

– Minden úgy történt, ahogyan a bácsi még életében kívánta – jelentette ki ünnepélyesen. – Egyszerű deszkakoporsóban feküdt, ciprusfa-feszülettel a kezében, szépen megmosdatva, kabátban és fehér alsóban. Képzeld, a koporsóban tíz évvel fiatalabbnak látszott, kimondottan szép volt, sőt előkelő, tudod, pontosan olyan, mint amikor esti előadásra készülődött. Hat pap temette, mind a hat egykori szemináriumi tanítványa. Két énekkar is volt. Hiszen tudod, mennyire szerette a bácsi a templomi énekeket. Vállon vitték a koporsót egészen a sírig. Rengeteg nép gyűlt össze. Nem is tudom, honnan jöttek annyian. Gyertyák. Tömjénfüst. Tudod, olyan ünnepélyes volt az egész. És most ott nyugszik, ahol mindig is szeretett volna: anyja és felesége sírja között.

Darja tűnődött, vajon nem felejtett-e ki valamit, aztán visszakanyarodott az elejére.

– El sem tudod képzelni – súgta –, hogyan összeroppant a bácsi az utolsó időben. Egyik napról a másikra. Borzasztó. Képzelj magad elé egy aggastyánt, aki elkezd félrebeszélni.

Folyton a megboldogult mamácskát emlegette, meg miattad nyugtalankodott. Sehol nem találta a helyét. „Ne nyugtalankodjék, bácsika, fölösleges" – próbáltam csillapítani, de azt feleli: „Már hogyne nyugtalankodnék, Dasenyka, mikor tele a vidék rablókkal. Megölik Petrusát, Dasenyka. Ezt én nem élem túl." És képzeld, állandóan szégyellte magát amiatt, hogy a mások kenyerét eszi. Meg nem engedte volna, hogy más mossa ki az ingét. Ilyet még felajánlani sem lehetett neki. Megharagudott. Mindenét maga mosta. Érted? Fölkelt jó korán reggel, hogy senkit ne zavarjon, bezárkózott a fürdőszobába, nekigyürkőzött és mindenét kimosta, kicsavarta és kiteregette. „Bocsáss meg nekem, Darjusa – azt mondja. – Terhedre vagyok, tudom. A kenyeredet eszem, pedig neked is van családod. Nemsokára gyereked születik. Az én kis rokonom . . ." – Darja könnytől csillogó szemmel futó pillantást vetett a kidülledő hasára, és megtörölte az arcát zsebkendőjével. – Nyughatatlan ember volt, nem tudott megülni egy helyben. És mindent maga akart csinálni. Azt mondta: „Ne légy szégyellős, Dasenyka, ha valamire szükséged van, csak szólj, én szívesen megteszek akármit. Igaz, egészen megrokkantam, de azért a piacra ki tudok menni, és a malacokat is megetethetem." Tudod, nagyon keveset adunk a malacoknak. Nehéz idők járnak. Hanem képzeld, mi történt vele a halála előtti napon. Elküldtem a piacra, hogy a takarót cserélje el lisztre. El is ment, de útközben elvesztette a takarót. Hogyan történhetett, fogalmam sincs róla. Hiszen említettem, hogy az utolsó időben nagyon megromlott az egészsége. Lehet, hogy útközben leült pihenni és elnyomta az álom, közben pedig ellopták a takarót. Előfordul ilyesmi. Egy szó mint száz, hazajön a bácsi, és teljesen magánkívül van. De csak hallgat, nem szól egy szót sem. Lefeküdt a díványra és egész testében reszketett. „Mi történt magával, bácsika?" – kérdezem, de ő csak befordul a falnak és hallgat. Aztán hirtelen felugrott, hozzám szaladt és merő tekintettel nézett rám. A szeme tele volt könnyel. „Dasenyka – azt mondja –, az Isten szerelmére, bocsáss meg nekem, Dar-

jusa!" Akkor értettem meg, miről van szó. „Mi történt, bácsika – kérdem tőle –, elvesztette a takarót?" – „Elvesztettem, Darjusa, el én, jaj nekem!" És sírva fakadt. „Jaj nekem, Darjusa – hajtogatta –, nem is tudom, mitévő legyek. Nem értem, hogyan történt. És hiába is akarnék helyette másikat venni. Nem lehet azt manapság megfizetni. Bocsáss meg, Darjusa, a Krisztus szerelmére kérlek, bocsáss meg!" És a kezem után nyúlt, meg akarta csókolni. „Ugyan, bácsika – vigasztaltam –, nyugodjon meg, semmi az egész." – „Nem – azt mondja –, nem semmiség ez, Dasenyka, aranyból van a szíved, de ne mondd, hogy az a takaró semmiség. Mennyi lisztet lehetett volna kapni érte! Egy hónapig is eléltünk volna rajta. Hiába is vigasztalsz." Egész testében remegett, és a könnyek végigfolytak az orrán. Sehogy sem tudtuk megvigasztalni. Többször is fejébe nyomta a sapkáját, hogy ő megy és megkeresi azt a szerencsétlen takarót. Annyira megrendítette ez a história, hogy el sem tudod képzelni. No persze, nem is a takaró itt a lényeges. A bácsika hirtelen rádöbbent, hogy roskatag, magatehetetlen aggastyán lett belőle. Hiszen jól ismerted a természetét. Képtelen volt ölbe tett kézzel ülni. Nem tudott beletörődni az öregségbe. Egész életében küszködött, erőlködött, az egyik óráról a másikra rohant, húzott, mint az igásló, most aztán túlerőltette magát. Nem bírta tovább.

Darja egyenesen és mozdulatlanul ült, most már nem törődött vele, hogy könnyes az arca, nem törölte le az előbuggyanó könnyeket, rajtuk keresztül látta Pjotrt, amint megemelkedett és erősen belefogódzott a karosszék karfájába.

Az ebédlőből kiskanalak halk csörrenése hallatszott.

Darja mozdulatlanul ült – vagy ezt a halk, finom csörrenést hallgatta, vagy a gyermeke gyenge rugdalózását figyelte –, aztán lassan magához tért és hirtelen földerült.

– Halála napjának a reggelén a kocánk fiadzani kezdett – mesélte, és a szája nőies, érett, sőt kissé mulatságos anyás mosolyra húzódott –, és persze lett nagy lótás-futás a házban. No hallod, nagy esemény az ilyen! Mindenki izgatott, mindenki

jobban tudja a másiknál, hogy mit kell csinálni. Már küldeni akartunk az állatorvosért, de a bácsika mindenkit megnyugtatott: „Az a fontos – azt mondja –, hogy ne zavarjátok ellés közben a kocát. Hagyjátok nyugton. Bízzatok mindent a természetre." Csak hallottad volna, milyen meggyőződéssel mondta. „Az a fontos, Darjusa – mondta –, hogy ne zavarjátok. Hidd el, elég erős az ösztöne. Ne zavarjátok a természetet. Az a legfontosabb, hogy ne akadályozzátok munkájában a természetet." És ez nagyon jellemző a bácsikára! És amíg szélütés nem érte, folyton járt szobáról szobára és egyre csak hajtogatta: „Hagyjátok, hogy a természet elvégezze a maga dolgát. Bízzátok a természetre." Tulajdonképpen ezek voltak az utolsó szavai.

Darja ismét feszülten figyelt valamit, majd elmosolyodott, s megismételte:

– Bízzátok a természetre ... Különös ember volt ...

13

Ahhoz már késő volt, hogy Pjotr Ivanovics visszamenjen a városba, és az éjszakát a konyhában töltötte, egy összecsukható tábori ágyon feküdt és nyitott szemmel bámult a sötétbe. A váratlanul jött árvaság új és szokatlan érzése egész éjszaka tölgyfakéreg és a kialvó kályha szagával lengte körül a langyos konyhában. Az ablakon túl, a fák között, alig valamivel a talpfák fölött lámpa fénye imbolygott el. Arrafelé, a töltésen és az acélhíd rácsos korlátján túl volt a temető, ahol a mama meg a nagymama sírja között most már egy újabb rozsdabarna homokbucka is emelkedik.

Másnap kora reggel Pjotr Ivanovics visszament a városba, és magával vitt néhány holmit, amelyek apja után maradtak és amelyek nemrégen még szervesen hozzátartoztak: a zöld felöltőt, a csizmáját, a huzat nélküli, átzsírosodott párnáját, a madzagból font szatyrot, a szakszervezeti tagkönyvét meg az

élelmiszerjegyeit, amelyekről hiányoztak a márciusi szelvények. Könnyű volt ez a holmi és fölösleges.

Az alacsonyan járó nap a szemébe tűzött. A felhők duzzadt vitorlákként úsztak a tiszta, üde égbolton. A lovak pofájáról lehulló korpát mohón nyelte el az itató kék vize. A Pestisdomb oldalában a zöld fűből kivirító pitypang sárga, ázott virágai szárítkoztak a napon, olyanok voltak, mint a húsvéti csibék. Az egész vidék fölött préselt széna illata terjengett.

Pjotr Ivanovics, batyuval a kezében, úgy haladt el mindezek mellett, mint akit most bocsátottak el a kórházból és ámulva csodálja a határtalan, pezsgő életet.

Apja szobáját kíméletlenül bevilágította a nap. Ledobta a batyut a padlóra és ószeresek keresésére indult. És míg az ószeresek egymás között suttogtak és kiteregették a zsákjaikat, óvatosan, hogy meg ne zavarják a házigazda merengését, Pjotr Ivanovics még egyszer végigjáratta tekintetét a kedves, régi holmikon, amelyek között élt és amelyekhez szinte hozzánőtt az apja, és amelyek között ő maga is felnőtt.

A vetetlen ágy fölött mama nagyított fényképe függött, amit még zárdanövendék korában készítettek róla: sötét színű kötény, keményített kerek gallér, és a kedves arc, a ferde metszésű szemekkel, amilyet csak a japán csészéken lehet látni.

Az íróasztalon hosszú, lakkozott fadoboz feküdt, tele kézelőgombbal, tollal, orsóval, patentkapoccsal, gombbal meg azokkal az apró és névtelen mütyürkékkel. amelyek között gyermekkorban olyan nagy boldogság volt rátalálni valami rég elfeledett, elveszettnek hitt tárgyra: egy darab kénrudacskára vagy egy kékzománcos kijevi keresztre.

A szoba sarkában hevert néhány csoportfénykép keskeny fekete keretben, használt keménygallérokkal meg a lepattogzott zománcú mosdótállal együtt, amelynek az aljára száradt egy darab borzalmas szappan, és volt ott még egy sűrű fésű, tele korpával meg ősz hajszálakkal.

Voltak ott orvosságos üvegek, dobozok, kenyérhéj meg falióra, az a régi szerkezet, amit a papa minden vasárnap székre

állva és a csíptetőjét le-leejtve felhúzott, és minden hónapban gondosan megmosott petróleumban. De a legtöbb helyet a könyvek foglalták el. Ott barnállottak közöttük „Az orosz állam történeté"-nek aranynyomásos, préselt bőrkötéses, molyrágta kötetei, ott kéklett Puskin és vöröslött Gogol, szorosan egymáshoz lapultak Turgenyev összes művei Sztaszulevics kiadásában, ott sötétlett Boborikin és hajladozott Gorbunov, a zsineggel meg spárgával szorosan átkötött könyvek különböző méretű és alakú klasszikus kötegekkel árasztották el a szobát, csak Brockhaus és Efron zöldes bronzszínű kötése csillogott tisztán a könyvszekrény poros metszett üvege mögött.

– Mi az, ami eladó? – kérdezte az egyik ószeres.

– Minden – felelte Pjotr Ivanovics türelmetlenül, féloldalt ráült az ablakdeszkára és összeharapta a száját.

Az ószeresek összenéztek és nyomban kinyitották a szekrényt. Ügyesen és udvariasan, hanyag üzleti kíváncsisággal dobálták ki a rongyokat, a világosság felé tartva vizsgálgatták, osztályozták, majd ismét a padlóra dobálták és a papa piszkos törülközőibe kötözték. Pjotr Ivanovics szeme előtt megvillant a gyöngyházgombos, vitorlavászon zubbony, amint széttárták az ujjait, majd a zöld felöltő, amint az ablak felé tartva kifeszítették. A vékony szárú csizma repült a zsákba, amely már dugig volt kacattal. Két ószeres a rugós matracot cibálta le az ágyról. Valahonnan kiesett és szétnyílt egy sárga, gondosan őrzött újság, benne az október tizenhetedíki cári manifesztum; olaszországi útikönyv világoskék borítólapja esett le, rajta gőzhajó és sirály; csattant a sakk-készlet doboza, amint a mosdótálba hajították; nyikorgott a Brockhaus lexikonkötetekkel megtöltött kosár; az ablakon beömlő napsugár kévéjében porfelhő kavargott; az üres lépcsőház ijesztően kongott, amint nagy lármával kicipelték a ruhásszekrényt; a falióra üvegezett, könnyű dobozában vízszintesen vonaglott, zúgott és sírt a spirálrugó, akár a szív.

A múlt hatalmas tömbjei váltak le és dübörögve zuhogtak lefelé a lépcsőkön, megtöltötték robajukkal a háromemeletes

visszhangos lépcsőházat. Kiürültek a ládák, mint az élet. A hangok, amelyeket most már semmi sem fékezett, üvöltve és visítva repkedtek a szobában. A lépések puskalövései úgy csattantak, mint az eldobott vasrúd. Levelek és képeslapok foszlányai borították az üres padlót. Ikonok hevertek szerteszét. Vége volt mindennek. Pjotr Ivanovics zsebre tette a pénzt, lakatra zárta az ajtót, a kulcsot átadta a házgondnokságnak, és egy hét múlva elutazott északra.

14

A vonat eleinte lassan haladt, megkerülte a raktárak zsákjait és ponyváit, és számlálta a mellette elhaladó ütközőbakokat és váltókat. Aztán felvillanó fényeivel megszámlálta az őrbódék és vasutas őrházak ablakait. Aztán a sorompónál forró gőzt prüszkölt egy ágaskodó lóra. Aztán végigságuldott a vagonárnyékok sima rácsozatán Darja háza fölött, amely egy szinten volt az országút kavicsszalagjával, csillagszikrát csiholt a teraszon álló szamovárból és végigpásztázta az udvaron a rózsaszínű malacokat.

Nagyot füttyentett a mozdony, amint átdübörgött a hídon. Pjotr Ivanovics kirohant az előtérbe. A temető egyre fokozódó sebességgel száguldott lefelé a lejtőn. A lombos fák élethalálharcot vívtak a keresztekkel. És ebben a messze repítő gyors mozgásban Pjotr Ivanovics nem találta közöttük a sírt, amelyet még sohasem látott.

A külvárosi negyedek maguktól nyitottak utat a sebesen csattogó mozdonynak. A börtön megfordult és messzire úszott az esti veteményeskertek között. A gyárkémények meg a víztornyok, amelyeket furulya formájúra lyuggattak a polgárháború lövedékei, gyorsan oldalra dőltek. A kocsikat összekötő csapóhíd rázkódott, kettévált a lábak alatt.

A kitárulkozó síkság felől szárnyakon közeledett az éjszaka, és Pjotr Ivanovics úgy várta, mint az új életet: kitárt mellel és

fázós arccal. Fedetlen feje fölött szikrafelhő húzott el a mozdony láthatatlan füstjében. A fekete éjszaka meleg volt és jótékony, mint az útravalónak vitt rozskenyér, amelybe bőkezűen hintettek nagy szemű sót.

15

És az égbolt, mint az apa feledhetetlen arca, forró és boldog csillagoknak a fényével ragyogott a fiú feje fölött.

1922–1925

A TŰZ

A kommunista Jerohinnak összeégett a felesége, Kátya.

Benzines üveggel a kezében, a kis japán ládikón kucorgott a vaskályha előtt s próbálta lángra lobbantani a nedves forgácsot. A kályhának nem volt huzatja. Az asszony sötét haja összekeveredett a hideg, fehér füsttel s az csípte, csiklandozta a szemét. Sírva, nevetve, egyik kezével a kontyából kipotyogó hajtűket igazgatva, Kátya komoly szemöldökét odadörzsölte hegyes térdéhez, amelyen megfeszült a szoknya. Az üveg egy szempillantás alatt lángra kapott. A kitörő lángoszlop oly hirtelen tört a magasba, mintha nem is a padlóról emelkedne felfelé, hanem valahonnan a mennyezetről hullana alá. A robbanás erejétől szétzilált, szikrákat záporozó hajfürtök széttárt, vörös strucctoll legyezőként övezték fejét. A kályhacső felzümmögött és átizzott. A függönyön fürge lángnyelvek futottak fel. A szobában pillanatokon belül kifogyott a levegő. A hőség nyomására kitörtek az ablaküvegek. A szomszédok alig tudták takarókkal eloltani a tüzet és letépni Kátyáról az égő ruhát. Amikor a mentők a kocsiba tették, hogy kórházba szállítsák, még élt. Jerohin éppen szolgálatban volt.

Fél óra múlva berontott a kórház előcsarnokába. A lépcsőn egy ápolónő próbálta visszatartani, de Jerohin bárgyún mosolyogva, rövid bundájának nedves ujjával eltolta magától.

– Engedelmet kérek! – kiáltotta szinte rikácsolva. – Engedelmet kérek!

És meg sem várva a választ, úgy ahogy volt, sáros csizmá-

ban, vizes kucsmában, derekán szorosra húzott bőrövvel, felrohant, óriás sárfoltokat hagyva maga után a tiszta márványlépcsőn. Ösztönösen és csalhatatlanul rátalált a kórteremre, ahol a felesége feküdt. A félig nyitott ajtón keresztül meglátta a fehér köpenyes orvost, aki magasra emelt kezében fecskendőt tartott. A fehér rácsos ágy fejénél mélyen lehajolva egy ápolónővér állt. Két másik nővér erős fogással, hosszú, teljesen gézbe bugyolált valamit szorított az ágyhoz. A fényes padlón az ágy alatt heverő vattacsomóból oly erős éterszag áradt, hogy Jerohin előtt elsötétült a világ. A következő pillanatban az orvos kilépett a teremből, becsukta maga mögött az ajtót és haragosan vállon ragadta Jerohint.

– A férje vagyok – mondta sietve Jerohin. – Teljesen őszinte lehet velem ... Követelem ... Kérem, engedjen be hozzá.

S miközben ezt mondta, engedelmesen követte az orvost végig a fénylő folyosón.

– Nyugodjon meg, él! – felelte az orvos. – Most kapott morfiumot. Igen súlyos eset. De egyelőre nem engedhetem be hozzá, nincs jogom rá. Nagy fájdalmai vannak. A legteljesebb nyugalomra van szüksége. Bocsásson meg.

Jerohin levette kucsmáját, megállt az orvos előtt és mosolyogva mondta:

– Ne haragudjon, doktor, lehetséges, hogy túlságosan tolakodó vagyok, de borzasztóan aggódom ... Olyan lelkiállapotban vagyok ... Képzelje magát a helyembe ... Mondja, hogy ez nem olyan veszélyes, vagyis, tudom én, hogy veszélyes ... de életben marad? Nagyon kérem, ne titkoljon el előttem semmit.

És megint engedelmesen követte az orvost, alakja visszaverődött az olajfestékkel bemázolt falakról és a padló kék-fehér csempéiről, amint az orvosi köpeny hátán számlálta a gyöngyházgombokat.

Az orvos bevitte magával Jerohint az ügyeletesszobába, ahol a falon kar- és lábtörés esetén használatos drótsínek lógtak, leültette a fekete viaszosvászonnal bevont díványra és

részletesen elmondott neki mindent, amit szükségesnek és lehetségesnek tartott elmondani egy nyugtalan férjnek a feleségéről, akinek állapota teljesen reménytelen. Elmagyarázta, hogy olyan esetben, amikor az emberi test bőrtakarójának több mint egyharmada égési sérülést szenved, nem volt még példa az orvostudományban arra, hogy az illető életben maradjon. A jelen esetben még nem állapítható meg pontosan a sérülés foka, és így korai lenne, hogy bármiféle következtetést levonjanak. De már az ilyen felületes vizsgálat is arra mutat, hogy jelentős bőrfelületet ért sérülés, ennek következtében semmi bizonyosat nem ígérhet. Természetesen minden lehetőt el fognak követni. De még akkor is . . .

El akarta mondani még, amit ilyen esetekben mindig el szokott mondani a tudomány tehetetlenségéről meg a csodáról, de ahogy ránézett Jerohin makacs, okos, haragos, pettyezett bogarú szemére, felsóhajtott és nem mondott tovább semmit.

Ekkor Jerohin arca elsötétült, kinyitotta az övét, levetette a bundáját és csendesen kijelentette, hogy nem hajlandó elhagyni a kórházat, utolsó percig a felesége mellett akar maradni. Az orvos vállat vont. Hoztak Jerohinnak egy fehér köpenyt, s így, köpenyben, ment le a földszintre, hogy telefonáljon. Felhívta az agitprop osztályt; szárazon közölte, milyen szerencsétlenség érte, kimentette magát és kérte, hosszabbítsák meg egy vallásellenes cikkgyűjteménybe írandó kézirata leadásának határidejét.

Amikor belépett a feleségéhez, a küszöbön összeütközött a nővérrel, aki egy cserépvödröt vitt ki a kórteremből. Jerohin egy pillantást vetett a vödörre. A vörhenyes vízben, ázott tamponok és gézdarabkák között, megpörkölődött, eléktelenedett sötét hajfürtök úszkáltak. „Kátya haja" – futott át az agyán hirtelen és most először érezte át teljes elviselhetetlen világosságában annak a szörnyűségét, ami történik.

Öt nap múlva az asszony meghalt.

A friss levegőtől elszokva, az öt álmatlan éjszakától halálosan kimerülve, piszkosan, kócosan és borotválatlanul, szinte elbárgyulva a szerencsétlenségtől, amelyet valójában még nem is tudott felfogni – Jerohin födetlen fővel ment felesége koporsója mögött, mindvégig az egész városon, a barnás, megroskadt hóban, amely olyan volt, mint a marcipán masszája. A fehér küllős, fekete kocsikerék lassan gurult, majdnem vállmagasságban. A keréken, meg egy libegő vörös szalagvégen kívül, amely ki tudja kinek a koszorúján lógott, semmit sem látott maga körül, csak ment, semmire sem gondolva, jártában majd elaludva. A járókelők megálltak, csodálkozva, kíváncsian nézegetve a magányos, álmos embert, aki pap és templomi énekesek nélkül halad a koporsó mögött. Egyesek keresztet vetettek.

A temetőben kék szél bolyongott kedvére. A sírásók leengedték a koporsót a sírba. Jerohinnak egy fagyos göröngyöt nyomtak a kezébe. Rádobta a koporsóra, s amikor meghallotta a tompa döngést, elfordult és teljes erőből beharapta torzonborz, vörös bajszát. A sírások a markukba köptek és felvették a lapátot. Jerohin még egyszer a sírhoz lépett, száraz szemmel beletekintett, aztán elment.

Mintha minden ereje elhagyta volna. Gépiesen ment, lábát alig-alig emelve, kiégve, élettelenül. Mintha minden érzés meghalt volna benne. Egyedül csak a felesége iránt érzett értelmetlen, nyomasztó, csillapíthatatlan bűntudat és gyengéd sajnálat töltötte be egész valóját. Mint egy alvajáró, úgy ment keresztül a városon, se nem látott, se nem hallott semmit abból, ami körülvette.

Nagyon szerette a feleségét. Az asszony nem volt több tizenkilenc évesnél. Amikor megismerték egymást, akkor töltötte be tizenhetedik évét. Két boldog esztendőt töltöttek együtt, az 1920-as és az 1921-es évet. Miatta szakított Kátya, habozás nélkül, előkelő szüleivel, akik nem tudtak beletörődni

kisebbik lányuk választásába és érte hagyta el őket örökre. A ragyogó nevelésű, kissé naiv, elkényeztetett szép leány mindenüvé követte szeretett férjét és szerényen megosztotta szigorú, tevékeny életét, mely néha talán túlságosan is szigorú volt az ő neveléséhez és szokásaihoz mérten. Mégse panaszkodott soha semmire és mindenben alkalmazkodott. Ugyanakkor azonban mégsem hasonlított azokhoz a hős asszonyokhoz, a kommunisták élettársaihoz, akik a hadjáratok idején férfiruhát öltöttek, lovagoltak, részt vettek a harcokban, a béke idején meg gyűlésekre jártak, szavaztak, felelős állásokat töltöttek be és tagjai voltak a pártnak. Elhagyta családját, szokásait, a vallást, az otthont, mindezt egyetlen dologgal helyettesítve – a szerelemmel, s változatlanul elbűvölő, férjét szerető fiatal asszony maradt, aki szeretett és a szerelemért élt. Egyik helyről a másikra vándorolva végre is ebbe a városba érkeztek. A polgárháború befejeződött. Jerohint a pártbizottság agitprop osztályára helyezték az ateista propaganda irányítására. Ez mindennél jobban megfelelt hajlamainak és tehetségének. Annak idején ragyogó eredménnyel fejezte be a Hittudományi Akadémiát. Az egyházi dialektika minden árnyalatát remekül ismerte, részleteiben tanulmányozta a vallás-kultuszok általános történetét, s mindezekkel még a született ateista éles, tagadó szelleme párosult. Jerohin visszavonhatatlanul és örökre szakított az egyházzal. A beköszöntött forradalom forradalmárt csinált belőle. Október után belépett a bolsevik pártba és odaadó, megbízható, szenvedélyes harcosa lett.

Itt, ebben a kolostorokkal körülvett nagy déli városban, amely több kormányzóság vallási központja volt, Jerohint feszült, felelősségteljes munka várta. Tartózkodó, makacs szenvedélyességével teljesen átadta magát ennek a munkának. Éles vallásellenes brosúrái, amelyeket kissé cikornyás, retorikus nyelven írt ugyan, igen nagy hatással voltak a parasztságra. Ennek következtében Jerohin az egyház esküdt ellensége lett. A papok kiprédikálták és egyházi átokkal sújtották. A vénasszonyok azt mondták rá, hogy antikrisztus. Hamarosan

széltében-hosszában csak mint a pogányról beszéltek róla. Mindenki ismerte. A vallási viták, amelyeken szenvedélyesen összecsapott a papokkal, sosem látott tömegben vonzották a hallgatóságot. Jerohin, aki megszokta az ellenségeskedés és bizalmatlanság légkörét, külszínre teljesen higgadtan, mondhatni flegmatikusan, tempósan mondta el remekül felépített, gyilkos erejű beszédeit, melyekből áradt a szellemes gúny és hallatlan tárgyismeret. Nem tartozott a kiváló szónokok közé. Magas fejhangon beszélt, mely gyakran szinte mekegésbe csapott át, néha kicsit dadogott is, de sohasem zavarodott bele a szövegbe. Fehér kucsmában, zsebre vágott kézzel úgy ődöngött az emelvényen, mintha mocsaras talajon járna, körültekintően lépegetve gázlócsizmás, hosszú lábával a láthatatlan zsombékokon. Magabiztos tekintetével figyelmesen fürkészte az arcokat, igyekezett elfogni a helyeslés vagy ellentmondás legapróbb mozdulatait is, minden közvetett megjegyzésre azonnal, mintegy mellékesen odavetve válaszolt, találóan és csattanóan, akár egy pisztolylövés. Igen nehéz volt összezavarni. Szövegre szöveggel válaszolt, idézetre idézetet hozott, a durva megjegyzést csípősen tréfával utasította vissza, ami nemegyszer akaratuk ellenére is nevetésre késztette ellenfeleit. Úgy tetszett, a legkisebb erőfeszítés nélkül került ki győztesen a legádázabb vitákból. És csak amikor otthon levetkőzött és mohón bekapta a vacsorát, amit a felesége melegített fel számára, akkor törölte meg verejtékes homlokát, s nagyokat fújtatva, az igazi pihenés mosolyával arcán, hunyta le kivörösödött szemhéját. Kátya leszedte az asztalt, majd alvásra készülődve befonta a haját, ő meg nyitott nyakú ingben járt föl-alá a szobában és izgatottan mesélt neki a vitáról. Kátya felvette főkötőjét, hogy a haja álmában ne csiklandozza férjét és lefeküdt az ágyba. Jerohin betakargatta, oldalánál gondosan begyűrögetve a takarót, lábára ráterítette a bundáját. Aztán leült az asztalhoz és folytatta brosúrája írását, igyekezve, hogy ne nyikorgassa a széket és ne szuszogjon, nehogy a felesége felébredjen. De Kátya nem aludt. Álmosan, meleget árasztva,

piros arcát tenyerébe hajtva feküdt az ágyon, és félig hunyt szemmel, szempilláin sátorán át figyelte férje görnyedt hátát, lassan mozgó kezét, a zöld lámpaernyőt, és türelmesen várta, mikor fejezi be a munkát és mikor fekszik le mellé.

És most nincs többé.

3

Jerohin csak ment, s teljesen hatalmába kerítette a meghalt feleségével szemben érzett igazságtalan, de kiirthatatlan bűntudat. Úgy érezte, túl keveset nyújtott neki, ugyanakkor, amikor az asszony teljesen átadta magát; nem becsülte, nem szerette eléggé, minden kevés volt kapcsolatukban ahhoz a teljességhez mérten, ami várt volna rájuk, ha Kátya nem hal meg. De meghalt. Sajnálta őt és sajnálta magát is és csak ment, semmit se látva, teljesen lefoglalta a friss bánat döbbenete.

Eközben az idő oly gyönyörűségesen szép volt, amilyen szép csak délen tud lenni, február végén, az első olvadások idején, délelőtt tizenegy órakor. Illattal terhes szél fújdogált. A lefolyó hólében szalmaszálak úsztak. A latyakos utakon oldal nélküli parasztszánokon hordták a folyóról, a napsütésben, a távoli északi fény földrajzi tüzével ragyogó óriási, zöldüveg jégtömböket. És az ég is döbbenetesen tisztán borult a templomok kupoláira, csak helyenként úsztak rajta, mint pihés angyalszárnyak, könnyű felhőfoszlányok.

Hirtelen ellenséges hangok ütötték meg fülét, a nevét emlegették. Felocsúdott, és meglátta, hogy épp a templomajtó előtt jár. Két nagyböjti fekete kendős öregasszony, utat törve magának a nyomorékok között, nagy sietve haladt felfelé a lépcsőn a templomtornácra. Egymás közt beszélgettek. Még néhány szó eljutott Jerohinhoz: „Összeégett... megbüntette... a felesége..." Az öregasszonyok beléptek a templomba. Jerohin hirtelen sarkon fordult, s könyökével gépiesen szétlökdöste a koldusokat, utánuk ment. A templom zsúfolva volt, még a

templomtornácon is tolongtak. Jerohin levette a kucsmáját és beljebb furakodott a belső ajtóhoz.

Tíz esztendeje nem volt templomban. A rég elfelejtett hideg félhomály megcsapta a haját. A középen kitárt ajtó két oldalszárnyán rézráccsal védett hólyagos üvegen keresztül belátott a templom belsejébe: az óriási, sötét légtérbe, melyet átvágnak, szinte szétdarabolnak a kupola alól beömlő napsütés gomolygó fényoszlopai. Meglátta az árnyék és a zsindely szövevényét, ezt az egész kéklő építészeti szemetet, amely megmereviti az istentiszteletek zűrzavarát. Meglátta az imádkozók csaknem fekete tömegét és a homályban fészkelő gyertyák és örökmécsek színes foltjait. Mint az első keresztény, aki sok esztendő után átlépi az elfelejtett pogány templom küszöbét, a felsőbbrendűség hideg kíváncsiságával fürkészte Jerohin a füstölők üvegét és aranyozását, a gyengén megvilágított festményrészleteket, a templomi zászlókat és falitáblákat.

A képből ítélve, az istentisztelet már véget ért. De a hívek nem mozdultak. A kórus hallgatott. A templomot nyomasztó csend ülte meg. Jerohin kicsit még odább húzódott és megállt az ajtóban. Ismerte ezt a csendet, a prédikáció két része közti hosszú, mesterkélten elnyújtott szünetet, amely csak egy hajszálon lógott és minden pillanatban dübörögve, füstoszlopokban alázuhanhat a fejekre.

– És mit látunk ekkor? – hallatszott egyszerre a csendben a láthatatlan pap szava, halkan, mint egy sóhajtás, de egyre erősödve. Jerohin azonnal felismerte a hangról. Egyik legengesztelhetetlenebb ellensége: Grigorij Szmirnov atya beszélt. – És mit látunk ekkor? Az Úristen, a mindenható Úristen csodát tett. Megbüntette az istentagadót. Tűzoszlop hullott alá az égből, hamuvá változtatva házát és az ő élettársát. De a kegyelmes Úristen, aki mindnyájunk szívében olvas, meghagyta a bűnös életét. És hadd könyörögjön a megbékélt bűnös a kereszt lábához borulva, miként az észre tért lator: „Uram, emlékezzél meg énrólam, amikor eljött a te országodban!..."

És lehetséges, hogy akkor így szól majd az Úr: „Bizony mondom néked, ma velem leszel a paradicsomban."

Úgy tűnt, mintha ebben a pillanatban minden tekintet Jerohin felé fordulna, mintha mindenki felismerné. A tömjén átható illata csapta meg orrát. Ez a szag hirtelen hasonlónak tetszett számára az éter szagához, amit a kórteremben érzett, ahol a felesége meghalt. „Nem igaz – szerette volna kiáltani –, nem igaz, benzin volt. Ez..." De kék karikák ugráltak a szeme előtt. Jerohin megtántorodott, irtózatos akaraterővel leküzdötte az ájulást, felvette kucsmáját, és egész bensejét feszítő haraggal kirohant a tiszta levegőre. Néhányan a templom tornácán állók közül valóban felismerték. Mozgás támadt a sorok között, de Jerohin már bajszát rágva, meg-megbotolva rohant az utcán.

4

Később Jerohin elmesélte, hogy ezek a templomban töltött percek voltak számára a legszörnyűbbek mindazok közül, amiket átélt, amíg csak véglegesen bele nem törődött felesége halálába. Természetesen nem az önvád kínzó szégyene volt. Az égő megbántottság érzése tette, ártatlan, meghalt felesége emlékének, iránta érzett szerelmének, legbensőbb, legemberibb, legféltettebb érzésének durva, kegyetlen és ostoba nyilvános meggyalázása.

Kezét ökölbe szorítva kész lett volna rá, hogy visszarohanjon a templomba és elhallgattassa a prédikátort. Jerohin bement a borbélyhoz. Megborotválkozott, megnyíratta és samponnal megmosatta a haját. A borotválkozástól megfiatalodva, beesett arccal, angolosra nyírt kefebajuszát csipkedve, kölniszagot árasztva lépett be otthonába, ahol hat napja nem járt. A sivár és füstös szoba, amelyet úgy-ahogy rendbe szedtek a szomszédok, még magán viselte a katasztrófa friss nyomait. A helyiség hűvösétől és a hidegrázástól reszketve Jerohin

kulcsra zárta maga mögött az ajtót és késő estig bent maradt, villanyt sem gyújtott; a néma csöndet a legkisebb zaj sem zavarta meg. A szomszédok már nyugtalankodni kezdtek, de valamivel kilenc után kattant a szoba zárja, s gyors léptekkel, nehogy a folyosón vagy a lépcsőházban találkoznia kelljen valakivel, Jerohin lesietett és kiment az utcára. Lassan haladt, a hidegtől összehúzta magát, köhögött, kezét melléhez dörzsölve melengette. Sokáig ment így, végig az egész városon, míg végül megállt egy módos polgári faház előtt, amely kis magaslaton emelkedett, a folyóhoz meredeken lefutó két kis utca kereszteződésénél.

Az ablakokban sápadt fény pislákolt. Jerohin felment a nyikorgó, jeges lépcsőkön és gyufát gyújtott. A lilás fényben rátalált és elolvasta a homályos réztáblát: Grigorij Joannovics Szmirnov atya. Megrántotta a ferdén húzódó csengőzsinórt. A csilingeléssel egyidejűleg a nemez- és viaszosvászonnal borított ajtó mögött rekedten felmordult, ugatni kezdett egy kutya. Majd vödörcsörömpölés hallatszott és zajosan zörrent a belső zár kampója. Az ajtó egy résnyire kinyílt.

– Ki az? – szólt ki a résen egy szigorú hang.

Jerohin nem válaszolt, kitárta az ajtót és belépett a sötét előszobába. Az ajtót nyitó alak hátralépett. Jerohin becsukta maga mögött az ajtót, a sötétben kitapogatta a kampót és beakasztotta.

– Nem ismerem, kérem – mondta a szigorú hang és megcsuklott. – Nem ismerem...

Jerohin gondosan megtörölte lábát a lábtörlőben. Az egyik előrelépve, a másik hátrálva, mind a ketten szó nélkül mentek keresztül az előszobán, amíg csak be nem léptek a mécsessel megvilágított szobába. Itt aztán tisztán láthatták egymást. A pap a markában tartott, hegyes kis keresztet beesett melléhez szorította, mint egy tőrt, rémült tekintettel nézett Jerohinra és ijedten keresett valami támaszt maga mögött, de nem talált. Jerohin ferde mosollyal, óvatosan ropogtatta ujjait, végigment a szobán, körültekintően lépve a keskeny padlócsíkokon, mint

egy kis pallón. Mintha nem is látta volna a papot, teljesen lekötötték saját, egyedül csak önmaga számára érdekes gondolatai.

– Kiáltok... – dadogta Grigorij atya kiszáradt torokkal, elfulladva. – Segítségért kiáltok...

A keresztet tartó keze megremegett a mellén.

– Nem azért jöttem – mondta Jerohin elgondolkozva, szinte lágyan. – Nem azért, ne nyugtalankodjék!

Grigorij atya egy lépést hátrált és keze ekkor megtalálta a keresett támaszt, az asztal szélét. Szilárdan megkapaszkodott benne.

– Hát akkor miért jött? – kérdezte szigorúan, majd hirtelen azt hitte, rájött. A visszatérő hatalom ereje feltámadt benne, jelentéktelen kis alakjának teljes magasságában kihúzta magát. – Nem hozzám, nem hozzám – mondotta, felemelve ünnepélyes, diadalmas hangját, amelyet majd szétvetett az izgalom. – Nem az ő érdemtelen szolgájához. Nem hozzám... Nem... Nem...

Grigorij atya magasra emelte a kezét, Jerohint mintegy eltávolítva önmagától, elbarikádozva magát.

– Nem, nem hozzám! Őhozzá, hozzá!

A papi ruha bő, felhajtott ujjából előbukkant sarokba mutató, sovány fehér keze. A polcon a sötét, szinte feketén aranyló ikonok előtt mécses égett.

– Hozzá, hozzá – folytatta Grigorij atya, megint elfulladva, suttogásig halkított hangon. – Hozzá!

Sovány, vértelen arca, melyet mintha ostorral vertek volna végig, kemény nyomokat hagyva a szája körül, halottsápadtan világított a mécses gyér fényében. Jerohin futó pillantást vetett az ikonra és megint legyintett, mintha el akarna hessegetni magától valamit.

– Nem azért! Grigorij Ivanovics, nem ezért jöttem! Hagyjuk ezt.

Leült a cserépkályha melletti székre, mohón rátette tenye-

rét annak húsos tésztára emlékeztető, rücskös, meleg oldalára és lehajtotta a fejét.

– Hát akkor miért jött? – kérdezte szárazon a pap.

Jerohin hallgatott. Ugy tűnt, mintha aludnék. Az előszobából bejött egy hosszú testű kutya és lefeküdt a lábához. A szobában fülledt meleg terjengett, de Jerohin testét változatlanul könnyű, alig észrevehető remegés rázta. A pap megigazította, meggyújtotta a lámpát, az asztalra tette, majd leült a karosszékbe és mogorván várt. Jerohin végre felocsúdott. Felemelte a fejét és a fáradtságtól kivörösödött szemmel körültekintett.

– Bocsásson meg – mondta elgondolkozva –, bizonyára megzavartam. Különben el is mehetek, minden különösebb ok nélkül jöttem. Csak hogy kicsit elüldögéljek. Hiszen valahova csak el kellett mennem. Igaz?

– Úgy, úgy – felelte Grigorij atya, helyeslően bólogatva, majd hirtelen felrántotta rövid, pióca-mozgékonyságú szemöldökét. Vendégségbe jött? Hogy úgy mondjam, az ellenséghez? Igaz?

Jerohin bólintott és elmosolyodott.

– Az eszmei ellenfélhez. Megszokásból.

Grigorij atya megint rábólintott.

– Hát így. Értem. Erkölcsi elégtételre vágyik? Vagy vitázni akar? Parancsoljon velem.

De Jerohin már nem hallotta, megint gondolataiba merült. Arcára kiült a bánat.

– Mélységesen megbántott – mondta csendesen –, de különben ne beszéljünk erről, nem ezért jöttem. Én magam is néha ... De hogy tudta őt így megbántani? Miért? Várjon ... Ne mondjon semmit ... Magam is mindent értek ...

Jerohin megint elgondolkozott, aztán felállt és járkálni kezdett fel-alá a szobában, a vadászok óvatos lépteivel.

– Ma reggel kikísértem a temetőbe. Öt napig haldoklott. Tudja maga, mi az, égési sebekkel öt napig haldokolni? Élve oszlásnak indult. A legutolsó napokban már nem lehetett cse-

rélni rajta a kötést, mert a gézzel együtt csíkokban jött le róla a gennyes hús. El tudja képzelni azt a fájdalmat? És ő tűrte, tűrte, hogy engem ne kínozzon. Azt gondolta, életben marad, s eközben nekem szédült a fejem és hányinger kínzott gennyedő testének szörnyű szagától, amit semmivel sem lehetett elfojtani. Mozdulatlan bábuvá kötözve időnként azt kérte tőlem, hogy hajoljak le hozzá és nézzek a szemébe. Ilyenkor azt kérdezte: „Tudod, Mitya, azt hiszem, meggyógyulok. Nagyon lassan, de meggyógyulok. Mondd meg őszintén, nem fogsz kiábrándulni belőlem? Hiszen haj nélkül valóságos szörnyszülött lett belőlem. De ne nyugtalankodj, hamarosan kinő a hajam. Egy év múlva már frizurát is lehet csinálni belőle." Néha, amikor már nem bírta tovább a fájdalmakat, keservesen, záporozó könyekkel zokogott, mint egy kisgyerek. Nem tudtam elviselni ezt a sírást. Kifutottam az ügyeletes orvos szobájába, levetettem magam a díványra, behunytam a szememet, egész testemet rázta a hideg. A testem tüzelt, mintha összeégett volna. A mellem, a kezem, a lábam, a hasam, ugyanott, ahol ő összeégett. Körömmel véresre kapartam magam. Hajlandó lettem volna lenyúzni a bőrömet, hogy neki könnyebb legyen. Nézze meg.

Jerohin hirtelen mozdulattal feltépte zubbonya nyakát és megmutatta a mellét, melyet csupa lilás, karmolt, felégett seb borított.

– Íme, itt van az ujjaim helye. Ugyanez van a lábamon és a hasamon is . . .

Grigorij atya határtalan izgalommal ugrott fel a karosszékből.

– Uramistenem! – kiáltotta az ikonok felé fordulva, lassú mozdulattal keresztet vetve. – Mennyei atyám, kimondhatatlan bölcsességeddel még egy csodát tettél a bűnössel! Hiszen ezek stigmák!

S mintha ebben a szóban – valami megcáfolhatatlan szörnyűség rejlene, elragadtatva ismételte:

– Stigmák! Stigmák!

Jerohin gyorsan begombolta a zubbony nyakát és megigazította a ráncokat az övénél.

– Ostobaság. Csalánkiütés, latinul urticaria – vetette oda félvállról és tekintete megint élessé és makacssá vált. – Mindennapos jelenség. Ideges tünet. Az orvos megmagyarázta. Hagyjuk ezt.

– Stigmák, stigmák – folytatta keresztet hányva, eszelősen a pap. – Mennyei atyám! Stigmák!... Adj békét a lelkének, Uram!

De Jerohin már megint nem hallgatott rá. Furcsán, ferdén, de mégis gyengéden mosolygott saját gondolatain. Egy kis csomagocskát vett elő a zsebéből és óvatosan letette az asztalra a lámpa mellé.

– Ez minden – mondotta. – Ez minden, ami megmaradt nekem belőle. Nézzen ide.

Kibontotta a papírt. Néhány hajtű feküdt rajta, egy barna hajszalag, egy aranyszélű szattyánba kötött jegyzetfüzetecske meg egy enyveshátú kis fénykép, amilyen a forradalom előtt volt divatos. A gimnazista Kátya mosolygott a képről: csipkés fehér pelerinben, címeres egyensapkában, szalagokkal, gyermekesen vidáman és piszén.

– Tizenöt esztendős volt akkor – mondta Jerohin –, most meg tizenkilenc.

Gyöngéden, óvatosan rakosgatta a tárgyakat és mosolyogva vette kezébe a jegyzetfüzetecskét:

– Két héttel a szerencsétlenség előtt kapta tőlem ajándékba. Naplót akart vezetni, de természetesen még csak egyetlenegy bejegyzés van benne. Nézze, milyen mulatságos kézírása van: „Febr. 12. Születésnapom. Megkezdem a naplóírást a jegyz. füz-ben, amelyet Dmitrijtől kaptam ajándékba. Ne felejtsem el, ha pénzünk lesz: 1. Dmitrijnek egy új fekete csizmanadrágot venni. Folyton csak erről álmodik. 2. Magamnak egy fél font csokoládés halvát. 3. Meg nem tudom mit." Több be-

jegyzés nincs. És ő sincs többé. Meghalt. Ez minden, ami maradt tőle. Meg tudja ezt érteni?

Jerohin tenyerére tette a kis csomagot, mintha csak túlságosan jelentéktelen súlyát méricskélné, majd hirtelen görcs szorította össze a torkát, s elfojtotta a lélegzetét. Szeme sarkába kiült egy könnycsepp.

– Ez maradt belőle – préselte ki magas torokhangon, csupán csak azért, nehogy zokogni kezdjen. – És maga, maga azt állítja, hogy a maga Istene... Isten?

Jerohin minden erejéből ökölbe szorította a kezét. Szeme vérbe borult és elöntötte a könny. Homlokán kidagadt egy kis kék ér.

– Én az ilyen istenért egy fityinget sem adnék! – kiáltotta rettenetes, fülsiketítő hangon. – Egy fityinget sem! Egy fityinget sem! Érti? Egy fityinget sem!

És kirohant a szobából.

– Legyen észnél – mormogta zavartan Grigorij atya, a mellére szorított kereszttel utána futva az előszobába. – Féljen Istentől. Ne káromolja az Istent. Bánja meg bűneit. Szálljon magába a csodától.

– Hazugság. Nincs benne semmi csoda. Véletlen szerencsétlenség. A benzin... – hadarta gyorsan, szaggatottan Jerohin. Úgy érezte, minél gyorsabban beszél, annál gyorsabban talál rá a sötétben a kilincsre. Levegő után kapkodott. – A tűz... Az anyag átváltozása... Egyik formából a másikba... Robbanás... Technikai elmaradottság... Csökevények... Villamosítani fogunk. Harcolni fogunk. Várjon csak... Legyőzzük a természetet... Legyőzzük a halált... És akkor a maguk fekete Istenének... Még a csontja sem marad meg... Igen, még a csontja sem...

Megtalálta a kilincset, hirtelen mozdulattal lenyomta és kirohant az utcára. A folyó felől fúvó jeges szél homlokon csókolta. A könnyek, melyek oly régóta és oly nehezen gyűltek fel benne, a könnyek, amelyektől szabadulni akarván szinte ön-

tudatlanul jött ide, végül is felbuggyantak, áttörtek minden akadályon. Egyszerűen, bőségesen és melegen ömlöttek belőle, amíg csak mind ki nem ömlött. Messzire kellett mennie. Mire hazaérkezett, arcán megszáradt a könnyek nyoma; csak rövid bundájának prémje volt nedves és sós az álla alatt.

5

Amikor Jerohin hazaért a szobájába, bekapcsolta az asztali lámpát, rövid bundáját a szék támlájára akasztotta, leült az asztalhoz és elővette a fiókból a befejezetlen brosúra kéziratát. Kétszer figyelmesen átolvasta, aztán folytatta az írást. A kitört és rosszul beragasztott ablaküvegen keresztül besüvített a szobába az éjszakai hideg. De Jerohin nem érezte. Tempósan dolgozott. Körültekintően, gondosan válogatta meg a szavakat és a kifejezéseket, hogy minden egyszerű és érthető legyen, és megszokásból igyekezett nem nyikorgatni a széket és nem szuszogni.

Két és fél oldalt írt, majd erőt vett rajta az álmosság. Alig tudott elvánszorogni az ágyig. Csak úgy felöltözve nyúlt el rajta és abban a szempillantásban elnyomta az álom. De még álmában is, mely egy másodperc alatt tört rá, mint az eszméletlenség, még álmában is, mely olyan volt, mint egy lázálom, mint egy kő nyomása – Jerohin makacsul töprengett tovább, folytatta az álommal megszakított brosúraírást, és azt álmodta, nem is álmodta, gondolta, valahogy teljesen külön az álomtól, mégis álmában – azt gondolta, hogy leküzdve az álmosságot, tovább ül az íróasztal mellett és dolgozik, vigyázva, hogy ne nyikorogjon a szék, ne szuszogjon, nehogy felébressze álomba szenderült feleségét. És új fejezetet kezdve az égről, meg az angyalokról, azt írja, hogy:

„A papok azt mondják nekünk: ég, angyalok és Isten. Azt bizonygatják, hogy az eget, azt a fényes kék eget, amely felhőtlen napokon áttetsző kupakként borul a földre, valamiféle élő,

szárnyas lények népesítik be. És hogy ezek között az angyalok között, a mennyei seregek között arany trónuson ott ül maga az Úr, Zebaoth. Sötét, tudatlan emberek hisznek nekik. Nézzük meg, valóban így van-e?

Mi is az az ég? Valóban olyan tömör és kék, mint ahogy mi látjuk? Tudós professzorok bebizonyították, hogy földünket szoros levegőréteg, úgynevezett atmoszféra veszi körül, ezt lélegezzük be. Ez az atmoszféra-réteg igen nagy, de nem végtelen. Sok tucat, sőt több száz verszta kiterjedésű, de aztán véget ér. Onnan már csak valami pusztaság, úgynevezett légüres tér következik. A napsugarak mesébe illő gyorsasággal hatolnak át ezen a téren s végezetül elérik az atmoszféra legfelső rétegeit. Itt a sugarak megtörnek, mint a parasztházak görbe ablaküvegén, és lentről, a földről, az atmoszférának ezek a felső rétegei napfényes napokon gyengéd világoskék színűnek látszanak.

Képzeljék csak el, hogy lassan felemelkedünk a földről e felé a csodálatos kék, látszatra oly tömör ég felé . . ."

Jerohin ekkor úgy látta álmában, hogy valóban súlytalanná válik és könnyedén felfelé emelkedik az asztal mellől. Az égett, elcsúfított mennyezet szétnyílt és kitárult előtte a fényes égbolt.

„. . . felettünk a lazúrszínű feneketlen mélység – folytatta az írást Jerohin, álmában tovább szállva – s repülünk tovább. Fenn a magasban elsuhant valami fehér áttetsző dolog. Talán csak nem egy angyal? Nem! Mind magasabban és magasabban repülünk. Egyvonalba kerülünk ezzel a fehérséggel. Könnyű, alig észrevehető likacsos felhőcske. Elrepülünk mellette. Még magasabbra emelkedünk. A nap egyre fényesebb, a levegő egyre hidegebb. Egyre nehezebb lélegzetet venni. De csak tovább, tovább! A nap mind nagyobb lesz fejünk felett. Már szinte a fél eget betakarta. Az ég kifakult, kifehéredett. Nyoma sincs már csodálatos kék színének. Kihűlt, fagyos leheletével éget bennünket. Elérkeztünk az atmoszféra legfelső rétegeibe. Elfogyott a levegőnk, a vér lüktet a halántékunkban. Ó! . . . De

csak tovább, tovább! Lehetséges, hogy arra még tovább, ott feljebb, megtaláljuk az angyalokat és az Istent? Nem. Ott sincsenek. A légüres tér jeges hidege és fekete, áthatolhatatlan homálya vesz körül bennünket. És az örök éjszakának ebből a rémítő jeges teréből az óriás, hideg, vérszínű, fény és sugár nélküli ormótlan napkorong elmondhatatlan gyorsasággal rohan felénk . . ."

6

Hol vannak az angyalok? Hol az Isten? Itt sincsenek. Mindez csak a papok sötét hazugsága. Fagy. Jég. Hallgatás. Tűz. Halál . . .

1922

Pseveckij megfogta a vezért, háromszor is fölemelte fakósárga szemét a sakktábláról, ellenfelére tekintett, aztán lassan a jobb sarokba húzta a figurát. A cigaretta selymes, kék füstje meglibbent a keze fölött, aztán szertefoszlott, elnyelte a szél, amely az ablakpárkányon heverő könyv lapjait forgatta.

A dolgozószoba nyitott ablakán édeskés illatot bocsátottak be a hársfák, amelyek ebben a korai órában egyszerre borultak virágba Moszkva valamennyi utcájában. A Vaszilij Blazsennij székesegyház szeszélyes, csíkos hindu turbánjai a hajnali napfénytől pirosan meredtek a rózsaszínű égboltra. A könnyű nyugati szél kakaskukorékolást ringatott.

Pseveckij partnere, Bobrov, cigarettázott, kicsi, de kemény könyökére támasztotta barna arcát, amelyen átütöttek a zöldes hajszálerek. Elnézett Pseveckij császárszakálla mellett, s a pompás freskókat szemlélte a falon, amelyen karabély függött és durva ecsettel mázolt, aranybetűs felirat csillogott: „Halál az ellenforradalmárokra!" Bobrov összeszorította keskeny metszésű, piros ajkát. Bal kezének ujjaival a pompás íróasztal peremén dobolt. Pseveckij még egyszer rápillantott Bobrov szép arcára, aztán lassan a táblára eresztette a figurát, szándékosan elnyújtva minden mozdulatot, hogy alaposan fontolóra vehesse lépését. Végre elszánta magát, óvatosan a táblára állította a vezért, s úgy megnyomta, mint a bélyegzőt.

– Így ni – szólt elégedetten. – Most te következel.

Bobrov fitymáló tekintettel végignézett a sakktáblán, s anél-

kül, hogy akár csak a testtartásán változtatott volna, nyomban lépett az egyik gyaloggal, aztán felhúzta a szemöldökét, egyenes orrát elfintorította, megrázta a fejét és lesöpörte a figurákat.

– Feladom. Halálra gyötörtél.

– Én már akkor tudtam ezt, amikor lovat vesztettél. Nem szabad ilyen vakmerően játszani, barátom.

– A vakmerőség nemes tulajdonság. A foglalkozásomhoz...

– Igaz. Merész fiú vagy. És ez jó. De nem a sakkban – dörmögte elégedetten Pseveckij –, nem a sakkban.

Felállt, megropogtatta az ujjait, aztán fel-alá járt a szobában, közben a tagjait nyújtóztatta és ásítozott. Bobrov fölemelte a tábori telefon kagylóját.

– Parancsnokság. Autót.

– Igen – mondta Pseveckij, amint megállt előtte –, így van. Komolyabban kell játszani. No persze, nem könnyű dolog huszonhárom esztendős fejjel jól sakkozni. Mert ugye annyi vagy, huszonhárom?

– Ugyan, dehogyis. Huszonkilenc.

– Ne tréfálj!

– Kevesebbnek látszom? Pedig annyi vagyok.

– Nem hiszem.

– Komolyan beszélek. Megnézheted az igazolványomat.

– Hamisítvány.

– Ne beszélj bolondokat! Valódi nemesi igazolvány. Nézd csak meg. Én ugyanis nemes vagyok, hahaha!

Bobrov előhúzta aktatáskájából az igazolványt. Az utcán felüvöltött egy autó szirénája, s gyengén megremegtek az ablaküvegek.

– Kíváncsi vagyok rá – mondta Pseveckij, miközben kinyitotta az igazolványt. – Nicsak, igazad van: itt áll fehéren feketével. „85-ös számú személyazonossági igazolvány, kiadatott Nyikolaj Nyikolajevics Bobrov törzsökös nemesnek." No lám... „Születési ideje: 1889. március 7." Valóban. Érthetet-

len. Sokkal fiatalabbnak látszol. Ebben a korban már, barátom, okosabban kell játszani.

Az asztalra tette az igazolványt.

– Hová mégy?

– A tizenkettesbe. Valami bűzlik ott.

– Eridj csak, eridj. Este játszunk egy partit?

– Lehet. Ha valami van, szólj át a tizenkettesbe.

Bobrov az ajtó felé indult.

– Az ám, most jut eszembe – szólalt meg Pseveckij, miközben gondosan berakta a sakkfigurákat egy dobozba, felhúzta a szemöldökét, s dagadt, savószínű szemét tágra nyitotta.

– Tudod mit? Most végeztek a pincében a magánzárkákkal. Ha lent jársz, nézz be.

– Jó, benézek.

Bobrov elment. S abban a pillanatban, hogy kilépett a szobából, Pseveckijre nem lehetett ráismerni: a szeme fehéren villogott, vékony nyakán kifeszültek a drótszerű erek, állkapcsának izmai meg-megrándultak. Felkapta a telefonkagylót és sovány, tintafoltos ujjával kétszer megnyomta a gombot. Felbúgott a készülék olyan orrhangon, mintha valahol a doboz mélyén kakas kukorékolna. Pseveckij a parancsnokot hívta.

Bobrov eközben futott lefelé a lépcsőn, a parancsnokságra, meg-megállt a pihenőkön, hogy kisimítsa gangos krómbőrcsizmája szárát, vagy a derékszíj alatt meggyűrődött kék ingét.

A parancsnok letette a kagylót.

– Elkészültek a magánzárkák? Meg akarom nézni – jelentette ki Bobrov.

A parancsnok föltette a tányérsapkáját, az őr koppantott puskája tusával, s elindultak. Szótlanul mentek át a visszhangos konyhákon, leereszkedtek a rozsdás lépcsőkön, amelyek fölött minden emeletnél bágyadt fényű lámpa pislákolt, óvatosan kerülgették a sötét olajfoltokat, amelyek, mint szivárványos vértócsák, csillogtak a hátsó udvarok fekete földjén, benzines hordók és ládák között. Leereszkedtek a hideg lépcsőn, s beléptek a sötét, nedves folyosóra.

– Pokolian hideg van itt – mondta szokatlanul hangosan Bobrov és megrázkódott, amint belépett az első magánzárkába.

Nem válaszolt senki. Válasz helyett erősen becsapódott mögötte az ajtó, és kétszer ráfordították a kulcsot.

– Hé, miféle ostoba tréfa ez! – kiáltotta Bobrov.

Nem válaszolt senki.

– Az ördögbe is, nyissátok ki!

Az ajtón túl puskatus koppant. Bobrov teljes erővel nekiesett az ajtónak, az öklével verte. Mint a fényképezőgép lencséjének nyílásán, gyors villanás futott át a figyelőrésen, s Bobrov közvetlen közelről megpillantotta az őr vigyorgó arcát.

– Megparancsolom: nyisd ki! Jól tudod, ki vagyok!

A figyelőrés szeme elsötétült. Bobrov a pisztolya után kapott, de most jutott eszébe, hogy Pseveckij dolgozószobájában hagyta. „Mit jelent ez?" – kérdezte magától, s kóválygogni kezdett a feje.

A jóvátehetetlen baj, amely a nyakába szakadt, kettévágta az életét abban a pillanatban, hogy a nehéz ajtó becsapódott mögötte. Az ajtó egyik oldalán csend zúgott és sötétség kavargott, a másikon pedig béke volt és napsütés. Ott túl a tér rohant tova az autók kerekei alatt, s a Nagy Színház római oszlopcsarnoka fölött a vágtató zöld lovak csodáltatták magukat. Odaát hársfák virágoztak az utcákon. És a lányok, akik édes borzongással és elragadtatással mindig megfordultak utána, most is (őnélküle is) rágcsálják a napraforgómagot, miközben tenyerükkel eltakarják rózsaszín szájukat. Mindig is tetszett a nőknek, hogy is ne tetszett volna az ilyen remek alakú férfi, világoskék macskaszemeivel, aki fényezett pisztolytáskával az oldalán olyan délcegen és nyugodtan tudott ülni a nagyhercegi automobil kemény vánkosain. Rettegtek tőle az útonállók, akik jól ismerték kicsiny, de kemény öklét, de rettegtek tőle a tisztek is a kihallgatásokon, nem bírták állni a tekintetét. „És most? Mi történik itt?" – tépelődött, miközben rágyújtott, eldobta, három botorkáló lépéssel végigment a cellán, megfor-

dult, nyújtozott és gyötörte magát. Följelenthette valaki, vagy tévedés van a dologban, de az is lehet, hogy csak tréfa az egész. Ámde akkor mindennek tisztázódnia kell. Most mindjárt, ebben a percben, ebben a másodpercben. Ez így nem tarthat tovább. De bizony tartott. A mozdulatlannak tetsző idő süvítve, lihegve száguldott. A legborzasztóbb a tudatlanság volt, annak az embernek a tudatlansága, aki mindent tud, de semmiről nem akar tudni, tehát nem is tud semmiről, aki a legrejtettebb részletekre is emlékszik, de elnyomja az emlékeit, és lihegve száguld a vaksötétben.

Fogalma sem volt róla, mennyi idő telt el. Egy nap vagy csak egy pillanat? Kattant a figyelőrés závárzata, átható tekintet lesett be a cellába.

Otromba bakancsok kopogtak a folyosón. Megpróbált elaludni. Lefeküdt a kőpadlóra – eszébe sem jutott, hogy bepiszkítja magát –, karját a feje alá dugta, s tüstént olyan érzése támadt, hogy valami pokoli erő felkapja és himbálva, dobálva repíti őt az ismeretlenbe. Csak mikor végképp elhagyta az ereje, akkor sikerült elszenderednie. És akkor kocsikerekek zörögtek a sötétben, fájdalom hasított a csuklójába, amelyre rátekerte a feszes gyeplőt, ropogtak a bordái, s a szerzetesi süveg alól a császárszakállas, fáradt aszkétaarc farkasszemet nézett vele. „Mért hallgatsz, barátocskám?" – kérdezte a kedveskedő, hátborzongató hang, s hirtelen bomba robbant, ezerfelé repültek a kormányzó fekete hintójának lakkozott darabjai, a lovak hörögve kapálóztak az összekuszálódott istrángok között, az ember pedig, aki a bombát dobta, nyakát a két válla közé húzva, ingó léptekkel futásnak eredt a mellékutca felé.

Bobrov talpra ugrott. Puskák csattogtak, kulcsok zörögtek, s a jövevények beléptek a cellába. Gyenge villanylámpa égett a folyosón. Amikor Bobrov látta, milyen sokan veszik körül, nyomban megértette: ez a vég. Elvezették. Tudta, hogy minden hasztalan. Lelki szemeivel már látta is, amint bevezetik az üres garázsba, ahol az egyik falat – akár a himlőhelyes arcot – sötét lyukak borítják, és teljes határozottsággal érezte a tar-

kóján azt a pontot, ahová az első golyó fog fúródni. Meghűlt benne a vér, elnehezedett a lába, a fejében pedig könnyű, végtelen üresség úszott és zengett. Kivezették a pincéből az udvarra, az éjszakába, ahol tehetetlenül csúszkált a lába az olajjal átitatott, fekete földön. Fönt pedig, a két ormótlan, sokemeletes épülettömb közötti térben, csillagok csüngtek az égbolt kékjén.

Tévedett. Elhaladtak a jól ismert garázs mellett, s az ugyancsak jól ismert lépcsőn fölvezették az emeletre. Akkor már tudta, hogy ez még nem a vég, hogy még beszélhet. S amikor átlépte Pseveckij dolgozószobájának a küszöbét, megtántorodott a rázúduló lármától meg a fejébe tóduló vértől. Elhomályosult a tekintete, majd vakító fény csapott a szemébe, és maró éhség fogta el hirtelen.

Pseveckij iratokba temetkezve, mozdulatlanul ült az asztalánál. Fekete csontkeretes régimódi csíptetője élesen elvált vértelen, meggyötört, megöregedett arcától.

– Mit jelent ez? Mi történt? – kérdezte Bobrov színlelt jókedvvel.

Pseveckij arca barátságos és fájdalmas mosolyra húzódott.

– Semmiség – felelte, megvonta a vállát és kezet nyújtott. – Ülj le. Elbeszélgetünk egy kicsit.

Bobrov a két ablak között álló kis asztalhoz ült. Azelőtt nem volt itt ez az asztal.

– Kihallgatás?

– Olyasmi.

– Miről van szó?

Pseveckij, kerülve Bobrov tekintetét, átnyújtott két iratot. Bobrov elvette. Az egyik gépírásos, friss keletű levél volt, kék pecséttel az alján:

„Fentről, Pseveckijnek. Szig. bizalmas.

Mellékelten rendelkezésére bocsátjuk Zelcmannak, az N-i cári politikai titkosrendőrség ügynökének igazolványát, a titkosrendőrség parancsnokának rávezetett utasításával, mely szerint fentnevezettnek ki kell adni a Nyikolaj Nyikolajevics

Bobrov nemes nevére kiállított, 85-ös számú személyazonossági igazolványt."

Bobrov halántékán apró verejtékcseppek csillogtak. A levél jobb felső sarkában, átlósan, piros tintával, gyöngybetűkkel írva ez állt: „Zelcman provokátor, az eszer párt aktív tagja, beárulta az N-i cári politikai titkosrendőrségnek az L. kormányzó ellen végrehajtott merénylet elkövetőit. Értesüléseink szerint az ön által vezetett intézménynél dolgozik."

A másik okmány egy nagy, gyűrött szegélyű, régi személyazonossági passzus volt, Zelcman névre kiállítva, s lendületes írással, kék ceruzával, ez az utasítás rávezetve: „Polgári igazolványt kiállítani számára, Nyikolaj Nyikolajevics Bobrov névre."

– Főbelövés? – kérdezte kurtán Bobrov.

Nem tagadott, nem próbálta kivágni magát. Látta, hogy az ügyet a legapróbb részletekig kivizsgálták, s már úgy sem segít semmi.

– Ostobaság – mondta Pseveckij. – Régi história. Akkoriban sok minden megesett. Szükségünk van a jó munkatársakra. Kihúzunk a csávából.

Bobrov fáradtan elmosolyodott. Jól ismerte az itteni szokásokat.

– Írásbeli vallomás?

Pseveckij kérdései szelídek voltak. Bobrov válaszai egyszerűek. Az egész kihallgatás komoly baráti beszélgetésnek tetszett. Aztán Bobrov maga elé húzta a papírt és íráshoz látott. Pseveckij fel-alá járt körülötte, hol az egyik, hol a másik válla fölött áthajolva bele-belenézett a vallomásba, és a csíptetőjét igazgatva, sovány, tintafoltos ujjával a papírra bökdösve rámutatott néhány jelentéktelen hibára. Bobrov gyorsan és szépen írt, igyekezett minél előbb a végére jutni, s vigyázott, hogy ne ejtsen hibát.

– Egy percig se nyugtalankodj, nem nagy dolog, majd megoldódik – dünnyögte közben Pseveckij, bele-beletúrt császárszakállába, felhúzta a szemöldökét és nagyokat pislogott az át-

virrasztott éjszakától duzzadt, fakó szemével. Arca meg-megrándult a visszafojtott, égető kíntól. – Írj csak, írj . . .

Virradt már, amikor Bobrov befejezte az írást. Kakasok kukorékoltak, illatoztak a hársfák, és az ablakot elárasztotta üde, zöld vizével a hajnal.

– Írd alá – siettette Pseveckij –, aztán játszunk egy partit.

Fölemelte az asztalról a tappert és olyan óvatosan nyomta rá az aláírásra, mintha bélyegző volna. Amint áthajolt Bobrov válla fölött, megveregette a hátát, s közben meleg, szagos lehelete Bobrov fülét érte.

Aztán acélkeményre vált az arca. Bűvészre valló, ügyes mozdulattal kihúzta Bobrov ujjai alól a vallomást, másik kezével gyorsan leszedte az asztalról a megmaradt lapokat, tollat, tintatartót, kemény pillantást vetett az ajtónál álló őrre, majd kezdte felállítani a sakkfigurákat. Bobrov révedezve cigarettázott, kinézett az ablakon az egyre erősödő hajnali fénybe, és ásított.

Az ajtónál álló őr két lépést előrelépett, s tarkón lőtte Bobrovot.

Pseveckij gyorsan elfordult, lehunyta a szemét, mintha őt lőtték volna meg, mintha a kifröccsenő agyvelő és vér elől akarna elhajolni. Aztán odalépett a telefonhoz. Beharapott alsó ajkából vér serkent. A puskapor füstje vékony szálakban kihúzódott az ablakon, és összekeveredett a hársfák édeskés illatával. A telefonkészülék dobozának mélyén háromszor megszólalt a kakas.

Pseveckij a parancsnokot hívta.

1923

Mélyet sóhajtottam.

– Így igaz, Szása öcsém! Megfertőzte a kommunistákat a kicsinyes kispolgári gondolkodás. Kanári a kalickában. Pelenkamosás. Húsleves finommetélttel, töltött káposzta és gyümölcskocsonya, egyszóval... Így áll a helyzet.

– Ugyan, miket beszélsz! Ismerek jó néhány olyan embert, aki... No de mit fecsegek, induljunk inkább. Be akarok neked mutatni egy rendkívüli embert. Probkinnak hívják. Kommunista, jobban mondva tagjelölt, nemrég minősítették vissza tagjelöltnek. És miért? Azért, mert a NEP-korszakban, amikor leginkább dühöngött a kispolgári szellem, hogy úgy mondjam, képes volt megőrizni kommunista makulátlanságát. Képzeld csak el, még mindig a tizenkilences év elvei szerint él, kristálytiszta lélek, és erre, minthogy osztályidegen, próbaidőt szabtak ki rá... Szóval, indulhatunk?

Az ajtót egy portás nyitotta ki.

– Itthon van Probkin elvtárs, az Októberi Forradalom Kommuna titkára?

– Itthon, kérem alássan. A könyvtárszobában olvasgat, kérem. Kit jelentsek be?

– Jelentsd neki, bátyuska, hogy látogatók jöttek, szeretnék megtekinteni a kommunát.

– Igenis, kérem alássan.

Megdöbbenésemben éppen mondani akartam valamit, de Szása megragadta a könyökömet.

– Hallgass, te bolond, ráérsz még csodálkozni – suttogott izgatottan.

Márványlépcső vezetett a félemeletre. A masszív tölgyfa ajtón vakítóan csillogott a réztábla: „Nyikolaj Nyikolajevics Probkin, a »Vörös Elegancia« tröszt igazgatója". Kissé lejjebb másik tábla díszelgett: „Októberi Forradalom mintakommuna" és „Bejelentés nélkül ne zavarj!"

Feltárult az ajtó, és máris előttünk állt a csodálatos Probkin. Zsírpecsétes, durva vászoning volt rajta, kihajtott gallérja alól jó minőségű ing és csíkos csokornyakkendő villogott elő.

– Most aztán nyisd ki a szemed – szólt Szása –, íme előtted áll a kiváló Probkin.

Probkin szerényen lesütötte a szemét.

– Ugyan már, mi az, hogy kiváló? Mi vagyok én? Egy senki. Lassacskán, csendesen éldegélek... Kommunálisan, kollektíven, hogy úgy mondjam, az egyenlő részesedés és a munkamegosztás elve szerint. Személyi tulajdon nincs. Minden a közösségé. Egyszerű ez. Kérem, győződjenek meg róla saját szemükkel. Például vegyük először a közétkeztetést. Kérem, ura...

Az ebédlő ajtaján piros betűs felírás: „Közösségi étkezde". A masszív tölgyfa asztalon, a kikeményített abroszon négy személyre volt megterítve, nagyon ízlésesen. A falon fanyulak és gyümölcsök lógtak, köztük itt is, ott is jelszavak vonták magukra figyelmünket: „Közétkeztetés a kommunizmus záloga", „Aki nem dolgozik, ne is egyék!", és a többi. A sarokban egy márvány asztalkán ragyogóra fényesített szamovár díszelgett, rajta felírás: „Vízforraló edény" és „Csak forralt vizet igyál!"

Probkin önelégült mosollyal levette az orráról a csíptetőt, és tovább vezetett bennünket.

– Parancsoljanak: az Októberi Forradalomról elnevezett klub. Tessék csak alaposan körülnézni! Zongora. Látják a feliratot: „Zenei részleg". Itt meg egy kis marxista könyvtár.

Sztanyukovics, Maeterlinck, Mamin-Szibirjak, Nadszon, meg a többi. Kizárólag csupa marxizmus. A kalitkában papagáj, akvárium aranyhallal – ez lenne a zoológiai részleg. Az asztalon újságok, hehehe! Minden, ahogy kell. A kommunánk tagjai itt valóban kellemesen és hasznosan tölthetik el szabadidejüket...

– Hát ez csodálatos! – lelkendezett Szása.

Probkin szerényen mosolygott.

– Tessék, menjünk talán tovább. A bölcsőde és óvoda. Lám csak, a kisgyermek, mondhatnám, az élet legdrágább ajándéka.

– Ez itt az idősebb, Kolja, ez meg a kicsi, Vanyusa. Na, Kolja, köszönj szépen a bácsinak, hajolj meg illendően. Szakasztott az apja. Azon töröm a fejem, át kéne keresztelni őket, a nagyobbat Krokodilnak, a kicsit meg Titkárnak. A gyerekek nagyszerű ellátást kapnak, tiszta fehérneműt, kitűnő kosztot. A feleségem maga vezeti a kisdedóvót. Szimocska, gyere csak ide! Nézd csak, látogatóink vannak A szoptatós dajka tisztét is betölti egyébként, hehe! Másodállásban, ha úgy tetszik. Mert hát, nincs mit tenni. Tudják, a kommuna kicsiny, nemigen lehet bővíteni a státuszkeretet.

Továbbmentünk.

– Erre parancsoljanak. Felhívom a figyelmüket a közösségi konyhára. És íme bemutatom a közétkeztetési sejt titkárát: Jó napot, Sztyepan!

A termetes szakács – fehér köténben és fehér sapkában – méltósággal meghajolt Probkin elvtárs felé.

– Nos, barátocskám, mi lesz a második fogás?

– MacDonald tokhal és kotlett à la Komintern.

– Hátra volna még uraim a hűtőház, az éléskamra, a borpince, az élelmiszerraktár, és a többi. De ez nem túl érdekes, azt hiszem. Aztán megemlíteném még a nőszövetség helyi szervezetét. Az megint csak a feleségem vezetése alatt működik. Még megmutathatnám az adminisztratív munkaerők számára fenntartott közösségi hálószobát. A fürdőt és a többit.

– Na látod, és te nem akartad elhinni – suttogta a fülembe Szása.

– Most pedig, elvtársak, hadd kínáljam meg Önöket egyszerű hétköznapi ebédünkből. Dása, tegyél fel még két terítéket a közös asztalra!

Probkin ünnepélyesen a büféasztalhoz vezetett bennünket.

– Ebéd előtt javaslom, igyunk meg egy pohárkával. Ez ugyan általában nálunk nem szokás, de a kedves vendégnek kijár . . .

A bőséges közösségi ebéd elfogyasztása után, amikor már búcsúztunk az Októberi Forradalom kommuna titkárától, megkérdeztem:

– Mondja, titkár elvtárs, sok tagja van a kommunának?

– Ugyan már, micsoda kérdés! Én, a feleségem, a gyerekek, na meg a portás és a közétkeztetési sejt.

– Hm! És munkás-paraszt felügyelet nincsen?

– Haha! Már megbocsásson, ugyan minek lenne? Nálunk, tudja, főleg gyerekek vannak . . .

– Aha! Hát akkor természetesen semmi értelme se lenne.

– Legyen máskor is szerencsénk! Szívesen látjuk Önöket . . .

– Köszönjük, igazán nagyon köszönjük, Probkin elvtárs! Az intézmény egyszerűen lenyűgöző. Szavamat adom Önnek, hogy amint hazaérek, részletesen beszámolok arról, amit itt, ebben a csodálatos kommunában láttam.

– Ugyan, ne akarjon zavarba hozni, kedves barátom – mondta szégyenlősen Probkin. – Kinek fog egyébiránt beszámolni?

– A Központi Ellenőrző Bizottságnak – válaszolt Szása, és barátságosan rákacsintott Probkinra.

Egy hét múlva Probkint behívták az Ellenőrző Bizottság elnökéhez.

– Üljön le – mondta udvariasan Probkinnak a gyűrött gimnasztyorkás férfi, amint felemelte fáradt arcát a papírról.

És Probkin elvtárs leült.

Két évre.

1924

ROGYION ZSUKOV

I

A kis civil sapka sehogy sem fér rá a kefehajjal borított, busa fejre, az ellenző okvetlenül oldalra csúszik a homlokról, valahová a fül felé; a nadrág, bár halász módra fel van tekerve a térd fölött, meredezik a jóféle matrózposztójával, az alsógatya porlepte madzagjai a kőkemény lábikra mentén fityegnek; a búzavirágkék üveggombos kartoning akkurátosan a nadrágba gyűrve, ráfeszül a széles mellre, és a háton buborékként felduzzad . . .

Egy szó mint száz, akármilyen kacatot húz is magára a Fekete-tengeri Hajóraj matróza, bárhogyan civilnek tetteti magát, bármerre forgatja a kazánfüsttől megperzselt pillájú, barna szemét – semmi sem segít. Úgyis észreveszi a legelső jöttment, hogy ez nem közönséges béres valami német uradalomból, nem halász, aki az ünnep alkalmából nádkunyhójából elkószál a dinnyeföldre a lányokhoz, nem vándorcigány, akinek a más lovára és dinnyéjére fáj a foga . . .

A ragyás képű rendőraltiszt, aki a lisztfehér porban rázódik a rugós német bricska párnáin, amikor a dűlőúton egy ilyen ember mellé ér, okvetlenül kidugja a vászoncsuklya alól ijesztően ostoba arcát, a kukoricasárga bajuszával, porköpenye alatt megigazítja kardját, s a nap felé tüsszentve, riadtan gondolja:

„De nem tetszik nekem ez az alak! Ne csípjem nyakon őkelmét, és ne forduljak vissza a községházára?"

A lovak azonban, farkukkal süvítőn hessegetve a bögölyö-

ket, sebes ügetésben rohannak – csak az imént gyürkőztek neki amúgy igazában! A tarlón fürjek cikáznak, a levegő lomhán folyja körül a látóhatárt, és forró áradatában, üvegszerű fodrozódással ringva, úsznak a fűszálak, a lekaszált sírhalmok, a boglyák és a mezsgyéken növő üröm. Ott pedig, lám, már feltűntek a zöld lomb fölött az uradalmak kollódiumtól párolgó cseréptetői, a határőrs figyelőtornya, a lugas a meredek part tetején, meg a kékítő színű, ragyogó, szemet vidító tenger. Hogy lehet itt megállni, és félútról visszafordulni! Hiszen éppen most legjobb a fürdés, és mára hivatalos egy földbirtokoshoz, ünnepségbe. Bosszantó volna, ha nem mehetne el.

Meg a gyanús egyén is messze elmaradt. Talán már nincs is ott az úton. Lehet, hogy szükségből betért a kukoricásba; lekuporodott a repedésekkel borított földre, a görcsös, vastag szárak közé, és kinyújtott nyakkal bámulja a kemény, éles levelekkel szorosan burkolt, kicsiny csöveket, amelyek közül nem ütközik fiatal, szőke bajusz, hanem fémszerű, zöld legyek zümmögő raja lebeg fölötte. Próbáld csak megkeresni! „Ugyan, vigye az ördög! – gondolja a rendőraltiszt, miközben arcát még mélyebben csuklyájába rejti. – Sok mindenféle tengerész, szökevény kószál errefelé a határ környékén, hogy aztán... De talán, Isten kegyelmével... Hadd mászkáljon, amíg fel nem kötik."

Gomolyog a por a dűlőúton a kerekek nyomában; a gyenge szellő félresodorja a csengettyű csilingelésével együtt, akár a tüllfüggönyt, és mint valami selyemszitán, a levegőn keresztül vékony porrétegben ülepszik le a kukoricásból szíjjal a nyakán kilépő ember tengerésznadrágjának ráncaira (amely a portól bársonyossá válik), árpaszínű szemöldökére, meg a híres tűzben megperzselt, kissé kunkorodó szempilláira.

A hétszáz matróz között, aki a „Patyomkin" páncélosról a román partra szállt, ott volt Rogyion Zsukov is. Semmiféle jellegzetes vonás nem különböztette meg a lázadó hajó többi matrózától. A felkelés első pillanata óta, attól a perctől fogva, amikor a páncélos parancsnoka rémülten, kétségbeesetten térdre hullott a legénység előtt, amikor eldördültek az első puskasortüzek, és néhány tiszt holtteste a tengerbe hullott, amikor a tagbaszakadt, jókötésű, szinte bronzból öntött Matyusenko feltépte a tengernagyi kabin ajtaját – attól a perctől fogva Rogyion Zsukov ugyanúgy élt, gondolkodott és cselekedett, mint a matrózok zöme – könnyű mámorban, elragadtatás közepett, lázasan – míg csak nem kellett megadnia magát.

Rogyion lába addig még sohasem lépett idegen földre. Az idegen föld pedig, mint a haszontalan szabadság, nagy és keserű.

Szokatlanul szépnek és fehérnek tűnt Rogyion Zsukov szemében Constanţa városa. Sok mindenféle érdekes népség tódult ki a kikötőbe, hogy hősként köszöntse az orosz tengerészeket. Voltak itt kabátjuk alatt csíkos trikót viselő csónakosok és vámhivatalnokok mellükön oroszlánfej alakú csattal összefogott körgallérban, török kétárbocosok fezes gazdái, messzelátós urak és puffos ujjú, szűk kosztümkabátos hölgyek, meg temérdek, más egyéb városi közönség. A takaros napernyők, szalmakalapok suhantak a nyugtalan, mély tenger zöldes kékjén. A sajkák ugrándoztak a meredek hullámokon, csikorgó villáikkal a rakpart durva kövéhez súrlódtak, és csobbanva zuhantak alá, a halszagú sötétbe.

A rendőrök visszaszorították a matrózoktól a tolakodó tömeget. A tisztek citromsárga kesztyűs ujjaikat minduntalan aranyágakkal kihímzett sapkaszegélyükhöz emelgették, s bocsánatot kértek a hölgyektől. A hölgyek zsebkendőjüket lengették. A tömeg hurrázott.

Együttérzés, lárma és általános kíváncsiság közepett, széles

vállukat formás, szögletes ládikájuk súlya alatt meg-megrándítva furakodtak át a matrózok a kikötőn, majd megindultak a városi kocsiúton. S aztán a kaszárnya udvarán egy ijesztően fekete oldalszakállas fényképész széthúzta készülékének hosszú harmonikáját, pomádés, bodorított hajú fejét a sötét posztó alá dugta, s mint ötlábú (kettő saját, három az állványé) szörnyeteg, rézcsavarjaival csörömpölve és csillogva a matrózok felé rontott...

Több mint húsz év telt el azóta.

Hol mindenütt megfordult ez a durva kartonra ragasztott, fényezett, lilás csoportkép, amelyet a párizsi kiállítás cikornyás bélyegzői és érmei ékesítettek! Sokáig egy constanţai fényképész vitrinjében fakult, a rózsaszín virágfüzéres lenvászon védőernyő alatt, azután megjelent egy francia képes folyóiratban, majd egy amerikaiban, megvásárolták emlékül, nem egy ládikában lapult a kékgalléros, tiszta matrózing és az olcsó tokú borotva alatt a tapétával bevont ládafenéken, és az odesszai politikai titkosrendőrség komor irodahelyiségében, a félkör alakú ablak melletti asztalon gondosan hozzáfűzte az aktákhoz egy dohánytól borostyánsárga körmű, ösztövér irodavezető, azután, jelentés alkalmával, a kurta egyenruhás ezredes, Stiglitz-posztó és kölnivíz szagát árasztva, savószínű halszemével végigsiklott rajta, és kisujjával bökdösve, kérdezgette a besúgótól: „Ezt ismered? Hát ezt, aki hajadonfőtt ül – ez kiféle? Nem Zsukov?..."

Sok minden történik...

De elmúlt húsz év, húsz olyan év, amely talán százzal is felér. Lehullottak a patikák homlokzatáról az aranyozott fasasok, betört a nép a Vezérkar árkádján keresztül a Téli Palotába, végigrohant a lakkozott padlójú cári termeken, kitépte a keretből a cár arcképét, magát a cárt pedig a matrózok trojkán Szibériába vitték, a tajgába, oda, ahol eddig csak farkasok üvöltöttek és fegyencek bilincsei csörömpöltek. Hóvihar kerekedett, az erdő falként magasodott, feljajdult, megcsikor-

dult, ropogni kezdett – vagy az ágak ropogtak, vagy valami más – és oda volt a cár!

S most ez az évek során megfakult, megsárgult fénykép üveg alatt lóg egy múzeumi terem falán, a díszhelyen, egy szép moszkvai nemesi lakban. Fagytól kipirult látogatók lépnek oda – agyonfoltozott, kopott, kurta köpenyes lányok és ifjak – álldogálnak egy percig, kíváncsian nézik, aztán tovább sietnek a termeken át, s ifjú szegényességük visszatükröződik a tárlók üvegein, a kifényesített parketten. Az igazat megvallva, bizony nem sok érdekes van ebben a mozdulatlan csoportban. Három, rácsos ablakkal barázdált fehér fal háttere előtt négy sorban áll, ül és feltámaszkodva a földön fekszik néhány ember: orosz matrózok. Egyesek közülük még katonai egyenruhában, mások már civilben. Oldalt román tisztek látszanak, magas, ellenzős sapkában, fehér zubbonyban, amelyen ismeretlen érmek sorakoznak. De akárhogy keresi is az ember, Rogyion Zsukov nincs közöttük, annyi szent. Halott kartondarab, egy hajdan élő valami lenyomata, történelmi dokumentum. A fiatalság mohó és sietős. Adjatok neki hamar kiáltványokat, lövedékeket, illegális nyomdagépeket. A fiatalság a munkát, a dolgot szereti... Hogy kézzel meg lehessen érinteni, meggyőződni róla. A fénykép pedig mit számít!

Húsz esztendővel ezelőtt pedig, Constanţa román városban, egy július végi délután, a kaszárnyaudvaron papsajt és csavart vadmályva nőtt. A tengerről nyári szél fújt, amely erős és sós volt, akár az uborkalé. Lobogtak a matrózgallérok és a szalagok. A lóistállónál, hasig érő gaz között, piszkos, dölyfös kecskebak állt. A bozontos kötelet megfeszítve, és teve-orrlyukait kitágítva, mozdulatlanul bámulta a magukat fényképeztető embereket, meg a fotográfust. S míg az a kazetta fakeretét csattogtatta és beállította az objektívet, az udvaron ringó járással ment át egy feltűzött szoknyájú, öreges külsejű, fiatal román asszony, és teknőből szennyvizet loccsantott ki. A kecske dühösen félrehőkölt, megrázta szakállát, és újra ámultan kővé meredt. A szappanos víz a földre kókadt szárak között duz-

zadt, szivárványszínű buborékokkal sistergett, és nyomban suhogva száradni kezdett. A fényképész leguggolt, bal kezét felemelte, és a jobbal gyorsan levette a lencséről a védőkupakot. A kikötőből hajókürt öblös zúgása áradt. A matrózok természetellenes pózba dermedtek.

Rogyion Zsukov pedig ezalatt az istálló mögött állt, és a fal durva kövének támaszkodva, a tengert nézte. A „Patyomkin" a révhez egészen közel horgonyzott. A feluccák és teherhajók között, a ladikok, jachtok és motorcsónakok körében, az „Erzsébet" nevű keskeny román cirkáló mellett, céltalanul nagynak és szürkének látszott a három kéményével. Az András-keresztes zászló – fehér alapon világoskék ferde kereszt – még mindig úgy lógott, mint valami boríték, magasan a lövegtornyok, a mentőcsónakok, a kereszt-vitorlarudak fölött. A páncélos fedélzetei kihaltak voltak, csak itt-ott ágaskodott tusával felfelé egy-egy román őrszem puskája. Hirtelen azonban a zászló megremegett, aláhanyatlott és rövid rángásokkal ereszkedni kezdett. Rogyion akkor mindkét kezével levette sapkáját és olyan mélyen meghajolt, hogy az új György-szalagok vége lágyan a porba hullott, akár a falusi bársonyvirág narancssárga-fekete szirmai.

– Mi az, tengerész, vezekelsz? – hallatszott hirtelen közvetlenül Rogyion válla fölött egy vidám hang.

Rogyion felemelte fejét, és egy ismerős aknagépészt pillantott meg. Kurta lábát szélesen szétterpesztve állt, s forró kezével gallérja paszományába kapaszkodott. Medveszemű, csúnya, ragyás arca pisze görcsbe rándult; ádámcsutkája olyan nehezen és feszesen mozgott a torkában, mintha vasalma akadt volna meg benne, és fulladozna tőle – nem tudja lenyelni.

– Mi az, drága földim, búcsúzol a börtönödtől? Keserves könnyeket hullatsz? Hajlongsz a drágalátos cári zászló előtt?

– Mégis sajnálom a sorhajót, Sztyepan Andrejevics – felelte halkan Rogyion Zsukov.

Ekkor az aknagépész teljes erejéből földhöz vágta sapkáját és kiabálni kezdett:

– Kár volt partra szállni, elvtársak, kár volt megadni magunkat!

Erre már több matróz gyűlt köréje.

– Szégyen-gyalázat! Tizenkét hüvelykes lövegek, éles töltvénynek se szeri, se száma – akár az a temérdek dinnye a pincében, az irányítótüzérek csupa beleval6 legény. Kár, hogy nem hallgattunk Kosubára! Igaza volt Kosubának: az altiszteket, ezeket az aljas dögöket, a tengerbe kell dobni, elsüllyeszteni a „Georgij Pobedonoszec"-et, aztán Odesszába menni és csapatokat partra tenni! Az egész helyőrséget talpra állítottuk volna! Az egész Fekete-tengert! Hej, Kosuba, Kosuba, ha rád hallgattunk volna... De így, micsoda ostoba helyzet!

És a matrózok olyasmit láttak, amit addig sohasem: az aknagépész sírva fakadt.

– Isten veled, Dorofej Kosuba elvtárs – hajtogatta – Isten veled, „Knyaz Patyomkin Tavricseszkij" sorhajó. Isten veled, elveszett szabadság... – Mélyen meghajolt, és mintegy e meghajlásra válaszul, a hajó fölött kibomlott a színpompás román zászló.

Akkor a matróz feltette porral borított, gyűrött sapkáját, és ragyás arcán egy szempillantás alatt felszáradt a könny. Mintha lángra lobbant volna – homloka meg elhalványult.

– Rendben van – mondta fojtott haraggal – rendben van, nemcsak Kosuba van a világon. Rajtunk nem múlik. Egész Oroszországot talpra állítjuk. Valamennyi földesurat felperzseljük. Igaz, Zsukov?

Cifra káromkodásra fakadt, emlegette Krisztust és a Szűzanyát, majd hátat fordított, és elindult a gaz között a kaszárnya felé; dülöngélve ment, szétvetette zubbonya bő ujját, melyet apró gombok fűztek össze feszesen, közvetlenül az ökölbe szorított keze fölött.

Utoljára hajolt meg Rogyion Zsukov a hajója előtt, és a többi matrózzal együtt, búsan visszatért az udvarba.

Csupán két zászlós, valamennyi altiszt, és még vagy harminc főnyi legénység árulta el bajtársait – ezek Constanţában maradtak, az orosz hajóraj érkezésére várva, hogy megadják magukat a tengernagy kényére-kedvére. Róluk nincs mit beszélni.

A többi matróz testvériesen megosztozott a hajópénztáron – mindegyiknek vagy húsz rubel jutott –; eladták sapkájukról a György-szalagokat a román piperkőcöknek, nyakkendőre, a rendőrfőnöktől iratokat kaptak, a piacon civil ruhát vásároltak, és örökre szétszéledtek a nagyvilágban, ki merre látott. Sokan olyan országokba kerültek, amelyekről azelőtt soha nem is hallottak – Kanadába, Amerikába, Svájcba ... Azok pedig, akik Romániában maradtak, gyárakba, bányákba álltak be, mezei munkára mentek.

Két földijével, a szintén nyerubajszkojei Tarasz Popijenkóval és Ványa Kovaljovval együtt, Rogyion Zsukov béresnek szegődött el egy orosz szektás telepeshez, egy Tulcea városa közelében fekvő, nagy, unalmas és gazdag faluba. A kétévi flottaszolgálat alatt a matrózok háta és keze meglehetősen elszokott a mezei munkától. De éppen a legnagyobb dologidő köszöntött be, ingyen pedig nem jut az idegen kenyérből.

A földiek ledobták bakancsukat, ingujjukat feltűrték a könyökük fölött, markukba köpdöstek, hogy az arany pelyva poros oszlopban emelkedett a földtől egészen a napszítta sztyeppen végig. Álló hónapig jóval pirkadat előtt keltek és szekereztek ki a mezőre. Naphosszat hordták és csépelték a gabonát, az udvarra pedig napszállta után tértek vissza, amikor a pince mögött, a sötétben a fészer alatt fényesen lobogott a tűzhely, a láng közepett ropogott a száraz kukoricaszár, és a tüzes gőztől övezett szakácsnő rúddal kavargatta a levest, elelfordult a keserű füsttől és szoknyája aljával törülgette a szemét.

Nyomban vacsora után a matrózok lefeküdtek az udvar kel-

lős közepén, és a csillagoktól tejfehér, meleg ég alatt mély álomba merültek; nem háborította őket sem álomkép, sem gondolat.

Így telt el július, a leglázasabb paraszti dologidő hónapja, augusztus elején pedig, amikor elcsépelték a gabonát és a dinnyeföldekről már a görög- és a sárgadinnyét kezdték szállítani, egy éjszaka Rogyion Zsukov minden ok nélkül felébredt, s bár pilláit még álmosság béklyózta, észrevette Kovaljovot, aki mozdulatlanul állt az udvar közepén. Rogyion felkönyökölt; Kovaljov nem mozdult.

– Ványa, mi az? – kérdezte álmosan Zsukov.

Kovaljov, meztelen lábával lágyan és nesztelenül lépdelve a kihűlő földön, odament Rogyionhoz, leguggolt a válla mellé, és arcába nézett. Kovaljov kedves, hosszúkás feje nyomban eltakarta a pompás csillagokkal borított, fél égboltot.

– Feküdj csak le, Ványa, aludj – suttogta Zsukov –, ne gondolj semmire.

Kovaljov azonban titokzatosan magával csalta, könnyedén húzogatta az inge ujjánál. Rogyion felkelt és elindult. Megálltak az udvar közepén.

– Látod – mondta Kovaljov –: a pince. Látod: a rosta.

– No, látom.

– Hát a csillagokat, azt a három csillagot, amelyik olyan alacsonyan csüng a sztyepp fölött, azt látod?

– Látom – mondta alig hallhatóan Rogyion.

– Hát azok éppen azok a csillagok! – kiáltott fel elragadtatással Kovaljov, és nadrágjára csapott. – Éppen azok a csillagok, amelyeket a mi ablakainkból lehet látni nyaranta!

Kivillantva sötét bajuszkája alól hófehér fogait, hangtalan, boldog, gyermeki nevetésre fakadt.

Valóban: a pince és a rosta között, messze-messze, három csillag izzott, mintha kihűnyó cigány-tábortűz parazsa hevert volna a sztyeppen.

– Szívjunk egyet, hogy odahaza ne pörlekedjenek.

Rogyion megköszörülte a torkát, inge alól zacskót húzott

elő, amelyben nagy szálú, száraz román kapadohány volt, cigarettát sodort, a tűzkőből piros szikrákat csiholt és rágyújtott.

Az éjszaka kellős közepe volt. A kutyák már abbahagyták az ugatást, a kakasok pedig még nem kezdtek el kukorékolni. Az egész nagy faluban, mint az akácillat, úgy áradt a sztyeppéről, e csillagokból a langyos, ezüstös levegő. A csűrök fonott tetőin, a pincelejárón, a paraszthaz rácsos ablakai alatt a hosszú földhányáson – minden kiemelkedő helyen súlyosan és tartósan sorakoztak a nagy, gömbölyű tökök, mintha agyagból gyúrták volna.

– Ide hallgass, Rogyion – suttogta újra Kovaljov –: hát tudod, úgy a rostától jobbra, fut a mi utcánk, távolabb meg a templom. A templomban bársonyvirág és menta szaga árad Megváltó ünnepén, a templomban ott áll a nép, a legszebbek pedig mind közül a leányzók; az ingválluk rózsákkal kivarrva, a varkocsukban temérdek tarka színű szalag, a nyakukon kaláris meg pénzfüzér, a kezecskéjükben pedig csudaszép csokrok. Hallod-e, Rogya? Hű, de szomjas vagyok.

Kovaljov hirtelen, lopva, vidáman hátranézett, mintha valami fontosat akarna mondani, de nem mondott semmit, hanem csak egyik lábáról a másikra perdült. Öles, nesztelen léptekkel a pincéhez iramodott, s egy perc múlva zihálva tért vissza:

– Mindjárt jót iszunk, Rogyion. Vedd át a lövedéket!

Rogyion kinyújtotta kezét, és a pince hidegét árasztó dinnye egész érett súlyával, röptében a tenyerébe pottyant, mint egy hosszúkás, süvítő ágyúgolyó. A két bajtárs letelepedett a ház előtti földhányásra, és míg Kovaljov körmével kinyitotta a láncon lógó, feszes kését, Rogyion Zsukov, miután a dinnyét térdére tette és rápillantott, rebbenéstelen szemmel maga elé meredt a sötétbe. Már nem látta sem az ismerős csillagokat, sem a házát, sem a vidám Megváltó ünnepet, amikor a templom körül olyan csípős és vidám szurok-, mák- és mézszag terjeng; nem látta sem a hímzett ingvállat, sem a szalagokat, sem a barna szemeket, sem a gyertyákat. Fekete tengerként fogta

körül Rogyiont az idegen, fekete föld; a csillagok összébb tömörültek, felragyogtak, és egy kikötőváros alacsony fényeiként tárultak szeme elé. Felzúgott a város, kigyúltak a rakodóhidak a kikötőben, rohantak a tomboló fényárba a kavargó emberek, hosszú sínekként puffantak a puskák vas-sortüzei; megingott a fedélzeti tér, felsziszegett feje fölött vakító, recés üvegével a fényszóró – akár a rézdob –, tovasiklott a fénykör a hullámos parton, s krétafehéren felvillantotta az elhalványuló házsarkokat, ablaküvegeket, a rohanó katonákat, a vörös rongydarabot, töltényes ládákat, ágyútalpakat.

Rogyion azután nappal látta önmagát, a lövegtoronyban. Irányzótüzér szeme a távolságmérőre tapad. A torony magától fordul, a városra szegezi a belül tükörfényesen hornyolt, üres csövet. Állj! Pontosan a kagyló alakú színház kupolájával szemközt. Ott, bámulatos fényűzés közepett, zöld posztós asztalnál, egy tekintélyes külsejű tábornok éppen haditanácsot tart a lázadók ellen. A toronyban bágyadtan csörren a telefon. Az elektromos felvonószerkezet lomha csörömpöléssel hozza fel a pincéből a lövedéket – himbálózik a láncon – egyenest Rogyion kezébe. A lövedék súlyos és hideg, a matrózkéz azonban erős. „Toronylöveg, tűz!" Ugyanabban a pillanatban füle csengeni kezd, mintha valami kívülről belecsapott volna a toronypáncélba, akár egy kisdobba. Tűz lobban, égett szaru szaga csap fel. A rév egész szélességében megremeg. A révben álló csónakok táncolni kezdenek. Vascsík iramodik a páncéltól a város felé. Túlszáll. Rogyion keze átforrósodik. Megint telefon. A második lövedék pedig az emelőszerkezetből magától hull a kezébe. Elintézzük azt a tábornokot, várj csak! „Toronylöveg, tűz!" És újabb csík száll az öblön keresztül. Megint túl hosszú. Sebaj, harmadszor talán csak nem hibázzuk el. Bizonyára futja a lövedékből, hiszen teli vannak a pincék. A harmadik lövedék a dinnyénél is könnyebbnek tűnik Rogyionnak. Csak mielőbb ki kellene lőni, csak mielőbb dőljön a füst a kupolából. Lesz akkor nemulass! De a telefon valamiért nem szól... Talán mind elpatkoltak a fészkes fenébe odafönn?...

A torony szinte magától fordul visszafelé: „Tüzet szüntess!" – s a löveg kicsúszik Rogyion ujjai közül, visszaereszkedik a lőrésbe, lassan csörgeti a felvonószerkezet láncait. „De hát micsoda dolog ez? Eh, elárulták, elárulták a szabadságot, az átkozott dögök. Meghátráltak! Ha már verjük, akkor rapityára! Kő kövön ne maradjon!"

Felocsúdott Rogyion – mintha száz év múlt volna el, valójában pedig csak egyetlen kurta perc telt el. Kovaljovnak sikerült kinyitnia kését, kihúzta Rogyion dermedt keze közül a dinnyét, ügyesen, egyetlen ferde mozdulattal felvágta hosszában, szétnyitotta, mint a hímes tojást, és kiloccsantotta belsejét. A sötétben érett kantalup erős, illatos szaga áradt. Kovaljov odanyújtott Rogyionnak egy szeletet:

– Jóféle dinnye. A gazdától vettük, magunk válogattuk. Fogyassza egészséggel.

Halványan kivillantotta fogait, majd hirtelen kiejtette a kést, és mint a menyasszony, fejét Rogyion vállára hajtotta.

– Bánatos vagyok, Rogyion. Sőt, fáj a lelkem. Haza vágyódom.

– De nem hazudsz-e?

– Bizisten, nem hazudok. Bánatos vagyok.

– A Dunáig egy lépés – mondta akkor, csendes mosollyal Zsukov –, át a Dunán – kettő. Hazáig három. Eljössz velem, Ványa?

Kovaljov kezét arcára tapasztotta, lehunyta szemét és gyorsan megrázta a fejét.

– Nem . . . Nem megyek . . . .

Megérintette Rogyion vállát, és szégyenlősen suttogta:

– Félek, hogy bíróság elé kerülök, Rogya. Kényszermunkára ítélnek.

– Akkor jó – mosolyodott el még szelídebben Zsukov – akkor jó. Taraszt ismerem, Tarasz nem jön. Tarasz oldalbordája odahaza rosszabb, mint a boszorkány . . .

Hallgatózott. Tarasz arcát a földbe fúrva, süvítve hortyogott az udvar közepén.

Van nehéz, lomha fej: álomra hajlik, a sötét föld felé, de hogy milyen ez a föld, hazai vagy idegen – az mindegy . . . Az ilyet nem lehet egykönnyen felrázni. Van kedves, vidám, huncut fej, de mihelyt meghallja az elveszített szabadság énekét, meglátja a hazai csillagokat az idegen sztyepp fölött – egyszerre elgondolkozik, s erőtlenül bajtársa vállára hanyatlik. Egyszóval nem is fej, hanem bús fejecske. Van aztán erős, dudoros, kefehajjal borított koponya; a homlok alacsony, de széles, a tarkó meredek; a nyak erős – nem hajlik meg. Ha az ilyen fejbe gondolat vésődik be, bottal sem lehet kiverni onnan. Tűz lobban, hajókazán tűrhetetlen forrósága megperzseli a szempillák végét, felüvölt egy tengeri széltől foszlányokra tépett, rekedt emberi hang – és vége. Keresztet vethetsz rá. Már nem is fej ez, hanem lőporral töltött, acélgránát. A lőpor pedig olyan holmi, hogy fekszik, fekszik, de valamikor okvetlenül kirobban – azért eszelték ki. És többé nincs nyugta. Észrevétlenül izzik a kanóc. És a tűztől hevített koponya eszeveszetten nekiront.

Néhány nap múlva Rogyion Zsukov Vilkovó környékén átkelt a Duna mellékágán, az orosz partra.

Terve a következő volt: a tengerpart mentén, a sztyeppen át eljut Akkermanig, onnan uszályon vagy hajón Odesszába; Odesszából macskaugrásra esik Nyerubajszkoje falu, ott majd elválik . . . Rogyion csak egyet tudott bizonyosan, hogy a múlthoz nincs visszatérés, hogy korábbi élete, matróz-raboskodása a cári hajón és otthoni, megszokott paraszti sora a kékablakos, világoskék sárkunyhóban, a kemény szirmú rózsaszínű és sárga mályvák között – mindennek örökre vége. Most vagy kényszermunkára jut, vagy pedig bujkálnia kell, felkelést szít övéi között, felperzseli a földesurak birtokait, aztán a városba megy, csatlakozik a bizottsághoz.

Útközben Rogyion arra számított, hogy megtudja az emberektől, mi történik Oroszországban: hamarosan békét kötnek-e

a japánokkal, van-e valahol felkelés, mit hallani a „Patyomkin"-ról, megadja-e a cár a szabadságot?

A községeket és a gazdaságokat a sztyepp felől elkerülte, a sztyeppen pedig olyan emberek kerültek útjába, akik semmiről sem tudtak. Nyájak porfellegei közepett, vénségtől süket, ősz, feketére sült juhászok ballagtak. Sárga sztyeppi uborkával megrakott szekerek haladtak tova; rajtuk hason fekve, egész hosszukban elnyúlva, legények húzták a lóbőrt, fel-felugrálva a rázástól. Magas kerekein lajtos kocsi dülöngélt csörömpölő hordójával. A hordón német szalmakalapos, szeplős fiú lovagolt, és forró bőrgyeplővel csapkodta a verejtékes kancát; a szorosan bevert csapból mégis szivárgott a víz; kövér cseppek hullottak az útra, összegömbölyödtek és gurultak a porban, mint a pirulák. Az úttól távol, sorban előre hajolva, rakott szoknyás parasztasszonyok álltak és krumplit szedtek. Amikor messziről észrevették Rogyiont, abbahagyták a munkát, tenyerüket szemükhöz emelték és sokáig, egykedvűen bámultak utána. Ezek aztán semmit sem tudtak.

Az út néha egészen a tengerhez kanyarodott, és a szörnyen magas függőleges partszegély szélén haladt. Ilyenkor Rogyiont megcsapta a szél (a sztyeppen pedig szélcsend és hőség volt), végigzúdult rajta a vihar hideg zúgása, elvakította a tomboló tajték hava és csilláma, szemébe hasított a látóhatár kékes zöldje. Rogyion a meredély legszéléhez ment, és szédülő fejjel lefelé nézett. Ott, mérföldeken át élénken fehérlett a napban a csillogó homok, amelyet minden percben elöntött a hullámverés. A felkavart habok egy döglött delfin csillogó fekete testemét hurcolták, forgatták a part menti kavicson. Tőkéjükkel felfordított, hosszú, kátrányozott dereglyék feküdtek, karókon kerítőhálók száradtak, s egy halász hátraszegett fejjel, térdét kissé meggörbítve, vizet ivott egy lapos hordócskából s lelocsolta magát; észrevette Rogyiont, integetett és kiabált valamit, talán nagyon fontosat. De a finom vízpermet egészen a meredek part roppant tetejéig ért, az ágyúdörgésszerű visszhang bronzként zengett a dermedt levegőben, a szél pedig el-

fúlva fütyült a fülében, mint valami keresztül-kasul üres ágyúcső-torkolatban. „Haj, haj, haj!" – csak ennyi jutott el Rogyionhoz odalentről. S az út megint a szalmavirág lilás csillámától villódzó, néptelen sztyeppre, a csend és a hőség közé kanyarodott. Éjszaka, pedig, amikor feljöttek a csillagok és a tücskök rázendítettek kristályhangú muzsikájukra, a sötétben tábortűz gyúlt, s Rogyion úttalan utakon – sarkával a tövisen taposva – toronyiránt feléje indult, a sötét sztyeppen át, az emberekhez. Az emberek szótlanul ültek a bográcsok körül és vacsoráztak. Rogyion olyan hatalmas árnyként magasodott fel a tűz mellett, mintha fejét a csillagokba fúrná. Az emberek cseppet sem csodálkoztak, s nem kérdezősködve semmiről, egy kanalat nyújtottak feléje. Rogyion leült közéjük, ette az ajkát perzselő, füsttől keserű, híg köleskását; miután pedig jóllakott, megtörülte a kanalat a fűben. „Heveredjen le közibénk" – mondták az emberek. Rogyion karját szétvetve lefeküdt, az idegen, néma emberek között, az idegen, néma ősi sztyeppen. „És mi hírlik a szabadságról?" – kérdezte hirtelen, éjnek idején Rogyion. „Ki tudja? Azt fecsegik, Balabanovka környékén Kotovszkij megint felégetett egy gazdaságot... De az is lehet, nem Kotovszkij... Lehet, hogy hazudnak. Ki tudhatja? Mi a sztyeppen járunk." Hajnalban Rogyion felébredt a hidegre, és óvatosan, hogy ne zavarjon másokat, felkelt s tovább ment; arcán magán vitte az éjszaka nyirkosságát.

Rogyion most még kevésbé tudta, mint Romániában, hogy mi történik Oroszországban; találomra, magányosan és riadtan ment, akár a vak, lankadatlanul, csakhogy mielőbb elérjen a Dnyeszter-torkolat öbléhez.

Egyszer, kora reggel, az út megint a meredek parthoz kanyarodott, s Rogyion észrevette messze-távol a határőrs figyelőtornyát, a cseréptetőket meg a tenger fölé nyúló lugast. A nap valószínűleg az imént kelt fel, de nem látszott a reggeli felhők mögött, amelyek hidegen és finoman rajzolódtak ki, akár a kagylók. A vihar után a tenger olyan lett, mint a selyem; a holt hullámzás hosszú redőkben húzódott a hideg part

mentén, fényes tükrén bágyadtan verődött vissza, gördült tova a hajnalpír. Az előző napi szélvihar által összehordott homokzátonyok jól láthatóan, serényen fodrozódtak, alig-alig borította őket a víz. Csak csupasz, világoskék gyerkőcök járkáltak rajtuk térdig vízben. Lehajoltak, a feneken matattak, bottal csapkodták a vizet és kiabáltak. Egyikük hirtelen kihúzott egy ezüstös-rózsaszín széles halat. A hal kétségbeesett rándítással ki akart ugrani, s vergődni kezdett; a rákulcsolódó ujjaktól széttépett kopoltyúkból, melyek bíborvörösek voltak, mint a kakastaréj, vér folyt s úgy bomlott szét a vízben, mint megannyi fakó bazsarózsa. „Kapd e-e-el!" – kiáltotta a fiúcska, és nekilendülve, kidobta a halat a partra. Két hirtelenszőke kislány állt ott, fűzfakosara fölé hajolva, s rémült elragadtatással bámulta a véres, zsíros halakat, amelyek heves görcsökben vonaglottak és nagy, áttetsző pikkelyeket hánytak magukról.

Akkor Rogyion észrevette, hogy a zátonyok között csapatostul vonulnak ezek a halak. Nekiütköztek a fiúknak, amikor átsiklottak a lábuk között, ügyetlenül kievickéltek és belefúrták magukat a homokba. Fentről, a domború vízfelülettől megnagyítva, a feneken lassan úszó aknák sötét árnyékaihoz hasonlítottak.

– Vak halak! Vak halak! – üvöltött fel néhány, címeres gimnazista sapkát viselő fiú, aki elszaladt Rogyion mellett. Futtában, fejükön keresztül lehúzták matrózingüket, lóhalálában lerohantak az agyagba vágott ösvényen, ruhájukat a homokra dobták s belevetették magukat a vízbe.

Vak halak... Rogyion már hallott róluk. Néha, erős vihar idején, a szél a Duna torkolatvidékéről hatalmas pontyfalkákat sodort ki a tengerre. Amikor a folyami halak a sósvízbe kerülnek, megvakulnak és valósággal meghibbannak. A tengeri áramlat egyre messzebb és messzebb ragadja a vihartól megsüketült halakat az idegen part mentén, sok-sok mérföldre a csendes hazai víztől. A vihar elül, és a kimerült, haldokló halak, amelyek semmit sem látnak az érthetetlenül nehéz kö-

zegben, bambán és lomhán tátogtatva kopoltyúikat, falkástul vonulnak, nekiütköznek a partnak, a zátonyoknak és a miattuk odasereglő emberek lábának. Mesélt róluk Rogyionnak egy csónakos csempész, amikor a Duna-parti nyirkos nádasban gunnyasztottak, az őrhajó elhaladását várva. Rogyion most megláthatta őket.

5

Rogyion leereszkedett a partra, levetkőzött és belegázolt a tengerbe. A térdig érő, üvegszerű, jeges vízben, amely szaggatta a lábát, a fodrozódó hullámoktól csapkodva, bement a zátonyig és lenézett a vízbe. Nagy, sötét hal ütődött a lábához. Rogyion megragadta a törzsénél. De az kisiklott ujjai közül, oldalvást iramodott, és uszonyaival csapkodva, eltűnt a felkavart homokban. Rogyion egy hullámtól felkapva, megbotlott, és fejjel belehuppant a vízbe. Nyomban megperzselte a hideg; a szemét ellepő, csípős sórétegen keresztül észrevette a halat, amely kopoltyúit kiduzzasztva úszott és kerekre csücsörített száját kidugta a vízből. „Abból nem eszel" – mondta Rogyion, és lihegve megragadta a fejénél. A hal csapkodni kezdett, farkával nekirugaszkodott, és megint alámerült. Rogyion tenyerével a vízre csapott. Pucér kölyök vágtatott el mellette, térdét nehézkesen emelve ki a vízből, lehajolt, kirántotta a halat és a partra hajította. Rogyiont elöntötte a méreg, nekiiramodott a sekélyben, és addig rohangált, amíg két pontyot ki nem dobott a partra. Akkor kiment a homokra, és vacogva öltözködni kezdett.

A part eközben lassan benépesedett. Minduntalan nyaralók – férfiak és nők – bukkantak fel a lejtőn. S bojtos selyemzsinórral átfűzött, nyersselyem inget viselő, szakállas férfiak topogtak vitorlavászon cipőjükben a száraz kakaó színű, puha porban; vaskos könyveket szorítottak mellükhöz. Csíptetős hölgyek barnára sült, meztelen gyerekeket vezettek kézen fogva.

Finom úrilányok, akiknek nyakuk és karjuk sokkal sötétebb volt, mint a fehér ruhájuk – hadonásztak kinyújtott kezükben tartott szalmakalapjukkal, amely szalagokkal díszített virágkosárhoz hasonlított. Vidám kiáltozás, lárma ülte meg a tengert. A tenger világoskékre vált. Az ég kitisztult. Fényesen felragyogott a nap. Minden pompásan alakult.

Rogyion felöltözött – meg sem szárítkozott, ruhája alatt egészen nedves volt – fogta a halait és sietve felkapaszkodott a sztyeppére.

– Matróz bátyja – tele a gatyája! – rikoltotta egy kartoninges, pajkos kölyök, akinek elülső fogai ki voltak törve, miközben hanyatthomlok legurult Rogyion mellett.

A tengerész meggyorsította lépteit. Ajka lilára vált, térde reszketett, ujjai fehérek voltak – egész teste elgémberedett a jeges vízben való hosszú fürdés szokatlan hűvösségétől. Az emelkedő tetején utoljára végigzúdult rajta a szél hidege. A sztyeppén már hőség volt, Rogyion mégis tovább reszketett. Szeme kellemetlenül égett, pilláit csiklandozta valami. „Ezek az átkozot halak" – mondta, fogvacogva. Egy villa tűnt fel előtte. A konyhakerten át megkerülte, s egy másikba ütközött. Az orgona- és tuja-élősövény mögött fiatal kert látszott. Rogyion kezével szétválasztotta a dudorokkal borított, fanyar szagú ágakat, és meszelt törzsű gyümölcsfák sorait pillantotta meg. Közöttük ösvény húzódott, zöldes sóstavi kagylócskák borították, mint a dara. Az ösvényen kockás labda feküdt. Messzebb egy terasz vitorlaként felduzzadt, csíkos vászonernyőjét látta, lépcsőt, meg vékony keménytojás-szeletekhez hasonló, fehér-sárga liliomokkal teli gruppot; a virágok között gyermekjátékok hevertek, a függőágyban egy oldalgombos fekete inget viselő férfi feküdt.

– Tudja, úgy áll a dolog – mondta a férfi, s újsággal legyezte magát – én részben egyetértek önnel. Egyfelől azzal a kétségtelenül örvendetes jelenséggel állunk szemben, hogy felébrednek évezredes álmukból a néptömegek, amelyek végre megérezték az egyeduralom és az önkény jármát a nyakukon;

tehát mintegy a proletariátus és a parasztság leghaladóbb része felszabadító mozgalmának jelenségével állunk szemben, satöbbi. Ezzel teljesen egyetértek, és mint forradalmár, ebből a szempontból hajlandó vagyok üdvözölni a bekövetkezett – hangsúlyozom, a bekövetkezett – forradalmat, másfelől viszont... – a férfi telt testével gyorsan megfordult a függőágyban, amitől az megcsikordult, elővillantotta krémszínű fél arcát, melyen jókora csokoládébarna anyajegy volt, szigorú mozdulattal letette csíptetőjét és beszélgető társára nézett. Az a terasz lépcsőjén állt, kezében egy pohár szivárványszínű tej volt, hunyorogva egy darab kalácsot evett mézzel, bemaszatolta száját, és rövidlátó módra, a rendetlen szakállába hullajtotta a morzsákat. – Másfelől viszont, kedves doktor, én mint marxista – hangsúlyozom: másfelől – nem tudom helyeselni azt...

Rogyion lába alatt megreccsent egy gally. A függőágyban fekvő úr félbeszakította mondanivalóját, és észrevette a jövevényt. Rogyion a bokrok között állt, s nem mert megmoccanni. Az úr szigorúan köhintett, mivel egy külső nesz éppen a legfontosabb résznél szakította félbe, aztán megpillantotta a két halat Rogyion kezében, savanyú fintort vágott és legyintett.

– A konyhába, lelkecském, a konyhába vidd. Egész délelőtt nincs nyugtunk ezektől a halaktól. Ereggy a konyhába, barátocskám. A szakácsnő megveszi. Ereggy. Nos, kérem...

Rogyion kilépett a konyhakertbe, és háta mögött az úriember harsány hangját hallotta:

– Nos, kérem, hangsúlyozom, másfelől sehogyan sem tudom helyeselni, se-ho-gyan sem tudom helyeselni...

Rogyion végigment a konyhakerten. Szeme előtt tarka foltok úsztak. A hidegrázás nem múlt el, bár teste már megszáradt. Fejében tolakodón zsongott az úriember hangja: „sehogyan sem tudom helyeselni..." A veteményes végébe érve, Rogyion nekiütközött a konyhának: félreeső helyen, a gaz között állt, kéményéből füst szállt. A küszöbön a vértől piszkos szakácsnő halat tisztított. Rogyion üggyel-bajjal átvergődött a

gazon, amely sárga virágporral hintette be nadrágját, s odalépett az asszonyhoz.

De az hirtelen felfigyelt, a félig megtisztított pontyot egy kék zománctálba dobta, kezét megtörülte a kötényében, felugrott, és hajában a vas fésűt igazgatva, átszaladt az udvaron. Az udvar közepén, a víztartály mellett, dologtalan emberek ácsorogtak körben. Mindenfelől takaros dajkák és a vasárnap tiszteletére kiöltözött gyerekek siettek oda. A kör közepéről rendkívül furcsa, semmihez sem fogható hangok hallatszottak, amelyek távolról kutya-csaholásra, vagy köszörűkő sziszegő sivítására emlékeztettek. Rogyion odament a tömeghez, s a hátak és a fejek mögül valami szokatlan dolgot látott. Egy igen hosszú, nem oroszos orrú és apró világoskék szemű, borotvált arcú, sovány ember, aki rávarrott zsebű, piszkos viharkabátot viselt, térdepelt ott és feszült figyelemmel egy különös kis masina fölé hajolt, amelyben rekedten forgott egy vastag, csontszerű kis henger. A masinából keskeny, nem túl hosszú rézcső ágaskodott, hangtölcsérhez volt hasonló. A sipító, visító hangok türelmes erőfeszítéssel szakadtak ki belőle, elcsuklottak, egymásra rontottak. Rogyion vállával előrefurakodott, hallgatózott, s hirtelen kővé meredt. Ez a zaj kétségtelenül nem volt egyéb, mint egy igen kis, visongó és rekedt, hadaró emberi hang, amely érthetetlenül beszélt valamit a hangtölcsér sipítása közepett – mint a köszörűkő szikráin keresztül. Alighogy Rogyion jól odafigyelve kihámozott néhány szót, a sipítás fokozódott, recsegéssé változott, és az ember megállította a masinát. Kotorászott zsákjában, és feltett egy másik hengert.

– „Honvágy" induló – mondta verejtékezve, s megcsavarta a fogantyút.

Ekkor egy játék-fúvószenekar parányi futamai hallatszottak, és Rogyion világosan kivette az induló dallamát és zihálló ütemeit.

Tam! tam-tam!

Tam-tam! tam-tam! tam-tam!

– Mesz-szi útra kell indu-ulnom! Asz-szony és gyer-mek vár

ott-hon! – dalolta csodálkozva a szakácsnő, és könnyedén dobbantott meztelen lábával. Ráripakodtak.

– Ördög cimborája – mondta az asszony elbűvölten, és ütemesen dobbantva, le-leguggolva, visszahátrált a konyhához.

Rogyion a nyomába szegődött, és felkínálta zsákmányát. A szakácsnő megfogta az elbódult halakat a kopoltyújuknál fogva, megemelgette a tenyerén, a nappal szemközt, gyanakvón Rogyionra nézett, s megkérdezte:

– Melyik kozákfaluból való vagy?

Rogyion legyintett.

– Nem kell – mondta dühösen a szakácsnő és visszaadta a halat. – Kotródj vissza oda, ahonnét jöttél. Ördög cimborája. Börtöntöltelék.

Rogyion kiment a konyhakertbe. A krumpli közé, a forró földre dobta a tapadós pontyokat, és szédülés fogta el. Úgy rémlett, ez a szédülés az émelyítő induló hangjaival tört rá az udvarról; a hangok egyre erősödtek; már üstdobok, harsonák zúgtak süketedő fülébe, úgyhogy agya megfájdult tolakodó ütemüktől; körös-körül a levegő mindenütt e lágy és mégis tűrhetetlenül hangos, délidei muzsikától izzott. „Messzi útra kell indulnom, asszony és gyermek vár otthon . . .” – harsogta körülötte egy többszólamú kórus. Rogyion kiballagott a kerítésen túlra, és a szérűbe jutott. Mindenfelől hosszú, magas szalmakazlak vették körül a nyaralót. A simára döngölt földön recézett gránitkő feküdt, és vadonatúj, lakkzott, piros aratógép állt, aranybetűs idegen felirattal. Használattól simára csiszolt, megkopott fagereblyéi úgy csillogtak a levegőben, akár a szélmalom szárnyai. A szérű kihalt volt. Rogyion leült a megdőlt aratógép vasnyergébe, és hányt. Inge ujjával megtörülközött, majd elindult és leheveredett az árnyékban, a fejét egy szúrós kazalhoz támasztotta. Valahol a nyaralóban feszesen csattogtak a krokettgolyók, s mindannyiszor úgy visszhangzott halántékában, mint a revolverlövés. A kerítés mögött kíváncsi parasztasszonyok fehér kendői tűntek fel. Rogyion, betegségével viaskodva, feltápászkodott, kiment a sztyeppre, és rátalált az út-

ra. Semmit sem látva maga körül, megindult, és vagy másfél versztát tett meg. Hirtelen csengettyű csilingelése hallatszott, és lisztfehér porfelleg száguldott el mellette. Rogyion félrehúzódott, s csak egy bricska repedezett bőr sárhányóját látta, egy csuklyát, kukoricasárga bajuszt meg vörös orrot. Búsan lekanyarodott a dűlőútról, bevette magát a kukoricásba, és toronyiránt megindult befelé. Amikor eljutott egy sírhantig, leheveredett az üröm közé, és itt feküdt reszketve, eszméletlenül, egészen az éj leszálltáig.

6

A sztyepp már üde harmatban, az ég már csillagos fényárjában fürdött, amikor Rogyion felocsúdott. Nagyon szomjas volt. Letépett egy üröm-ágacskát, és szívni kezdte a harmattal teli, szürke bojtot. A harmat azonban keserű volt, égett a szájában. Akkor eszébe jutott a Duna – a zavaros víz roppant tömege, amelyben visszatükröződtek az édesvízi csillagok. Eszébe ötlött a nádas émelyítően csípős, zöld szaga, a békák szaporán csattogó és kagylóként kaparó nyelve, a folyamfenék mocsári melege, és hirtelen ráeszmélt, attól lett beteg, hogy Dunavizet ivott.

Feje továbbra is nehéz és gyenge volt, hasa enyhén görcsös fájdalomtól sajgott. A magányosság és a szomjúság gyötrelme emésztette, azt sem tudta, hogyan jusson ki az útra és hová menjen rajta, miként vergődjék ki az üröm közül és a lázból; Rogyion nagy nehezen leküzdve elnehezült, beteg testének súlyát, feltápászkodott és vaktában tovavánszorgott. A csendes és teljesen tiszta levegőben világosan hallatszott a vonószene. Hegedű, fuvola, nagybőgő hangjai szálltak vidáman a sztyeppen. „Biztosan lakodalom" – gondolta Rogyion, és engedelmesen a muzsika felé vette útját. Botladozott, jóformán semmit sem látott maga körül a szemére hályogot tapasztó, ájult sötétségtől. A zene egyre tisztábban csengett. Rogyion ke-

resztültört a kukoricáson, és hirtelen egy ól hátsó falánál találta magát. Savanyú disznóbűzt érzett, trágyalé cuppogása hallatszott a lábak alól, és az oldalukkal egymáshoz dörzsölődő állatok nehéz tülekedése. Valahol lovak topogtak a gerendákon, pulykák locsogtak félálomban. Rogyion megkerülte a jószágudvart, és messziről észrevette az ismerős kert ismeretlen oldalát. Most fény, mozgás, zeneszó töltötte be; a fiatal kert fái között papírlampionok csüngtek, készen arra, hogy belülről könnyű, forró lángra gyúljanak. Az ösvényeken emberek magas árnyékai suhantak. A teraszok és lugasok fonadéka között vadszőlő áttetsző zöldje világított. Rogyion odaférkőzött a víztartályhoz és kissé felemelte a súlyos, hideg vedret. A víz erősen megbolydult, a veder kipottyant erőtlen kezéből, süvítve alázuhant a kútba, magával vonta a csörömpölő láncot, és a csavarodó henger süvítő zúgásával töltötte be a betonaknát. A vasfogantyú visszájáról vállon csapta Rogyiont és félrelökte.

– Ugyan, ki szórakozik a víztartálynál! – kiáltott a sötétből egy férfihang. – Mindjárt megtépázom a fülét!

Rogyion a konyha mögé, a veteményeskertbe iramodott, megállt és kifújta magát. Sarka egy hideg és síkos valamire taposott. Lehajolt és egy homályosan fehérlő, döglött pontyot vett észre.

– Átkozott halak – mondta undorral, és jobbról megkerülte a nyaralót.

Elébe tárult a meredek part. A nagy hold csak az imént hágott fel a tenger fölé. Egynegyedét még eltakarta a meredély. A hosszú fűszálak világosan kivehetően feketéllettek fénylő, piros tányérján. Rogyion odament a partszegély széléhez, leült a fűbe, és lelógatta a lábát. Éjszakai hullámverés gyér zúgását hallotta, amely megringatta, ide-oda dobálta a kagylókat. A sztyepp szinte sajgott, akár a megütött kulcscsont, s az éj elsötétült szeme előtt bíborvörös folt úszott.

Rogyion kétségbeesetten lecsüggesztette fejét, és hirtelen, egészen közelről, egy nemesen szárnyaló hangot hallott:

Rontása tört ránk a dúló viharnak
ordashad áradata kelt ellenünk...

Ugyanaz a dal volt,[1] amelynek jegyében a „Patyomkin" kísértetként toronyosult fel a tűzárban úszó partok előtt, és mint a kísértet, háromszor áttört a hadihajók ellenséges láncán, a rászegezett ágyúk között. Matyusenko és Kosuba dala volt ez, a hajótanács éneke, mely vaspántként húzódott végig, a kikötőkön át; az az ének, amely a tenger fölé szorította le a viharfelhőket, és a tizenkét hüvelykes lövegek tornya fölött cibálta a zászlót, melyen e dicső szavak álltak: „Szabadság. Egyenlőség. Testvériség". Erre az énekre kitisztult Rogyion elborult öntudata. Az erős, kellemes bariton tovább zengett:

Álltunk a vészben, álltunk merészen.
Lelkünkben tűzpirosan égett a cél...

Rogyion mindkét kezével megkapaszkodott a fűben. Egészen közel, összeölelkező pár haladt el a partszegély mentén: egy magas nyakú fehér zubbonyos, szálas egyetemista, akinek hátravetett hosszú haja szabadon hagyta nemes, boltozatos homlokát, és egy világos ruhájú lány. Vállukat egy köpeny takarta. Most odaértek Rogyion mellé.

Álltunk a vészben, álltunk merészen.

Ismételte halkan a magas női hang.

Rogyion teljes életnagyságában elébük toppant.

– Jaj! – sikoltott fel bágyadtan a lány, és fehér kezével halántékához kapott.

A diák megtorpant, hátrahőkölt. Az időközben elég magasra emelkedett és megsápadt hold fényesen megvilágította a matróz arcát; a tífusztól elkínzott arc rémítő volt. A lány ki-

[1] A „Varsavianka" forradalmi dal, Gáspár Endre szövege.

tépte magát a köpeny alól, és futásnak eredt a villa felé; fehér ruhája sebesen suhant.

– A fene látott ilyet – dünnyögte a diák, és a köpenyt vonszolva, gyorsan megindult visszafelé, öles lépteivel igyekezett utolérni a leányt. – Gyanús alakok csavarognak éjjelente – ismételte távolról, már fenyegetőn. Rogyion hallotta a sietős lépteket; a két távolódó világos folt egybefolyt és eltűnt, eltakarta a feketeség. A lány könnyed nevetése hallatszott, a férfi szárnyaló hangja pedig halkan dúdolta:

Tegnap éjjel álmomban láttam,
S gyönyörrel telt el bús szívem.

Rogyion tövestül kitépett egy fűcsomót és a lába elé dobta. Nagyot kortyolt a friss tengeri levegőből, és a villa felé vette útját.

A zöld bengáli tűz arzénszínű füstjétől keresztül-kasul beragyogott, valószínűtlenül fényes bokrok és fák fülledten duzzadoztak a kert széltében-hosszában. A lugasban vacsoráztak. Rogyion gyertyák üvegburáit, borosdugókat, ónkupakokat, körtét látott, hernyót egy vászonzubbony ujján, egy könyököt meg krémszínű arcot.

– Uraim, a zemsztvo-főnök egyáltalán nem iszik – közölte az edénycsörömpölés közepett egy harsány basszus. – Zemsztvo-főnök, hajtsd fel azt a vodkát!

Egy kéz elkapta a lepottyanó üveget.

Négy rakéta kúszott elő sisteregve a bengáli füst sűrűjéből, s nagy nehezen megindult fölfelé.

– Gyerekek, gyerekek, a krokettpályára! – kiáltotta egy zengő női hang.

Rogyion mellett elszaladt egy rózsaszín ruhás, nyakigláb kislány. A tengerész fejjel a lampionokat súrolva, tapogatózva átvergődött a kerten és megpillantotta a krokettpályát. Közepén egy magas keblű hölgy állt, s a tenyerébe csapdosott: „Gyerekek, párosan felsorakozni." „Kezdődik a felvonulás, kezdődik

a felvonulás!" – kiáltották a csodálatos szépen kiöltözött gyerekek, miközben a gyertya formájú petárdák narancssárga füstjében ugrándoztak. „Oroszország, előre" – mondta a hölgy, s elővezetett a tömegből egy szarafánt és orosz fejéket viselő piros arcú, nagyra nőtt kislányt. A kislány kezében rozskéve volt. „Verka, ne bomolj!" – sivított föl egy sárga sapkás fiúcska, aki japánnak volt öltözve. „Hallgass, makimajom, nyomorult japánja!" Himbálózni kezdtek a papírtollak, a lovag ezüst sisakja felragyogott a hold izzó kékségétől, s ugyanilyen kéken csillant az almafa alatti dézsában a sötét víz, melyben lerágott almacsutkák úsztak. A láthatatlan zenekar indulóba fogott bele. Valaki lámpával elszaladt Rogyion mellett, s könyökével meglökte. „Uraim, fáradjanak a pályára! – kiáltotta valószínűtlenül hangosan az ismerős basszus – mire várnak, uraim! Zemsztvo-főnök, gyerünk, nézzük meg a felvonulást!" A vendégek és a szolgák a gyerekek köré sereglettek, Rogyion kitört a fényes ködből, és hibbantan, támolyogva, a kertek alján, a fák alatt kifelé tartott, akár a vak hal a víz alatti növények között, minduntalan a holdfény homokzátonyaiba ütközve. A hátsó udvarban, a lóistállók között a béresek mulattak, akik azért jöttek, hogy a jó termés alkalmából köszöntsék a gazdát. A szabadba kivitt fenyőasztalon kishordó sör, két másfél literes üvegben zöld vodka, egy tál sült hal meg búzalisztkalács volt. A már részeg szakácsnő új, fodros kartonblúzban, mérgesen porciózta a mulatozó bércseknek a halat, töltögette a korsókat. A kigombolt ingű, kapatos harmonikás szétterpesztett lábbal dülöngélt a széken, s a ziháló harmonika basszusbillentyűjét nyomogatta. Két legény, közönyös arccal és merev térddel, egymást derékon fogva, forgatta a sarkát, a polkát cifrázva. Néhány béreslány új kendőben – durva arcuk paradicsomlétől fénylett – bágyadtan dobbantgatott esetlen kecskebőr cipőjében. Maga a földesúr mosolyogva állt az asztalnál; fehér tetejű nemesi sapkát és hosszú nyersselyem kabátot viselt, amely apró ráncaival zizegett a vézna testen. Nagy kezében vizespohár vodkát tartott kinyújtva. Egy teljesen elázott

paraszt botladozva téblábolt körülötte, és a szakácsnőre kacsintgatva, erősen akadozó nyelven mondta:

– Éljen Andrej Andrejics uraság, éljen a mi gazdánk, földesurunk!

Rogyion végigjárta az udvart. A fasorban gyerekek szaladtak el mellette, papírjelmezeik zizegtek, jó illatú szelet csaptak. Egy cigánylány pörgődobot vert; egy kis kozák félrecsapott sapkában, ostorral csépelt egy majomként fintorgó japánt. A lovag páncéljának tündökölt kék ezüstje, a fejékes lány kacagva vonszolt egy kévét. Az álszakállas törpe bombával hadonászott.

A kerítésen túl, a térdig érő gazban, egy ijesztően sápadt arcú, részeg béres ténfergett. Öklével verte a tapasztott falat, és ordított:

– Három rubel ötven kopejka! Fulladj meg, pukkadj szét a pénzemtől! Három rubel ötven kopejka!

Rogyion kiment a dinnyeföldre, és egy sárgadinnyébe botlott. Lehajolt és letépte. Meleg volt és súlyos. Inni! A hold magasan állott a kazlak fölött, amelyek háromfelől száraz falként övezték a gazdaságot. A zöldes égen rézsút rakéta kúszott végig. A holdfényben Rogyion temérdek későn érő dinnyét vett észre maga körül a földön. A bengáli tüzek bíborvörös füstje, a nyaraló fölött kavargó és pufogó tűzijáték tündöklő, sercegő köde, a szinte gólyalábon lépdelő emberi árnyak – mindez nyugtalanítóan tárult Rogyion szeme elé. A nehéz dinnye úgy feküdt kezében, mint egy gránát. „Toronylöveg, tűz!" – harsant Rogyion fülében, s ebben a pillanatban rakéta lobbant és durrant az égen. Két tenyerébe szorította a dinnyét; tenyere átforrósodott. Inni! Rogyion zsebébe nyúlt a késéért, de gyufára akadt rá. „Toronylöveg, tűz, toronylöveg, tűz!" – lüktetett fülében, akár a dobpergés. „Elárulták, elárulták a szabadságot, az átkozott dögök! Nem hallgattak Dorofej Kosubára!" Rogyion a földhöz vágva, darabokra törte a dinnyét, és kihúzta zsebéből a gyufásdobozt. Egyenletes szél fújt a sztyeppről, a szérűn keresztül a nyaraló felé. Ro-

gyion a dinnyéken átugrálva, az első kazalhoz szaladt és bebújt a szalma közé. Könnyű, száraz meleg csapta meg arcát, s ebben a percben eszébe jutott a hajókazánok tűrhetetlen hősége, a fehéren izzó rostélyok, a bűzös forróvízben fürdő gép meg a széthasogatott mentőcsónakok csíkos darabjai, amint a tűztérben görcsösen összehúzódnak, s lánggal perzselik szempillái végét . . .

Azután toronyiránt haladt a sztyeppen, mezsgyében botorkált, tarlókon törte fel a lábát, bolyongott és szomjúságtól fulladozott – Rogyion egész éjjel arról álmodott, hogy hosszú hajóútra indult, sötét tengeren halad át, láthatatlanul átsurran az ellenséges hajóraj láncán, mentőcsónakot aprít szét, lődöz, és mögötte a rózsás pír egy tüzérségi tűztől felgyújtott város pírjának rémlett.

Egész éjjel gyalogolt, hajnaltájt pedig bevette magát egy szőlőbe, és estig eszméletlenül hevert egy üres kalyiba száraz, kábító hőségében, a poros fürtök és a rézgálictól türkizkék levelek között. Este felkelt s megint elindult, de már semmit sem látott maga előtt és semmire sem gondolt; éjfélre pedig, térdig a homokba süppedve, megérkezett Akkermanba. Végigjárta a kihalt utcákat, majd egy kozák lovas járőrbe ütközött és sietve lekanyarodott a folyótorkolati öbölhöz.

A sötét parton, a holdfénytől zöld víz, az uszályok és sajkák fölött ősi török erőd magaslott. A holdfény ferdén húzódott végig a szűk lőréseken. A csipkés szélű tornyok fölött nesztelenül keringtek az éjszakai madarak. Rogyion átmászott a bogánccsal benőtt, kietlen földsáncon, amelyen homályosan csillogó ütött-kopott rézágyú feküdt, és befordult az erdőbe. Az udvar közepén félig elkorhadt, réges-régi fekete akasztófa állt. Alatta sűrűn nőtt az üröm. Rogyion leheveredett a dús hideg harmatba, és elájult.

S nem is tudta azt, hogy valahol Bukarest és Odessza között, a sztyeppen, halkan zümmögött és jajongott a távíróvezeték, és fehér papírszalag kúszott elő kígyózva a kopogó Morse- készülék rézkereke alól; a parfümszagú ezredes telefonon

beszélt; a szakácsnő a zemsztvo-főnöki hivatalban az asztal előtt állt és vallomást tett; és egy fekete kabátos, vászonsapkás, bajuszos ember, aki a tegnapi hajóval érkezett Odesszából Akermanba, a hajózási irodában a padon hortyogott, fejét nyári felöltőjére hajtva.

Amikor Rogyion reggel felébredt, kiment a piacra és egy köcsög tejet vett. Nyomban kihányta. Ezután kiballagott a kikötőbe és leheveredett egy forró gyékényre, a deszkákkal burkolt, cséplőgép-szállítmányok és az őszibarackkal, szőlővel teli, vitorlavászonba gondosan bevarrott, kerek kosarak árnyékában. Ellankadt a sárga víz émelyítő csillogásától, amely önként izzott a napon, a Dnyeszter-torkolat roppant szélességében, megsüketült a csillék robajától, a szállítóvályúkba öntött gabona selymes zizegésétől, a rakodóhajó gőzcsörlőinek sivításától és zakatolásától, a fuvarosok szitkozódásától, szinte meghibbant a levegőben mozdulatlanul lebegő, fojtó lisztportól – és nem látta a bajuszos embert, aki egykedvűen zsebre dugott kézzel, kétszer is elsétált mellette.

Délután három óra tájt Rogyion utolsó tíz kopejkáján harmadosztályú jegyet váltott Odesszáig, és felszállt a gőzhajóra.

7

A gőzös négykor indult Akkermanból, és tízkor érkezett Odesszába.

Lapátkerekeivel serényen korbácsolta a kávészínű vizet, vidáman végigsuhant előbb a folyótorkolat unalmas partjai mentén, megelőzve néhány vitorlást és uszályt, azután megkerülte a Karolino-Bugasz nevű, izzó, homokos földnyelvet, amely mellett súlyosan megrekedve ült a vízben egy ólomszürke monitor. A bugaszi határőrsön szolgáló, zöld váll-lapos katonák fehérneműt mostak a parton; alakjuk tisztán kirajzolódott a napfényben. Elöl, a torkolat sárga vizétől élesen elválva, a bolyhos tenger feketéskék csíkja húzódott. Alighogy a hajó, a ringó bó-

jákat és dereglyéket elkerülve, kiért a tengerre, nyomban elkapta a himbálózás, megcsapta az erős tengeri szél vízpermete. A rekedten hörgő kéményekből ferde, barna csíkokban dúsan ömlő, zord koromgomolyok ráhullottak a kormányfedélzet napellenző-ponyvájára; a gép súlyosabban zihált; a hajótest csikorgott a kosarak nehéz rakományától.

A kerékház alatt felkavart hófehér tajték hullámosan siklott a partok mentén. A frakkos pincér, fehér pamutkesztyűs kezével a karfába fogózva, a büféből füstölgő limonádés üveget vitt fel a fedélzetre. Négy keménykalapos, kék szemüveges, vak zsidó vonójával a húrokra csapott. A tat mögött egy szalmakalap úszott visszafelé, a tajték széles sávján himbálózva. Besszarábiai földbirtokosok kártyáztak a második osztályú kajütben, amely az ablakokat elborító hullámok miatt hol elsötétült, hol újra kivilágosodott. Egy felgyűrt galléros nyári felöltőt és szorosan a fülére húzott vászonsapkát viselő, bajuszos férfi áthajolt a hajókorláton és egykedvűen köpdösött a gőzös könnyed árnyéka mentén tovairamló, sötétzöld vízbe.

Rogyion azonban mindebből semmit sem látott. Nyomasztó lázálomban hevert odalent, a piszkos padlón, a csikorgó pogygyász és tengeribetegségtől kínlódó zsidók közepett, a keskeny átjáróban a konyha és a gépház között, ahonnan a szellőzőnyílásokon keresztül áthevült vas, forró víz és olaj szagától átjárt, tikkasztó levegő áradt.

Amikor feleszmélt, már este volt, és a hajó a városhoz közeledett. A hordó- és ládahalmaz kéklő résében Rogyion megpillantotta a világítótorony elforduló szemét, a kikötői lámpák éles fényű csillagjait a raktárházak és irodák hullámlemez-tetői fölött, a gőzhajók árbocfényeit, a sajkák zöld és málnapiros jelzőlámpáit.

Feje fölött, a felső fedélzeten, dobogva szaladtak a matrózok. A kikötő a gőzös felé nyomult. Az utasok összeverődtek a hajóhídnál. Rogyion fel akart kelni, de nem tudott. A nyári felöltős férfi odalépett hozzá, és megfogta a könyökénél. Ro-

gyion üggyel-bajjal feltápászkodott, és dülöngélve a pallóhoz indult.

A lóvasút nyafogó nyikorgása, a lovaskocsik zörgése az apró köves úttesten, a tovatűnő szikrákat csiholó patkók csattogása, az éjszakai tömeg moraja – ez az egész szédítő muzsika Rogyion fülébe tolult és megsüketítette. Tántorogva ment le a pallón a mólóra, s akkor nyomban odalépett hozzá két ember.

– Zsukov? – kérdezte az egyik.

– Saját személyében – felelte vidáman a nyári felöltős.

Rogyiont karon ragadták, és konflisba ülteték.

A tengerész lázas önkívületben érezte, hogy valami nagyon rossz történik vele, s miközben eszméletét vesztve, kísérői vállára hanyatlott, utoljára látta a tűzijátékként kavargó város pompás ragyogását, hallotta a sétányon keringőt játszó zenekart... Utoljára gomolygott elébe a bengáli tűz bíborvörös köde, szaladtak át a fura jelmezes gyerekek, rakéta durrant, a szalmából fehér füst áradt, a nyaralóban ide-oda rohangáltak a háromfelől lángoktól nyaldosott emberek a lampionok között, vészharang kondult. „Toronylöveg, tűz!" – harsant fülébe, mint a dobpergés... Kosuba eltorzult arccal rohant fel az elfeledett hágcsón... és Rogyion többé nem látott semmit.

– Gyerünk – mondta a bajuszos ember, a konflis lépcsőjén állva, miközben gyengéden támogatta Rogyion bágyadt, ájulástól elnehezült és mégis szinte üresen könnyű testét.

– Tudod, hová?

A kocsis szótlanul bólintott viaszosvászon kalapjával, rácserdített lovára, és megindult a tűzperzselt, összevissza görbült rakodóhíd mellett, a bódék között, ahol izzólámpák kibírhatatlan éles fényében perzsa árusok legyezték zizegő papírlégycsapókkal a pompás krími gyümölcsöket, a nyilvánosházak mellett, a város felé...

1925

Vasárnapi séta a bulváron – egy ember pontos meghatározásának kitűnő módszere.

Paska Kukuskin este hat órakor kezdte meg vasárnapi sétáját a Csisztije Prudin. Mindenekelőtt bement a Mosszelprom nyitott bódéjába, és megivott egy palack sört. Ez nyomban meghatározta az életről vallott helyes felfogását és kiegyensúlyozottságát.

Ezután egy asszonyságnál két pohárka pörkölt napraforgómagot vásárolt, és sietség nélkül elindult a fősétányon. Az úton melléje szegődött egy cigányasszony.

– Szép fiatalember, hadd jósoljak a kezedből, megmondom neked a tiszta igazságot, kiért gyötrődöl, megmondom, mi is van a szívedben, megmondom, mindent megmondok neked, semmit sem titkolok el, és mindeme gyönyörűségért tíz kopejkát fogsz ajándékozni az öreg cigányasszonynak. Ha megjósolom, jó lesz neked, ha nem jósolok, meg fogod bánni.

Paska gondolt egyet, és így szólt:

– A kézből való jóslás: előítélet és butaság, néne, de azért fogd ezt a tízkopejkást, és jósolhatsz, úgyis hazudsz.

A cigányasszony eltette a tízkopejkást tarka szoknyájába, és megmutatta fekete fogait.

– Kellemes találkozásod lesz, fiatalember, eme találkozás folytán szomorúság lesz a szívedben, idős férfi áll keresztben utadon, ne félj semmit, legény, félj a késtől, a késtől nagy kellemetlenséged lesz, ne félj a barátoktól, félj az ellenségtől, és

egy zöld papagáj szerencsét hoz neked az életben. Szórakozzál csak egészséggel.

A cigányasszony kidüllesztette sovány hasát, és fontoskodva tovasiklott, a földet súrolva barna sarkával.

„Érdekesen hazudik a szuka" – gondolta Paska, és továbbindult.

Útjában sorra kitapasztalt minden élvezetet, amit az élet kínált neki: először megmérte magát egy ingatag mérlegen, kiderült, hogy négy pud tizenöt font; némi idő múlva az erőfeszítéstől leguggolva próbálta ki erejét, és az „erős férfi" jelzésig nyomta az erőmérő remegő mutatóját; még egy keveset sétálván, villannyal tette próbára idegeit; belekapaszkodott a rézpálcikákba, ízületein bizsergés szökellt keresztül, mintha megteltek volna szódavízzel, tenyere hozzátapadt a rézhez, idegei azonban erősnek bizonyultak.

Majd végül leült a székre, a fán lógó dekoráció alá, amely a moszkvai Kreml és a Kőhíd képét ábrázolta, egyik lábát átvetette a másikon, kegyetlen arcot vágott, és ily módon fényképeztette le magát. Tíz perccel utóbb átvéve a nedves fényképet, Paska hosszasan és nyugodt elégedettséggel nézegette önmagát: a pepita sapka, a jól ismert orr, a lefelé bővülő nadrág, a kihajtott gallérú apacsing, a kiskabát, becsülettel meg kell adni, nagyon megtetszett neki, sőt, valahogy nem is hitte egészen, hogy ez ő maga és hogy ilyen szép.

– Megjárja – mondta, gondosan tekercsbe csavarva a ragadós felvételt és odament a csónakos pallókhoz.

Ahhoz, hogy végleg kimerítse a vasárnapi szórakozások egész tartalékát, még találnia kellett alkalmas lánykákat és velük csónakázni. Hogy, hogy nem azonban, úgy történt, hogy tovább ment, míg el nem érkezett egy számára ismeretlen mutatványosbódékhoz. A szélesre tárt ajtóban tülekedett a nép. Fémes csörrenés és hahota hallatszott.

– Mi ez? – kérdezte Paska egy alacsony termetű vöröskatonától, aki a bejáratnál forgolódott.

– Karikákat hajigálnak, jó mulatság. Aki rádobja, szamovárt nyerhet.

Paska kíváncsian pillantott be a fejek fölött a mutatványosbódéba, melyet belülről fényesen megvilágítottak a lámpák. Egész hátsó fala vörös posztóval volt bevonva. A három sorban elhelyezett polcokon ledöfött kések meredeztek. A kések között voltak elhelyezve a csalogató díjak. Az alsó polcon cukorkás és süteményes dobozok, a középsőn ébresztőórák, serpenyők, sapkák, a felsőn pedig, közvetlenül a mennyezet alatt, a félhomályban immár teljesen csábító dolgok: két balalajka, egy tulai szamovár, ráncos krómbőr csizmák, egy Tolsztojblúz, egy olasz harmonika, egy kakukkos falióra és egy gramofon. Amelyik késre az ember a karikát rádobja, azt a tárgyat kapja meg. De rádobni majdnem lehetetlen, a kések nagyon rezegnek. A karikák visszapattannak. Érdekes.

Paska a könyökével dolgozva, befurakodott a mutatványosbódéba. A pultnál egy ezüstkeretű szemüveges kis öregember árusította a karikákat: negyed rubelért adott negyven darabot. Egy átnedvesedett üstökű, jóképű legény vadul mosolyogva még elhajította az utolsó öt karikát. Kiskabátja lengett. A vaskarikák kirepültek durva ujjai közül, és hozzákoppanva a késekhez, csengve zuhantak bele az alájuk akasztott zsákba. A szájtátók hahotáztak. A legény elvörösödött. A karikák által megérintett kések rugalmasan zizegtek és homályosan rezegve, látszólag tölcsérré szélesedtek.

– Pfuj, legyenek háromszor átkozottak ezek a kések meg ezek a karikák! – kiáltott fel végül a legény. – Másfél rubelt elpazaroltam hiába. Legalább Babajev-féle süteményt szereztem volna – és zavartan kifelé igyekezett a tömegből.

– Itt múlt vasárnap egy ember a csizmáját is elvesztette – mondta egy foltozott nadrágú kisfiú –, tíz rubelért hajigált.

– Nos hát, engedje meg – szólt Paska, egészen az állvány mellé furakodva –, érdekes, hogy van ez.

A kis öregember odaadta neki a karikákat.

– Tehát – kérdezte Paska precízen –, ha az alsó késre dobom rá, akkor kaphatok Babajev-féle cukorkát?

– Kaphat – mondta a kis öregember egykedvűen.

– Ha pedig feljebb, akkor ébresztőórát is?

A kis öregember bólintott.

– Érdekes. Hehe! Ha pedig szamovárt akarok, akkor ugye közvetlenül a mennyezet alá kell céloznom?

– Szerezd csak meg először azt a süteményt, aztán majd fecseghetsz – mondták neki a tömegből türelmetlenül. – Rajta!

Paska letette a pultra a fényképet, könyökével széttolta az odatámaszkodó közönséget, rákönyökölt a pultra, célzott, ekkor azonban keze hirtelen megremegett, a karika kiesett ujjai közül, élével a padlóra hullott és elgurult. Paska megdermedt. A polcok mellett, oldalt, egy széken, kezét térdén szabályosan összekulcsolva ült ékes ruhában egy olyan szép lány, hogy Paskának elhomályosult a szeme. A lány gyorsan felkelt a székről, felemelte a gyűrűt, rá sem nézve odaadta neki, és hirtelen könnyedén elmosolyodott szájacskájának éppen csak a szélével – és ez lett Paska veszte.

– Nos hát. Mi van veled, legény? Gyerünk, szerezd meg a szamovárt! Gyerünk! – kiáltották háta mögül a kíváncsiak.

Paska feleszmélt, és nekilátott, hogy elhajítsa a karikákat, egyiket a másik után, semmit sem látva maga körül a lány lesütött szempilláin és cseresznyeként kipattanó szájacskáján kívül. Amikor elhajította mind a negyven karikát, a lány összegyűjtötte őket, és szótlanul letette a pultra, ezúttal azonban nem mosolyodott el, hanem csak felemelte Paskára szürke szemét, és megigazította a füle mellett kikandikáló szőke haját. Paska kirakott egy másik negyedrubelest. A karikák esetlenül röpültek egyik a másik után. A bámészkodók hahotáztak, nekitámaszkodtak a hátának. A kések zümmögtek, mint a méhek. A kis öregember egykedvűen vakargatta az orrát begörbített ujjával.

Elveszítvén egy rubelt, anélkül hogy egyetlenegy karikát ráhajított volna valamelyik késre, Paska leverten igyekezett ki-

felé a tömegből, a bulvárra, és továbbment a hársfák alatt az alkonytól rózsaszínű víz mentén. A tó fölött alig észrevehető köd terjengett. Friss szellő fújdogált. – A Colosseum mozi tűzoszlopokként tükröződött a sima vízben. Rövid hajú lánykák, hajukban zöld és kék fésűkkel, párosával, egymást átölelve, jó néhányan elfutottak Paska mellett, kacagva fordultak feléje és egymást sunyin meg-meglökve mondták: Nagyon jóképű fiú! Paska azonban csak ment, ügyet sem vetve rájuk, és elgondolkozva énekelte:

A cigányasszony megmondta, a cigányasszony megmondta.

A ci-gány-asz-szony-meg-mond-ta-ke-zecs-ké-jét megfogta...

Az éj folyamán végleg és visszavonhatatlanul szerelmes lett.

Egy egész hónapig minden vasárnap eljárt Paska a mutatványosbódéba karikákat hajigálni. Ilyen módon verte el keresetének felét. Szabadságra nem utazott el, elmulasztotta a turnust, egészen elvesztette a fejét. A lány továbbra is szemét lesütve adogatta neki a karikákat. Néha mosolygott, mintegy saját magának. Néha pedig váratlanul meglátva Paskát a tömegben, hirtelen elöntötte a pír, olyan sötéten, hogy úgy látszott, mintha még a válla is nappirosította őszibarackként világítana át a vékony szöveten. Bármennyire igyekezett is Paska, egész idő alatt semmiképp sem tudott kifogni egy alkalmas pillanatot, amikor bizalmasan beszélhetett volna a lánnyal: majd a néptömeg zavarta, majd az öregember méregette ellenségesen a szemüvegén keresztül, orrát vakarva begörbített ujjával, mintha fenyegetné Paskát; ne gyere ide, úgymond, nem neked való ez a lány, ereggy innét. Egy ízben mégis sikerült Paskának valahogyan megszólítania a lányt. Sok nép volt, a kis öregember pedig történetesen a mutatványosbódé mögé futott egy gallyal, hogy elkergesse a csavargó gyerekeket.

– Jó reggelt – mondta Paska, és dermedtséget érzett a szívében. – Hogy hívják magát?

– Ljudmilának – suttogta gyorsan és forrón a lány. – Én

jól ismerem magát, maga itt felejtette a pulton a fényképét, én eltettem, valósággal beleszerettem, annyira tetszik.

A lány a gallérja mögé dugta ujjait, és megmutatta kulcscsontjánál az összegyűrt kartonlap csücskét. Szemét körbejártatta, és bíborszínűvé pirult.

– És magát hogy hívják?

– Paskának. Nem akarna eljönni a Colosseum moziba? Érdekes filmet játszanak, „Asszony a milliárdokkal", első rész.

– Nem lehet, apuskám vigyáz.

– Hát suttyomban.

– Isten őrizz. Ha elmegyek, nem enged haza. Mamuska pedig még rosszabb, mamuskának a Szuharev-piacon van bódéja. Rémes, milyen szigorúak a szüleim, valósággal szörnyű. A Szretyenkán lakunk, a Proszvirin-közben, innen nem messze. Kettes számú ház, az udvarban, a kaputól balra.

– Hogy lesz hát, Ljudmilácska?

– Hát csak így lesz. Dobálja gyorsan a karikákat, jön apuskám.

Alig kezdte el Paska a karikákat hajigálni, amikor megjelent apuska a gallyal. Fenevadként nézett a lányára. Így Paska dolgavégezetlen távozott. A következő vasárnapon újra megjelent – hát látja, a mutatványosbódé be van szegezve. A hirdetőtáblán ez olvasható: „Amerikai gyakorlati karikadobálás, 40 db 25 kop." Ugyanott kék mezőben rózsaszínű farkú zöld papagáj van festve, csőrében karikát tart, a szél pedig sárga hárslevelet sodor a fáról a papagáj mellett, behordja velük minden oldaltól a mutatványosbódét, a virágágyak összetaposva és köröskörül sehol egy lélek – ősz van.

Ekkor jutottak eszébe Paskának a jósnő szavai: „Idős férfi áll keresztbe utadon . . . a késtől nagy kellemetlenséged lesz . . . egy zöld papagáj szerencsét hoz neked az életben . . ." – és olyan szomorúság és az ostoba cigányasszony iránt olyan méreg fogta el, hogy az leírhatatlan. Paska megfenyegette öklével a papagájt, és miközben keresztül-kasul átjárta a szél, tovább-

ment a lombtalan, kihalt bulváron, amerre a szeme látott. Kijutott a Szretyenkára, bevetődött a Proszvirin-közbe. Felhős, esős őszi nap volt. Egy roskatag templomocskával szemben zöldesfehéren valóban ott áll a kettes számú ház. Paska bement az udvarra, és bekanyarodott balra, hogy azonban merre menjen tovább, nem tudta. Ekkor az udvar közepén egy kintorna kezdett játszani, a kintornán rózsaszín farkú zöld papagáj ült, és szarvasbőrszerűen bársonyos szemhéjú pimasz kerek szemével Paskára nézett. Az első emeleten csakhamar megnyílt egy kisablak. A kisablakból finom kezecske nyúlt ki, és papírba göngyölt ötkopejkást hajított az udvarra. Paska a kettős ablakkereten keresztül, a fonalvagdalékkal kitömött vatta szélvédő fölött, muszlinfüggönyök és fikuszok között megpillantotta Ljudmilát. A lány örvendezve nézett rá, élénkpiros arcát az üveghez nyomta, ujjacskáival jeleket adott, karját széttárta, fejét ingatta, hívogatta – és egyáltalán nem lehetett megérteni, mit akar. Paska is kezével kezdett magyarázkodni: gyere ki, úgymond, fütyülj a szüleidre, nem tudok nélküled élni! Ekkor azonban Ljudmilácskát eltakarta egy töröksálas, kövér, bajuszos asszonyság, becsapta a kisablakot, és ujjával megfenyegette Paskát.

Paska hazakullogott, két hétig kínlódott, éjszakánként a Proszvirin-közben ténfergett, megriasztva a járókelőket, mint a tolvaj, egészen elsorvadt, a harmadik héten pedig vasárnap kifőzött teával kitisztította nadrágját és kiskabátját, rózsaszínű nyakkendőt kötött, kisuvickolta magasszárú cipőjét, és elindult egyenesen az oroszlán barlangjába, hogy felajánlja kezét és szívét. Maga Ljudmilácska nyitott neki ajtót; amikor meglátta, feljajdult, a szívéhez kapott, Paska azonban elhaladt mellette, egyenesen a szobába, ahol a lány szülei mise utáni tejes teájukat itták, s ott így szólt:

– Jó étvágyat. Bocsássanak meg, apuska, és maga is, mamuska, bocsássanak meg, de Ljudmilácska nélkül nem tudok élni. Amikor megláttam, máris elvesztem. Csináljanak, amit akarnak, de itt állok én maguk előtt, szakképzett lakatos, a ha-

todik fizetési csoportba sorolt, plusz különmunka, pálinkával nem élek, huszonhárom óta párttag vagyok, tartásdíjat senkinek sem fizetek, így hát erről az oldalról is tiszta minden.

– Én nem vagyok magának apuska! – kiáltott rá a kis öregember valószínűtlen hangon. – És a feleségem magának nem mamuska! Ezt felejtse el!

– Hát az meg miféle módi, az udvaron az ablak alatt kintornát hallgatni, és berontani idegen emberek lakásába – támogatta mély hangon a hitves. – Tartsa ezt meg magának. No, nézd csak! Már különb kérőket is láttunk, hová gondol, hatodik fizetési csoport! Tavaly még egy Mjasznickaja utcai házkezelő is megkérte Ljudmila kezét, azt is elutasította. Távozzék, polgártárs. Lakatkészítőt a mi lányunknak! – még csak az kéne! Itt nincs szükség semmiféle lakatosra, különösen párttagra.

– Én egyedül a gyakorlati karikahajigálásból majdnem tisztán ezer rubelt megkeresek egy szezonban – jegyezte meg felfortyanva apuska. – És négyszáz rubel értékű jutalomtárgyaim is vannak. Ljudmilácskának tőkével rendelkező férj kell, hogy kibővítsük az üzletet. Egyszóval, viszontlátásra.

– Tehát nem adják? – kérdezte Paska elkeseredett hangon.

– Nem adjuk! – sivította apuska.

– No jó – mondta Paska fenyegetően –, ha tőke kell az üzlet kibővítéséhez, akkor végeztünk. Eszükbe fogok még jutni. Olyant csinálok én magukkal... Ég áldjon, Ljudmilácska, ne bánkódj, várj rám.

Ljudmilácska pedig az előszobában egy ládán ült, és kezét tördelte.

Paska keményen összeszorítva ajkát, kiment az utcára, a Szuharev-piac felé indult, és vett egy éles konyhakést. Hazament, és kampóval bezárta az ajtót. A tél jött és elmúlt. A Csisztije Prudiról szánon elhordták a jeget. Paska pontosan eljárt a munkába, egyetlenegy órát sem mulasztott el, éjszakánként pedig otthon ült a bekampózott ajtó mögött, s a szomszédok halk pengést hallottak a szobájából – talán bizony gitározni tanult,

nem lehetett tudni. Zajlott a folyó. A Nap sütni kezdett, a fák kizöldültek, lombot eresztettek, a Csisztije Prudira szekereken meghozták a csónakokat. A fényképészek kiakasztották a fasorokban kremljeiket és holdas éjszakáikat. Esténként a bulváron megkezdődött a népszórakozás.

Paska minden vasárnap pontosan eljárt a Csisztije Prudira, megnézni, nem nyílt-e meg a mutatványosbódé. Zárva volt. A rózsaszínű farkú zöld papagáj a zimankós időtől megfehéredett kék mezőben ült, és csőrében tartotta a karikát, friss hársfaágak hajoltak fölébe. Paska sovány és komor volt. Egy szép vasárnapon odament, és a mutatványosbódét nyitva találta. Az ajtóban bámészkodók tolongtak. Odabent élénk fénynyel égtek a lámpák. Fémes csengés és hahota hallatszott.

Paska vállával széttolta a tömeget, és udvariasan odament a pulthoz. Arccsontja kimeredt égő szeme alatt. Ljudmilácska éppen felszedegette a karikákat. Alighogy ő belépett, a lány arcáról eltűnt a pirosság, Ljudmilácska teljesen áttetszővé lett, szeme elhomályosult, szájacskája pedig még meggyszínűbbé vált. Az apuska megigazította szemüvegét, és kissé hátrébb vonult.

– Engedjék meg, elvtársak – mondta komoran Paska, vállával félretolva a karikahajigáló legényt, és rá sem nézve az öregemberre, a lány felé bólintott. Amaz szinte élettelenül adta át neki a karikákat. Ő megérintette a lány hideg ujjait, és egy háromrubelest hajított a pultra.

– Taligát kellett volna bérelned, elvtárs, hogy elcipeld a szamovárokat – vihogtak hátul.

Paska meg sem fordulva fogta a karikát, és hanyagul elhajította. A kés meg se rezzent. Kurta csengés hallatszott. A karika a késre repült, anélkül hogy megérintette volna. A kis öregember sietősen megvakarta orrát, és óvatosan Paska elé tette a Babajev-féle cukorkásdobozt. Paska félretolta, és ugyanezzel a mozdulattal, szinte hanyagul nekieresztette a második karikát. Ez ugyanolyan könnyen és kurtán célba ért egy másik késen. A kis öregembernek arra sem volt ideje, hogy odatipeg-

jen a polchoz, és átadja a másik dobozt, amikor a fiatalember laposan röpített utána három újabb karikát, egyiket a másik után, s ezek könnyen, szinte hangtalanul estek rá három újabb késre. A nép elnémult.

Az öregember Paska felé fordította kicsiny arcát, és hunyorogni kezdett. Homlokán sötét izzadságcsepp kúszott lefelé, mint egy poloska. Nadrágja lötyögő lett, és kissé lejjebb csúszott. Paska keresztbe tett lábbal állt, a pultra könyökölve, és egy maréknyi karikát csörgetett.

– Hát mi lesz, apuska, Ljudmilácskával? – kérdezte halkan, és közömbösen félrenézett.

– Nem adom – mondta apuska kakaskodón.

– Nem adja? – kérdezte Paska álmosan. – Jó. Hé, gyerek, szaladj el a Pokrovszkij-kapuhoz egy taligáért, megkapod a szamovárt. Húzódjék csak arrébb, apuska, egy kicsit.

Paska arca vaskeménnyé vált. Homlokán kidagadt az ér. Könnyedén meglendítette megfeszített kezét. Ujjai közül fürgén repültek a villámok. A késék zizegtek, amint hirtelen elérték őket a karikák. A tömeg üvöltött, tombolt, megnőtt. A nép mindenfelől a mutatványosbódé felé futott. Paska szinte nem is nézte a célpontot. Tekintete szórakozottan járt ide-oda. Iszonyú volt. Egyetlen karika sem hullott a zsákba. Öt perc alatt véget ért az egész. Paska letörölte homlokát kabátja ujjával. A tömeg utat engedett neki. A mutatványosbódé mellett taliga állt.

– Rakd fel – mondta Paska.

– Ugyan mi lesz most? – mondta ki nagy nehezen a kis öregember, és a polcok körül kezdett topogni.

– Semmi sem lesz. Az egész zsibárut bedobom a tóba, és vége a dolognak.

– De hát hogy lehet ez, polgártársak? – jajdult fel az öregember vénasszonyosan. – Hiszen egyedül az áru negyven cservonyecet ér, polgártársak, nem is számítva a vállalkozást.

– Én pedig fütyülök rá, ha akár százat is ér. Az enyém a zsibáru. Nem loptam, becsületesen megnyertem. Tanúk vannak

rá. Egész télen gyakoroltam, lemondtam az alvásról. Most amit akarok, azt teszem vele. Ha akarom, megtartom, ha akarom, a tóba dobom.

– Helyes! – kiáltották a tömegben elragadtatással. – Akár megesküszünk rá! Csak hallod-e, a gramofont mégse dobd be.

A tömegből önként jelentkezők gyorsan színültig megrakták a taligát.

– Vidd – mondta Paska.

– De hát hova vigye? – kezdett sopánkodni a kis öregember. – Én most, ha így áll a dolog, polgártársak, akár haza se menjek . . . Csak nem dobod vízbe?

– Vízbe dobom – mondta Paska. – Vidd a pallóra.

– Nem félsz az Istentől?

– Isten: a sötét elmék csökevénye, apuska. Mondhatná azt is, hogy zöld papagáj. Erről van szó, ni! – És izmos kezére mutatott.

A taliga, az odagyűlt emberek élő gyűrűjétől körülvéve megindult, és feljutva a csónakpallóra, megállt. Paska levette tetejéről a krómbőr csizmát, és bedobta a vízbe. A tömeg feljajdult.

– Állj! – kiáltotta idegen hangon a kis öregember, a taliga felé rohanva. – Ne dobd.

Ekkor Paska rátette a holmikra hatalmas kezét, és szemét lesütve, halkan mondta:

– Utoljára mondom, apuska, becsülettel. Legyen mindenki tanú. Adja nekem a lányát, és vigye vissza a zsibárut. Többé száz lépésnél közelebb nem megyek a mutatványosbódéhoz, így azonban akárhogy is, de szélnek eresztem a maga egész vállalkozását, apuska. Nem tudok élni Ljudmilácska nélkül.

– Vidd! – kiáltotta az öregember, és legyintett. – Pfuj! Vidd magaddal!

– Ljudmilácska! – rebegte Paska, és elsápadva visszalépett a taligától.

A lány mellette állt, szégyenlősen ruhája ujjával takarva el

magát az emberek elől. Még a kezecskéje is rózsaszínű volt a szégyenpírtól.

– Vége az előadásnak, polgártársak, szétoszolhatnak – mondta Paska, és olyan óvatosan fogta könyökén a lányt, mintha porcelánból volna.

Ebben az órában az egész bulváron zelnicemeggy illatozott. Zelnicemeggyfürt volt mindenütt, hajban, vízen egyaránt. Közvetlenül a hársak fölött, a sűrű violaszín égbolton járt a Hold, éles volt, mint egy kés. És megújhodott fénye a tóban tükröződve megsokszorozódott, és eleven, folyékony arany karikagyűrűkké aprózódott szét.

Önök pedig azt mondják, hogy napjainkban nem létezik forró szenvedély. Pedig létezik, de még mennyire.

1926

– És ott látható abban a szekrényben – mondta a múzeum igazgatója – múzeumunk büszkesége, a maga nemében egészen egyedülálló lelet az egész Szovjetunióban: az ezerkilencszázötös korszak eredeti emberpéldánya.

– Viaszfigura vagy kitömött példány? – érdeklődött gyakorlatiasan az egyik látogató.

– Nem, tisztelt elvtársam – válaszolt büszkén az igazgató –, se egyik, se másik. Ez se nem viaszfigura, se nem kitömött példány, ez egy teljesen eredeti, a molyok és az idő rongálásától megóvott valódi emberpéldány az ezerkilencszázötös évből.

– De hát hogy lehetséges ez? – hördült fel kórusban a látogatócsoport.

– Nyugalom, mindjárt megmagyarázom. Ez a letargikus álomnak világviszonylatban is egyedülálló esete. H. G. Wells szelleméhez méltó csodával van dolgunk. Ez az ember húsz évvel ezelőtt elvesztette az eszméletét, és azóta se nyerte vissza.

– Lehetetlen!

– Hogyhogy lehetetlen, itt van! A története pedig a következő. Ezerkilencszázötben ezt az embert félreértésből letartóztatták holmi tüntetőkkel, és bekísérték az őrszobára. „Hogy hívnak?" – rivallt rá az ügyeletes. „Én, kérem alássan, nagyságos uram, csak egy tizenkettedik rangosztályú hivatalnok vagyok, én semmit nem csináltam!" – „Hogy tudsz hazudni! Akkor miért látszik a szemeden valamiféle felszabadítási mozgalom? Pofa be! Melyik párthoz tartozol?" És az öklével az

arcába csapott. Erre a szerencsétlen elvesztette az eszméletét, és később letargikus álomba merült. Külföldi lapok is írtak róla akkoriban. Tehetetlennek bizonyultak a legjobb orvosok. Egy híres professzor pedig kijelentette: „Semmi remény, a letargikus álom nem kevesebb, mint húsz évig fog tartani a betegnél." No lám, elvtársak, milyen dolgok vannak a világon!

– No és tényleg olyan sértetlenül megmaradt? Ó, milyen érdekes és tanulságos lenne megnézni!

– Azonnal be is mutatom. Mulatságos egy példány, az biztos! Esernyő, kalucsni, ezüstóra, minden van nála, ami kell, esküszöm. Hihetetlen, micsoda példás emberke! Ilyet még nem láttak, lefogadom. De hát győződjenek meg róla saját szemükkel!

Ezeket szólván pedig, az igazgató kinyitotta a szekrényt – és rémülten visszahőkölt.

A szekrény üres volt.

– Eltűnt! – üvöltött fel fájdalmasan.

– Biztos megléptették – vélték a látogatók. – Felettébb kellemetlen!

– Nem létezik! Rendben van, hogy lelopják a sírról a keresztet, ez előfordul. De hogy már a megboldogultat se hagyják nyugodni!

– De hát akkor mi történt? Hol van? Talán elment a saját lábán?

– Várjon csak, elvtárs! Hisz pont most telt le a húsz év. Lehet, hogy felébredt, és . . .

– Hát persze, nagyon is egyszerű.

– Akkor pedig – kiáltotta az igazgató –, azonnal meg kell keresni! Még a végén elüti a busz. Én felelek érte. A portás is hogy az ördögbe nem vette észre? Bocsássanak meg, elvtársak, rohannom kell!

Felébredvén a letargikus álomból, az emberke először megtapogatta a lábát, nem csúszott-e le a kalucsni, aztán fogta az esernyőjét, kifújta az orrát, óvatosan kilépett a szekrényből, és akadálytalanul kijutott az utcára.

– És most haza! Minél gyorsabban! – mormolta magában. – Úristen, hogy aggódhat az asszony! És mit fog szólni a hivatalfőnök, ha megtudja? Micsoda szégyen, az őrszobán tölteni az éjszakát! Hé, kocsis! Mescsanszkaja utca három.

– Két rubel.

– Mi a fene, bolondgombát ettél, barátom? Huszonöt kopejka netán?

– Elment az eszed! Micsoda utast fogtam ki már megint!

– Orcátlan alak! Gorombáskodni merészelsz? Az őrszobára kívánkozol, mi?

– A rendőrséggel fenyegetőzöl? haha!

– Ó, te csirkefogó! Kineveted a hatósági közeget? Alá akarod ásni a társadalmi rendet? Várjál csak, galambocskám, hadd írom fel a számodat! Rendő-ő-őr!

– No nézd csak! – kiáltott elismerően a kocsis. – Csak azt tudnám, hol a pokolban szerzett töménypszeszt vasárnap. Mégpedig legalább két üveggel beszívott, alig áll a lábán, de egy percre el nem hallgatna: „Rendőr!"

Az emberke gondosan felírta a szemtelen bérkocsis számát, s nekivágott gyalogosan.

– Bocsánat, elvtárs, hogy jutok el a Dmitrovkára? – állította meg egy fiatalember.

– Mit akar? – ripakodott rá az emberke. – Mit gondol, kivel beszél? Nyilván azt hiszi, hogy a felszabadítókhoz tartozom. Mit elvtársaz itt engem?

– Hát akkor polgártárs. Bocsánatot kérek.

– Polgártárs se vagyok!

– Hát akkor minek szólítsam?

– Tizenkettedik rangosztályú hivatalnok vagyok, és a Szent-Anna rend harmadik fokozatának lovagja, ha tudni akarja. És

az, fiatal barátom, hogy véletlenül forradalmárokkal együtt letartóztattak, még semmit sem bizonyít!

A fiatalember kutatóan a szeme közé nézett az emberkének, majd óvatosan félrehúzódott.

– Te jó ég, milyen kellemetlen! – mormogta az emberke. – Már nyíltan, az utcán elvtársnak neveznek. Végül még eljuthat a főnök fülébe. Biztosra vehetem, hogy elbocsát. Ki kéne találni valamit...

A kezét még mélyebbre süllyesztette a zsebébe, és elkezdte az „Isten óvd meg a cárt" énekelni.

– Hé, rikkancs, a „Russzkoje znamja" két utolsó számát ide!

– Mi tetszik, kérem?

– „Russzkoje znamja". Két számot adj! Vagy inkább hármat.

– Ilyen újság itt nincs is.

– Nincs? Hát akkor „Novoje vremját"-t, mozogj már!

– Az sincs.

– Hát mi van egyáltalán?

– „Rabocsaja gazeta", „Pravda", „Krasznaja zvezda".[1]

– No nézd, milyen pimasz! Miféle felforgatás folyik itt? Illegális lapokat árulsz, mi? No majd én bekísérlek az őrszobára, semmirekellő!

– Nincs joga hozzá! Én megfizetem az adót!

– Sz-é-p! No majd adok én neked, te adófizető!

Az emberke gondosan feljegyezte az összeesküvéssel vádolt rikkancs ismertetőjeleit és a számát, s cuppogó kalucsnijában továbblépdelt.

Egy hatalmas épület homlokzatán a következő feliratot pillantotta meg: „A Szovjetunió Kommunista Pártjának Moszkvai Bizottsága".

– Szép, mondhatom! Már mindenki szeme láttára csinálják

[1] A felsorolt újságok: „Orosz Lobogó", „Új Idők", „Munkás-újság", „Vörös Csillag".

a felforgatást. Fel is írjuk. Az utcát is. A házszámot is. Mindent felírunk.

Az emberke beírta noteszébe a szükséges adatokat, és indult tovább.

– Bocsánat, elvtárs, van tüze? – állította meg egy hódprémbundás kövér polgár.

Az emberkének összeszorult a szíve, és megrogyott a térde.

– Hihi, elvtárs ... Nagyon kérem, higgyen nekem! Feltétlenül. Semminemű illegális, földalatti szervezettel, forradalmi körrel vagy politikai szövetséggel semmiféle kapcsolatom nincs. Nem vagyok, ahogy tréfálni méltóztatott, „elvtárs". Hogy az őrszobán töltöttem az éjszakát, hát az, nagyon kérem, higgye el, ex ... excellenciás ... uram ... végzetes félreértés ... a véletlenek szerencsétlen összjátéka ... ka ...a ... a ... a ...

A bundás polgár rémülten ugrott félre.

Miután lóhalálában bejárta egész Moszkvát, és miután már végképp feladta a reményt, hogy lázas igyekezete sikerrel járhat, a múzeum igazgatója késő este váratlanul rábukkant a múzeum mintapéldányára.

A mintapéldány a Színház tér kellős közepén térdelt, és fennhangon zokogott:

– Becsületes ember vagyok ... Fatális félreértés ... Tizenkettedik rangosztályú hivatalnok és semmi közöm sincs ... Ha az őrszobán töltöttem az éjszakát, hát, isten látja lelkemet, tévedés volt ... Isten, óvd meg a cárt! ... De ami a negyvenkilencezer-huszonegyes számú bérkocsist és a tizenkettes számú (szőke, tizennégy éves, kékszemű, különleges ismertetőjele nincsen) rikkancsot illeti, igazolhatom, hogy ők be vannak építve az illegális mozgalomba, különösképpen a rikkancs, illegális lapokat árul ... Valamint megadhatom Önöknek a Kommunista Párt Moszkvai Bizottsága címét ... Az, hogy az őrszobán töltöttem az éjszakát, az ...

Több járókelő megállt, és pénzt vetett elé.

Két hétig vesződött a múzeum igazgatója, hogy megmagyarázza az emberkének az elmúlt húsz év alatt lezajlott eseményeket és változásokat.

A harmadik hét elején az emberke értelme, úgy látszott, megvilágosodott.

A harmadik hét végén az emberke belépett egy vállalathoz.

A negyedik hét elején az ebédszünetben könnyedén ezeket mondotta kollégáinak:

– Ezerkilencszázöt? Hogyne, hogyne. Jól emlékszem. Hiszen, hogy úgy mondjam, személyesen részt vettem az önkényuralom ellen vívott harcban. Még ültem is, tudjátok. Tüntetésért... Volna mit mesélnem. De hát, nektek mondjam? Régi forradalmárok, a társadalmi haladás régi hívei vagyunk mi. És különben is, rontása tört ránk a dúló viharnak...

Mondják, egyszer meg fel is lépett egy ezerkilencszázötös emlékeket idéző ünnepi esten – és nem is kis sikerrel.

De ez nem egészen biztos.

A többi viszont – tény.

1926

Zsorzsik és Surka kölcsönös és lángoló szerelem alapján május hónapjában törvényes házasságra léptek. Az idő csodálatos volt. Türelmesen végighallgatták az anyakönyvvezető nem túl terjedelmes üdvözlőbeszédét, és a fiatalok kiléptek az anyakönyvi hivatalból az utcára.

– Hát most hova menjünk? – kérdezte a szelíd, beesett mellű, langaléta Zsorzsik, fél szemmel Surkára pislogva.

A derék, szép lány hozzásimult, teste oly forróságot árasztott, mint egy kályha – a gyér szálú hajába tűzött zelnicemeggy fürt megcsiklandozta az újdonsült férj fülét – és szenvedélytől kitágult orrcimpával halkan súgta:

– A Szuharevkára. Vásárolni. Hát hova is mehetnénk?...

– Egyszóval berendezkedni, igaz? – mondta bamba mosollyal Zsorzsik és megigazítva feje búbján ülő gombos micisapkáját, elindultak.

A Szuharevkán port kavart a szél. Émelyítő anilinfestékek áttetsző gőze gomolygott a bódék fölött a száraz, selymes levegőben. A hangszersoron egymást túlkiabálva pornográf hangon harsogtak a gramofonok. A torz nap vak fénnyel ugrált a szél himbálta tükörben. Vészterhes selymek és szövetek, vad szépségű holmik vették körül a fiatal párt.

Surka orcáján lázrózsák égtek. Homloka bepárásodott. Összekócolódott hajából kihullott a zelnicemeggy fürt. Szeme kerekre tágult, sárga fények villantak fel benne. Perzselő kezével

könyökön ragadta Zsorzsikot és lázcserepes duzzadt ajkát beharapva, magával vonszolta férjét, végig a zsibpiacon.

– Először paplant vegyünk – suttogta elfulladva – először paplant...

Az árusok üvöltözésétől teljesen kábultan gyorsan vettek két irdatlan nehéz, vastag, négyszögletes, túlságosan széles, de nem elég hosszú, tűzött vattapaplant, ordító téglaszínt, meg egy gyászlilát.

– Sárcipőt is – rebegte Sura, forró lehelete égette Zsorzsikot. – Vörös bélésűt... a monogramunkkal... hogy el ne emeljék...

Megvették a sárcipőt. Két párat. Málnaszín béléssel. Egy férfit és egy nőit. Monogramost.

Surka szeme elfátyolosodott.

– Törülközőt is vegyünk.. Hímzettet... kakasost... – sóhajtott fel, fejét férje vállára hajtva.

A kakasmintás törülközőn kívül vettek még négy paplanlepedőt, egy ruhára való barhetmaradékot, ébresztőórát, egy hullámos tükröt, tigrises szőnyeget, két csodálatos, megszámlálhatatlan rézszeggel kivert széket, meg néhány gombolyag gyapjúfonalat.

Szerettek volna még egy rézgombos vaságyat meg még egyéb néhány apróságot is venni, de elfogyott a pénzük.

Megrakodva értek haza. Zsorzsik cipelte a két széket, állával egyensúlyozta az összegöngyölt paplanokat. Egy izzadt hajtincse megsápadt homlokára tapadt. Beteges pírral bevont halvány arcát kiverte a veríték. Szeme alá kék árnyék rajzolódott. Félig nyílt ajka lemeztelenítette rossz fogait.

A hűvös szobába lépve boldogan vette le sapkáját és tompán felköhögött. Sura ledobta a holmit férje legénykori ágyára, körülnézett, és lányos szeméremmel eltelve, nehéz, eldurvult tenyerével, két lapockája közt gyengéden hátba vágta Zsorzsikot.

– Nono, csak ne köhögj így nekem! – kiáltott rá színlelt haraggal. – Mert aztán hamar kiverem belőled ezt a mellbajt!

Igazából mondom! – És pufók képét férje csontos vállához dörzsölte.

Estére vendégek jöttek hozzájuk. Megülték a lakodalmat. A vendégek elismerően nézegették és tapogatták végig a vásároltakat. Dicsérték a sok új holmit, illemtudóan kiürítettek két üveg vodkát, húsos süteményt ettek hozzá, harmonikaszóra fordultak egypárat, aztán szépen szétszéledtek. Minden a legnagyobb rendben folyt le, úgy, ahogy illik. Még a szomszédok is csodálkoztak ezen a csendes, rendes esküvőn, még csak nem is bicskáztak!

Mikor a vendégek elmentek, Surka és Zsorzsik még egyszer kigyönyörködték magukat az új szerzeményekben. Aztán Surka szép rendesen újságpapírral letakarta az új székeket, a többi holmit, beleértve a paplanokat is, berakta a ládába, legfelülre tette monogrammal felfelé a sárcipőket, s minderre rácsattintotta a lakatot.

Éjszaka Surka felébredt, és titkos vágytól égve felköltötte a férjét.

– Zsorzsik, hallod!... No, Zsorzsiii-káám!... – suttogta, forró lehelete égette férje vállát. – Ébredj fel! A sárga paplant kellett volna megvenni! A sárga sokkal érdekesebb volt. Igazából mondom! A sárgát kellett volna megvennünk! A sárcipőt se jó béléssel vettük. Nem találtuk el... Szürke bélésűt kellett volna venni. Az sokkal érdekesebb, mint a vörös. Meg a rézgombos ágyat... Rosszul osztottuk be...

Reggel Sura, miután összekészítette és kikísérte munkába menő férjét, a türelmetlenségtől reszketve futott ki a konyhába, hogy megbeszélje az asszonyokkal házassága eddigi tapasztalatait.

Az illendőség kedvéért, vagy öt percig férjének gyenge egészségi állapotáról beszélt, aztán egybehívta az asszonyokat a szobába, felnyitotta a ládát, és megmutatta a holmikat. Amikor a paplant kivette, keservesen sóhajtott:

– Kár, hogy nem a sárgát vettük... Nem jöttünk rá, hogy

a sárgát kellene megvenni. Eh!... Melléfogtunk... Vagy azt a faliórát, a bimbamozót.. melléfogtunk.

És szeme kerekre tágult, sárga fények villantak fel benne.

Az asszonyok mind nagyon dicsérték a holmikat, de a professzor felesége, egy jószívű öreg néni azt is megjegyezte:

– Mindez nagyon szép, Surocska, de a férje nagyon csúnyán köhög. Áthallatszik hozzánk a falon át. Törődnie kellene ezzel, mert tudja...

– Ugyan, nem fog elpatkolni – vágta oda Sura szándékosan gorombán. – Ha meg elpatkol, az ő baja. Majd keresek magamnak egy másikat.

De a szívét hirtelen mégis fagyos hideg járta át.

– Etetni fogom. Fasérozottal. Hadd faljon, amennyi csak belefér – mondta csendesen, és szörnyen felfuvalkodottan.

A házaspár alig bírta kivárni a következő fizetést. Nyomban kirohantak a Szuharevkára, és megvették a sárga paplant. Azonkívül beszereztek a háztartás számára teljesen nélkülözhetetlen más, csodás holmit is. Bimbamozó faliórát, két ruhára való könnyű, bolyhos gyapjúszövetet, egy igazából „modern", nyikorgó virágállványt, szürke bélésű férfi és női sárcipőt, hat méter vatelint, egy felülmúlhatatlan szépségű, gipszből készült, csupa arany és fekete foltos takarékpersely kutyát, barhenkendőt és egy szürkészöld, vasveretű ládát, zenélő zárral.

Mikor hazaértek, Surka szép rendesen elrakta az új holmit az új ládába. A zenélő már eljátszott egy kromatikus skálát.

Éjjel Surka felébredt, forró arcát férje nedves, hideg homlokához szorította, és csendesen megszólalt:

– Zsorzsik! Alszol? Ne aludj már! Zsorzsiká-ám! Hallod? Volt ott még egy kék is. Meg kellett volna vennünk. Nagyon érdekes paplan volt, az biztos. Mintha atlaszból volna.

– Melléfogtunk – suttogta félálomban, nyugtalanul Zsorzsik.

Valamikor egyszer, úgy nyár közepén, Surka nagyon is vidáman jött ki a konyhába.

– Szabadságra megy a férjem – mondta a gyorsforralót be-

gyújtva. – Más mindenki csak két hetet kapott, de neki, mert hogy mellbajos, másfél hónapot adtak! El ne tudjak innen mozdulni, ha nem igaz! Fizetéses szabadságot! Most mindjárt elmegyünk, és megvesszük a rézgombos vaságyat. Okvetlenül megvesszük.

– Én inkább tanácsolnám magának, küldje el egy jó szanatóriumba – jegyezte meg sokatmondóan a jólelkű öreg professzorné, miközben a gőzölgő krumplival teli szitát a csap alá tartotta. – Mert aztán tudja, talán már késő lesz . . .

– Ugyan nem lesz annak semmi baja! – vágta oda Surka szándékosan gorombán. Kezét csípőjére rakta, gömbölyű cipó formájú könyökét kétoldalt a levegőbe bökte. – Majd én csinálok neki szanatóriumot, jobbat akármelyiknél. Sütök neki faszerozottat, aztán faljon, amennyi csak belefér!

De szívét megint átjárta a hideg.

Estére egy kézikocsi holmival tértek haza a zsibpiacról. Surka a kocsi mögött lépegetett, s elbűvölten nézegette az új vaságy csodálatos rézgombjában tükröződő, lángoló arcát. Zsorzsik levegő után kapkodva alig tudott a nyomában maradni. Hegyes állával melléhez szorította az égszínkék takarót. Időnként köhögés rázta meg. Beesett halántékán nagy, sötét izzadságcsepp csurgott.

Éjszaka Surka felébredt. Nem hagyták aludni csapongó gondolatai.

– Zsorzsik, Zsorzsikám – suttogta sebesen – még maradt ott egy bordó . . . hallod . . . meg kellett volna venni . . . csuda érdekes volt! Csupa, csupa ruuzsa, a háta meg bordó, igazán nagyon érdekes paplan volt! . . .

Zsorzsikot egy késő őszi hétköznap látták utoljára. Bizonytalanul lépkedett az utcákon. Viaszosan áttetsző, hosszú orrát kopott rövid bőrkabátjának gallérjába dugta.

Hegyes térde megroggyant, bő nadrágszára lötyögött csontos, hosszú lábán, sapkája hátratolva, csapzott haja sötéten, nedvesen lógott homlokába.

Imbolyogva járt, óvatosan kerülgette a tócsákat, nehogy

nyűtt bakancsa átnedvesedjen, vértelen ajkán halvány, bűntudatos, boldog és valamiféle elmondhatatlanul kedves mosoly játszadozott.

Aztán ágynak esett. Kijött a körzeti orvos. Surka segélyért futkosott. Egyedül kellett kimennie a Szuharevkára. Meghozta a bordó takarót, és bezárta a ládába.

Zsorzsik állapota hamarosan rosszabbodott. Leesett az első hó, vizes, latyakos, novemberi hó. A levegő ködösen kék lett. A professzorék súgtak-búgtak egymás közt, és nemsokára eljött egy ismerős orvos. Megvizsgálta a beteget, kiment a konyhába és szublimátos szappannal megmosta a kezét. Surka kisírt arccal, bedagadt szemmel állt a gyorsforraló mellett, és nagy fekete, hagymás, vagdalthús pogácsákat sütött.

– Megőrült? – csapta össze kezét a professzorné. – Mit csinál, hisz ezzel megöli. Hát azt hiszi, hogy szabad neki hagymás vagdalthúst ennie!

– Szabad – felelte a doktor szárazan, és fehér ujjairól a vízcsapra rázta a vizet.

– Mi baja történhetik a fasérozottól? – kiabálta izgatottan Surka, és arcát megtörölte ruhája ujjával. – Látja, a doktor elvtárs is ezt mondja.

Este jött egy vászonköpönyeges ápoló, és fertőtlenítette a közös mellékhelyiségeket. Az előszobában ijesztő karbolszag terjengett. Éjjel Surka felébredt. Ismeretlen bánat szorította el szívét. – Zsorzsik! – suttogta türelmetlenül. – Zsorzsik! No, Zsorzsikám! Ébredj! Ébredj, ha mondom! Zsorzsikám!

Zsorzsik nem válaszolt. Már egészen kihűlt. Ekkor Surka leugrott az ágyról, és mezítláb kirohant az előszobába. Három felé járt, de a lakásban senki sem aludt. Surka a professzorék ajtajához futott, és leborult a földre.

– Vége van! Vége! – sikította a borzalomtól dermedten. – Vége! Isten engem úgy segéljen! Meghalt Zsorzsik, jaj nekem!

Így siránkozott, jajveszékelt. Az ajtókon kinéztek a szomszédok.

A fagytól megtört fényű kék, téli csillagok meg-megtörtek, foszforeszkáltak a sötét ablakok mögött.

Reggel Murzik, a kandúr odasomfordált Surkáék nyitott ajtajához, megállt a küszöbön, benézett a szobába, hirtelen minden szál szőre felborzolódott. Fújt egyet, és hátrálva elódalgott. Surka pedig kint ült a konyhában, a zsíros, égett támlátlan széken, sűrű könnyeket hullatva, haragosan, megbántott gyermekként panaszkodott az asszonyoknak:

– Hogy mondtam neki, na itt van, egyél fasérozottat. De nem kellett neki. Nézzék meg, mennyi maradt! Most mit csináljak velük? . . . Miért hagytál el engem, te gonosz Zsorzsik? Itt hagyott, magával se akart vinni, fasérozottat sem akart enni . . . Zsorzsiiiiik!

Hangos sírásra fakadt.

Harmadnap megállt a házuk előtt egy kocsi. Előtte szürke ló.

Az ajtót szélesre tárták. Az egész lakást átjárta a friss, jeges levegő. Fenyődeszka csípős illata terjengett, és Zsorzsikot elvitték.

A halotti toron Surka megdöbbentően vidám volt. Semmit sem evett, csak felhajtott egy fél pohár gabonapálinkát, kivörösödött, telt kemény húsú orcáján könnyek folytak végig, toppantott egyet, és torkaszakadtából visította:

– Hé, van ott még valaki! Mindenki jöjjön mulatni, akinek csak kedve van. Mindenki jöhet, egyedül csak Zsorzsikot nem engedem ide! Nem akarta megenni a fasérozottamat. Nem akarta! . . .

Leborult a zöldesszürke, vasveretű ládára, s fejét a zenélő zárhoz verdeste.

A lakásban újra helyreállt a megszokott rend. Surka megint elment szolgálni. A tél folyamán sok férfi jött el hozzá, megkérni a kezét, de mind kikosarazta. Egy csendes, kedves férfira várt, ezek mind szemtelen alakok voltak, csak a gazdag hozomány vonzotta őket.

A tél vége felé Surka nagyon lefogyott, fekete szövetruhát kezdett viselni, még sokkal érdekesebb lett.

Udvarunkon, a garázsban dolgozott egy sofőr, Ványa. Csendes, kedves, töprengő embernek ismertük. Majd elepedt Surkáért. Májusban Surka is beleszeretett.

Az idő csodálatos volt. Türelmesen végighallgatták az anyakönyvvezető nem túl terjedelmes üdvözlőbeszédét, és a fiatalok kiléptek az anyakönyvi hivatalból az utcára.

– Hát most hova menjünk? – kérdezte a langaléta, szelíd Ványa, fél szemmel Surkára pislogva.

Surka hozzásimult, a gyér szálú hajába tűzött, bódító zelnicemeggy fürt megcsiklandozta az újdonsült férj fülét, és szenvedélytől kitágult orrcimpával súgta:

– A Szuharevkára. Vásárolni. Hát hová is mehetnénk? . . .

És szeme kerekre tágult, sárga fények villantak fel benne.

1928

Igencsak nehéz meghatározni, milyen lelkiállapotba kerül a kispolgár, amikor először indul külföldre.

Keveset eszik, keveset alszik, és telefonhívásaival ismerőseinek idegeire megy.

– Halló! Maga az, Nyikolaj Nyikolajevics? ... Jó estét. Én vagyok ... Micsoda? Már lefeküdt? ... Nem létezik, tényleg negyed három lenne már? Én meg, ha hiszi, ha nem, meg voltam győződve, hogy úgy kilenc felé jár. Haha ... Bocsásson meg, csak egy apró felvilágosítást kérnék. Nem tudná megmondani: mondjuk, ha útlevelem és német vízumom van, mi a teendő Lengyelországgal kapcsolatban? Beengednek? ... Gondolja? Köszönöm ... És ha mégse? ... Na igen, ezt értem, de mégis önálló állam ... Lehetetlen? ... Köszönöm. Na de mégis, odamegyek, és a lengyel konzulátuson meg azt mondják ... Hm ... Halló! ... Halló! ... Letette ... Neveletlen fráter! ...

Kora reggel taxiba vágja magát, és attól kezdve olyan arckifejezéssel utazik ide-oda a városban, mintha csőrepedés lenne a házban. Először is elvágtat a Moszkvai Fővárosi Tanács Ügyintézési Osztályára – MFTÜO –, ahol aznapra ígérték a választ.

Izzadt öklében gyűrögeti az értesítést, meg-megbotolva rohan a kapuhoz. A kapu zárva. A díszes kerítés mögött belátni az MFTÜO hatalmas üres udvarára, a virágágyásokra, bokrokra, fákra ...

A kapunál a sarokkövön egy rendőr ül és a „Rabocsaja gazetá"-t olvassa.

– Bocsánat, elvtárs – kezdi hősünk valószínűtlen izgalommal a hangjában, és az idézést a rendőr orra alá dugja. – Hogy lehetséges ilyesmi? Nézze meg, világosan meg van írva, mára vagyok berendelve, a kapu meg zárva. Micsoda dolog ez? Gúnyt űznek itt a polgárokból. Lehet, hogy közben meghal a nénikém Berlinben! Felháborító!

A rendőr közönyösen ásít, összehajtja a „Munkás Újság"-ot, és a zsebéből előhúz egy hatalmas ezüstórát.

– Korán van még, polgártárs. Még csak fél nyolc. A félfogadás csak kilenckor kezdődik. Várni kell még egy kicsit.

– Bocsánat – dünnyögi a polgár. – Valóban még csak fél nyolc? Bizonyosra vettem, hogy már negyed kilenc van.

Egy ideig idegesen dörzsölgeti a halántékát, és toporog a rendőr körül. Majd, kitopogván magát, gyönge reménységgel hangjában megkérdi:

– Nem kell feliratkozni a sorba?

– Miféle sorba? – a rendőr lustán mosolyra húzza a száját. – Magával együtt négyen vannak. Ott várakoznak, ni. Kérdezze meg őket...

Utazónkból feltör az elfojtott izgalom halk sóhaja, és egyetlen lendülettel a három magányos figura elé veti magát, akik a rács szélén ülnek és melankolikusan kalimpálnak lábukkal.

– Polgártársak!... Bocsánat... Ki az utolsó?... Jó napot kívánok. Én nyugatra készülök... Akkor hát én vagyok a negyedik, szíveskedjék nem elfelejteni... Rémes állapotok uralkodnak itt, hát nem: mindenütt ez a sorbaállás!... Nyugaton ez persze nincs... Akkor hát szíveskedjék nem elfelejteni, én vagyok a negyedik. Addig is minden jót.

Ezekután elterül a taxi átforrósodott ülésén, és üvöltözni kezd, hogy amilyen gyorsan csak lehet, vigyék el őt a német követségre, onnan az olaszra, aztán a franciára, a lengyelre, az osztrákra...

Szélviharként száguldozván az utcákon, időnként kidugja

fejét a gépkocsiból, és kalapját lóbálva az ismerősök felé, ilyeneket kiabál:

– Halló! Nyugat-Európába megyek... Mi? Írjatok közvetlenül Németországba, közvetlenül, poste restante. Mindenkit csókolok. Viszlát!

Az erőlködéstől kivörösödött arcán patakokban folyik az izzadság.

Na de végül időben megvan az útlevél, kiállították a vízumot, a bankban megkapta a valutát. Minden rendben van, gondolná az ember, most már nincs mit idegeskedni. De szó se róla. Hiszen az igazi izgalom csak most kezdődik.

– Halló! Maga az, Vaszilij Ivanovics?... Felébresztettem?... Bocsásson meg. Arról van szó, hogy holnapután indulok Nyugat-Európába. Hahaha!... Mit gondol, igaz lehet, amit mondanak, hogy a mi fekete préselt kaviárunk fontjáért kétszáz rubelt adnak odakint? Igaz?... Micsoda?... Háromszázat? Na ez már túlzás! Tréf... Halló!... Hall engem? Halló! Kisasszony, szétkapcsoltak!... Letette a kagylót? Pimasz fráter!

– Halló! Pavel Pavlovics, maga az?... Üdvözlöm. Talán felébresztettem?... Elnézést! Inkább gratuláljon, holnap indulok Nyugat-Európába. Figyeljen ide, nem tudja véletlenül, mennyibe kerül Nyugaton a fekete préselt orosz kaviár?... Olyan sok? Nagyszerű! Merci. Hát a cigaretta? Állítólag ez a legnagyobb sikk most Nyugaton orosz szopókás cigit szívni. Mit gondol, érdemes kivinni ezerötszáz csomag „Mozaik"-ot?... Micsoda? Maga a marha!... Halló!... Letette!

Hajnalban hirtelen oldalba böki a felesége:

– Petya, tudod, mit hallottam? Csokit legérdemesebb kivinni. Berlinben egy font orosz csokoládés desszertért százötven rubelt adnak. És a mazsola... azt mondják...

Petya kiugrik az ágyból, és az újság margóján a legbonyolultabb számtani műveletekbe kezd: a fontot beszorozza kilogrammal, elosztja desszerttel, kivonja a kaviárt, és gyököt von a cigarettából. Remeg a keze.

De a leggyötrelmesebb probléma még hátra van: hogyan öltözzön az útra. A hétköznapi öltönyét felvenni, ennek semmi értelme nincs, hisz külföldön fillérekért vehet újat. És a lábbeli. Abszolút nem kifizetődő a strapacipőjét elnyűni az úton, hisz holnapután Berlinben vehet egy gyönyörű párat tíz rubelért vadonatújan. És akkor mit kezdjen a régivel? Ki nem dobhatja azért, a külföldiek örömére! És a kalap és az alsónadrág . . .

– Semmit nem viszek. Majd ott veszünk, ami kell.

Ez a jelszó az induláskor.

Ha a vele született szemérem nem gátolná, az ilyen turista – ha ugyan egyáltalán élhetek ezzel a kifejezéssel – legszívesebben úgy indulna Nyugat-Európába, ahogy az édesanyja világra hozta.

De hát ez sajnos lehetetlen. Az ember valahogy restellné magát Nyugat-Európa előtt.

Végül mégis ijesztő látványt nyújt, amikor feleségével a karján megjelenik a pályaudvaron. Fején kisfia rég elhordott simléderes sapkája, a lába szárán a hadikommunizmus idején beszerzett vitorlavászon nadrágja, meztelen felsőtestére Tolsztojblúzt húzott, a lábán elnyűtt vászoncipő lötyög, melyből szégyenlősen kandikál elő a nagyujja.

Az asszonyon kockás esőköpeny, kezében rég kiselejtezett táskája, durva szövésű sál a nyaka körül és a lábán tintafoltokkal ékeskedő papucs. Remegő kezében egy ötfontos kaviáros dobozt cipel. Az ismerősök elborzadnak.

– Ne nyugtalankodjatok, majd ott veszünk, ami kell.

A vonat mozgásba lendül. A Sándor-pályaudvar csarnokát hirtelen csörömpölés, kattogás és a kísérők szitkozódása tölti be:

– Elutazott hát, a disznó. Hiába na, hülyéknek szerencséje van. Amennyit ez megért majd azzal a tyúkeszével az európai dolgokból!

– Naiszen . . . ez az ostoba állat!

– Állat, nem állat . . . Lényeg az, hogy jelenleg ül a nyitott

ablak mellett, és gyönyörködik a tájban. Holnapután meg gépkocsin bejárja Berlint, és megveszi magának a legrikítóbb színű nyakkendőt. Mi meg egy rohadt autóbuszon hazamegyünk.

– Jaj, ne is mondd!

Eközben „turistánk" valóban a nyitott ablak mellett ül, azonban szó sincs róla, hogy a tájban gyönyörködne: végeláthatatlan és gyötrelmes civakodásba kezd hitvesével a tervbe vett külföldi vásárlások kapcsán.

– Anyuskám, neked teljesen elment az eszed! – suttogja, és nyugtalanul a szomszédjára pillant. – Ki az az őrült, aki Németországban vesz harisnyát? Olaszország a selyem őshazája. Ott vehetsz magadnak harisnyát is.

– Szóval azt akarod, hogy egész Nyugat-Európát rongyos harisnyában járjam végig? Abból nem eszel!

– Na és, nem esik le a korona a fejedről, szívecském. Ami meg Nyugat-Európát illeti, látott már olyanabb harisnyát is. Csak sose izgasd magad. Viszont ami az én cipőmet illeti, természetesen, amint leszálltunk a vonatról Berlinben, első dolgunk lesz, hogy veszünk egy pár gumitalpút. Németország a bőr . . . és a nyakkendő őshazája . . .

– Uramisten, milyen bolond voltam, hogy egy ilyen hülyéhez mentem feleségül, aki még goromba is – hüppög az asszony.

Száguld a vonat. Az ablak mögött feltárul a varázslatos közép-oroszországi táj. A csomagtartó hálóban vad táncba kezd a kaviáros doboz, s a kiszivárgó halzsír sárga könnycseppekként telepszik le az utasok feje búbján.

Eltelik a rövid éjszaka, súlyos sóhajok és sziszegések közepette.

Reggel – határállomás.

Összeszedik az útleveleket.

Gyors vámvizsgálat.

Gyors, mert őszintén szólva, nem nagyon van mit megvizsgálni.

A vámpult előtt csoportba verődve állnak a polgártársak,

alig van rajtuk valami azon kívül, amit a jóisten adományozott mindenkinek.

Ott majd, úgymond, mindent veszünk, ami kell.

A vonat átmegy a határon. Bejönnek a vagonba a lengyel tisztek. Udvariasan átveszik az útleveleket.

A vonat lassan begördül egy fehér állomás elé, az új épületet már az új német stílusban építették. Stolbcy.

Az állomásépület homlokzatát egyfejű fehér sas díszíti, ami inkább hasonlít valami libára. Itt újabb vámvizsgálat következik.

Azon kívül, hogy az utasok kezéből gyengéden kiveszik a fekete préselt ikrával teli dobozt, minden a lehető legkedvezőbben zajlik le.

Lehangolt hősünk ruhaujjánál fogva kivonszolja levert feleségét a peronra, és ámulatában eltátja a száját.

Jó néhány fényes testű vonat áll a síneken.

Babonás félelemmel próbálja kibetűzni a vagonok oldalán a feliratokat:

„Stolbcy – Berlin"

„Stolbcy – Párizs"

„Stolbcy – Ostende"

De ez még nem minden. Ez még nem is Európa. Majd csak holnap hajnalban, amikor már átutaztak a „középorosz" jellegű Lengyelországon, mikor már elhagyták az Odesszára emlékeztető Varsót, a német határon lesz csak igazán lehangolt a mi utazónk.

Néhány pillanatra megáll a vonat, és hősünk leszáll, hogy végigsétáljon a kínosan tiszta peronon a hatalmas német fák alatt, amikor is hirtelen halottsápadtra válik, megfordul, gyorsan felszáll, s betántorog a kupéba.

– Kapocska – mondja rekedten – Kapocska . . . már kezdődik . . . A peronon láttam . . .

– Mi van, mit láttál?

– A peronon . . . banánt árulnak . . .

Aléltan rogy az ülésre, és kezével eltakarja arcát.

A mozdony füttyent, és a finom füst eltakarja szemünk elől e szerencsés emberpár további útjának részleteit.

Úgy rémlik, európai utazásaim során, valahol futólag találkoztam ezzel a „turistával".

Ha jól emlékszem, Berlinben két sugárút kereszteződésénél láttam toporogni, a felesége felé tekingetett a másik oldalra, akit a négy sorban száguldó gépkocsik özöne feltartóztatott.

Rómában a pályaudvaron sokáig követelőzött, hogy neki „muszáj helyjegy", a körülötte állók derűs értetlenséggel gondoltak a rejtélyes „orosz helyjegyre".

Magyarországon egy gyanús bankirodában beváltott néhány dollárt lírára, majd lopva körülsandított, és maradék pénzét elrejtette nadrágja titkos belső zsebébe.

Nápolyban erőnek erejével behatolt egy üzletbe, hogy Borsalino kalapot vegyen.

Bécsben egy ócska taxi majd a lelkét kirázta, amíg egyik áruháztól a másikig száguldott vele.

Amikor hazaérkezik, az ilyen utazó a viszontlátás mézesheteit éli.

Főleg telefonon érintkezik ismerőseivel:

– Halló! Maga az, Nyikolaj Nyikolajevics? ... Jó napot! Én vagyok ... Nem ismeri meg a hangomat? Ho-hó! Épp most érkeztem külföldről ... Már lefeküdt? Nem baj.

– Hanem bátyuska, hogy mi mennyi csodálatos dolgot láttunk, Kapocskával!

– Hiába, ez a Nyugat-Európa! Valami fenomenális ... Kolosszális! Képzelheti. Berlinben például nyolc ezüstrubelért olyan cipőt kapni, egyszerűen hihetetlen ... A sör viszont pocsék. Tény az ... Szóval, elragadó! Rómában például lapot vettünk Kapocskával, és mit gondol ... hm ... mi ez? ... A fene ezeket a szovjet telefonokat ... Kisasszony! Halló! Mi történt? Szétkapcsoltak! Letette? Pimasz fráter!

1928

MONOLÓG

(Egy valaha nagyúri lakosztálynak nevezett lakás kisméretű szobájában vagyunk. Körös-körül az orosz kapitalizmus virágkorából, a múlt rezsimből ittfelejtett lomok: a berendezés végül egy kicsit „modern", egy kicsit „rokokó" és egy kicsit „russe", a nyizsegorodi vásár és a „Jar" vendéglő stílusjegyeinek beütésével. Mindezt a hajdanvolt nagyság légköre lengi körül. Madame Fiszakova – aki szerencsésen eljutott abba a korba, amely iránt már tapintatlanság lenne érdeklődni – éppen ruhát próbál új vendégének, egy fiatal szovjet költő feleségének. A költő felesége szörnyű zavarban van. Életében először varrat ilyen előkelő helyen. A próba közben Madame Fiszakova nagyvilági társalgással szórakoztatja vendégét.)

– Szóval, ha jól értettem, a kedves férje költő? Ó, milyen érdekes! Legyen olyan szíves, drágám, forduljon meg egy pillanatra. Úgy. Itt egy csöppet mélyítjük a dekoltázst, ha nincs ellene kifogása. Na most, szabad csak, ha megengedi, ide gombostűzném az ujjakat. Hónaljban nem vág? ... Merci. Legyen olyan kedves, drágám, sétáljon egypár lépést, hadd nézzük, milyen az esése. Hogyan? Nemigen van hely sétálni? Nem baj! Talán innen az éjjeliszekrénytől fáradjon el a kisasztalig. Untig elég ez nekem, drágám. Hiába, nincs mit tenni, szűkösen vagyunk manapság. Sok jó ember megfér kis helyen. Tudja, drágám, a forradalom előtt az egész lakás az enyém volt. Százhúsz rubelt fizettem csak egy hónapra. Isteni szép lakás volt egyébként. Biztos hallotta ezt a nevet, Zenon Zenonovics Ko-

tyata?... Nem? Milyen kár! Ősi orosz családnév. No de mindegy, szóval, a megboldogult Zenon Zenonovics Kotyata volt, hogy úgy mondjam, a nem hivatalos férjem. Ezt persze maguk, fiatalok nem nagyon értik. Boldog korban születtek maguk, én mondom, drágám. Most minden férj hivatalosnak számít. A cárizmus alatt bezzeg ezt nagyon szigorúan vették. Egy héten kétszer ha meglátogatott, egyébként meg, boldogultam, ahogy tudtam. Liberális volt a végtelenségig! Bocsásson meg, drágám, miért is untatom ezzel magácskát? Ja igen... Az irodalomról beszéltünk. Azt mondta, ha jól emlékszem, hogy a kedves férje költő. Nem ismerem, de elhiszem. Én nem olvastam.

Most biztosan gondolja magában, micsoda kulturálatlan nő ez, fogalma sincs az irodalomról, egy könyvet nem olvasott életében. Mert ha ezt gondolja, nagyon téved. Akár hiszi, akár nem, az irodalmi élet színe-java járt hozzám annak idején. Megtiszteltetés volt egy fiatal írónak, ha eljöhetett a five o'clock-jaimra, ide, ebbe a lakásba. Milyen emberek fordultak meg nálam! Micsoda emberek! Költők, novellisták, írók. Lángelmék! Mert hát manapság milyen emberek az írók? Némelyik megjárja, nem mondom. De hát bizony általában semmi különös nincs bennük. Semmi izgalmas. Manapság bizony megeshetik, hogy félórát együtt utazik az ember egy íróval, egy kapaszkodóba fogódzik vele a villamoson, de eszébe nem jutna, hogy író áll mellette. Az én időmben, aranyoskám, három mérföldről meg lehetett különböztetni az írót a többi földi halandótól. Közvetlenül az operaénekesek után az írók következtek. Na és hogy tudtak azok még írni, uramisten! Hogy tudtak írni! És felolvasni! Uramisten, hogy tudtak felolvasni! Az ember hátán a hideg futkározott. El se tudja képzelni, aranyoskám! Akmeisták, szimbolisták, neorealisták, eudémonisták, imaginisták. És mind megtiszteltetésnek vette, ha meghívtam a szalonomba, úgy ám! Szabad még egy pillanatra, így, ide még egy gombostűt. Nem vág? Kitűnő. Maga, drágám, biztosan a nevét se hallotta még a nagy költőnek, Konsztantyin

Balmontnak? ... Hallott róla? Furcsa ... Na de mindegy. Hallott róla, az még semmi. Látnia kellett volna. Egyszer nálam volt vacsorán, és itt maradt éjszakára. Nem mertem elengedni, nem kockáztathattam ezt meg. Egyszer csak – képzelje – az éjszaka kellős közepén, furcsa nyögéseket hallok a szobájából. Erre én, gyorsan felkeltem Georgij Nyikolajevicset... Hogyhogy ki az a Georgij Nyikolajevics? Ó, elnézést, úgy látszik, még nem említettem. Kornétás volt a szumszki huszárezredben, Georgij Nyikolajevics Zsura Zsuravel. Mon amant ... Nem érti? Hát ... Hogy is magyarázzam meg? Egészen belezavarodik az ember. Valami olyasmi az, vagyis hát ma azt mondanák, hogy a szeretőm. Szóval, ha a megboldogult Zenon Zenonovics Kotyata nem volt nálam ... No de hiszen ért engem, remélem, drágám? ... Olyan borzasztóan nehéz volt vállalni a nem hivatalos hitvestárs szerepét, gondolhatja, szükségem volt valakire, aki testestől-lelkestől megért. Persze egyetlen kornétás nem tudja betölteni az űrt egy asszony lelkében. Volt még egy nagyszerű barátom, egy német építész, Alfred Rosenberg. Ma is könnybe lábad a szemem, ha eszembe jut szegénykém. Egyszer berohant ide hozzám, és azt mondta: „Diána! Szerezzen nekem ötszáz rubelt, vagy végem van!" El tudja képzelni, milyen nehéz helyzetben voltam. Persze hogy azonnal zálogba tettem mindent, amit csak tudtam, hogy megmentsem. Eltelik ezután két hónap. És mit gondol? Beállít Alfred. Az arca krétafehér, a szeme meg lázasan csillog. „Diána, már megint végem van!" Érti, ugye, milyen nehéz helyzetben voltam. Gyönyörű férfi, építészmérnök ... Amit csak tudtam, zálogba tettem. Két hónap múlva újra: „Diána ..." Remeg mint a nyárfalevél, alig tud megszólalni. Mi van? Megint vége! Hát tudja, drágám, akkor úgy éreztem, nekem ebből elég. „Alfred – kiáltottam –, mondja meg igaz becsületére, hányszor fog nekem idejönni, hogy vége van, egy év alatt?" „Hatszor" – mondja erre Alfred. „És mindig ötszáz rubelről lesz szó?" – „Igen, ötszázról, mindig." Mit tehettem volna? Amit csak tudtam, zálogba tettem, és bebiztosítottam az életét másfél év-

re. Most egyébként Németországban él. Mondják, hogy vezető állásban van a fasisztáknál. Majdnem miniszter. Mondtam is mindig, hogy sokra viszi. Ó, Alfred, Alfred, drágám! ... Igen, tessék? ... Ja, hogy Balmontról kezdtem valamit? ... Igen. Igaza van! Szóval rohantunk Georgij Nyikolajeviccsel Balmont szobájába – és mit találunk ott? Képzelje csak el, micsoda látvány! ... Az asztalon petróleumlámpa pislog, és a szobában olyan sűrű a füst, mintha malacot pörkölnének, mindenütt vastagon ül a korom, és a levegőben sűrű pelyhekben kering, a költő meg ott fekszik a szoba közepén a padlón, vörös szakálla a levegőbe mered, kezével a korompelyhek után kapkod és orrhangon sívít: „F-f-f-e-k-ke-t-e h-h-ó-ó! F-f-f-e-k-k-e-t-e h-h-ó-ó!" El tudja képzelni? Fekete hó! Hát igen, ez költő volt! Hát még az imaginisták? Tudja, drágám, mi az, hogy imaginista? Nem tudja? Hát persze, honnan is tudhatná? Akár hiszi, akár nem, harmincfokos fagyban egyetlenegy szál frakkban hajtattak végig a városon. Szó szerint igaz, se ing, se alsónemű, se nadrág nem volt rajtuk, csak az az egy szál frakk. Maga, drágám, meg a szovjet költészetet emlegeti itt nekem! Aztán voltak a nyicsevók, így nevezték magukat. Ez már a hadikommunizmus alatt volt. Ezek kizárólag, már megbocsásson, trágárságot írtak a verseikben. Egyetlen szót sem ismertek el, ami nem az. Először, persze, tudja valahogy furcsa volt hallani. Aztán, képzelheti, úgy hozzászoktam, hogy nem tudtam elaludni anélkül, hogy ne olvastam volna valamit a nyicsevók tollából. És milyen pompás címeket tudtak kitalálni: „Szendvics a fogason", „Anya visszájáról", „Töltött patkány". Milyen szellemes! Milyen képszerű! Micsoda képzelőerő! Maga meg azt mondja ... Egyszer elcsenték Mihail Alekszejevics Csihano hódprém bundáját. Hogy az ki, Mihail Alekszejevics? Hát nem mondtam? A megboldogult Zenon Zenonovics barátja volt. A legismertebb ügyvéd akkoriban. Az Állami Duma tagja. Most külföldön él, Párizsban. Emigráns. A Parlamentben dolgozik. Fűtő, váltott műszakban. És előadásokat is szokott tartani „Messianizmus és démonizmus – a nagy orosz

emigráció kiapadhatatlan forrásai" címmel. Mondtam is én mindig, hogy még sokra viszi. Azt mesélik, nemrég meglátogatta Alfredemet Berlinben. Igen... Na, hol is hagytam abba?... Szóval a nyicsevók elcsenték Csihano hódprém bundáját, eladták a Szuharevkán, vettek az árán egy fél sózott lovat, egy vödör szeszt és három font kenyeret, s három nap alatt megírtak és ki is adtak nyolc teljes almanachot „Miről énekelt a végbél?" címen. És hát mindez itt történt, ebben a lakásban. Maga meg azt mondja, a mai irodalom. Igen. A maga idején látott egyet-mást ez a lakás! Na persze, ma már más a helyzet. Egész más. Mondhatnám, teljesen más. A lakást elvették tőlem. Csak ezt az egy szobát hagyták meg. Művészet helyett szabás-varrással vagyok kénytelen foglalkozni. De hát én nem panaszkodom. Elég tűrhetően keresek. És hát – van ízlésem? Az ízlésemet, nincs az a hatalom, amely elvehetné tőlem. Úgyhogy nem kell aggódnia, drágám. Csodás ruhácskája lesz... Ide teszünk egy kis fodrot. A jobb csípőn hasíték. A bal csípőn is hasíték. A hát meztelen... Micsoda? Ez önnek nem tetszik? Hm... Hát persze... Gondolhattam volna. Mit is várhat az ember egy mai költő feleségétől? Egyébként, nem én akaszkodtam magára. Ha nem akar ízlésesen öltözködni, ám tessék, nem muszáj. Nem is tartóztatom akkor. Viszontlátásra. Egyenesen és jobbra. Vigyázzon, ne lépjen Bobikra. Volt szerencsém... Mi?... Magának nincs ízlése, vegye tudomásul! Maga engem csak ne oktasson! Hála istennek, a művészethez még értek valamicskét.

1935

PARADOXON

A színház igazgatójához beállít az egyik fiatal, de már meglehetősen jól ismert drámaíró, hogy bemutassa neki darabját. Az igazgató kezébe veszi a kéziratot és szigorúan megkérdezi:

– Milyen viszonyban van Ön Romuald Fjodoroviccsal?

– Jó barátok vagyunk.

– Nagyon helyes. Mondja a számokat.

– Tessék? Milyen számokat?

– Női szereplők száma?

– Nyolc.

– Kevés. Nekünk legalább tizenegy kéne. No de mindegy, ez is több, mint ha kettő lenne. Felvonás?

– Hogyhogy felvonás?

– Hány felvonás van?

– Öt.

– Összevonjuk háromba. Hogy fél tizenegyre vége legyen. Sok a zene?

– Azt hiszem, valami félreértés van. Ez dráma.

– Semmi baj, majd átírjuk és vígjáték lesz. Mégpedig zenés vígjáték. Épp tegnapelőtt volt nálunk Romuald Fjodorovics, és megkérdezte, miért nem játszunk vidám darabokat? Szóval, emiatt se fájjon a feje, barátom. Diákok vannak?

– Hol?

– Jaj, kedvesem, de nehézkes ember maga! Ugyan hol?! A darabjában!

– Van egy. Bár tulajdonképpen nem is igazán diák. De va-

lami olyasmi. A darabban ugyanis épp a felvételire készül az építészeti technikumba.

– Ez nem fontos. Szóval van diák. Komszomolista?

– Igen.

– Nagyon helyes. Hát a lányok?

– Mi van a lányokkal?

– Komszomolisták azok is?

– Az egyik igen, a másik pártonkívüli.

– Értem. Egy pozitív és egy negatív hősnő. Rendben van. A metróépítkezéstől van valaki?

– Nincsen.

– Ez bizony baj. De mért ne lehetne a pozitív hősnőt átvinni a metróépítkezésre?

– Sajnos azt nem lehet. Főiskolás.

– Elnézést a kíváncsiskodásért: hova jár?

– Orvosira. Medika ugyanis. Orvos szeretne lenni.

– Vagy úgy. Akkor viszont mondhatnánk, majdhogynem tagja az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Országos Szövetségének, igaz?

– Ha úgy tetszik.

– Nos jó, ez is rendben volna. Katona?

– Van, de csak egy. Tüzér.

– Tisztiiskolás?

– Nem. Sorkatona.

– Nem lehet tisztiiskolást csinálni belőle?

– Lehetni éppen lehet, de . . .

– Akkor hát tisztiiskolás lesz. Helyes? Villamosvasúti dolgozó szerepel?

– Nem, egy se.

– Építőmunkás?

– Az sincs.

– És professzor?

– Professzor az van.

– Hány?

– Kettő.

– Egy pozitív és egy negatív?

– Valóban. Hogy találta ki?

– Kedvesem! Mit gondol, miért kapom én itt a fizetést? Na és van-e egy szimpatikus öregasszony, afféle bejárónő? ... Nincs? Hát ez nagy kár! És valami fisztulás szomszédasszony? ... Az sincs? Döbbenetes! Hát ki szerepel végül is egyáltalán?

– Szerepel egy volt apáca. Paplanvarrásból él.

– És sutyiban vodkát iszik, igaz?

– Honnan tudja?

– Ó, kedves barátom! ... Hát akkor azt hiszem, végeztünk is. Minden jót!

– Mikor érdeklődhetek? Úgy három hét múlva megfelelne?

– Ugyan, hova gondol! Négy hónap múlva, talán.

– Négy hónap múlva?!

– Hát igen. Mit csodálkozik ezen olyan nagyon?

– Négy hónapot kell várni a válaszra?

– Ej, ej, kedves barátom, milyen nehéz ember maga! Nem a válaszra kell a négy hónap! A bemutató lesz akkor.

– És választ mikor kapok?

– Mire kíváncsi még? A szokásos eset: darabját elfogadjuk, bemutatjuk, kétszáznegyvenöt teltházas előadásra számítunk. Gratulálok, fiatalember.

– De hisz el se olvasta!

– Nem is óhajtom elolvasni.

– De hát honnan tudja, hogy ekkora siker lesz?

– Siker? Én sikerről nem beszéltem.

– Na de, már megbocsásson, kétszáznegyvenöt teltházas előadás?

– Hát kérem szépen: harmincöt esti bérleti előadás, huszonkét bérletes matiné, ötven előadás eladva a munkásstúdióknak, húsz a villamosipari szakszervezetnek, tizenhét a betonkeverőknek, harmincnégy az orvos-egészségügyieknek, öt a Katonai Akadémiának ...

– Ne haragudjon, hogy félbeszakítom: és ha a betonkeverőket például nem érdekli a darabom?

– Nem érdekli? Hol él maga, gyermekem! Ha tetszik, ha nem, megnézik. Na de, bocsásson meg, rohanok a Központi Jegyirodába, alá kell írnom a megállapodást a „Farkasok és méhek" kétszáz előadására a jegyek elhelyezéséről.

– Adják a „Farkasok és méhek"-et? Nem is tudtam.

– Két év múlva lesz a bemutató.

– És ha közbejön valami? Az egyik darab megbukik?

– Ugyan fiacskám! Abban a színházban, ahol tervszerű jegyelhelyezés van, nem ismerik a bukást. Ezt jegyezze meg jól magának. Akkor hát, viszontlátásra.

Két év múlva eme még mindig fiatal, de már jól ismert drámaíró levetvén hódprémbundáját, beviharzott az igazgató szobájába.

– Itt az új darabom. Romuald Fjodorovics teljesen odavan. Tizenöt nő, tíz férfi, tizenkét pozitív, tizenhárom negatív figura, öt metróépítő, hat villamosvasúti munkás, hét betonkeverő, három professzor, egy csomó mulatságos öregasszony, diákok, jómódú szakszervezetek tagjai, zene, három felvonás... Háromszáz előadásért kezeskedem.

– Jól van. Jöjjön vissza három hét múlva!

– Három hét elég lesz?

– Már hogyne lenne elég. Nem sok ez. Ötven oldal az egész. Naponta három oldal.

– Azt hittem, három hét múlva már a bemutató is meglesz.

– Mit gondol, talán előbb elolvasom, nem?

– Ugyan, mit kell ezen elolvasni, hisz már mindent tud. Romuald Fjodorovicsnak tetszik...

– Hát majd ő bemutatja, ha neki tetszik. Nálunk az a fontos, hogy a közönségnek tetszik-e majd. Különben megbukunk!

– Hogy jön ide a közönség, nem értem, mért hivatkozik rá.

Úgyis ide terelik a professzorokat, meg a betonkeverőket meg a munkásstúdiókat...

– Úristen!

– Mért emlegeti szegényt?

– Uramisten!

– Mi történt voltaképpen? Ne ijesztgessen!

– Csak a pénztár.

– Mit beszél?

– Csak a pénztár árusít most már színházjegyet, csakis a pénztár, barátocskám!

– Na de nem értem. És ha a közönség úgy gondolja, hogy nem érdemes jegyet venni a darabomhoz.

– Hisz épp ez az.

– Hát akkor mit csináljak?

– Írjon úgy, hogy megnyerje a közönség tetszését.

– Könnyű azt mondani!

– Hát az igaz, mondani könnyű.

– Hm... Kétségbe vagyok esve. Szóval akkor három hét múlva érdeklődöm. Na és ha a darab... hogy is mondjam... ha a darab... nem lesz teljesen... hm...

– Akkor visszaadjuk. Csak jó darabot veszünk át.

A drámaíró megy az utcán, ajka körül torz mosoly, és ilyeténképpen sustorog magában:

– Jó darabot adjon nekik az ember! Jó vicc! „Csak jó darabot veszünk át!" Esküszöm, ilyen paradoxont! Ki hitte volna? És ráadásul mindez mikor? Tizennyolc évvel a forradalom után! Szörnyűség!

1935

FEKETE KENYÉR

Valami rendkívüli okból néhány napra bezárt az étterem.

Emlékszem, rekkenő hőség volt Harkovban. Az emlékezetes Volga menti éhínség évében, Blok halálának napján történt.

Három napja semmit sem ettünk. Nem volt se rokonunk a városban, se ismerősünk, akitől szégyenkezés nélkül kérhettünk volna egy darab kenyeret vagy egy kanál ízetlen, olaj nélkül főtt kását.

Természetesen korábban is előfordult már, hogy nem volt mit ennünk, de ilyen sokáig még soha nem éheztünk.

Ráadásul a piacon ekkor már mindent lehetett kapni, ami élelmiszer csak kellett. De ez rajtunk egy szemernyit sem segített. Épp ellenkezőleg. Pénzünk nem volt, hogy vásároljunk, értéktárgyaink nem voltak, hogy pénzzé tegyük, legyengülten, szinte átlátszóan az éhezéstől ténferegtünk a naptól felperzselt városban, és igyekeztünk messzire elkerülni a piacot. Könnyebb lett volna lenyelnünk egy evőkanál sózott kristálycukrot, mint végignézni az ukrán piac augusztusi pompáját: a lakkos csillogású paradicsomgúlákat, a márványfényű szalonnatornyokat, az óriási búzakalácsokat, a dohánylevél füzéreket, amelyek algíri datolyaillatot árasztottak a forró napon.

Egy nagy szállodában laktunk, amelyet nemrég átalakítottak diákszállássá. A vászon ablakfüggönyöket szinte meggyújtotta a nap az üresen kongó szobában, ahol az égvilágon semmi se akadt már, amit el lehetett volna adni. A lepedőkről,

párnahuzatokról, sőt derékaljakról már nem is beszélve, még a matracokat is sikerült értékesíteni. Először kirángattuk belőlük a tengeri füvet, s néhány nap alatt kis csomókban kihajigáltuk az ablakon, aztán a zsávolyhuzatot, mint valami borogatást, az ing alatt magunkra tekertük, és óvatosan elosonva az ügyeletes portás előtt, elvittük a piacra.

Lent, az egyetlen kijárat előtt egy öreg koldus várakozott ránk, egy cigarettaárus. Hitelbe szoktunk nála cigarettát venni. Soha nem juttatta eszünkbe tartozásunkat. Szívszaggató látvány volt, amint görcsös igyekezettel hajolt furnérládája fölé, úgy tett, mintha nem vett volna észre bennünket: reszketeg kézzel rakosgatta a maga gyártotta cigarettákat, tízes, ötös vagy hármas csomóba rendezte és spárgával átkötötte őket. Próbáltunk, amennyire csak lehetett, észrevétlenül elmenni mellette. Végül már kínszenvedés volt ki-be járni. Igyekeztünk hajnalban kisurranni a diákotthonból és éjfélig lehetőleg visszasse jöttünk. Néha azonban hajlott árnyéka még éjfélkor is ott imbolygott az előcsarnokban.

Egyszer azokban a napokban estig hevertünk a városi park felperzselt fűvén a túl korán elsárgult orgonabokrok alatt. Milyen csúnya és szegényes volt ez a kiszikkadt park, vastagon beborított mindent a por és valami apró szemét, melyet a legkisebb szellő is egyenesen a szemünkbe röpített! Egy csipetnyi dohány némileg enyhítette volna éhségünket, és boldoggá tett volna bennünket, de senki sem dobálta el a csikkeket. Időnként elvesztettük eszméletünket.

De azért eszünkbe se jutott azt gondolni, hogy mi most nyomorgunk.

A „nyomorúság" fogalmának megalázottság és reménytelenség mellékíze van. Semmiképp nem illett volna ez egészségünkhöz, fiatalságunkhoz és társadalmi helyzetünkhöz. Szakszervezeti tagok voltunk, a „Jugroszta" munkatársai, a forradalom költői, agitátorai. Alig zajlott le nagygyűlés részvételünk nélkül, és szerte a városban olvashattuk a plakátokon négysoros verseinket.

Csodálatos, soha vissza nem térő idők!

Mi büszkén és lázas izgalommal vállaltuk azt a feladatot, amelyet ma sokan veszélyesnek képzelnek.

A rádiótávirati iroda kirakatában Blok kis arcképe kezdett már megfakulni a fekete nyomdai keretben. Két nap alatt a költő fehér inggallérja teljesen megsárgult. Az idő száraz pora rátelepedett a csodás göndör fürtök keretezte, hosszúkás, elgyötört arcra. A szomjúságtól megduzzadt, vastag ajkak vízért esedeztek.

Ez volt az első halál, amely békeidőben következett be. Lehet, hogy épp ezért éreztük oly rettenetesnek. Blokkal együtt ifjúságunk egy része is tovatűnt. Űr támadt az életünkben. Ilyen csillag nélküli űrök a világmindenségben is léteznek. Szeneszsáknak nevezik őket.

Éjszaka a nyitott ablakon át besötétlett a szobába a mennybolt tátongó szeneszsákja. A gyengeségtől nem tudtunk aludni. Ruha nélkül, izzadságtól nedvesen hevertünk a göröngyös matracon, és a fülünkben lüktető gyenge zúgáson át hallgattuk az éjszaka zajait, sustorgó neszeit. Csikorogtak a matracrugók. Az üres szekrény kiszáradt fája meg-megreccsent. A folyosón nagy zajt csapva sarkantyújával végigcsörtetett egy katona. És hajnalig görgették s rágcsálták az éhes dalnokok, a párkányon heverő kék csillagot.

Eljött a reggel, és olyan rekkenő hőséget hozott, mintha máris dél lett volna. A szomszédos templom megkongatta összes harangját, csengőjét, csengettyűjét, olyan volt, mint egy mozdulatlan, cifra trojka. Undorító volt ez a kéretlen ünnepi harangzúgás. Nem volt hova és miért elmennünk. Csukott szemmel feküdtünk. Már se enni, se rágyújtani nem volt kedvünk. Semmihez sem volt kedvünk. Délután a nap betört a szobába. Forrt a levegő. Nem volt erőnk leengedni a függönyöket. Az udvaron megszólalt a verkli. Utálatos fújtatása, a bükkfa sípokból bizonytalan kézzel előcsalogatott édeskés hangok megtöltötték a levegőt. Az utcai énekesnő durva hangon felsivított.

Nem tarthatott örökké ez az állapot. De egyelőre semmi remény nem volt a változásra. Azt mondják, a fakírok negyven napig bírják evés nélkül. Végül is kezdett mulatságos lenni a dolog. Kíváncsiak voltunk, mi lesz a vége. Nos, egész egyszerűen alakult: a folyosón papapucsok sebes kopogása hallott, recsegve feltárult az ajtó, és a küszöbön megjelent Arnold. Egészen kifulladt a rohanásban.

Ó, drága Arnosa, felejthetetlen ifjúkori barátunk, te fáradhatatlan odesszai komszomolista, első politikai komisszárunk, fellépéseink szervezője! A párt rád bízta két fiatal párton kívüli költő sorsát. A párt azt mondta neked: vigyázz rájuk, tanítsd meg őket, hogyan kell beszélni az emberekhez a nagygyűléseken, a röpgyűléseken, faragj embert belőlük.

Vezetőnk és barátunk lettél. Hittél bennünk. Nem csalódtál. És nem okoztál csalódást a pártnak.

Reggeltől estig hurcoltál bennünket gyárakba, klubokba, a Vörös Hadsereg egységeihez, agitációs központokba, iskolákba és szanatóriumokba. Rekedt, megbicsakló hangon szavaltuk verseinket. Te közben a színfalak mögött álltál, sárga szeplővel behintett karjaidat melleden összefontad, és a gyönyörűségtől félig lehunytad szemedet. Ha sikerünk volt, boldog mosollyal jöttél oda hozzánk, óvatosan, baráti mozdulattal hátba veregettél bennünket és sietősen a kijárat felé tuszkoltál, le ne késsük a következő összejövetelt. Gondosan felraktál bennünket a teherautóra vagy a gépkocsira, te pedig mindig menet közben ugrottál fel és állva utaztál tarkódra tolt angol Vrangel-tányérsapkában, izzadtan, kivörösödve álltál előttünk, kicserepesedett szájjal, nyitott zubbonyban, ami alól kilátszott keskeny szíjjal, övezett elmaradhatatlan szaténinged. Ilyennek vésődtél be örök időkre emlékezetembe. Hol vagy most, drága Arnosa? Milyen politikai munkán? ... Emlékszel-e arra a fülledt napra Harkovban, amikor berontottál a szobánkba és már a küszöbről kiáltottad:

– Fiúk, rohanás! Lent vár az autó! Három meghívást hoztam mára!

Azon nyomban felugrottunk. Akkoriban természetben honorálták a fellépéseket. A sors olajágat nyújtott felénk. Az autó nekiiramodott. A tér, mint egy kesztyű, kifordult. A szél belekapott a hajunkba.

Az első felolvasást a Vörös Hadsereg egyik alakulatánál tartottuk. A katonák az ebédlőben vártak minket. Néhány perccel azelőtt fejezhették be az ebédet. Az asztalon még ott hevertek a kenyérhéjak és a kanalak. Jóllakott legyek döngtek közönyösen a kifakult zászlócskák körül. Ó, bárcsak egy órával korábban érkeztünk volna! A vöröskatonák megtapsoltak és meghívtak bennünket, látogassuk meg őket máskor is. A klub igazgatója meleg szavakkal mondott köszönetet. Megígérte, hogy másnap kiállítja számunkra a katonai fejadagra szóló félhónapos utalványt. Továbbrobogtunk.

A következő meghívás egy gazdag vasutas üdülőbe szólt. Ez aztán igazán nekünk való volt. Sehol olyan jól nem tartották az embereket, mint a vasútnál, különösen az üdülőkben, ahol mindig bőven volt élelem. A sors azonban megcsúfolta reményeinket. Arnold, szegény, elvétette a meghívás napját. Kiderült, hogy előző napra vártak bennünket. A kertváros egyik gyönyörű nemesi villájában, a félkör alakú teremben, Bourbon-liliomokkal kivarrott fehér selyemfotelben egy ősz hajú öregember lekváros és túrós kenyerekkel körülbástyázva az ősi levantei piacokról tartott előadást. Lábujjhegyen kioldalogtunk.

Az akkoriban használatos benzinkeverék szaga elviselhetetlen volt. Ájulás kerülgetett. Hányingerünk volt. Szédültünk. Szinte fájdalmasan éles, lila kontúrú tárgyakból állt össze a világ.

A közalkalmazottak kékfényű kertjében zenekar játszott. A vastag szárú liliomok pontos rendben emelkedtek a csempével körülkerített szürke, túlságosan sötét virágágyások fölé. Az esti locsolás utáni meleg nedvesség és a gipszszobrok az aranykor közeledtét juttatták az ember eszébe. Az ünneplőbe öltözött fiatalok, akik türelmesen vártak, hogy besötétedjék és el

lehessen kezdeni a filmvetítést, szívesen hallgatták verseinket. Sikerünk volt. Arnold gyöngéden végigsimította forró hátunkat a színfalak mögött, vállon veregetett és a kijárat felé tuszkolt bennünket.

Lement a nap. A kert körül a téglafalak teteje, mint a frissen tisztított sárgarépa, olyan színnel égett.

A klub vezetője, aki míg felolvastunk, hol itt, hol ott bukkant fel a kertben, most eltűnt szem elől. Vagy húsz percig vártunk rá, aztán vánszorogva megindultunk kifelé, kíváncsi leányszemek és a keringő könnyes-bús hangjai kísérték lépteinket.

Mára hát mindennek vége.

– Elvtársak, hova mennek? Egy pillanatra...

Nem lett volna csoda, ha már hallucináltunk volna. De nem, a klub vezetője volt, utánunk futott, egy jegyzéket lóbált a kezében.

– Önöknek jár... a fellépésért... Az istenért, bocsássanak meg... Két font kenyér, fél font cukor, és egynyolcad font dohány fejenként... Úgyhogy, az istenért, ne haragudjanak, de el kell jönniük a raktárba... Néhány lépés az egész...

Ennek a kedves, fiatal csodabogárnak – szép tiszta Tolsztojblúz volt rajta, meztelen lábán facipő – a szervezés minden ügyetlenségét azonnal megbocsátottuk. Élénken lépkedtünk mögötte az utcán, beleszédültünk, ahogy magunk elé képzeltük a kenyeret, ami mindjárt a kezünkben lesz: az ízét, a színét, az illatát, a súlyát. Már szinte úgy éreztük, a gyomrunkban van.

És már ott voltunk az udvaron. Néhány lépcsőfok. Pince. Pult. Mérleg. Polcok.

– Szergyuk elvtárs, legyen szíves kiadni a művész elvtársaknak, ami a jegyzék szerint jár.

A zománcozott petróleumlámpa megvilágította Szergyuk elvtárs kivarrott ingét, gondosan fésült halántékát, apró acélkeretes pápaszemét, ezüstös kis szakállát – a lassú mozgású ukrán férfi pedáns kis alakjának ezeket az érdektelen részlete-

it, melyek együtt azonban egy összeesküvő forradalmár hatalmas árnyékát vetették a föld alatti üreg boltozatára.

Kétségbeejtő lassúsággal minden oldalról megvizsgálta a jegyzéket, majd mélyet sóhajtott, és a pultra helyezett egy negyedfontnyi dohányt, s gondosan két egyenlő félre vágta egy kenyérvágó késsel. Aztán éppilyen lelkiismeretesen kimért két adag nedves kristálycukrot, majd mindkét adagot lelkiismeretesen becsomagolta egy ív papirosba, melyet egy forradalom előtti periratból tépett ki. Aztán jó alaposan letisztította a tenyeréről a cukrot, majd felvette a pultról a lámpát, bevilágította a polcokat a lángocska dobogó szívével, és végül így szólt:

– A kenyérért jöjjenek el holnap. Vagy pedig ha holnap nem alkalmas önöknek, adhatok a jegyzék szerinti kenyéradag helyett annak megfelelő mennyiségű cukrot. Tessék választani!

Számításaink szerint hat óra felé járhatott. Még eljutunk a piacra zárás előtt. A cukrot elcserélhetjük kenyérre. Megragadtuk a zacskókat és elrohantunk. Ó, hogy futottunk! A három versztát alig tizenöt perc alatt tettük meg. Kivert a veríték, belepett a por, felforrósított a nap. Úgy éreztük, láng csap ki a szánkon. Mindhiába! Rosszul számítottuk ki az időt. Már hét is elmúlt. Egyedül egy rendőr őrködött magányosan a vásárcsarnok kapujánál, a felégetett pusztaságban.

Egymásra néztünk és fogunkat összeszorítva kínosan elvigyorodtunk.

Lassan, céltalanul ődöngtünk az utcán, közben mohón tömtük magunkba a cukrot, az émelyítő édességtől már ájulás környékezett. Most, először a három nap alatt, hirtelen megéreztük, hogy a legteljesebb nyomorúság szakadt ránk.

És akkor hirtelen, ennek a túlságosan hosszúra nyúlt napnak jellegét megváltoztatta egy olyan jelenség, mely a meteorhullással volt egyenlő.

Az egyik sarok mögül előbukkant és nagy sietve közeledett felénk egy csodaszépen sütött rozskenyér, akkora, mint egy tábla jég. Elcsigázott fiatal legény cipelte a hóna alatt, sofőr

lehetett, a szerencse kegyeltje és a tréfa kedvelője, arcán ijedt boldogság fénylett. Látni lehetett, hogy egész életében szerencse kísérte, mint szerelmes lányok sóhaja. Most is teljesen új egyenruha volt rajta: bőr tányérsapka, bőrzubbony, nadrág és térdig érő fényes bagariacsizma. Nyilván épp hogy megkapta a heti kenyéradagját, és most rohan a piacra, hogy eladja.

Utolértük, elkaptuk a karját.

– Elvtárs, a csarnok már bezárt. Egy lélek sincs arra. Nem akarja elcserélni a kenyeret?

Hirtelen futás közben megmerevedett, mint a sóbálvány, és báván nézett ránk, végtelenül kék orosz szemével.

– Lehet – mondta lihegve. – Attól függ, mire.

– Cukorra.

– Mi a fenét kezdjek a cukorral?

A térdére csúsztatta és magasabban a hóna alá fogta a kenyeret. Már-már indult tovább, mikor hirtelen eszébe jutott: igaz is, nem olyan rossz ötlet, nem kéne mégis elcserélni a kenyeret? Aztán majd a cukrot el lehet adni, vagy elcserélni valami másra, azt a mást megint másra, talán megérné... Tulajdonképpen nemigen volt szüksége sem eladni, sem elcserélni a kenyeret. De szemlátomást hatalmába kerítette az üzérkedés szorgos kis ördöge, amely akkoriban még élénken tevékenykedett.

– Mennyi cukruk van? – kérdezte gyakorlatiasan.

Megmutattuk a zacskókat.

– Kéne érte vagy két font kenyér.

– I-igen? – mondta csalódottan és valami sértettséggel, mivel össze mertük mérni „az ócska cukrunkat az ő gyönyörű kenyerével". – Nem éri meg. Ha két fontot levágok, az egésznek semmi értelme. Nem, nem...

Szemrehányóan végignézett rajtunk, megrázta kenderszőke sörényét, és tovaszáguldott, de már hirtelen meg is állt, visszafordult, még egyszer ránk vetette átható tekintetét, olyan figyelmesen nézett, mintha először látott volna bennünket, és

elszégyellve magát oldalt fordult, s előhúzta fényes nadrágja mélyéből, a flanellbélés alól láncra erősített bicskáját.

Levágott a kenyérből egy hatalmas darabot, legalább három fontnyit, szó nélkül a kezünkbe nyomta és indult is tovább.

– Elvtárs! – kiáltottunk utána. – Ittfelejtette a cukrot.

Anélkül, hogy hátrapillantott volna, bosszúsan legyintett, s ahogy felbukkant, éppoly hirtelen el is tűnt.

Egymásra néztünk, és váratlan megláttuk magunkat az idegen szemével.

Bozontosak voltunk, a tíznapos szakáll és bajusz teljesen benőtte az arcunkat, bőrünket felégette a nap, lötyögött rajtunk a zsákvászon nadrág, darócingünk csupa pecsét – az utazás nyomai – lábunk majdnem csupasz: vagy húsz évvel látszottunk öregebbnek, mint valójában voltunk, úgy álltunk ott az idegen város közepén, mint valami vándorénekesek, mint az évszázadok száraz porával belepett apostolok.

Leereszkedtünk a folyópartra, leültünk a híd lábához. Felettünk zakatoltak a villamosok.

A szinte teljesen kiszáradt folyóban, mely olyan volt, mint egy széles pocsolya, vakítóan tükröződött a fehér lemenő nap. A vízben döglött tehén hevert, akár egy fakanál.

Itt a fűvön el is fogyasztottuk csodálatos kenyerünket.

Lassan ettük, sietség nélkül, fedetlen fővel, mint a földművesek, féltő gonddal összegyűjtve markunkban az ízletes morzsákat, melyeket megöntözött az arcunkról patakzó sós veríték.

1935

– Aludni akarok. Fázom.

– Úristen! Én is aludni akarok! Öltözz! És hagyd abba a nyafogást. Elég volt! Vedd föl a sálad. Tedd fel a sapkád. A nemezcsizmát is szaporán. Hol a kesztyűd? Állj nyugodtan. Ne forgolódj!

Mikor a kisgyerek felöltözött, az asszony kézen fogta, és elhagyták a lakást. A kisfiú még nem ébredt föl egészen. Négyéves forma lehetett. A hidegtől összehúzta magát, ide-oda dülöngélt járás közben. Épp hogy világosodott. Az udvaron fagyos, kék színű köd terpeszkedett. Az anya szorosabbra kötötte a sálat a gyerek nyakán, megigazította a gallérját, és megcsókolta fia álmos, duzzogó arcocskáját.

A kivert ablakú erkélyek fakorlátain függő száraz vadszőlőindákon úgy csillogott a zúzmara, mint a porcukor. A hőmérő mínusz huszonöt fokot mutatott. A pára sűrű gomolyban dőlt az ember szájából. Az udvart csonttá fagyott szennyvíz borította.

– Mama, hová megyünk?

– Mondtam már: sétálni.

– És a kis bőröndöt minek hoztad el?

– Azért, mert kell. És hallgass. Ne beszélj annyit. Csukd be a szád. Megfázik a torkod. Látod, milyen csikorgó fagy van. Inkább nézz a lábad elé, mert elcsúszol.

A kapuban ott állt a házfelügyelő, bundában, fehér kötényben, mellén fém számtábla villogott. Az asszony rá sem pillan-

tott, mikor elhaladt mellette. A házfelügyelő némán bezárta utánuk az ajtót, és el is reteszelte egy nagy vaskallantyúval. Elindultak az utcán. Hó nem volt, csak jég és zúzmara csillogott mindenfelé. Ahol pedig nem volt zúzmara és jég, ott sima kő volt vagy föld, ugyanolyan kemény és sima, mint a kő. Csak mentek a csupasz, fekete akácok alatt, amelyek pattogva repedeztek a fagytól.

Az anya és fia majdnem egyformán volt öltözve. Mindkettőjükön elég jó állapotban levő, majomprém utánzatból készült bunda, világosbarna nemezcsizma és tarka gyapjúkesztyű. A különbség csak az volt, hogy az anya kockás kendőt, a kisfiú pedig majomprémből készült kerek füles sapkát viselt. Az utca kihalt volt. Amikor az útkereszteződéshez értek, az utcai hangszóró tölcsére olyat reccsent, hogy az asszony összerezzent. De nyomban kitalálta, hogy csak a reggeli rádiózás kezdődik. Az adás, mint mindig, kakasszóval indult. A kakas rendkívül éles hangja dallamosan szárnyalt végig az utcán, köszöntötte az új nap kezdetét. A kisfiú fölnézett a hangszóróra.

– Mamuskám, ez a kiskakas?

– Az, kisfiam.

– Nem fázik odafent?

– Nem. Nem fázik. És ne forogj állandóan. Nézz a lábad alá.

A tölcsér újra megreccsent, mocorgás hallatszott, és egy kedves, angyali gyermekhang így köszönt háromszor egymás után:

– Jó reggelt! Jó reggelt! Jó reggelt!

Aztán ugyanaz a hang lassan, nagyon megindítóan románul imába kezdett:

– Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod . . .

A sarkon az asszony hátat fordított a szélnek, s a kisfiút maga után húzva, majdnem futott a mellékutcában, mintha üldözné ez a túl hangos és túl kedves hang. A rádió hamarosan elhallgatott. Az ima véget ért. Az utcák jeges folyosóin a tenger felől fújt a szél. Elöl, a rőtszínű ködben tűz lobogott, mel-

lette német járőr melegedett. Az asszony megfordult, és másfelé indult. A kisfiú szaporán kocogott mellette világosbarna kis csizmájában. Arca piros volt, akár az áfonya. Orra tövén megfagyott cseppecske csüngött.

– Mama, mi már sétálunk? – kérdezte a kisfiú.

– Igen, már sétálunk.

– Én nem szeretek ilyen gyorsan sétálni.

– Tűrj egy kicsit.

Keresztülmentek egy átjáróház udvarán, és egy másik utcába értek. Már megvirradt. A világos és mélykék párafellegek meg a zúzmara között félénken felderengett a rózsaszínű hajnal. Ez a rózsaszínű fény olyan hideg volt, hogy görcsbe vonta az ember állkapcsát, mint amikor elvásik a fog. Az utcán néhány járókelő tűnt fel. Egy irányba haladtak. Majdnem mindegyikük vitt magával néhány holmit. Egyesek taligán tolták a cókmókjukat, vagy megpakolt kis kéziszánkón húzták maguk után, amelynek talpai felkaristolták a csupasz úttestet.

Ezen a reggelen cipekedő emberek vándoroltak lassan a város minden részéből egy bizonyos irányba, mint a hangyák. Zsidók voltak, akik a gettóba mentek. A gettót a Pereszipen állították fel, a városnak azon a sivár, mélyen fekvő részén, ahol a tenger szintjével egy vonalban álltak az óriási, kiégett olajtartályok, amelyek vándorcirkuszok sátraihoz hasonlítottak. Néhány piszkos negyedet kétsoros, rozsdás szögesdróttal kerítettek körül, és csupán egyetlen bejáratot hagytak, mint az egérfogóban. A zsidók a Pereszip felé lejtő utcákon haladtak. A vasúti hidak alatt mentek át. Meg-megcsúsztak az eljegesedett járdán. Voltak közöttük öregek, akik nem bírtak menni, és olyanok is, akik kiütéses tífuszban szenvedtek. Ezeket hordágyon vitték. Néhányan elestek, és fekve maradtak; hátukat a lámpaoszlophoz támasztották, vagy átöleltek egy utcai vascölöpöt. Senki sem kísérte őket. Maguktól mentek, minden őrkíséret nélkül. Mindegyikük tudta, hogy aki otthon marad, agyonlövik. Ezért mentek önként. A bújtatásért is halál járt. Egyetlen elrejtett zsidóért a helyszínen főbe lőtték a ház min-

den lakóját, kivétel nélkül. A zsidók lassan haladtak a gettó felé a város minden részéből, a vasúti hidak alatt vezető lejtős utcákon; taligát taszigáltak maguk előtt, és kézen fogva vezették a bebugyolált gyerekeket. A zúzmaralepte fák és a házak között egymás mögött haladtak, mint a hangyák. Bezárt kapuk és ajtók előtt, füstölgő tüzek mellett mentek el, amelyeknél német és román katonák melegedtek. A katonák ügyet sem vetettek a zsidókra, csak melegedtek; topogtak csizmájukban, és kesztyűjükkel a fülüket dörzsölték.

A kegyetlen hideg még egy északi városban is szokatlan lett volna. De Odesszában egyenesen hihetetlennek érezték. Ilyen fagyok Odesszában harminc évenként ha egyszer előfordulnak. A sűrű, égszínkék, ibolyaszínű és zöld párafelhők között alig pislákolt a nap apró korongja. Az úttesten kővé fagyott verebek hevertek, amelyeket röptükben vert le a fagy. A tenger egészen a látóhatárig befagyott. Hófehér volt. Onnan fújt a szél. Az asszony orosznak látszott. A kisfiú is. A kisfiú apja orosz volt. De ez semmit sem jelentett. Az anya zsidó volt. Ezért kellett gettóba menniük. A kisfiú apja a Vörös Hadsereg tisztjeként szolgált. Az asszony reggel összetépte a személyazonossági igazolványát, és bedobta az eljegesedett vécébe. Elhagyta a házat a kisgyerekkel, és úgy számított, hogy addig járkálnak a városban, amíg ez az egész el nem csendesedik. Úgy gondolta, valahogy átvészelik a dolgot. A gettóba menni őrültség. Hiszen ez a biztos halált jelenti. Így azután megkezdte kálváriáját a városban, s csak azon igyekezett, hogy a legnépesebb utcákat elkerülje. A kisfiú kezdetben azt hitte, valóban csak sétálnak, és egy szót sem szólt. De hamarosan nyafogni kezdett.

– Mama, miért járkálunk állandóan?

– Sétálunk.

– Ilyen gyorsan sohase sétálnak. Elfáradtam.

– Légy türelemmel, kicsikém. Én is elfáradtam. De látod, mégsem nyűgösködöm.

Észrevette, hogy valóban siet, majdnem szalad, mintha ül-

dözné valaki. Lassúbb léptekre kényszerítette magát. A kisfiú fölnézett rá, és nem ismerte meg. Rémülten nézte anyja duzzadt, összeharapdált ajkát, a fagytól fehérre őszült hajtincsét, amely riasztóan csüngött a kendője alól, és jeges tekintetű, merev szembogarú, mozdulatlan szemét. Ilyen szemet csak a játékállatjain látott. Az anya nézte, de nem látta a fiát. Kicsi kezét szorongatva az asszony maga után húzta a gyermeket. A kisfiút félelem fogta el. Sírva fakadt.

– Haza akarok menni. Pisilni kell.

Az anya sietve egy német parancsokkal teleragasztott hirdetőoszlop mögé vitte a kisgyereket. Amíg kigombolta, majd újra begombolta a ruháját, s közben óvta a széltől, a gyerek tovább sírt, reszketett a hidegben. Aztán, amikor tovább mentek, a gyerek azt mondta, hogy éhes. Az asszony benyitott egy kávézóba, de odabent két kutyaprém gallérú, bundás, román rendőr reggelizett. Igazolványa nem lévén, félt, hogy letartóztatják és a gettóba viszik, tehát úgy tett, mintha tévedésből más üzletbe nyitott volna be. Bocsánatot kért, és sietve becsapta maga után a csilingelő ajtót. A kisfiú mit sem sejtve, sírva futott mögötte. A másik kávézó üres volt. Megkönnyebbülten lépte át a küszöböt, amelyre patkót szögeltek. Egy üveg kefírt meg egy zsömlét vett a gyereknek. Amíg a bebugyolált gyermek a magas széken ülve itta a kefírt, amit nagyon szeretett és majszolta a zsömlét, az asszony lázasan gondolkozott, hogy ezután mitévő legyen? De semmi sem jutott az eszébe. A kávézóban vaskályha égett, megmelegedhettek. De az asszony úgy vélte, hogy a tulajdonosnő túl figyelmesen szemléli. Gyorsan fizetett. A tulajdonosnő ijedten pillantott az ablakra, és ajánlotta, pihenjenek még egy kicsit a meleg kályha mellett. A kályha vörösen izzott. Majdnem meggypiros volt a színe, talán valamivel sötétebb. Az izzó vason szikrák futkostak. A hőség elbágyasztotta a kisgyereket. Szeme le-lecsukódott. De az asszony sietett. Köszönetet mondott a tulajdonosnőnek, és azt mondta, hogy sürgős az útja. Hiszen így is majdnem egy óra hosszat elüldögéltek. Az álmos és jóllakott kisgyerek alig

állt a lábán. Az asszony megrázta a vállát, megigazította a galérját, és gyengéden a kijárat felé tolta. A kisfiú megbotlott a küszöbre szögelt patkóban. A gyerek a kezét nyújtotta, s az anya tovább indult vele az utcán. Errefelé öreg platánok nőttek. Ott haladtak el mellettük: a fák foltos törzsét finom dér lepte be.

– Aludni akarok – mondta a kisfiú, és hunyorgott a jeges széltől.

Az anya úgy tett, mintha nem hallaná. Tudta, hogy helyzetük kétségbeejtő. Alig akadt ismerősük a városban. Két hónappal a háború kitörése előtt érkezett ide és itt rekedt. Teljesen magára maradt.

– Megfagyott a térdem – mondta szipogva a kisgyerek.

Félrevonta és megdörzsölte a gyerek térdét. A kisfiú megnyugodott. Az anyának hirtelen eszébe villant, hogy mégis van egy család a városban, akit ismer. A „Grúzia" nevű gőzhajón ismerkedtek meg, amikor Novorosszijszkból Odesszába jöttek. Néhányszor aztán is találkoztak. Pavlovszkijék fiatal házasok: a férfi egyetemi docens, az asszony pedig nemrég fejezte be az építészeti technikumot. Verának hívják. A két asszony nagyon megtetszett egymásnak, és amíg a gőzhajó Novorosszijszkból Odesszába ért, jól összebarátkoztak. Kétszer voltak is egymásnál vendégségben. A férfiak is jóba lettek. Egyszer még mulattak is együtt. Más alkalommal meg négyesben kimentek a Harkov–Odessza labdarúgó mérkőzésre. Pavlovszkijék Odesszának szurkoltak. Ő meg a férje Harkovnak. Odessza vesztett. Úristen, mi volt akkor a hatalmas, új, tengerparti stadionban: kiáltozás, üvöltözés, verekedés, porfelhő. Akkor kis híján ők is összevesztek. De most jólesőn gondolt vissza rá. Pavlovszkij nem tartózkodott a városban. A Vörös Hadseregben harcolt. De Vera itt rekedt, a kiürítéskor nem sikerült elmennie. Nemrég találkozott vele az Alekszandrovszkij-piacon, és még váltottak is néhány szót. De nem volt ajánlatos sokáig ott maradnia. A németek majdnem mindennap razziáztak. Talán öt percig, ha beszéltek. Azóta nem találkoztak. De Vera

valószínűleg a városban van. Hová is mehetne? Pavlovszkijék oroszok. Talán Veránál kivárhatná a dolgok végét. Legvégső esetben nála hagyná a kisgyereket. Pavlovszkijék elég messze laktak, a Pirogov utca és a Francuzszkaja út sarkán. Az asszony befordult a sarkon.

– Mama, hová megyünk? Haza?

– Nem, kicsim, vendégségbe megyünk.

– Kihez?

– Vera Pavlovszkaja nénihez, emlékszel rá? Vera Pavlovszkaja nénihez megyünk vendégségbe.

– Jó – mondta a kisfiú megnyugodva. Szeretett vendégségbe járni. Jókedve támadt.

Átmentek a Sztroganov-hídon, a kikötőbe vezető utca felett. Az utcának „Vesztegzár köz" volt a neve. Odalent tégla formájú, unalmas, szürke homokkő-házak álltak. Egyik-másik romhalmazzá vált. Több ház leégett. Az utca végén egy másik híd kerek ívei rajzolódtak ki. A híd ívei mögött a kikötő romjai meredeztek. Még távolabb, a beomlott, leégett tetők felett a befagyott, fehér színű tenger nyúlt el egészen a látóhatárig. A látóhatáron a be nem fagyott víz sötétkék csíkja fénylett. A híres odesszai világítótorony havasfehér romjai körül néhány ólomszürkére mázolt román szállítóhajó vesztegelt a jégbe fagyva. A messzeségben, balra, a hegyen a város fölött a színház kagylóhoz hasonló kupolája kéklett rózsaszínű és világoskék párafelhők között. A Sztroganov-híd rácsa hosszú sor magas, lándzsaszerű vasból állott. Ezek a lándzsaszerű vasak szurokfeketék voltak. Lent, a „Vesztegzár köz"-ön emberek jöttek fölfelé, vödrökkel. A víz kiloccsant a vödrökből és megfagyott az úttesten; a rózsaszínben játszó nap ködös fényében csillogott, akár az üveg. Mindez így együtt nagyon szép volt. Végül is majd elüldögélnek Pavlovszkajánál, aztán meglátják, mit tehetnek.

Nagyon sokáig mentek. A kisgyerek elfáradt, de nem nyűgösködött. Szaporán tipegett apró, világosbarna csizmájában, alig bírt az anyjával lépést tartani. Minél előbb szeretett volna

ott lenni a vendégségben. Szeretett vendégségbe járni. Útközben az anyja néhányszor megdörzsölte elfehéredett arcocskáját. A ház előtt, ahol Pavlovszkijék laktak, tűz lobogott a járdán, mellette katonák melegedtek. Nagy ház volt, több tömbből állott. A kapuk lánccal voltak lezárva. A házban razzia folyt. Minden ki- és bemenőnek megvizsgálták az iratait. Az asszony úgy tett, mintha sietne, és elhaladt a kapu előtt. Ügyet sem vetett rá senki. A kisfiú megint nyafogni kezdett. Ekkor fölvette, és kopogva futott vele egy darabig a kék lávakőkockákból kirakott úton. A gyerek megnyugodott. Az asszony tovább bolyongott a városban. Úgy rémlett neki, hogy túl sűrűn fordul meg ugyanazokon a helyeken, és lassan felfigyelnek rá. Ekkor eszébe jutott, hogy néhány órát a moziban is el lehet tölteni. Az előadások korán kezdődtek, mivel a kijárás nyolc óra után halálbüntetés terhe mellett tilos volt.

Az asszonynak hányingere támadt, és szédült a katonákkal és prostituáltakkal teli, fülledt levegőjű, bűzös teremben. Ezeket is, akárcsak őt, a fagy kergette be ide az utcáról. De a teremben legalább meleg volt, és elüldögélhetett az ember. Lecsavarta a sálat a kisfiú nyakáról, s a kicsi nyomban elaludt, mindkét kezével anyja felső karjába kapaszkodva. Anélkül, hogy kiment volna a teremből, két előadást végignézett, de nehezen értette meg, mi is történik a vetítővásznon. Valószínűleg háborús híradó ment, azután egy vígjáték, vagy valami hasonló: nem tudta követni a cselekményt. Minden összekavarodott. Vagy az egész vásznat betöltötte egy csinos, szőke fürtös leányfej, amely egy fej nélküli, széles vállú férfi mellére simult, és kettőst énekeltek zenekísérettel, vagy ugyanez a lány alacsony sportkocsiba ült, majd robbanások fekete szökőkútjai fröcscsentek; egy, kettő, három, négy, sorban egymás után, recscsenő dördüléssel – úgy, mintha egyetlen rántással tetőbádogot hasítanának hosszú csíkokra, egy, kettő, három, négy csík –, és jégesőként hullottak a fekete göröngyök, dörömböltek a bádogdobon; és a lövedékektől felszántott földön harckocsik kúsztak fekete kereszttel az oldalukon, csikorogva és bukdá-

csolva, miközben hosszú csövű ágyújukból egyre hosszabb lángnyelveket és fehéren gomolygó füstcsíkokat lövelltek.

Egy német katona, aki csizmát és prémes orosz füles sapkát viselt, súlyosan az asszony vállára dőlt, és nagy, mocskos ujjával csiklandozni kezdte a kisgyerek nyakát, hogy felébressze. Csak úgy dőlt belőle a tiszta szesz és fokhagymaszag. Állandóan jóindulatúan nevetgélt, és értelmetlenül ismételgette:

– Ne aludj, bube! Ne aludj, bube!

Bube németül annyit jelent, hogy kisfiú. A gyerek nem ébredt fel, csak a fejét forgatta és nyöszörgött álmában. Ekkor a német az asszony vállára hajtotta nehéz fejét, egyik kezével átölelte, a másikkal meg a kisgyerek arcát kezdte nyomkodni. Az asszony hallgatott, mert félt, hogy megharagítja a katonát. Félt, hogy majd az igazolványait követeli. A németből ráadásul csak úgy áradt a füstölt hal szaga. Az asszony gyomra háborgott. Rettenetes erőfeszítésébe került, hogy ki ne robbanjon, és ne csináljon botrányt. De mégis nyugalmat erőltetett magára. A német végeredményben semmi különösebb rosszat nem tett. Csak faragatlan alak. Különben igazán jól nevelt német. El lehet viselni. A német hamarosan elaludt a vállán. Az asszony moccanatlanul ült. A katona nagyon nehéz volt. Még az a szerencse, hogy aludt.

A szőke fürtös leány újra végigment a vetítővásznon; hosszú, fehér és fekete sugárcsíkok követték a teremben. És recsegő robajjal törtek a magasba a fekete szökőkutak, kúsztak a harckocsik, meneteltek a német zászlóaljak a sivatag homokján; az Eiffel-toronyra hatalmas fasiszta lobogó röppent fel, és a hegyes orrú, nőies állú Hitler, szemét meresztgetve s nőies potrohát kidüllesztve ugatott a vászonról, nagyon gyorsan nyitogatva és csukogatva száját. Olyan sebesen, hogy a hang egy kicsit elmaradt a mozgástól: au, au, au, au . . .

A katonák a sötétben fogdosták a lányokat. A lányok visongtak. A levegő roppant meleg és fullasztó volt: fokhagyma, füstölt hal, tiszta szesz, aszpirin és román „Chat Noir" kölni szaga terjengett. De itt bent mégis jobb volt, mint kint a fa-

gyon. Az asszony egy kicsit megpihent. A kisfiú kialudta magát. Aztán az utolsó előadás is véget ért, újra ki kellett menniük az utcára. Kézen fogta a gyereket, és elindultak. A város koromsötétbe burkolózott. Csak a sűrű fagyos pára gomolygott a sötétbe vesző házak között. A pára szinte összeragasztotta az ember szempilláit. Az utcákon füstölgő tüzek pislákoltak a fagyban. Néha valahol magányos lövés dörrent. Az utcákon járőrök cirkáltak. Kilencre járt az idő. Az anya karjára vette az álomtól elnehezedett kisgyereket, és futni kezdett. Szinte magánkívül volt a gyötrő gondolattól, hogy valamelyik járőr megállíthatja. A legelhagyatottabb kis mellékutcákat választotta. A zúzmarával borított platánok és akácok kísértetekként meredeztek az utcaszegélyeken. A város kihalt volt és sötét. Néha a sötétben kinyílt egy ajtó, és a ragyogó fénycsíkkal együtt, amely hirtelen megvilágította a bejáratnál álló, befagyott gépkocsikat – szenvedélyes, hangos hegedűsírás csapott ki a bodegából egy pillanatra. Az asszony futva szerencsésen eljutott a Sevcsenko-kultúrparkig. A tengerpart mentén húzódó hatalmas parkban mélységes csönd honolt. Különösen a szakadék alatt, a láthatárig befagyott tenger felett volt nagy a csönd. A tenger fölött vastag falként terpeszkedett a némaság. A fák fehér ágai fölött néhány óriási csillag sziporkázott. A csillagok közt fényszóró kék sugárkévéje csápolt.

Az asszony a széles, aszfaltozott úton haladt. Balról feltűnt a stadion, ahol együtt nézték meg az Odessza–Harkov mérkőzést. A stadion romjain túl volt a tenger. A sötétben nem látszott, de a csendről mégis nyomban megérezte az ember. Jobbról a park húzódott. A széles, aszfaltos út úgy villogott a csillagfényben, mint a csiszolópapír. Az asszony útközben egymás után ismerte fel a különböző fafajtákat. Voltak itt japán szivarfák, hosszú hüvelyterméseik majdnem a földig csüngtek, mint a kötelek. Azután gúla alakú akácok, platánok, tuják és ecetfák következtek. Zúzmarával vastagon belepve, szinte egybefolytak, és úgy függtek egészen alacsonyan a föld

felett, mint a fellegek. Az asszony mélyet lélegzett, és most már sokkal lassabban ment a végtelen hosszúnak tűnő, üres padsor mentén. Különben az egyik padon ült valaki. Az asszony dobogó szívvel haladt el mellette. A fekete alak a pad támlájához támasztotta fejét, meg se moccant. Az asszony észrevette, hogy a padon ülő embert félig belepte a zúzmara, mint egy fát. A csillagvizsgáló fekete kupolája felett – amely a kert fehér felhői közül emelkedett a magasba – a Nagy Medve tündöklő csillagai remegtek. Csend honolt itt, és egy csöppet sem volt félelmetes. Talán azért nem, mert az asszony túlságosan elfáradt.

És másnap reggel, amikor még ki sem világosodott egészen, teherautók jelentek meg a városban, és összeszedték az éjszaka megfagyott emberek tetemeit. Az egyik teherautó lassan gördült végig a Sevcsenko-kultúrpark széles, aszfaltos útján. Kétszer állt meg. Először annál a padnál, ahol a megfagyott öregember ült. Másodszor az előtt a pad előtt, amelyen egy asszony és egy kisgyerek ült. Az asszony a kicsi kezét fogta. Egymás mellett ültek. Majdnem egyformán voltak öltözve. Mindketten elég jó állapotban levő, majomprém utánzatból készült bundát, világosbarna nemezcsizmát és tarka gyapjúkesztyűt viseltek. Úgy ültek ott, mintha volna bennük élet, csak az arcuk – amelyet az éj folyamán belepett a zúzmara – volt bolyhos és egészen fehér, s a szempillájukon libegett pókhálószerű jeges szál. Amikor a katonák fölemelték őket, nem egyenesedtek ki. A katonák meglóbálták az asszonyt, akinek a lába be volt hajlítva, és földobták a teherautóra. Úgy csapódott az öregemberhez, mintha fából volna. Aztán a katonák meglóbálták és könnyedén földobták a maga alá húzott lábú kisfiút is. Az asszonyhoz ütődött, mint egy tuskó, és még egy kicsit föl is pattant.

Amikor a teherautó elment, az utcai hangszóró tölcsérében rázendített a kakas, köszöntötte az új nap kezdetét. Majd megszólalt egy kedves, angyali gyermekhang:

– Jó reggelt! Jó reggelt! Jó reggelt!

Aztán ugyanaz a hang lassan, nagyon megindítóan így fohászkodott románul az istenhez:

– Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod . . .

1946

... Akkor kiugrottam a búvólyukból, és gyorsan befordultam az utcasarkon. Nem vettek észre, pedig két lépésre mentek el tőlem. Még a szagukat is éreztem, a nagyon jellegzetes román kaszárnyaszagot, meg valami zsírét, halzsír lehetett, amivel télen a csizmáikat kenik. Nyilván úgy gondolják, hogy a halzsír óv a hidegtől vagy más effélét. Én gyűlöltem ezt a szagot, amely mindenüvé elkísért. Émelyegtem tőle. Mínusz tizenöt fok volt, és erős északkeleti szél. De én nem éreztem a hideget. Forró verejték vert ki. A szívem kalapált.

Szolgálatomnál és emberi természetemnél fogva nem vagyok gyáva. De rettegtem a gondolattól, hogy ismét a kezükbe kerüljek, miután olyan ügyesen eljöttem tőlük. Ez egyszerűen ostobaság lett volna. Biztonságos illegális lakásom volt. A város túlsó szélén. Ott megülhettem. Az egész városon át kellett vágnom. Úgy döntöttem, hogy a központján vágok át. Ösztönöm és a tapasztalat azt súgta, hogy ez a legveszélytelenebb. Persze óriási kockázat volt. De hát önök is tudják, hogy a mi ügyünkben kockázat nélkül nem boldogul az ember. Csak erős idegek kellenek. Nekem erős idegeim voltak. Számításom abban állt, hogy az olyan ember, aki éjnek idején teljesen nyíltan jár a városban, ahol ostromállapotot rendeltek el, a legkevésbé ébreszthet gyanút. Ha olyan nyíltan és olyan nyugodtan megy, akkor „joga van" hozzá. Tapasztalatból tudtam, hogy a járőr ritkán állítja meg az ilyen embert.

Kimért, katonás léptekkel mentem. Lépéseim zaja visszhang-

zott, mintegy visszapattant a fekete homlokzatokról, amelyek csaknem egybefolytak a csillagos éggel, ahol süvítve száguldott a jeges északkeleti szél. Külsőm nagyon hasonlított az olyan emberéhez, akinek „joga van". Kurta Romanov-bekecset viseltem, derékban széles szíjjal leszorítva, kubányi sapkát, és csaknem új román tiszti csizmát. Mindez persze a sötétben nem látszott, de a csillagok haloványan áradó fényében sziluettem bármilyen járőrben teljes bizalmat kelthetett. Sarkantyúm nem volt, s hiányát a döngő katonás léptekkel pótoltam. Minden lépés pokoli fájdalmat okozott, mivelhogy az idegen csizma nem egészen rám volt szabva, s a vastag varrás a csizmafej és a szára között annyira törte a jobb rüsztömet, hogy ordítani tudtam volna. Úgy éreztem, csontig lehorzsolódott lábamon a hús. Olykor kedvem lett volna fütyülni mindenre, leülni a járda szélére és lehúzni a csizmát. Ó, milyen mennyei gyönyörűség lett volna! Minden erőmet össze kellett szednem, hogy tovább menjek. És mentem, mentem. Még azt a fényűzést sem engedhettem meg magamnak, hogy lassan lépjek, a fájós lábamnak csak az ujjhegyére, nem egész talpára. Akkor szánalmas, bicegő járásommal már nem volnék olyan ember, akinek „joga van".

Ezenkívül, amikor a teherautóból kiugrottam, és átlendülve egy temetőkerítésen, keresztek és síremlékek között cikázva szaladtam, tüzet nyitottak rám, és egy golyó eltalálta a bal karomat, valamivel váll alatt. Akkor nem törődtem vele, és szinte nem is éreztem a fájdalmat. Éppen csak egy kis ütést és pörkölést éreztem. De most erősen kezdett fájni a vállam. Megdagadt, égett, és vér szivárgott belőle. Az egész ingujjam átnedvesedett. Már nehezemre esett menés közben lengetni a karomat. Az övembe dugtam a kezemet. Ráadásul már napok óta nem ettem, nem mosakodtam, nem borotválkoztam, nem vetettem le a ruhámat. Mindez a testi tisztátalanság nyomasztó érzésével és csüggedéssel töltött el, ami ellen minden lelkierőmet összeszedve küzdöttem.

Lázam lehetett, mert a fejem tompán zúgott, és éreztem,

hogy a kulcscsontom felett szaporán lüktet az ér. Volt egy pillanat, amikor olyan rosszullét fogott el, hogy kész lettem volna az első romos házba bebújni, lefeküdni az elgörbült vasgerendák és a vakolattörmelék közé, és belefúrni arcomat az üvegcserepekbe, amelyek olyan gyengéden és hívogatón fénylettek a csillagok kékes világában. De ugyanakkor még döngőbben vágtam oda talpamat a járdához, és lépéseim ütemére hangosan fütyültem egy dallamot a „Luxemburg grófjá"-ból, amely ugyan cseppet sem volt ízlésemre, de módfelett illik az olyan emberhez, akivé lettem ezen a halálos veszedelmet rejtő, jeges éjszakán. Most, ha visszagondolok rá, teljesen hihetetlennek tűnik fel, miként sikerült szinte az egész városon áthaladnom anélkül, hogy egyetlen járőr is megállított volna. Pedig legalább hárommal találkoztam, de egyik sem állított meg. Döngő lépésekkel mentem el mellettük, a „Luxemburg grófjá"-t fütyörészve, olyan egyszerűen és könnyedén, mintha a fejemet láthatatlanná tevő varázssapkát viselnék.

Egyetlen gondolat, egyetlen érzés uralkodott rajtam: kötelességem a Haza iránt, amely rám bízta néhány tucat legderekabb, legbátrabb fiának életét – illegális szervezetem tagjaiét – a kapcsolatot Moszkvával, a címeket, titkos szállásokat, egyszóval mindazt, ami a győzelmet segítette, és különösen ezekben a napokban, amikor minden fronton döntő fordulat történt. Percekig nem is éreztem meggyötört testem kínját, megszűnt a fájdalom, és mintha szárnyakon repültem volna a halott város romjai felett, amelyek olykor úgy álltak utamba, mint lángoló csillagokkal telehintett, összedobált, fekete díszletek.

Emlékszem egy hatalmas térre a város közepén. Ívbe hajlott vékony fák reszkettek az északkeleti szélben. Emlékszem a széles aszfaltos útra, amely átlósan szelte át ezt a teret, emlékszem Voroncov magas fekete szobrára, dérlepte köpenyére. Voroncov karcsú alakja áttetsző kísértetként úszott el mellettem a levegőben. Keresztülvágtam a téren, és utcáról utcára folytattam utamat. Azokon a helyeken, ahol a házak romok-

ban hevertek, valamivel világosabb volt. Az útkereszteződéseknél is. Ott több csillag fénylett.

Egy utcasarkon két emberi alakot pillantottam meg. Éppen abban a pillanatban gyújtottak rá. Az öngyújtó parányi lángja a vaksötétben máglyának tűnt fel. Fényénél jól láttam a két embert. Tüstént megértettem, hogy mifélék. Semmi kétség, rendőrügynökök voltak és titkos éjjeli körjáratukat végezték. Ezek mindig párosával járnak. A sarkokon elválnak: egyik ezen az utcán megy, a másik amazon. Ilyen módon megkerülik a háztömböt, s a következő sarkon ismét találkoznak. Aki az útjukba kerül, ki nem térhet már előlük, még ha visszafordulna is. Néhány szót váltottak, és elváltak. Egyikük befordult a sarkon, a másik egyenest felém tartott. Már hallottam a csizmája kopogását, és éreztem a halzsírszagot. Az ember sziluettje el-eltakarta a meszelt akáctörzseket. Semmi kétség, ő is észrevett. A találkozás elkerülhetetlen. Az utca túlsó oldalára átmenni nincs értelme: úgyis megállít. És semmiféle fegyverem nincs. Ó, ha legalább egy bicskám volna! Mindjárt szorosan odalép hozzám, rám világít a zseblámpájával és az igazolványomat kéri. Egyetlen dolgot tehettem csak – azt tettem. Nem változtatva lépést, és tovább fütyörészve a „Luxemburg grófjá"-t, hirtelen sarkon fordultam és az első kapuhoz mentem.

Megpróbáltam kinyitni, de zárva volt. Akkor megragadtam a vastag csengődrótot, és néhányszor megrántottam. A drót megcsikordult, megzörrent, meghimbálva az udvar mélyén egy kis harangot, és néhány pillanat múlva a kis harang megkondult. Sohasem felejtem el egyenetlen, éles hangját ennek a valdaji rézharangnak. A halott város halotti csendjében mintha vészharangot kongattak volna. Még egyszer türelmetlenül megrántottam a drótot, és ebben a pillanatban egy kézilámpás fénye hullt rám.

– Az iratait! – szólt halkan egy náthás hang, oroszul, de utálatos román kiejtéssel.

Nem láttam az embert. Csak az arcomba vetődő lámpa-

fényt láttam, és a halzsírszagot éreztem. Egyetlen kiutam maradt csak. Minden erőmet összeszedtem, megfordultam, és vaktában belevágtam öklömmel a sötétségbe. Szerencsére nem tévesztettem el a célt. Annyira feldúlt voltam, hogy a legkisebb fájdalmat sem éreztem, noha az öklöm teljes erővel belevágott a csontos pofájába. A sötétben vállon ragadtam, kitapogattam a torkát, és sebesült jobbom fájdalmát leküzdve, két kézzel megfojtottam. A kis harang az udvar mélyén még himbálózott és csilingelt. Hátulról, a hóna alatt átfogtam a hullát és egy lépcsőhöz vonszoltam, amely az utcáról egy pincébe vitt, ott lelöktem. Sietnem kellett. Ismét türelmetlenül csengettem. Ezúttal az udvar mélyéről csoszogó, súlyos lépések hallatszottak. Valamit éreztem a lábam alatt. Nyilván az „ő" sapkája volt. Felvettem a sapkát, és utánadobtam a pincébe. Ugyanolyan kubányi sapka volt, mint az enyém. Ez is halzsír szagú. Csaknem hánytam tőle. Ebben a pillanatban kinyílt a kapu. Ugyanazzal az elszántsággal, amely egy pillanatra sem hagyott el, mint aki előtt nincs és nem is lehet semmiféle akadály, hangosan fütyörészve a „Luxemburg grófjá"-t, a házmester mellett beléptem az udvarra. Egyébként azt sem tudom, férfi volt-e vagy nő. Meg nem állva, kísértetként haladtam el valami öregesen dünnyögő, görnyedt kis alak mellett, aki, irhabundába burkolózva, egy csomó nagy kulcsot zörgetett. Kínzó köhögést hallottam a hátam mögött, és olyan bánatos, olyan mély, nyikorgó sóhajtást, hogy a szívem elszorult a szánalomtól ez iránt az ismeretlen ember iránt, akit még csak megnézni sem tudtam. De úgy éreztem, hogy a meggyötört és lelkét vesztett város minden bánata kifejezésre jut ebben a kínos, nyikorgó köhögésben és a sóhajtásban.

Egyáltalán nem gondolkodva, mit teszek, katonás lépésekkel átvágtam az udvaron, megkerültem egy befagyott szökőkutat, amelynek közepén kőgúla magaslott, és e likacsos talapzaton öntöttvas gém állt. Az udvar mélyében egy háromemeletes épület volt. A csillagok derengő fényében ez a ház vaksi, fekete ablakaival halottnak, félelmesen fenyegetőnek

látszott, és ugyanakkor valahogy nagyon ismerősnek, ámbár megesküdtem volna rá, hogy sohasem láttam.

Egyetlen ajtó nyílt a ház belsejébe. Sötéten tátongott. Felmentem három jeges lépcsőfokon, és beléptem a lépcsőházba. Hallottam, amint a házmester, kulcsait zörgetve, bezárja a kaput.

A lépcsőház teljesen sötét volt. Kinyújtott kezemmel oldalt valami ajtófélfát tapintottam. Végighúztam kezemet a szakadt viaszosvászon, és egy levélszekrénybe ütköztem. Anélkül, hogy számot vetettem volna vele, mit csinálok, öklömmel megvertem az ajtót. Nem félénken zörgettem, de nem is követelőn. Úgy zörgettem, ahogy ismerősök szoktak. Nyomban kinyílt az ajtó. Azt hihettem volna, hogy vártak.

– Tessék – szólt a sötétben egy női hang. – Bocsásson meg, sötét van nálunk, már megint nincs áram. Jöjjön. Vigyázzon, nehogy megüsse magát.

Bezárta az ajtót, beláncolta, majd kabátom ujjába fogózott, és így vezetett a sötét folyosón, ahol erős fertőtlenítőszer szaga érződött. A folyosó végében félig nyitott ajtó derengett.

– Azt hittem, már nem is jön. Nem tudtam, hogy éjszakai kijárási engedélye van. Mégis vártam, vártam – suttogta a nő. – Csak az imént aludt el. Egész nap rémesen hánykolódott. Azt hittem, megőrülök. Jeget raktam a fejére. Jól tettem?

Beléptünk egy iszonyúan hideg kis szobába, amely mintha koromtól feketéllt volna. A csupasz ebédlőasztalon egy kis olajos csészében vattából sodort lámpabél égett. Kis lángnyelvecske libegett a csésze megpörkölt pereme felett, a székek és az ágyrács óriási árnyékait himbálva a falakon. A falak barnán szikráztak, mintha káliumkloráttal szórták volna be őket. Megértettem, hogy dér lepi a falakat.

A nő fogta a kis szövétneket, és az ágy fölé tartotta. Az árnyékok elmozdultak a falakon, és még boszorkányosabban szikráztak. Az asszony nemezcsizmában és kabátban volt, a fején kendő. Arca szinte nem is látszott. Csak a kihegyesedett orra nyúlt ki. A hangjából ítélve fiatal lehetett.

Egy bundákkal borított ágyon tizenhárom éves forma kislány feküdt a hátán, nagyon finom vonású, nagyon áttetsző arca láztól égett, cserepes ajka szinte feketének látszott; világos szeme nemlátón meredt az összeragadt szempillák rácsa mögött. Homlokán félrecsúszott jegestömlő volt. Lázálmában nyögött és félrebeszélt, kínosan összevont szemöldökét rángatva, pillantása vadul futkosott. Az asszony megigazította a kislány homlokán a jegestömlőt, és könnyes szemmel felém fordult.

– Látja? – suttogta, és ekkor nézett először az arcomba. – Ki maga? – kiáltott rémülten. – Mit akar itt?

Ebben a pillanatban megláttam magamat a szoba sarkában álló kis toalett-tükörben, amely a hidegtől bepárásodott. Borotválatlanul, gyulladt, vörös szemmel, összekarmolt arccal, bal kezem ujjain alvadt vérrel, sáros bekecsben és a homlokomba húzott kubányi sapkában magam előtt is ijesztőnek tűntem fel. Az asszony pedig ott állt előttem, egész testében reszketve, és kiáltó hangon ismételte:

– Mit akar itt? Kicsoda maga?

Fogalmam sem volt, hogy hová kerültem, és hogy most mit tegyek. Azt tudtam csak, hogy ha nem hagyja abba a kiabálást, az egész házat fellármázza, és akkor minden valószínűség szerint elvesztem. Életemben először, és talán utoljára elvesztettem a fejemet. Valóban, mit is tehetek? Éreztem, hogy minden erőm elhagy.

Hogy el ne ájuljak, az asztalba kapaszkodtam, és leültem a legközelebbi székre. Levettem a sapkámat, fejemet a két karomra hajtottam, és mielőtt elájultam volna, csak ennyit bírtam még kinyögni:

– Bocsásson meg. Azonnal elmegyek. Csak az isten szerelmére, ne kiabáljon, könyörgök!

És elvesztettem eszméletemet. De csak néhány másodpercre. Nagyon rövid ájulás volt ez. De amikor elmúlt, a fejem olyan nehéz volt, hogy sehogyan sem bírtam az asztalról felemelni. Az asszony már nem kiabált. Közelemben hallottam

csendes lélegzését. Végre felemeltem a fejemet. Szemben ült velem az asztalnál, két karját egy magas, faragott széktámla köré fonva. A mécses ott pislákolt az asztalon, kettőnk között. Az asszony tágra nyílt szemmel, de már nem rémülten és nem csodálkozva nézett rám. Nagyon szép szeme volt, nagy, szürkés-világoszöld, szelíd és fiatal fényű. Szakasztott olyan, mint a beteg kislányé. Mégsem anya és lánya voltak. Az asszony túlságosan fiatalnak látszott ahhoz hogy ekkora lánya legyen. Nem kételkedtem benne, hogy testvérek. Az idősebbik nővér továbbra is szótlanul nézett rám, és összevont szemöldökét ugyanúgy mozgatta, mint a húga. Szemmel láthatóan erősen gondolkozott. Szépen ívelt, keskeny szemöldöke erélyes és nyugodt kifejezést adott arcának. Szépség lett volna a bánatosan összeszorított, formátlan száj és a két túlságosan éles vonás nélkül, amelyek az orrcimpájától az összeharapdált száj széléig húzódtak. Pillantásunk találkozott. Arca lassan elsápadt. Azt hiszem, ebben a pillanatban ismerte fel világosan, ki vagyok, miért vagyok ott, s hogy mi fenyegeti, ha a lakásában találnak. A halált látta maga előtt.

– Bocsásson meg. Azonnal elmegyek – mondtam.

Kezével intett, és tagadóan rázta a fejét. Szemében rémület villant. Megértettem, hogy nem attól ijedt meg, ami vele történhetik, hanem attól, hogy esetleg elmegyek. Kiszaladt a szobából, és reteszek zörgését hallottam. Alighanem még valami kampókat is ráfordított az ajtóra. Amikor visszatért, ujját az ajkára illesztette s egy ideig úgy állt ott előttem, hallgatózva, hogy mi történik a házban. De a házban csend volt. Összeharapdált, formátlan kis ajkán ekkor valami mosolyféle suhant át.

Észrevétlenül kinyújtottam a lábamat az asztal alatt, le akartam húzni a szűk csizmát, hogy legalább némileg enyhítsem a hihetetlenül égető fájdalmat. Úgy éreztem, az egész lábam megdagadt. Úgy égett, mintha tüzes vassal sütögették volna.

A nő szorosan hozzám lépett, és aggodalmasan nézett az

arcomba. Teljesen elvesztettem az önuralmamat. Igaz, még nem nyögtem, de már közel voltam hozzá.

– Fáj valamije? – suttogta a nő.

Bólintottam.

– Mi?

– A lábam.

– Megsebesült?

– Feltörtem. Nem tudom lehúzni a csizmát.

– Mutassa!

Leguggolt előttem, és megfogta a csizmámat. Restelkedtem, de már nem volt erőm ellenkezni. Csak nyögtem. Finom kis keze volt, nagyon karcsú, hosszú ujjakkal. Láttam a körmöcskéin a lepattogzott lakk nyomait. Bizonyára nagyon régen nem manikűrözött. Összeharapta ajkát, és teljes erőből húzta a szűk csizmát, amely sehogy sem engedett. Beleizzadt. Végül mégis-csak lehúzta. Elszörnyedtem, amikor a kapcára pillantottam, amit két ujjal csavart le, a piszkos, véres rongyot, a sarok s a lábujjak viaszos-fekete lenyomatával. Utálkozva dobta a sarokba. De éreztem, hogy ez az undor nem nekem szól, valami másra vonatkozik. A lábamon eléggé mély seb volt, de nem olyan borzasztó, mint ahogy képzeltem. Mihelyt a csizma lekerült róla, már nem is fájt. Gyönyört éreztem. De ugyanabban a pillanatban újabb fájdalom késztetett sóhajtásra. A sebesült karom jelentkezett, amelyről csaknem elfelejtkeztem. Mozdítani sem bírtam. A nő figyelmesen végignézett, tetőtől talpig, és pillantása a bekecsem ujján pihent meg, amit a golyó átszakított a váll alatt.

– Hát ez? – kérdezte.

– Golyó.

Megrázta a fejét.

– Hát még?

– Más nincs.

– Helyes – suttogta. – Maradjon ülve.

S megint kiment a szobából, nesztelen, könnyű lépésekkel.

Heves láz lepett meg, a hideg rázott, alig fogtam fel, hogy mi történik körülöttem.

Elvesztettem hatalmamat az idő felett. Az idő hol hihetetlen gyorsan repült, hol meg hirtelen megállt, s a megállt időnek ebben a végtelenül nyomasztó szüneteiben hallottam a beteg kislány érthetetlen, gyors mormogását, kiáltásait, s a bundák suhogását, amelyeket önkívületében megpróbált ledobni magáról. Éreztem, hogy nem bírok tovább ülve maradni. Attól féltem, hogy elvesztem öntudatomat, és leesek. Nagy nehezen levetettem a bekecsemet, ledobtam a földre, a fal mellé, és ráfeküdtem. Az asszony ki-be járkált. Valamit tett-vett a szobában. Én többször is elájultam.

Egyszer erős szénfüstre ébredtem. Az asszony a kis kályha előtt guggolt, papírt gyújtott meg benne, és felülről aprószemű szenet szórt rá. A szén nem gyulladt meg. Ekkor, ajkába harapva, egy konyhakéssel felhasogatott a padlón egy tolltartót. Igen, tolltartó volt. Jól emlékszem rá. A tetején matricaképpel. Biztosan a beteg kislányé. Láttam, mint fognak tüzet a tolltartóból hasogatott forgácsok, majd a kályha duruzsolni kezdett. Varázsos meleg áradt szét a szobában. A szikrázó falak elsötétedtek. A könyökcső sötét meggyszínű lett, és kis arany szikrák futkostak rajta.

Emlékszem, az asszony levetkőztetett, és jódot öntött a golyótépte sebre. Szégyelltem a rémes fehérneműmet, de nem volt erőm ellenkezni. Majd letett a padlóra egy meleg vízzel telt zománcos tálat, és belerakatta a lábamat. Térdelve, s arcába hullatva gesztenyebarna haját, mosta a lábamat, és én boldog gyönyörűséget éreztem, ahogy az illatos szappanhab a gyulladt lábamat érte. Valahonnan néhány darab férfi-alsóneműt hozott, és egy sötétkék seviot öltönyt, erős naftalinszagút, meg egy eléggé jó állapotban lévő, öreg cúgos cipőt. Át kellett öltöznöm. Ott ültem egy kis padon a tüzes kályha előtt, s álom kerülgetett. Ó, ha tudnák, milyen gyönyörűség volt ez! Egy borotvakészüléket és kis tükröt tett elém az asztalra. Meg kellett borotválkoznom. Úgy-ahogy megborotválkoztam, és ő, for-

ró kis ujjaival kölnivízzel dörzsölte be az arcomat. Aztán bepúderezte. Ez nagyon jó volt, mert a púder befedte a nyakamon levő karcolásokat. Nyugodt kézmozdulattal rám parancsolt, hogy forduljak el. Elfordultam. Valamit csinált a hátam mögött. Kíváncsi lettem. Óvatosan belepillantottam a homályos toalett-tükörbe.

A szoba csaknem teljes egészében visszatükröződött benne. Láttam, amint az asszony a szobában jött-ment, a sarokban kotorászott, és valami holmikat szedegetett össze. Nyugodtan, ráérősen mozgott a szobában, de megállás nélkül, mintha valami, számomra érthetetlen ritmusban keringene, ami a nagyszemű hó lassú szállingózására emlékeztetett. Olykor valami színes, tarka, habkönnyű holmi villant meg a kezében. Kinyitotta a tükrös szekrényt. Az egész szoba megmozdult és elúszott a tükörben. Láttam, hogy odalépett a mozgó tükör mögé, és most a tükör mögött állt. Láthatatlanná vált. Helyette ott volt a hintázó szoba, az éjjeli mécses aranyos pókhálójával befonva. Ott motozott a tükör mögött. Láttam mezítelen karját, amint kidobta a tükör mögül a kabátot, a kendőt, és a nemezcsizmát. Olykor mindkét karja a tükör fölé emelkedett, két finom kis keze látszott az éjszakai mécses halvány fényében. Ez nagyon sokáig tartott, és én szüntelenül figyeltem a láthatatlan, rejtett mozdulatait. Könnyű cipősarkak koppantak. Akkor megértettem, hogy átöltözik. Megnyugodtam és nem figyeltem tovább.

A szobában repkedő ruha lenge suhogására ébredtem. Az asszony könnyű, virágos ünnepi ruhában jött-ment a szobában, fedetlen karral, hullámosan omló, gesztenyebarna hajával. A magas sarkú topánkában nyúlánkabbnak, karcsúbbnak látszott. Libegő ruhája illatos, forró szelet hajtott a szobában. Én pedig ismét ott ültem a kis padon a kályha előtt, és figyeltem, hogyan dob fel az asztalra egy ukrán hímzésű, hótiszta abroszt. Majd kis karácsonyfagyertyák jelentek meg a kezében – valami régi-régi fáról maradt, vékonyka csonkok, bizonyára emlékként őrizte a ruhásszekrény alsó fiókjában. Meggyújto-

gatta a gyertyákat, és a színes parafint lecsöpögtetve, odaragasztotta az ablakdeszkára, a toalettasztalra, a tálalóra. Hamarosan aranyló kis fénysorok pislogtak lágyan, a két tükör által megnégyszerezve, és karácsonyi hangulattal töltötték meg a szobát.

Az asszony leguggolt a tálaló előtt, és hideg sült halat vett elő a legalsó polcáról. Kevéske volt, csak két-három darab. De abból a komolyságból, sugárzó szerénységből, amellyel asztalhoz invitált, megértettem, hogy ez nem csak olyan egyszerű vacsora, hanem valami messzi-messzi, csodás ünnepi emlékezéssel telt. Leültünk egymással szemben, és evéshez láttunk. Restelltem, de nem bírtam uralkodni étvágyamon. Három napja nem ettem. Igyekeztem sem sietni, de faltam. Soha ilyen jó halat nem ettem. Az asszony szinte hozzá sem nyúlt. Csak nézett rám ragyogó szemével, láthatóan élvezte, hogy annyi gyászos év után végre egy asztalnál ülhet egy hozzá közelálló emberrel, és vacsorázik. Majd két poharat tett az asztalra, és bánatos mosollyal egy agyagkorsóból vízzel töltötte tele. Minden ételt odaadott nekem, ami a valamikor jómódú, de most szűkös házában akadt, de borral nem tudott megkínálni.

Felemelte poharát és azt mondta:

– Boldog újévet!

Meglepetten néztem rá. Mosolygott, azzal a nyílt, ragyogó, de ugyanakkor végtelenül bánatos mosolyával.

– Boldog újévet! – ismételte. – Nem tudja talán, hogy ma újév napja van?

És én hirtelen megértettem a kis karácsonyfagyertyákat, amelyek derűs, élő remegéssel töltötték meg a szobát, megértettem, mit jelent ez a lenge, tarka ünnepi ruha, amelyből „Vörös Moszkva" parfüm nőies illata szállt, megértettem a gyönyörű szem csillogását, amelyben mintegy a múltnak és jövőnek valami új, csillogó fényei tükröződtek... S a lelkemben, annyi év után először, nagy-nagy gyengédség áradt szét.

– Boldog újévet! – mondtam.

Poharunkat emeltük, egymás szemébe nézve, és kiittuk a

hideg vizet, amely a gyertyák fényében úgy aranylott, mintha pezsgő lett volna!

A kislány hirtelen összerezzent, fel akart ugrani. Szeme kitágult, és nagyon vékonyka, és nagyon gyenge kis hangocskán felkiáltott:

– Maruszja! Meggyulladt a karácsonyfa! Oltsd el! Oltsd el! Ég a vatta! Oltsd el!

A fiatal asszony a húgához futott, és csitítgatta. Amíg a tömlővel babrált, és kicserélte benne a jeget, én két karomat az asztalra fektettem, ráhajtottam a fejemet, és elaludtam.

Sokáig alhattam. Amikor felébredtem, az asszony szemben ült velem, hegyes állát a szorosan összekulcsolt ujjaira támasztotta, és sírt. Teljesen hangtalanul sírt. Könnyek peregtek az arcán. És nekem úgy rémlett, hogy minden könnycseppben egy kis gyertya tiszta, meleg tüze tükröződik. Egész arca a folydogáló kis tüzektől fénylett, és úgy ragyogott, mint egy kihunyó-gyertyás karácsonyfa. Hirtelen a takaróval elfüggönyözött ablakhoz lépett, és hallgatózott. Én is hallgatóztam. Kapunyitás zaját hallottam, és a házmester köhögését.

– Mennie kell – szólt az asszony. – Már reggel van.

Az ajtóig kísért.

– Boldog újévet! – mondtam, megcsókolva finom kezét, és indultam.

A kapu már nyitva volt. De még éjszakai sötétség terjengett. Egy akvamarin csillag, amely egész idő alatt magasan állt az égen, a gémfigurás szökőkút felett, velem együtt mozdult és kivezetett engem az utcára. A szél már elült. Kissé olvadt, mint ahogy a délvidéken újév hajnalán gyakorta lenni szokott. Alig-alig derengett. Elnyújtottan szólt a templomi harang, és az a hatalmas erő, amely mindezekben az években a lelkemen uralkodott, ismét felkapott, és mintegy szárnyakon repített a hunyó csillagokkal telehintett, sötét, félig romba dőlt városon át.

De most már nem éreztem lelkét vesztettnek azt a várost.

1947

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR 1964 36. 47261

TARTALOM

A SIKKASZTÓK *(Sárközi György)* – – – – – – – – 5

ELBESZÉLÉSEK

FÖLDIK *(Árvay János)* – – – – – – – – – – – – 159
ÉJJEL *(Sándor László)* – – – – – – – – – – – – 164
KRANTZ KÍSÉRLETE *(Brodszky Erzsébet)* – – – – – 183
AZ OSTROMLOTT VÁROSBAN *(Nikodémusz Elli)* – 203
AZ ARANYTOLL *(Maráz László)* – – – – – – – – 208
A MIHASZNA EDUARD *(Brodszky Erzsébet)* – – – 216
AZ APA *(Maráz László)* – – – – – – – – – – – 247
A TŰZ *(Nikodémusz Elli)* – – – – – – – – – – 296
A 85-ÖS *(Maráz László)* – – – – – – – – – – – 314
PROBKIN ELVTÁRS *(Péter Ágnes)* – – – – – – – 322
ROGYION ZSUKOV *(Gellért György)* – – – – – – 327
KÉSEK *(Radó György)* – – – – – – – – – – – 358
A MINTAPÉLDÁNY *(Péter Ágnes)* – – – – – – – 370
A HOLMIK *(Nikodémusz Elli)* – – – – – – – – 376
„A MIEINK, HA UTAZNAK" *(Péter Ágnes)* – – – – 384
MONOLÓG *(Péter Ágnes)* – – – – – – – – – – 391
PARADOXON *(Péter Ágnes)* – – – – – – – – – 396
FEKETE KENYÉR *(Péter Ágnes)* – – – – – – – – 401
MIATYÁNK *(Árvay János)* – – – – – – – – – – 410
ÚJÉVI TÖRTÉNET *(Brodszky Erzsébet)* – – – – – 422

ВАЛЕНТИН КАТАЕВ
СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ В ПЯТИ ТОМАХ
ТОМ ПЕРВЫЙ И ЧЕТВЕРТЫЙ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА 1956

ВАЛЕНТИН КАТАЕВ
ГОРОХ В СТЕНКУ
СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ
МОСКВА 1963

A kiadásért felel az Európa Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Nyíri Éva
A szöveget az eredetivel egybevetette: Palotás Magda
A védőborító és a kötésterv Urai Erika munkája
Műszaki szerkesztő: Gergely Tibor
Műszaki vezető: Siklós Béla
Készült: 6600 példányban, 21.8 (A/5) ív terjedelemben,
az MSZ 5601–59 sz. szabvány szerint
EU 72–i–6870
68-142 Pécsi Szikra Nyomda – F. v.: Melles Rezső